

PAP JÁNOS

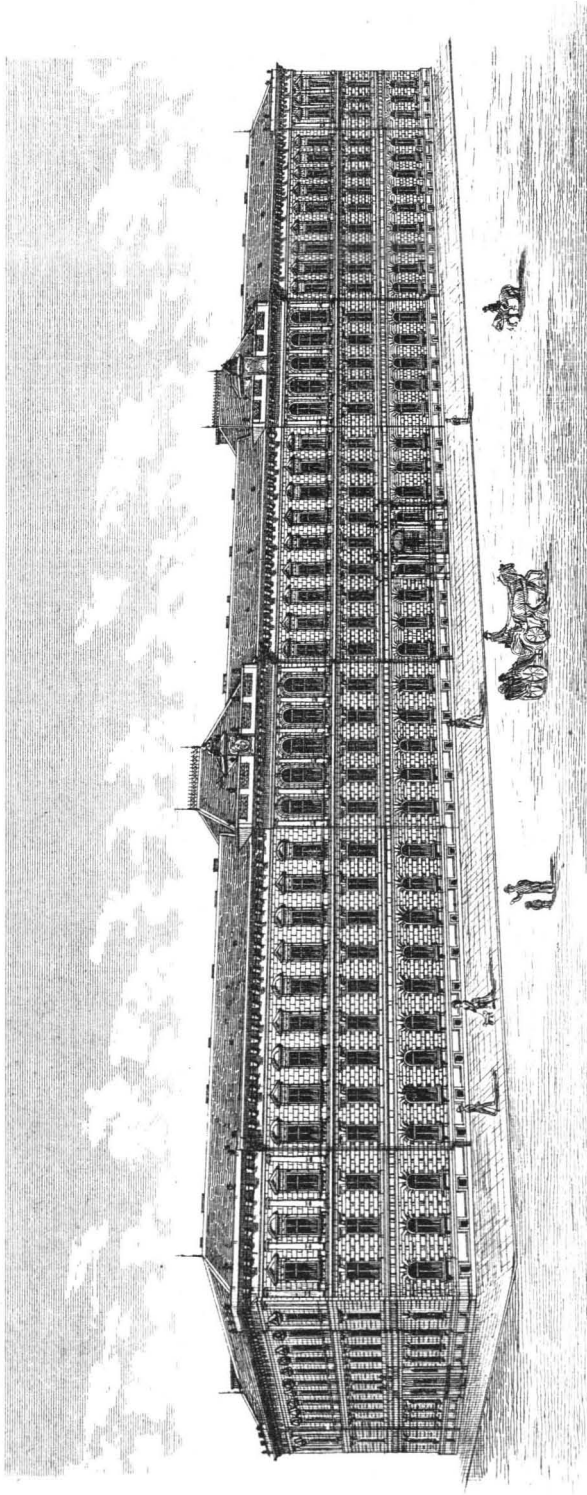
A
PIARISTÁK
SZEGEDEN.
1720-1886.

A PIARISTÁK SZEGEDEN.

LITH. ENGEL ADOLF, SZEGED.

U'ÁNYV. RÉSZ.

A SZEGEDI ÚJ FŐGYMNASIUM ÉS KEGYESRENDI TÁRSHÁZ.

Tervezte: Backó Viktor műépítész.

A
PIARISTÁK SZEGEDEN.

(1720–1886.)

IRTA
PAP JÁNOS
K.-R. TAG.

A RÉGI ÉS ÚJ FŐGYMN. RAJZÁVAL.

SZEGED, 1886.
ENGEL ADOLF (EZELEŐTT BURGER) KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.

NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

KALMÁR ENDRE URNAK,

KIR. TANÁCSOSNAK, A MAGYARORSZÁGI KEGYES-TANÍTÓREND TARTOMÁNY-
FŐNÖKÉNEK, BUDAPEST-FŐVÁROSI TÖRVÉNYHATÓSÁG TANÜGYI BIZOTTSÁGÁ-
NAK VÁLASZTOTT, A KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI S A MAGYARORSZÁGI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT RENDES TAGJÁNAK, A TUDOMÁNYOK ÉS SZÉPMŰVÉ-
SZETEK JELES AVATOTTJÁNAK ÉS NAGYLELKŰ PÁRTFOGÓJÁNAK

TISZTELET- ÉS SZERETETJELÜL

AJÁNLVA.

ELŐSZÓ.

Azon alkalomból, hogy Szeged város multjához méltó lelkesedéssel és áldozatkészséggel az árvizokozta rekonstrukció betetőzéseül a tudományoknak a korhoz illő csarnokot emelni elhatározta, érlelődött meg bennem a szándék intézetünk multját szórványos emlékeinkből vissza-idézni s zivataros multú városunk legmostohább viszonyai között kebelébe fogadott kegyesrend atyáinak működéséről a feledékenység fátyolát föllebbenteni.

Természetünkben fekszik, hogy nem szivesen válunk meg a helytől, melyhez emlékeink fűződnek, s ha erre mégis a viszonyok hatalma által kényszerítettünk, búcsútlanul nem távozunk el. Így vagyunk mi is, piarista tanárok, midőn atyáink szerény hajlékát elhagyni készülünk. Vegyes érzet hatja át szivünket a válás pillanatában. Mert bár mosolyogva hivogat kebelébe szebb jövőndőt ígérőn Szeged város monumentális szellem-csarnoka; de jámbor elődeink által tisztessé lett szerény otthonunk multunk annyi dicsőségét ragyogtatja felénk. E helyhez van kötve 166 év öröme és bánata, melyet a kegyesrend itt működő atyái Szeged város polgáraival együtt élveztek, együtt éreztek.

A Gondviselés munkája vala, hogy akkor települjön meg a kegyes-tanítórend a hazában, mikor annak szel-

lemi és anyagi elpusztítása után a félhold fénye halaványulóban volt. Ott találjuk mindjárt tisztos elődeinket városunk bölcs vezetői oldalán, hogy a romokban heverő várost szellemileg emelni segítsenek. Mily hűséggel és készségesen igyekevének teljesíteni atyáink a rábizottakat, miként feleltek meg a nemes város jogos várakozásának, föltárni ezen igénytelen lapok föladata. Bár fordultak elő egyéni gyöngeségek; de azt fölemelt fövel hirdethetjük, hogy soha sem szüntek meg a piaristák egy uton haladni Szeged város polgáraival, kik törekvésökben bennök mindenkor hűséges támogatókra, önzetlen munkásokra s azonos érdektársakra találtak. Már maga a szellem, mely a kath. egyház ezen legifjabb szerzetes rendjének alkotmányát átlengi, nagyon elősegíté a magyar városokban meghonosodását, kivált oly városban, mint az Alföld szive, Szeged, hol a polgárelem és polgárerény az uralkodó. Egyszerűség mesterkéeltség nélkül, jámbor vallásosság, zajtalan munkálkodás a látszatra törekvés kizárásával, rend-, kötelesség- és vendégszeretet, valamint áldozatkészség, melyek a töszyökeres magyarság fő jellemvonásai, a hivatott piaristában sem hiányoznak. Ezek tevék elődeinket népszerűekké Szeged városban s kedvessé azok előtt Szeged városát.

A rövid idő, mely e mű megírására rendelkezésemre állott, valamint e téren való járatlanságom, talán némileg menteni fogja a nem elég tömött kidolgozást, melynél fő tekintettel a történeti hűségre törekedtem, azon meggyőződésben levén, hogy a *multak eseményeinek pártatlan elbeszélése szolgálhat egyedül igaz tanulságul a jelenre, okulásul a jövőre.*

A lezajlott harcok, melyek e város egyházi férfiai között legtöbbször féltékenykedésből vagy félreértésből eredve szenvedélyesen vívottak, csak erősbíthetik és becsültebbekké tehetik a ma fönnálló kölcsönös bizalmat és szeretetet, mely utóbbi különben szent vallásunknak is alapját képezi.

A piaristák szegedi működését sok helyütt szándékosan nem választottam el a városunkat érdeklő főbb eseményektől. Hiszen testületünk itteni működése ugyanis azonos Szeged város másfélszázados műveltségtörténetével! Összeforrasztá mindakettőt az idő és az egymásra vonatkozás, úgy, hogy egyik a másiknak fölemlítése nélkül csonka, vagy legalább is hézagos maradna. Egyet azonban sajnálatomra említetlenül kelle hagynom, t. i. a szent Döme-templom restaurálásának körülményeit. Pedig érdekesnek ígérkeznek e messze multba nyúló szent hajlék viszontagsága és romjaiból való kibontakozásának ismertetése. Adatokkal azonban társházunk levéltára nem rendelkezik, a városi levéltár pedig, részint ennek nem kellő rendezettsége, részint szűkre mért időm gyors haladása miatt föl nem volt használható.

A mi forrásaimat illeti, a történet folyamában egyenkint föl vannak említve. A városi levéltárból fölhozottak mind előfordulnak társházunk levéltárában is, melyeknek ujabbkori lemásolása *Firtinger Jakab* barátomtól származik, kinek korábbi szerkesztéséből van véve a társház könyvtárának és éremgyűjteményének története is. Ugyancsak az ő buzgósága és szives készsége tette lehetségessé, hogy némely kevésbé ismert forráshoz és biztos adathoz nagyobb fáradság nélkül juthattam, melyért e

VIII

helyütt is köszönetet mondani kötelességemnek ismerem. De elismeréssel kell fölemlítenem *Stanczel Károly* barátom nevét is, ki tíz évi házfőnökösködése alatt a társházi levéltár rendbe hozása, valamint magánjegyzeteinek hátrahagyása által munkámat nem kis mértékben megkönnyítette.

A mű csinjának emelése és érdekesebbé tétele végett közlöm a régi intézet, valamint a társházzal egyesített új főgymn. épület rajzát is nságos és főtiszt. *Kalmár Endre* kir. tanácsos és rendfőnök úr utasítása folytán, kinek különben eléggé meg nem köszönhető szives áldozatkészsége tette lehetővé e munka napvilágra jutását.

Ezeknek fölemlítése után azon hitben adom át az új telepre költözésünk emlékeül könyvemet a nyilvánosságnak, hogy általa, számos fogyatkozása daczára, szülővárosom művelődéstörténetéhez parányi adattal én is járultam. Ha a multak kegyeletes emlékei iránti lelkesedést, melynek fölmelegítő hatása kölcsönzött nekem is erőt a százados kéziratok fakó, sokszor talányos betűinek türelemfogyasztó olvasgatására, e lapok által nemzedékünk szívébe is átültethettem s munkácskámmal sikerült a közérdeklődést Szeged város szellemi törekvései iránt felköltennem, fáradságom bőven megjutalmazva találom.

Szegeden, 1886. aug. hónapban.

A szerző.

TARTALOM.

	I.	Lap
<i>A piaristák letelepülése és ennek körülményei</i>		I
	II.	
<i>A piaristák mint plébánosok:</i>		
a) Küzdelem a várkaplánokkal a plébánia jogaiért		24
b) Küzdelem Nádasdy püspökkel a lelki joghatalom miatt		41
c) A plébánia további nyugtalanításai s a megosztására irányzott törekvések		65
d) Az erőszak diadala		102
	III.	
<i>A piaristák mint tanárok:</i>		
a) A vajudás és a kibontakozás korszaka		122
b) A lyceum alapítása és a kezdet nehézségei		133
c) A lyceumi hitszónoki állás szervezése és a rajziskola fölállítása		152
d) A piaristák reformálására irányzott törekvések, valamint a társház összeütközése a plébánossal és a tanácscsal		164
e) A „Hatrongyos“ újraépítése s a francia háborúból eredt nyomorúságok		178
f) A muzeumi ablakpör, az elemi 3-ik osztály átvétele, a magyar irodalmi tanszék fölállítása és az intézet százados ünnepe		191
g) Husz év története (1827—1847.)		201
h) A szabadságharc és a német világ		223
i) A nemzeti lelkesedés napjai s a főgymn. további története		246
k) A társház és a főgymn. legújabb tíz éve		262
	IV.	
<i>A tanintézet bellete, szellemi állapota és kifelé hatása</i>		297
	V.	
<i>A társház könyvtára és éremgyűjteménye</i>		321
	VI.	
<i>A társház és a gymn. elüljárói, a rendtagok és az ifjúság évenkénti létszáma 1720—1886-ig</i>		331

I.

A piaristák letelepülése és ennek körülményei.

A XVII. század harmadik negyedében (1666.) került először hazánkba a kegyestanítórend. Alapítója Kalazanti József spanyol nemes vala. Ezen szerzetes-rend azon figyelmet keltő körülmény által különböztette meg magát, hogy hazafias szellemű tanítása olcsó, nevelése vallásos, rendszere egyszerű s a korral lépést tartani tudó volt. Jelenleg 24 gymnasiumot vezet Magyarországon, melyek közül csupán egy van kizárólag város által alapított és ez a *szegedi*.

A közoktatás hazánk földére a kereszténység kíséretében lépett. A hány egyház épült, ugyanannyi iskola is keletkezett. Már szt. István törvénye szabályozá a plébánosok és a szerzetesek nevelői teendőit, valamint kiterjeszté figyelmét a tudományos intézetekre is, a mennyiben a főbb tanodákat a külföldi iskolák mintájára szerveztette. A magyar királyság kezdődő korában van már nyoma a középiskolának (gymnasium), a felső iskolának (lyceum) és az egyetemnek (universitas). A megtört uton haladtak Magyarország többi királyai is.

A gymnasiumok között legelső volt hazánkban a székesfehérvári, melyet maga szt. István alapított; másodikul ismerjük a győrit s a harmadikat szt. Gellért püspök állíttatá Csanádon. Ugy látszik, volt még gymnasium Budán és Tapolczán (Miskolcz mellett) is. Többről hallgat a művelődéstörténet; habár föltehető, hogy szt. Benedek fiai, valamint a XIII.

században a dömések és a pálosok szintén buzgólkodtak az ifjúság nevelése körül. Tudunkkal létezett felsőbb iskola ezen időtájt Szt.-Mártonban és Esztergomban, valamint egyetem Veszprémben. A XIV. században két egyetemről tétetik említés, nevezetesen a pécsiről és a Zsigmond által alapított ó-budairól.

Ily kezdeményezés után nincs okunk kételkedni, hogy az iskolák iránti buzgalom Hunyady Mátyás korában még fényesebb térre emeltetett. S csakugyan e korban találkozunk először rendszeres elemi iskolákkal; ilyen említettik nevezetesen Lippán, Pozsonyban, *Szegeden*,¹⁾ stb.; gymnasiuma volt Lőcsének, Kassának, Bártfának s egyetemféléje Pozsonynak; sőt Budán a nagynevű király 40 ezer tanulóra világhírű egyetem építését is tervezte.

De talán csodáljuk, hogy ekkora buzgóság közepette Szeged város még tudományos intézettel nem dicsekedhetett. Ki azonban az alföldi magyarság életviszonyait ismeri, rajta legkevésbé sem fog megütközni. Szeged város u. i. népessége daczára ez időben még valami nagyobb jelentőségre nem emelkedett; lakosai *ruralis* életmódjuknál fogva a magasabb képzés szükségét sem nem érezték, sem nem kívánták; legalább azt kell következtetnünk azon szellemi csendből, mely a város multját a török hódoltság végeig körülengli.

A szomorú emlékű mohácsi vész hazánk tudományos törekvéseinek gyümölcsét majdnem teljesen fölemésztette. Oláh Miklós volt az első a XVI. században, a ki a felsőbb oktatást új életre hívta, alapítván a nagyszombati főiskolát; ő utána indult Dallos Miklós Győrben, Draskovich György Szombat helyt és Veráncsics Antal Egerben. A XVII. században még jobban szaporodtak az iskolák; ekkor állított a besztercze és breznóbányai, budai, körmöczi, kőszegi, stb. gymnasium. Hogy ezek között Szeged nevével ismét nem találkozunk, a folytonos harcokat okozhatjuk.

¹⁾ Toldy F. A m. nemz. irod. története. 1851. II. k. 17. l.

Nagyon sok viszontagság érte ezt a szegény nagy magyar várost. Legelső nagyobb csapást mérték reája a XIII. században a pusztító tatárok, melyet alig hogy kihevert, új nyomort okozott polgárainak II. Ulászló idejében a vidéken garázdálkodó fekete-sereg. Ezt követte 23 évvel későbbben a paraszt-lázadás, melynek azonban szomorú következményeitől megvédé a várost polgárainak vitéz ellenállása; majd 12 év mulva (1526.) a törököktől áradt reá a szenvedések végtelen sora. Ellenállott bár Szeged város derék polgársága a vad hordák megrohanásainak; de végre is (1542.) engedni volt kénytelen. Hős lakosai azonban nem tudták megszokni a szolgaság jármát; Tóth Mihály bírájok azért Debreczenbe költözött, hol Kasztaldtól segítséget nyervén, merész szívvel indult szülővárosa fölszabadítására. Tervéről értesült a török; a fölmentő sereg megveretett s maga Tóth is huszadmagával csak a Tisza átusása által mentheté meg életét.

A XVII. század harmadik negyedéig (1686.) birta a török Magyarországot, mely keserves időszak alatt majd a török, majd a keresztény sereg sanyargatta Szegedet. Változó szerencsével harczolt a hazája sorsán kétségbeesett magyarság, míg végre Veteráni és Barkóczy 1686. nov. 5 én Szegedet a töröktől megszabadítván, az elszéledt lakosság eihagyott tűzhelyéhez lassankint visszazállingózott. Azonban alig kezdé élvezni a város a béke áldásait, már Rákóczy hadai állottak falainál s 1705-ben három heti kemény tusa után a külvárosokat elfoglalták és kirabolták, a vár és az erődített palánk-rész azonban a császáriak birtokában maradt. Új csapást mért reá 1709–1710-ik évben maga az ég is, dögvést bocsátván a bajokból alig lábadozó városra, mely a polgárság soraiban ijesztő módon pusztított.

Mindezen bajokat és csapásokat a szegedi nép fájában rejlő szívóssággal lassankint kiheverte, s midőn III. Károly király II. Achmed zultánt a passarovitzi békében (1718. jul. 21.) bánsági foglalásáról végképen lemondani kényszerítette,

Szeged város az ellenséges nyugtalanításoknak még gondolatától is megszabadulván, tanácsa élén körültekintő főbírájával, Temesváry Jánossal, azon fáradozott, hogy a sokféle csapás alatt elvadult lakosságot a műveltségnek újra megnyerje, illetve a tudományok betelepítése által a polgárok erkölcsét szelídítse s a jövő nemzedék számára a béke áldásait gyümölcsöztesse. Minthogy pedig a város képe a zavaros idők viszontagságait nagyon magán viselte, romban hevervén egyetlen plébánia-temploma a palánkban, valamint nélkülözvén az iskolákat és a város vezetőinek tanácskozására alkalmas épületet, nagy körültekintésre vala szükség, hogy az anyagi nehézségek kellő egymásutánban legyőzhetőek legyenek.

A törökök kiűzetése után, valamint az egész hódoltság ideje alatt Szegeden a plébániai ügyeket a szent Ferencz-rendi atyák vezették. Midőn azonban a bőkezű nyitrai püspök, Matyasovszky László magyar királyi korbátnok, 1701-ben székhelyén a piaristák számára társházat és gymnasiumot alapított, valamint a Jézus-társaság atyái részére nevelés céljából 50 ezer frtot adományozott, a lelki élet vezetése Szegeden is változást szenvedett. A jezsuitákra bizott Matyasovszky-intézet helyéül a töröktől csak imént visszavett Szeged város hozatott javaslatba, mely célból a kincstár rendeletéből a határőri bizottság 1702 ik évben a szegedi tanács tudomásával az ekkor romban heverő szent Döme-templom környékén alkalmas telket jelölt ki. Ezen előintézkedés után a jezsuiták valóban be is jöttek Szegedre; de számuk csekélységéből következően nem tehető föl, hogy tanítással foglalkoztak volna, hanem csupán csak a lelkészi teendőket végezték. Az alapítványt valószínűleg keveselték egy nagyobb szerű intézet fölállítására; azért is arra törekedtek, hogy a plébánia jövedelmét magok részére biztosítsák, mely utóbbinak megnyerése előtt állandó lakot építeni vonakodtak. A tanács azonban a város szab. kir. minőségének folyamatban levő megújítása, illetőleg törvénybe iktatása előtt a plébánia szabályozásába fogni nem

akart, attól tartván, hogy ősidőtől élvezett patronatusi jogában rövidséget fog szenvedni. Midőn azért erről a jezsuiták értesültek, a kincstárhoz fordultak, ettől várván a város szabalmi jogának megújítása előtt a plébániát hatalmi úton megnyerni. A kincstár azonban, melyben a jogérzet Szeged város utánjárása és áldozata által épségben tartatott, a jezsuiták kérelmét a magy. kancelláriával közölte, mely előtt a jezsuita törekvések ellen Szeged város tiltakozását már jól előre bejelentette. Így történt, hogy a kancellária 1712-ik év jan. 7-én értésére adta a kincstárnak, miszerint a jezsuiták kérelme nem teljesíthető; mivel Szeged városnak ősi szabadalomlevelei biztosítják patronatusi jogát.¹⁾ E nyilatkozatra támaszkodva a város a patronatusi joga ellen merényletet intéző jezsuiták kezéből az általok úgyis még törvényesen nem birt plébániát mielőbb kivenni óhajtván, plébános után nézett. Hosszú utánjárás, valamint a plébános javadalmának nem kis tusakodás mellett történt megállapítása után végre a tanács Návay János nemes orosz plébánost és nógrádi alesperest 1713-ik év ápr. havában szegedi plébánossá csakugyan megválasztotta.

A jezsuiták ekként belátván szegedi helyzetök tarthatatlanságát, a részökre kijelölt telket tényleg birtokukba venni nemcsak vonakodtak, hanem a tervezett intézetnek más városba áthelyezését felsőbb helyen szorgalmazták. Kérelmök valóban teljesült is, s így az egész jezsuita-telep a Matyasovszky-alapítványnyal együtt Szatmármegyébe Nagybányára költözött.

Szeged város habár ekként kilátásba helyezett iskolájától el is üttetett, nem esett kétségbe. Mit mástól jogainak fölázdosása árán birni nem óhajtott, saját emberségéből igyekezett létesíteni. Az alkalom erre nem is sokáig váratott magára. Návay plébános u. i., ki kezdetben gr. Nádasdy László csanádi püspök meghitt embere volt, nem tudni mi okból, a püspök kegyéből kiesett; sőt ennek haragja a plébános ellen oly

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad ann. 1712.

fokra emelkedett, hogy Návayt 1717-ben az egyházi cselekvények gyakorlatától fölfüggesztette s helyébe egy paulinus szerzetest, mint mely rendből való volt maga a püspök is, küldött a plébánia adminisztrálására. Návay mindennek daczára nem mondott le a plébániáról, élvezte a vele járó javadalmat: sőt a tanács közbenjárására az esztergomi érsek-ség utján nem sokára a plébániába ismét visszahelyeztetett. De mert Szeged város a plébánossal kötött szerződés értelmében a kath. hívek megfogytatkozása miatt a plébánia jövedelmét lejjebb szállította, nem lévén reménye Návaynak a vele teljesen kibékülni nem tudó Nádasdy utján előbbi dotatiójához juthatni, egyébként is Temesváry János főbíróval viszályba keveredett, 1719-ik év tavaszán előbb csak ideiglenesen, majd gr. Csáky Imre kalocsai érsek segélyével nagyváradi kano-noksághoz, később a debreczeni plébániához jutván, a szegedi plébániát végképen elhagyta.

Návay eltávoztával elérkezettnek látta a tanács régi óhajtasának megvalósítását. Legfőbb teendőjének tartá azért mindenenk előtt a polgárok lelki életének gondozását, melylyel egyszersmind az ifjúságnak az emberré képződés eszközeit is kívánta megadni. Hogy pedig e két czélt szűk anyagi körülményeihez képest csekélyebb áldozattal elérhesse, a lakosság lelki gondozását az ifjúság nevelésével egyesíteni elhatározta. Fölszólítá azért (1719. jun. 2.) az alig 4 évvel előbb hazánkba törvényesen befogadott kegyes-tanítórend német tartományfőnökét, Bartsch Joakim atyát, hogy a már 1200-ik év óta szabad városnak nyilvánított s legújabbán 1719. május 21-én privilegiumaiban megerősített ¹⁾ városban üdvös szándéka megvalósítása végett neki segédkezet nyujtson, illetőleg az ifjúság nevelésére hivatott rend megtelepítése ügyében vele értekezni módot találjon.²⁾ Nem mulasztá el terve kiviteléhez

¹⁾ L. III. Károly király terjedelmes szabadalomlevelét szab. kir. Szeged város titkos levéltárában.

²⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719.

(jun. 5.) Keresztély szász hercegnél, ki ezen időben esztergomi bibornok érsek vala, az engedély kinyerése végett a szükséges lépéseket megtenni, ¹⁾ valamint a plébánia átengedése céljából gróf Nádasdy László csanádi megyés püspökhöz folyamodni. Ez utóbbihoz intézett levelének, mint a mely kellő világításba helyezi Szeged város tanácsának nemes intenióját, szószerinti szövege a következő: „Illustrissime ac Reverendissime Domine Comes, Domine et Patrone nobis Gratosissime, Colendissime! Salutem, humillimorumque servitiorum nostrorum Commendationem. Elhisszük méltóságos Gróff Püspök urunk, méltóztatott eddig megérteni, hogy Návay János Plébánosunk rendetlen elmenetele által Szt. György naptúl fogva Plébániánk vácállyon, mellyet jól lehet Káplány urajmék az Isteni szolgálatok folytatását hiba, panasz nélkül administrálnak, mindazonáltal, hogy továbbá is N. Városunk usu roborált Privilegiumának eleget tegyen, olly állandó lelki pásztorokkal stabiliálni és restaurálni Plébániánkat igyekeznénk, kik Istenessen, lelkünk örömevel, üdvösségével és Isten szölejében Istenessen munkálkodnának; tellyes reménységben lévén, méltóságos Gróff Püspök Urunk hathatós Attyai cooperatiója által is jó ügyekezetünkben meg nem gátoltatunk.

Hogy pedig alázatossan Nagyságodnak szándékunkat ki nyilatkoztassuk, nem másra volna kedvünk, hanem hogy Tisztelendő és dicséretes Piaristák szent szerzetét tellyesen Városunkba be hozzuk és bizonyos személyekre rendszerint Ő Fölsege, mint Kegyeletes Földes Urunk ehez járulandó Consensusából is fundatiót tehessünk állandóbb subsistentiájokra (mivel mostani terhes és súlyos üdökre nézve magános fundatiót nem tehetünk) vácáns Plébániánk administratióját taxált stólabéli proventusokkal együtt nékiek szerezhessük, leginkább egész motivumokra nézve, hogy az említett dicséretes, hasznos szerzet az iffjuságot, (a melly ekkoráig vadon és parasztul neve-

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719.

kedett fel mind városunkban, mind körülfekvő tartományokban), tudományokban felnevelhesse, az által magunk között szükséges subjectumokat városunk gubernálására szaporítani, a mellett lelki dolgokban is nyugodalmat szerezhessen; mert méltóságos Püspök Urunk, hacsak magunk jövődöbeli előmenetelre való dolgokról nem gondoskodunk, erre az földre olly Patronus Úr nehezen adgya ki magát, ki efféle, mind Anyaszentegyházunk, mind pediglen e tájakon lévő tartománynak subserviáló hasznos dolgokat (az üdönök is szorult volta miá) elkövesse; mi is nemkülönben facultásunk tanításáról ébren elmélkedvén, az sokszor említett szent szerzetet más móddal be nem hozhattjuk, ha csak, a mint felül is emlékezünk, valamelly pénzül ígéreendő fundatió mellett, Plébániánk administratiója is (a mint Fejérvárt, Budán, Szent-Györgyön Királyi Városokban, ugy Váczon ment végbe) nékiek nem concedáltatik. Azért Ngos Méltóságos Püspök Urunknak a midőn ezen alázatos Istennek szent neve dicséretire feltett szándékunkat aperiálnánk, alázatosan közönségessen Nságodat, mint méltóságos Püspök Urunkat kérjük, hogy felül irott motivumokra nézve méltóztasson Nságod egész Istenes szándékunkat, melly mind az egész közelben lévő Tartományoknak, leginkább az mi szegény Városunknak nem kicsiny következendő javára járul, Attyaiképpen secundálni, aztat következendőképpen Nságod méltóságos Kegyes Consensusával is megerősíteni méltóztasson. Alázatosan Nságod favorabilis választ elvárván.⁴¹⁾

Bartsch tartományfőnök Hornban vette Szeged város tanácsának hozzá intézett levelét s reá azonnal (jun. 8.) válaszolt is. Levelében sajnálatát fejezi ki, hogy Kecskeméten létekor nem jött tudomására a nemes város kívánsága; most azonban, mivel még Cseh és Morvaország szerzetes-házait is látogatnia kell, mi vagy 2—3 hónapot vesz igénybe, személyesen nem értekezhetik a város elöljáróival; maga helyett azonban fölhatalmazza a kegyes-tanítórend magyarországi

⁴¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719.

alkormányzóját, Zajkányi Lénárdot, hogy az ügyet az üdvös szándéknak megfelelően intézze el.¹⁾ Az esztergomi érsek, mint kinek közvetlen fölügyelete alatt állott a lelkiekben Szeged város lakossága, jun. 23-án Regensburgban helyesléssel fogadta a tanács közjóra irányzott törekvését s a piaristák megtelepítésére nézve támogatását is igérete; figyelmezteté azonban a tanácsot, hogy a legutóbbi pozsonyi országgyűlés végzését szeme elől ne téveszsze; mivel Ő Fölsége beleegyezése nélkül sehova semmiféle szerzetet letelepíteni nem szabad.²⁾

Bartsch rendfőnöknek a tanácshoz intézett levele értelmében tehát a piarista-rend magyarországi alkormányzója bízott meg a szegedi tárgyalásokban való részvétellel. Zajkányi e végből el is indult Nyitráról, de közbe jött betegsége miatt Pestnél tovább nem juthatott. Irt azért Péter kecskeméti házfőnöknek, utasítván őt, hogy Lőrincz atya társaságában Szeged város tanácsával lépjen összeköttetésbe s a letelepülés ügyében kezdje meg a tárgyalást. A piaristák kívánalmi következők voltak:

1. Alkalmas épületet kapjanak külön szobákkal, ebédlővel és házi kerttel.
2. Szoba, konyha és éléstár a szükséges butorrészekkel, illetőleg eszközökkel, valamint a könyvtár állványokkal ellátva legyenek.
3. Mivel a pápai bullák megtiltják nekik egyik társház könyvét a másikba áthurczolni; azért az időközönkint szükséges könyveket Szeged város szerezzze be.
4. A rend alapítójának ünnepe után (aug. 27.) az iskolák megnyithatók lesznek, mely időre gondoskodják a város alkalmas iskolahelyiségről s ennek fölszereléséről, hogy a tanításban fenakadás ne legyen.
5. Szeged város a letelepülő szerzetes atyák ellátására elegendő gondot fordítson.
6. A társház- és az iskolaépület javítása a városhoz tartozik

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719.

²⁾ U. o.

vége 7. Kéri az atyák, hogy az épülendő társház és iskola helye előre kijelöltsék.

E pontok felett létre jöven az egyezés, a szerződés pontjai következőleg formuláztattak :

1. „Tisztelendő Pater Piaristáknak atyám uraiméknak ezennel pro semper az parochiának administratiója konferáltatik ; a mellett, hogy mind az két rész absque ulla contradictione et revocatione megtartia ezen collatiót.

2. Közöséges város jövedelmekből frt 600, idest hatszáz forintok in perpetuum esztendőről esztendőre minden kérés nélkül megadatni offeraltatunk ; ha pediglen a város cassájából meg nem adhatnánk, vagy adni nem akartuk, in eo casu modo pro tunc közöséges serházunkat és alsóvárosi mészárszékünket inscribáljuk.

3. Olyan alkalmatosságot fogunk mutatni, a melyben négy személyek ideiglen ellakhatnak, ha pedig állandó fundusunk pro Ecclesia Parochiali mutattatik, tehát a Residentiát in prima condignatione fundamento, pro 2-da accomodando azon helyen állandót építeni fogunk.

4. Oskolákat usque ad syntaxim ad festum Omnium Sanctorum építeni fogunk, ha pediglen mind az személyekre való alkalmatosságunk, mind pedig Rhetoricáig való oskola építését az említett napra végbe nem vihetjük ; úgyis mind az 6 Religiosusnak bé kell jönni.

5. Alkalmatos kertnek való hely és majornak fog assignáltatni.

6. Könyveket per partes proportionato calculo, úgy a Residentiában asztalokat, székeket fogunk csináltatni.“

Ezek a szerződési pontok elfogadás, illetőleg felsőbb helyre juttatás végett Zajkányinak mielőbb elküldettek.

Nádasdy püspök, kihez a fönnebbi szöszerint közölt levél valószínűleg a primáséval egy időben küldetett el, aug. 3-án a tanácsnak a plébániát fölajánló szándékáról még mitsem tudott. Kitetszik ez Temesváry főbíróhoz aug. 3-án Győrből

intézett magánlevele ezen soraiból: „Miben legyenek a szögedi káplányok? mint alkusznak? tudósítson Kegyelmed. Pater piaristák mivel biztatják kegyelmeteket? Egyébiránt is elvárom Kegyelmed tudósítását.“¹⁾ Temesváry azonban számítván arra, hogy az állandó helylyel ekkoráig nem bíró püspök időközben majd csak megkapja a tanácsnak korábban hozzá intézett terjedelmes levelét, az alkudozásról újabb értesítést küldeni nem látta szükségesnek; Nádasdy azért a hosszú hallgatást megunván, minthogy már értésére esett a tanács szándéka, Bécsből aug. 23 án kemény hangú levelet intézett Temesváryhoz, melyben a többek között mondja: „Nem tudom mire vélni, hogy két rendbéli Leveleimre semmi választot nem vehetek Kegyelmedtől; én ugyan már felérkeztem Bécsbe. Csudálkozva értem, hogy a város Cardinalis uramnak praesentálta a Piaristákat és introducaltatni is akarja a Plébániára akaratom ellen. Kegyelmed igazán nem bán velem; egyáltalán végest meg nem engedem, hogy beszölylyanak a Plébániára, mivel Ő Felsége sem akarja, hogy Religiosusok a Plébánián adminisztrállyanak, magam sem engedem meg, máskép magoknak is nincsen kedvek ott levő letelepedéshez. Megírtam Generalis Vicarius uramnak, hogy valaki hírem és akaratom ellen az Plébániára bé menne, mindgyárt eo facto fogattassék meg. Hanem az város egy világi Plébánost praesentállyon nékem, holott nem cselekszi, magam teszek Plébánost; ha már elkezdette Kegyelmed az izetleniséget, így én is magammal viszek Commisariust s által esem Kegyelmed sok nyughatatlanságán.“²⁾

A tanács Nádasdy ezen fenyegetésére újra Keresztély primáshoz fordult, kijelentvén neki, hogy *soha sem óhajt a csanádi püspök jurisdictiója alatt lenni*; különben is Szeged város, mint *exemptus*, csak az esztergomi primás lelki joghatalma alá tartozhatik. A csanádi püspök, írja a tanács, köve-

¹⁾ Szabad kir. Szeged város levéltárában, ad ann. 1719.

²⁾ U. o.

teli, hogy papjai közül választassék a szegedi plébános; holott erre alkalmas papjai hiányoznak. Különbözik meg a piaristákhoz azért is kell fordulniok, mert a lelkészkedés mellett az ifjúságot is tanítják. Erre van pedig legnagyobb szükségök; miért is jelen helyzetökben másképen nem tehetnek, mint ha a piaristáknak tanításukért a plébániát átadják.

Mit felelt a primás a tanács e kérő és fölvilágosító levelére, nem tudjuk; de hogy Nádasdy akadémikusodása a letelepülés ügyének hátrányára szolgált, bizonyos.

Zajkányi megkapván a szerződési pontokat, felőle aug. 29-én ekképen értesíté Szeged város főbíráját: „Ajánlom mindenkori kész szolgálatomat K. K. — Nagy szerencsétlenségemnek tartom, hogy súlyos utazásomat nyavalyás egészségemnek változása miatt Kegyelmetek szolgálatjára Pestnél tovább nem mozdíthattam, mindazonáltal megvígasztaltattam azzal, hogy a dolog, kit én kívánságom szerint végbe nem vihettam, mások által Istennek jóvoltából véghez vitetődött. Vettem azért P. Lőrincz által Kegyelmetek Projectumait, kikkel szép Istenes szándékiát Declarállya, kiknek is summáját Rómába P. Generalisunknak, úgy Németországba P. Provincialisnak, Postai alkalmatossággal még az útból elküldöttem, a midőn resolutióm érkezik, kit remélek a jövő szent Mihály havának utollyán, azonnal Kegyelmeddel és respective a nemes Tanácscsal közlenem el nem mulatom.“¹⁾

Minthogy a tanács, alkalmasint a primásra támaszkodván, mit sem adott Nádasdy püspök fenyegető levelére, Schambach Ferencz, csanád-egyházmegyei püspöki helynök, Nádasdy nevében szept. 1-ső napján újra ráparancsolt a városra, hogy 14 nap alatt világi papot terjeszszzen föl; ellenkező esetben a püspök maga fogja betölteni a plébániát.²⁾ Gyorsabb cselekvésre határozta azért el magát Szeged város tanácsa, írván Nádasdynak komoly szándéka megmásíthatlansága felől, s

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719.

²⁾ U. o.

midőn ügyében a püspököt némi kedvezőbb hangulatra bírta, sürgette Zajkányit a szükséges rendtagok Szegedre küldésére. Zajkányi Péter kecskeméti házfőnöknek, ki a helyettes rendfőnök megbizottja és az aug. 5-én a kegyesrend és Szeged város között előlegesen megállapított szerződési pontok egyik aláírója volt, küldé meg Temesváry levelét. Péter házfőnök tehát a dolog tisztába hozatala végett szept. 16 án következőket ír a Temesvárynak: „A királyi táblától visszaérkeztemben vettem t. Uraságod levelét, melyből megértettem a püspök ur akaratát, miszerint a plébániát átengedni hajlandóságot mutat, habár t. Uraságodnak előbbi leveléből erre vonakodását értettem. Fel is kértem e miatt a rendfőnök urat, hogy az akadályok elhárítására törekedjék, vagy ha ez nem volna lehetséges, *a plébánia elejésével csupán csak tanítás végett vezetlenségbe a rend.* Így is azonban a szerzetes egyének már megtörtént elhelyezése lehetetlenné teszi ez évben az iskolák megnyitását. Különben, ha a plébánia átvétele sürgősen szükséges, gondoskodni kell szerzetes-lakról; mert a rend alkotmánya meg nem engedi a szerzetesek külön lakását és házaló étkezését.“¹⁾

Habár Szeged város és a kegyesrend között a piaristák betelepítésére az előzetes szerződés még 1719. aug. 5-én létrejött, az kötelező erővel még egyik szerződő félre sem birt; hiányzott u. i. hozzá a püspöki teljes beleegyezés, s a mi fő, a pozsonyi országgyűlés határozata folytán a koronás király legmagasabb jóváhagyása; de maga Zajkányi is abban időközben némi módosításokat óhajtott, mely miatt okt. 16-án Privigyéről következő levelet intézte a tanácshoz: „Tekéntetes Nemes Magistratus, nékem bizodalmas Uram! Az Tekéntetes Nemes Magistratusnak subscribált patensem által választott Plenipotentiariusom, Pestről küldött magammal vött társom által 10. August. Pestem létemben vívín, az mi szent szerzetünknek oskolák tanítására s más annectált

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad anuum 1719.

muniumok vígbe vitelére specificált projectumok rendi szerint kegyes resolutióját ma ujonnan az Tekéntetes Nemes Magistratusnak hozzám írt s nagy böcsülettel vött kedves leveliben értvén az maga Istenes intentiójának mennél hamarabb véghez vitelin való serény fáradozását, megvallom mind én, s mind az szegény szerzetem az mint Tisztelendő Pater Generalisom levele transsummált s nekem által küldetett copiájából tapasztaltatom örvendezve veszi az alól specificálandó ennihány difficultások kivételével, mellyeknek jó előre gátlást tenni szükségessének itélem . . . . Az Contractusnak mindazonáltal ereje nem léssen, valameddiglen ex parte utraque mind az Tekéntetes Nemes Magistratus által, mind pediglen általunk nem érkezik az Contractusnak formalis subscriptiója, annyival is inkább, hogy az Contractusnak sommája Eő Főlsége Assensussát ingrediálná. S tudom is, proxime várván Tisztelendő Pater Generalisunk levelit, aztat is fölteszi prae primis, hogy az mostani Isten s világ előtt dícsíretes Tekéntetes Nemes Magistratus hat subjectum tartására elvígzett intentióját novâ additâ clausulâ ratione pleni numeri Collegialis, id est subjectorum duodecim bonificálni méltóztassék; nem most, hanem cum tempore, a midőn az Úr Isten módot fog mutatni az Tekéntetes Nemes Magistratusnak, mivel máskép nem volna szabad rigore Regularum nostrarum acceptálni az fundatiót, hanem cum spe firma Collegialis numeri futuri, az mint Tekéntetes Nemes Pest városa Contractusából intra clausulam quibuscumque mediis Collegialem numerum in futurum stabilire adniteremur kitétetik. Értem továbbá az Tekéntetes Nemes Tanács hozzám írt kedves leveliből, hogy még elegendő alkalmatosság mind az mi szerzetünk, mind pediglen az Diákok részire nem volna, innét concedálom, az mint hiszem, hogy az Tekéntetes Nemes Magistratus nem egyebet ítél, hogy mivel már igen rövid légyen az üdö, mind az Contractusnak örökös kötésire, mind Eő Főlsége Assensussa extractiójára, mind az szükséghes alkalmatosság reparatiójára s az Paterek és Mes-

terek mutatioja prae foribus légyen s már is (későn vivin levelét Tekéntetes Nemes Magistratusnak, kiki maga helire disponáltattanak) condescendál arra, hogy: res magnae sensim fiant, s valamint Tekéntetes Nemes Pesti Magistratus másfél esztendeig Introductionk felül fáradozván, véget vetett mindenekben, tudom, Tekéntetes Nemes Magistratus is még az jövő Vacatióig várakozással lészen, hogy ezen üdő alatt mind az Contractus, Assensus és az Paterek és Oskolák részéről alkalmas positio lehessen. Az kihez hozzá teszem, *az mi legsúlyosabbnak látszik, az palánki plébánia administratióját;* kire mind Eminentissimus Cardinalis és Archiepiscopus Strigoniensis, mind pediglen Méltóságos csanádi Püspök just formálnak, s hogy ha csak mind az kettőtől resignatio in litteris nem adatik, semmi stabilitás, hanem gyűlölség ered . . . . Arra törekedjék tehát a Nemes Magistratus, hogy ezektől mentek lehetnének. Azonfelül az Tekéntetes Nemes Magistratus kívánása szerint hat subjectum közül nígynek praedicállani Vasárnapokon dalmátul, németül, magyarul s ünnepnap más kettőnek, nígynek naponkint iskolába menni kölletvín, nem telhetik az hat subjectumból s így elígtelenség találtatik. Azért mindezeket méltóztassék az Tekéntetes Nemes Magistratus consideratióba venni s a maga bölcs sentimentumát az liendő Contractus formálására s kötisire declarálni, hogy a jövő Vacatióig tartó üdő alatt mindeneknek víge szakadván, az Nagy Úristennek tiszteletire s Tekéntetes Szabad Királyi Szeged városa híre neve gyarapítására s az Szegedi s körülbelül lévő Iffúság Istenes fölnevelisire és-javára az Tekéntetes Nemes Magistratus Contentumára az jövő Vacatiókban alkalmas Patereket s Mestereket küldhessek.¹⁾

A tanács Zajkányi főnnebbi kivánalmainak a maga részéről teljes mértékben megfelelni óhajtván, a szükséges helyeken megtette a kellő lépéseket. Irt, s hol személyes jelenlétét

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad. annum 1719. Némely része betintázódván, olvashatatlan.

hathatósabbnak gondolta, nem fukarkodott a fárasztó utazások költségeitől sem; így történt, hogy Nádasdy püspök, ki eleinte hallani sem akart a palánki plébániának szerzetes kezébe jutásáról, miután felsőbb helyeken Szeged város és a kegyesrend kérelmét kedvezően fogadottnak tapasztalta, alább hagyott makacsságával, s azon föltétel alatt, hogy a piaristák csak ideiglenesen adminisztrálják a sz. Döme-egyház plébániáját,¹⁾ beleegyezett a plébánia átengedésébe. Zajkányi, ki mint terjedelmes leveléből kitetszik, maga is kedvetlenül fogadta a vizsály magvát rejtő plébánia átvételét, Privigyéről nov. 13-án örömet adott rendje részéről reversalist,²⁾ melynek értelmében a piaristák tíz év múlva a parochiát a püspöknek, illetőleg Szeged városnak, mint kegyúrnak, szabad rendelkezésére bocsátják. A tanács azonban, melyre pénzügyi szempontból égető kérdés vala a plébánia visszavételének minél meszezebbre halasztása, decz. 4 én következő fölterjesztést intézte Nádasdyhoz: „Méltóságos Gróff Püspök Úr, nekünk Kegyelmes Urunk! Hogy Nagyságod Méltóságos Püspök Urunk, számossan tett alázatos könyörgésünkre Tisztelendő Pater Piaristáknak ő Kegyelmek Városunkba való bejövetelek, nem különben mostani súlyos üdökre nézve ugyan mostan vacans Parochiánknak Ő Kegyelmek által leendő administratiója végett méltóztatott kegyelmessen annuálni, alázatos kötelességgel értettük. De mivel hogy Nagyságod oly rövid üdő alatt, hogy mint per decennium mind Ő Kegyelmeket Tdó P. Piaristákat Parochiánk resignatiójára, következőképen bennünket is effluxu decennio Parochusnak introductiójára kötelezni méltóztatik Nagyságod, lehetetlen, hogy . . . effectusba vehessük, ha csak Nagyságod további és előbbeni Attyai Méltóságos assecuratiója mellett effectuálására nem segítettünk, leginkább is ezen okokra nézve, hogy említett szent szerzetnek

¹⁾ „A mi illeti a piaristák dolgát, írja Nádasdy a tanácsnak, ad decennium contractust kell tőlük venni; mivel eő Felsége meg nem engedi a plébániát s onnét való administratióját “

²⁾ Szab. kir. Szeged város leveltárában, ad annum 1719.

az Residentiának és más ahhoz szükséges eszközöknek megszerzésére mennyiben kölletik compareálnunk. 2. Városházánk, tömlöztünk épülete (a mellyet következő tavaszkor el akarunk kezdeni) mennyiben fog telni, a pediglen egy, sem két esztendőben perfectióba nem mégyen. 3. Ugyan említett szent szerzet bejövén, Oskoláknak felemelése, Parochiale Templo munknak vagy ujonnan felemelése, vagy ha az megmarad, restauratiója micsoda költségeket foglal magában? hát más egyéb városunk szükségének honnan teszünk eleget, a mellyeknek elmúlni úgy éppen lehetetlen, és ha elmúlik, veszedelmesen közönséges dolgaink folyását szemlélni fogjuk; ezeket pediglen tíz esztendőnek lefolyása alatt hogy végbe vigyük, módgyát nem találljuk, bár Isten segítségéből mostanában kötött szent békesség Esztendőben végbe vihessük, szerencsés leszzen s lenni fog szegény városunk.

Azért Nagyságodat, mint Kegyelmes Patronus Urunkat továbbá is alázatosan kérjük, hogy rövideden számlált moti-vumokra nézve, ha tovább memis, csak 25 Esztendeig sokszor nevezett szent szerzet által Parochiánkat administráltatni méltóztasson megengedni; készek leszünk magunk elapso 25 annorum intervalló Parochiát építeni, ebbe Parochust introducálni; az szent szerzet is nem különben administratióját Parochiánknak kérdés nélkül resignálni, mely alázatos kérésünkről a midőn relatióját kérnénk, Nságodnak perseveramus Judex, Senatus totaque Communitas Szegediensis.⁴¹⁾

Hogy pedig a püspököt levelőkben kért engedelem elfogadására még inkább reá birják, Temesváry János főbírónak és Csőke János főjegyzőnek, kiket az alapítványi oklevélnek Károly király által leendő megerősítése kieszközlése végett különben is Bécsbe fölküldöttek, meghagyták, hogy a város kérelmét Nádasdynál élőszóval is ismételjék, annál inkább, minthogy Bartsch rendfőnök 1720. febr. 3-án Szeged város által bevezetni kért hat kegyesrendi atya elküldésére vállalkozott.

⁴¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719.

Nádasdy a levélben kifejtett s szóval is hangsúlyozott elháríthatatlan akadályoknak és meggyőző okoknak végre is engedni volt kénytelen, beleegyezett tehát a tanács kívánásába s 1720. febr. 17-én megadta a végleges engedélyt a piaristáknak a szegedi plébánia elfoglalására. Erre vonatkozó Bécsben kelt terjedelmes decretumának értelme szerint beleegyezését nyilvánítja abba, hogy szent Döme templomában a piaristák végezhessek a plébániai teendőket mindaddig, míg a csanádi káptalan Ő Főlsége által fölállítva és teljesen kiegészítve nem lesz; mikor is Szeged város szabadon fog a káptalan tagjai közül, ha t. i. a káptalan Szegeden marad, plébánost választani; ellenkező esetben Szeged város vagy a piaristák kezében hagyhatja a plébániát, vagy választhat egyházmegyei plébánost.¹⁾

A püspök beleegyezése után hátra volt még a királyi jóváhagyás. Ennek azonban megadása előtt a kir. kancellária az alapító-levél 3-ik pontjára tett észrevételt, s annak olyatén módosítását kívánta, nehogy abból a piaristák örökös jogukat magyarázhassák ki a plébániához. Midőn pedig a tanács ezen kívánalomnak is eleget tett, az 1719-ik év aug. 5-ikéről keltezett s mindkét részről aláírt szerződést III. Károly király 1720. febr. 20-án legfelső jóváhagyásával ellátta.

A szerződés értelmében tartozik a kegyesrend: 1. Hat tagot állandóan Szegeden tartani, kik vásár- és ünnepnapon magyar, német és dalmát nyelven prédikáljanak, lelkészi teendőket végezzenek és a retorikáig bezárólag tanítsanak.

2. Ezen hat rendtag részére fizet a város összesen 800 rhenusi frtot négy részben, melynek biztosítására leköti sörháza és az alsóvárosi mészárszéke jövedelmét.

3. A piaristák a plébánia administrálásáért a stóla jövedelmét élvezik, s ha a város patronátusi jogánál fogva világi papot választ plébánosnak, a plébánia jövedelmétől elesvén, évenként 100 frt kárpótlásban részesülnek.

¹⁾ Sz. k. Szeged v. levélt., ad ann. 1720. Fundatio P. Schol. Piar. csomagban.

4. Míg a plébániát adminisztrálják, elegendő tüzfát és fűtő nádat kapnak.

5. Lakóhelyül a plébánia-templom melletti helyet tűzi ki a város. A társház úgy lesz építve, hogy reá emeletet lehessen rakni; továbbá épít iskolát, ad kertet, ha lehet, a ház mellett, ha pedig ez kivihető nem volna, akkor a városon kívül szerez ilyet, mely minden tehertől ment leszen. A társház, valamint az iskolaépület minden javítását a város eszközli.

6. A város igéri, hogy tehetsége szerint idővel az alapítványt javítani fogja.

7. Az alapítvány örök időre tétetik, melynek föntartására és védelmére az utódok is köteleztetnek.¹⁾

A szerződés aláírása, illetőleg kölcsönös elfogadása után Zajkányi alkormányzó 1720. jul. 11-én Szegedre küldé Kovácsovics Pál pesti magyar hitszónokot lelkészül és ideiglenes elüljáróul Demjén és Orbán atyák társaságában a plébánia átvételére. A tanács magyar vendégszeretettel fogadá a piarista atyákat s számukra a templom délkeleti oldalán jelölt ki egy roskadozó hajlékot, valamint iskolahelyiségül egy bódémódra összetákoltt épületet a mai iskola-utczában, mely nagyon szerény kétszobás hajlékocska 1709. és 1710-ik évben pestises kórházul (Lazaretum) szolgált. A szokásos beiktatás július 14 én történt, mely alkalommal Bartos János, ki Návay „rendetlen elmenetele“ után adminisztrálta a plébániát, a tanács-

¹⁾ Az alapító-levél eredetijét lásd szab. kir. Szeged város levéltárában, ad annum 1719. Szeged város tisztii személyzete ez időben volt: Temesváry János főbíró, Rózsa Dániel, Pálffy János, Tutorics János, Sziogyártó János kapitány, Lantos Gergely, Dékány Péter, Vastag István, Petrics János, Thór György, Fazekas Ferencz, Nagy Pál aljegyző, Szabó Péter, Hajdu János népszószóló, Fazekas András, Makra István, Strausz Ulrik, Müller János gazdász, Faragó Mihály, Kell András, Svajbelmár Ádám, Vékes János, Gazdag Mihály, Csáldi István, Szűcs Albert, Temesváry András, Losonczi Mihály, Szántó Mihály, Domonkos Mátyás, Puskás András, Rózsa András, Losonczi Ferencz, Fazekas Ádám, Balogh András, Thór János, Eördögh Mihály, Thór Gáspár tanácsnokok és esküdtek.

tagok és az összegyűlt hívek jelenlétében ünnepélyesen nyújtá át Kovácsovicsnak a szent Döme-templom kulcsát és olvasá föl gr. Nádasdy püspök főpásztori beiktató levelét.

Hogy pedig Zajkányi a szerződésnek teljesen eleget tegyen, okt. vége felé Cyrill, majd nov. utolsó napjaiban Mihály atyát küldé Kecskemétről Szegedre; végre december 16-án megérkezett a rend generálisa által kinevezett házfőnök is, Kubránszky László, Nyitráról.

A kegyesrendi atyák a lelkészkedést beiktatásuk napján azonnal megkezdették s Nádasdy támogatását annyira kinyerték, hogy nem sokára a tanácsnak kérnie kellett a püspököt, miszerint a szent ferenczrendi atyáktól elvont lelki joghatalmat a betegek gyóntatására nézve ezeknek adja vissza; mivel nehéz a piaristákhoz éjjelenként az erődbe bejutni, de különben ezek sem járhatnak szabadon ki s be a kapukon és a *strázsákon*, s így a híveknek a „barátok“ szolgálatát kell igénybe venniök.

A palánki, u. n. szent Döme-templom, melyet a piaristák letelepülésökkor plébánia-templomul nyertek, ez időben félig romban hevert. Előbb hosszú időn át szertárul szolgált s hevenyészett tetővel volt ellátva, s mert a várerődítések miatt a hadügyi tanács lerombolásra szánta, Szeged város kiigazítására áldozni nem akart; de különben is saját nyilatkozata szerint reá képtelen volt. Ehez járult, hogy Nádasdy püspök a kincstár által Szegeden székesegyházat remélt emeltetni, melyet a tanács is, mielőtt még Nádasdyval viszályba nem keveredett, örömmel fogadott; sőt már korábban (1712.) a pozsonyi országgyűlésre királyi meghívó-levéllel fölküldött követeit, Temesváry Jánost és Siskovics Andrást, sürgette, hogy a templom fölépítésére találjanak patronust; mert, miként írák, „micsoda respectusa léssen királyi városunknak cathedralis templom nélkül“. Följegyzéseink szerint ¹⁾ a szent Döme-templom hajdan tekintélyes *basilika* volt, melynek csak szentélye közel 12° hosszú és 9° széles vala. Romállapotából némiképen 1723-ik

¹⁾ Hist. Dom. Schol. P. I. p. 185.

évben emeltetett ki az esztergomi primás hozzájárulása mellett Szeged város áldozatkészségéből, mely alkalommal a piarista-atyák sürgetése folytán a templom új tetőt kapott, belé oltárok állíttattak, kórus készített, a régi nyolczszegletű torony kiigazított, új krypta építtetett és az egyházi cselekvények kényelmesebb gyakorolhatása végett némi belső fölszereléssel láttatott el.

Az iskolát azonban, melynek berendezéséhez idő kellett, csak 1721-ik év őszén nyithatták meg. Ezt megelőzőleg okt. 3-án Zajkányi lejött Szegedre az új telep megtekintése, illetve hivatalos látogatása megtétele végett, mely alkalommal a piarista atyák 8 pontban terjesztették be észrevételeiket a tanácsnak. Ezek között főlemlítették az is, hogy a várostól nem kapták meg a mult évi és ezen évre szóló fa- és nádilletéköket, mit azután a tanács úgy hozott helyre, hogy a társháznak egy hajó fát és 1200 kéve nádat adott.

Sokkal több bajuk volt az atyáknak lakásukkal, melynek helyébe a szerződésben megígért *Residentiát* számtalanszor kérelmezték; így a többek között 1722. jul. 3-án Kubránszky házfőnök interpellálja a tanácsot: 1. Miért vonakodik a „Consensus Regius“-t a piaristáknak kiadni? 2. Igéretök van, hogy a Residentiára fundust kapnak, „vagy itt a békák között rothadjunk?“ 3. Lesz-e a Lazaretum helyett jövőre jobb és tágasabb iskolaépület? 4. Mivel két nap mulva a rendfőnökhöz utazik, kéri hitelesen kiírni, mivel tartozik még a piaristáknak a város? 1) A fönnebbi kérelemnek csakugyan lett némi eredménye; mivel a város iskolának megszerezte gr. Herberstein Ernő várparancsnok beleegyezésével a piarista lakástól néhány ölnyire fekvő elhagyatott katonakórházat, melynek 3 tágas szobája iskolai helyiségre alkalmassá tétetett, kisdud fundusa pedig a társház udvarának tágítására fordított.²⁾ Ám a társház fölépítése nem egykönnyen mehetett teljesebbé. A helyzet

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában. Fund. Sch. P. csomag.

²⁾ Hist. Dom. Schol. Piar. I. p. 21—22.

nehézségén azonban az által igyekezett a tanács segíteni, hogy a szerzetes atyák szórakozására és a tanuló ifjúságnak a maga fölüdítésére 1723. okt. 2-án egy 104° hosszú és 62° széles kertet ajándékozott, melyben megengedi, hogy „majorházat, egy nyári és téli mulató házat“ építhetnek; de kiköti, hogy ott „korcsmát nem nyithatnak“. Az adományozott kert helyének meghatározása következő: „Az szent Háromság utcáján kívül, az általjáró úton alól a szőlők felé az téglaegető házak között, az közönséges szekérút mellett a téglavető gödröknél.“¹⁾

Az ily kedveskedés bár egyidőre lecsillapította a Residencia utáni vágyat, végre mégis rá kellett térni az építkezésre. Csakugyan úgy találjuk följegyezve, hogy 1726-ban kezdette meg Demka Sándor házfőnök egy 12 személyre alkalmas társház építését négyszög formában, közvetlen a templom oldala mellett, imateremmel (oratorium), ebédlővel és a szükséges mellékhelyiségekkel a *piaristák saját költségén* (propriis expensis), melyhez azonban több jöltevőn kívül *Eszterházy Imre primás is pár ízben néhány száz forintot adott*. A város a társház helyéül ugyan más fundust jelölt ki; de mert az új épületben a tanári és a plébánia-személyzet *kényelmesen* elfért, ez igénybe nem vétetett.²⁾

A piaristák az elvállalt mindkét rendbeli kötelességnek lelkiismeretes buzgósággal igyekeztek megfelelni; de mert a plébánia birtokában magukat ideigleneseknek tudták, azon voltak, hogy annak elvétele esetében minél több kárpótlásban részesüljenek, vagyis az alapítványi összeg emelése már előre kimondassék. Ettől a tanács nem idegenkedett; sőt 1723. szept. 3-án tartott ülésében el is határozta, hogy a plébánia elvétele esetére az alapítvány 100 frttal növekedik, mely midőn Zajkányi rendfőnöknek tudomására hozatott, ez szept. 26-án a tanácsnak szónoklattanárt kérő levelére azt

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában. Fund. Sch. P. csomag.

²⁾ Hist. Dom. Schol. Piar. I. p. 185.

válaszolta, hogy a kivánalmat készséggel teljesíti ugyan; de reményli, hogy Szeged város az alapítványi összeget ezer frtra kiegészíti.¹⁾ A tanács azonban sokféle baja miatt ezúttal erre hajlandó nem volt, különben a rendfőnök sem igen sürgette tovább a vonakodót, s így mindkét fél az eredeti szerződés mellett maradt.

---

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában. Fund. Sch. P. csomag.

II.

A piaristák mint plébánosok.

a) Küzdelem a várkáplánokkal a plébánia jogaiért.

Minthogy a plébánia administratiója részint a török uralom alatt elparlagiasodott lakosság közönye, részint az egyházi személyek gondatlansága és vetélkedése miatt nagy rendetlenségben volt, nem lévén meghatározva sem a hívek kötelessége, sem a lelki vezetők jogköre ; főteendőjének tartá Nádasdy püspök Kovácsovics által visszaszerezni és biztosítani a plébános jogait s kitűzetni azoknak határait.

Ez időben Szegeden két hatalom létezett: a katonai és a polgári. A hadi villongások közepett a katonai hatalom a polgári fölé emelkedett s székhelyét a praesidiummal körülvett várban tartá. A hatalom feje gr. Herberstein Ernő várparancsnok volt, ki a szent Ferenczrend atyái közül kinevezett várkáplánok fölött majdnem korlátlan hatalmat gyakorolt; bár ez utóbbiaknak lelki jogait Tenemann György jezsuita, mint fő tábori lelkész, adta meg. A várkáplánoktól vettek a lelkiekben utasítást a Szegeden nagyobb számmal elhelyezett kincstári (só-) hivatalnokok s ezeknek családjaik, jóllehet jog szerint a plébánia jurisdictiója alá tartoztak. A várkáplánok nem elégedtek meg jogkörükkel, hanem időfolytában azt a plébánia rovására mindinkább kitágítani törekedtek. Hatalmi vágyukat elősegítette Herberstein támogatása, miből a plébániával összeütközés, nem egyszer a hívek lelki romlására

botrány és hosszantartó viszálykodás keletkezett. Ehez járult az alsóvárosi sz. ferenczrendi atyáknak a plébános teendőihez tartozó némely egyházi functiók „usus“ra alapított végzése, mely visszásságokat midőn Kovácsovics megszüntetni nem tudott, nem késett azokról panaszos jelentését püspökének megtenni. Nádasdy, miután 1720. jul. 24-én a plébánosnak teljes joghatalmat adott, „Megújítom, írja a püspök, a jurisdictiót és az investiturát s az azokban előforduló engedmények megadását; sőt *megengedem, hogy atyaságod Szegeden tartózkodó rendtársainak lelki joghatalmat, valamint a nekem fölmentett esetekben a híveknek fölmentvényt adhasson*“,¹⁾ utasítja Kovácsovicsot, hogy „ha valami nehézségre akad, róla engem körülményesen értesítsen; mindenben segélyére leszek.“²⁾ Minthogy pedig az átvett plébániának anyakönyve rendetlen állapotban volt, valamint Arsen atya néhány temetési esetben jogkörén túllépett, Nádasdy meghagyja a plébánosnak, hogy új anyakönyvet készítsen s abba a szülöttek- és megesketteknek, valamint elhaltaknak nevét, évszámát és napját részletesen bevezesse. A temetések szabályozására nézve pedig szept. 22-én Győröböl ezeket írja: „Atyaságod a *ferenczrendiek büntetés terhe alatt a háztól való temetéstől nevében eltiltsa*; ha azonban valaki a ferenczrendiek temetőjében kíván nyugodni, atyaságod a halottat a háztól a szent ferencziek temetőjéig elkíséri s itt eltemetés végett nekik átadja. Csak saját szolgálkat temethetik azok az ő területükön belül, ezen kívül pedig semmi joguk nincsen s a köztemetőben csak a plébános temethet.“ Ugyanezen levélhez van mellékelve a győri egyházmegyében, melynek Nádasdy káptalani tagja volt, akkoriban divó stolaris illeték is, melyet a szegedi plébános által használatba vétetni rendelt.³⁾

¹⁾ Ep. Nádasdy. Viennae. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

³⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. Kegy. r. társház levéltárában. Érdekesnek tartjuk e kor viszonyaira világot vető díjszabályzatot a következőkben közölni: I. Kereszte-

Habár Nádasdy jurisdictió tekintetében teljhatalommal ruházta föl a plébánost, a ferenczi atyákat pedig, valamint a Heister ezred várkaplánját csupán a lelki cselekvények gyakorlására szorította, nem akartak megszűnni a túlkapások. Midőn azért a várkaplán egy sóhivatalnok leányát minden kihirdetés nélkül megeskette egy katonával, a püspök okt. 6-án keményhangú levelet intézett a várkaplánhoz, s a tridenti zsinatra (sess. 24. cap 1.) hivatkozván, a házasságot érvénytelennek nyilvánította s az esketőt a papi cselekvények gyakorlatától fölfüggesztette. Útasította egyszersmind Kovácsovics plébánost, hogy a törvénytelenül összedottakat újra eskesse meg s a fölfüggesztett várkaplánt, ha továbbra is merészelne egyházi functiókat végezni, a várparancsnok által elfogatni rendelte. Midőn pedig a plébános a vett útasítást teljes szigorúsággal hajtotta végre, sokféle kellemetlenséget kelle tapasztalnia, melyeknek enyhítésére szolgált főpásztorának okt. 17-én hozzá intézett levele. Ebben írja Nádasdy: „Ne sokat adjon atyaságod az emberek mende-mondáira, hanem csak a kötelességteljesítésre; mert bármily súlyos ügyben számíthat reám. Értesítsen esetről esetre a várkaplánok eljárásáról.“¹⁾

A plébániai dolgok illetén zűrzavara közepett közeledt a gymnasium megnyitásának várva-várt ideje. Ezt megelőzőleg Zajkányi Lénárd helyettes rendfőnöksége utolsó évében a szegedi társházról kellőképen gondoskodni óhajtván, 1720. decz. 16-án Szegedre helyezé át a széphírű Kubránszky

lésért jár 20 dénár, vagy egy tyúk és 10 dn. 2. Avatásdíj 10 dn., vagy egy tyúk. 3. Esketésdíj 1 frt 10 dn. 4. Templombavezetés díja 10 dn. s egy (honesta strophia) kendő. 5. Egyszerű temetés díja egy máriás. 6. Palástban való temetésért jár 1 frt, azonfelül az elűlvitt keresztre egy tisztességes kendő; ez utóbbi, ha fölszapordik, a pap, kántor és templom között egyenlően osztandó föl. A pap keresztjére kötött kendő ezé marad. 7. Harangozásdíj 1 máriás, melynek fele a templomé, másik része a harangozóé. 8. Énekes requiemért jár a papnak 1 s a kántornak $\frac{1}{2}$ frt. 9. A temetési gyászbeszéd díja 1 frt 50 dn.

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1720. Kegy. r. társház levéltárában.

Lászlót plébánosi és házfőnöki minőségben. Kubránszkyt Szegedre megérkezése után, hol ezidétt már négy szerzetes atya tartózkodott, sokféle teendői annyira igénybe vették, hogy beiktatása csak 1721. január 8-án történhetett meg. Első levelét is panaszokkal telve intézte Nádasdyhoz. Herberstein várparancsnok u. i. a plébános jurisdictiója alól a püspöki ellenkezés daczára kivonta a kincstári hivatalnokokat, mi által a plébánia jövedelme megcsökkent. Kubránszky jelentést tett erről, valamint a várparancsnok által megtiltott vizkeresztli házszentelésről püspökének, mire Nádasdy febr. 6-án válaszolt: „A várkáplánok által előidézett eset miatt írtam Herbersteinnak, írja a püspök, hogy ne engedje azokat a plébános dolgaiba avatkozni; de írtam az alsóvárosi gvardiánnak is, hogy a rendjéből való káplánoknak tiltsa el a plébánoskodást, hanem csupán azzal foglalkozzanak azok, a mivel meg vannak bizva, t. i. a katonák lelki gondozásával.“¹⁾ Midőn pedig a káplánok mit sem hajtottak a püspöki parancsra, hanem törvénytelen cselekedeteiket tovább is folytatták, a plébános ellenök panaszt emelt a gvardiánál, kinél midőn meghallgatásra nem talált, újra püspökéhez fordult febr. 14-én orvoslatért. Nádasdy Bécsből válaszolt Kubránszkynek. Levelében írja: „Atyaságod fölhívására kijelentem, miszerint a gvardiánnak egész határozottsággal megírtam, hogy Arsen atyát komolyan figyelmeztesse a plébános dolgaiba való be nem avatkozásra, különösen pedig, hogy a kincstári hivatalnokokkal szemben ne viselje magát úgy, mint a plébános, a kihez tartoznak; azért is fölhatalmazom atyaságodat, nevemben jelentse ki a gvardián előtt, miszerint parancsolom, hogy a káplánokat a kincstáriak fölötti plébánoskodástól eltiltsa, különben kénytelen leszek azokat minden egyházi ténykedéstől fölfüggeszteni.“²⁾ Hogy pedig Arsen atya, ki a püspök által érvénytelennek nyilvánított esketést már másodízben

¹⁾ Ep. Nádasdy. Viennae. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1721. U. o.

gyakorolni merészelte, ártalmatlanná tétessék, szigorúan meg-
hagyja a szegedi gvardiánnak, hogy Arsent a káplánságtól
azonnal elmozdítsa és mással helyettesítse.¹⁾

A püspöki parancsnak azonban ez esetben sem lett semmi
foganatja; miért is csodálkozva kérdi a krónikás: „Kicsoda
mindennek oka? eddig belátni nem tudjuk.“²⁾ De Nádasdy
püspök szívós természeténél fogva a dolgot abban nem hagyta,
hanem márcz. 8-án Győrből újra írt Kubránszkynek: „A sze-
gedi plébános és a ferenczrendi atyák közt fölmerült egye-
netlenség teljes megszüntetése végett Tenemann tábori föllel-
készszel egyetértőleg a magas hadügyi tanácstól végzést
eszközöltem ki, melyet a gvardiánnak kézbesítés céljából
atyaságodnak ide mellékelek. Másolja azt le atyaságod és
további használatra tartsa kéznél. Ennek értelme szerint
atyaságodhoz tartozik az állandóan egy helyben lakó katona-
ság, sőt maga a várparancsnok is, a kik fölött plébánosi jogot
gyakorol; kivétetnek azonban az ezrednél tényleg szolgálatot
tevők, kiknek számára van a káplán. Ezeknél is azonban a
szentségeket kiszolgáltathatja és egyéb lelki gyakorlatokat
végezhet maga a plébános is.“³⁾ Az Arsen atya által kötött
házasságot ismételve semmisnek nyilvánítja s fölhívja a plé-
bánost, hogy „ha talán már hasonló esketések fordultak volna
elő, atyaságod jelentse be, hogy hivatalból fölmentést adhassak.“⁴⁾

E levélhez vala mellékelve a szent Ferenczrend tartomány-
főnökéhez, valamint a szegedi gvardiánhoz intézett püspöki
mandátum is, melynek elsejében meg hagyja a rendfőnöknek,
hogy Arsen atyát minden plébánosi functiótól tiltsa el; a
szegedi gvardiánnak pedig parancsolja, hogy „atyaságtok ne
merészkedjenek plébánosi teendőket végezni“, hozzá tevén,
hogy „jöllehet Arsen atya megérdemelné, hogy fölfüggesz-

¹⁾ Ep. Nádasdy. Viennae. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Historia Domus Szeged. Sch. P. I. p. 10.

³⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

⁴⁾ U. o.

téssel *nyilvánosan* büntessem, ez egyszer azonban azt elengedem. Mentse azért föl nevemben ettől atyaságod; de soha többé se ő, se más valaki a szent Ferenczrendből plébánoskodni ne merészeljen.“¹⁾

Hogy mindezen fenyegetőzések daczára a plébániai ügyekben támadt bonyodalom, illetőleg a várkáplánok által elkövetett törvényszegések még a püspöki hatalom által sem szüntethettek meg, főoka vala Herberstein magatartása, ki minden módon arra törekedett, hogy az egyházi ügyekben is katonamódon intézkedhessék; föntartani kívánta tehát a régi törvénytelen állapotot, a mint az Nádasdy ápril 20-án Győr-ből kelt leveléből világos. Ebben ugyanis írja nevezett püspök Kubránszky plébánosnak: „Írt a szegedi várparancsnok s a plébániai torzsalkodások megszüntetésére azt ajánlja, hogy a katonaságra vonatkozó egyházi ügyek a régiben maradjanak.“²⁾ Útasítja azért a püspök a plébánost, hogy a katonai személyeket illetőleg a plébánosi dolgokban semlegesen viselje magát; a kincstári hivatalnokokkal szemben azonban a plébánia jogaiból semmit ne engedjen.“³⁾ Ugyancsak ez ügyben írja május 1-én: „Megírom még ma Herbersteinnak, hogy azt hajtassa végre káplánjaival, a mire Tenemann azokat utasította; a kincstári hivatalnokoknak ellenben hagyjanak békét. Nem tartoznak azok semmiféle várkáplánhoz, akár ferenczrendi az, akár nem.“⁴⁾ Midőn pedig értesült a várparancsnok kétszínű eljárásáról, kérdést intéz (máj. 11.) a plébánoshoz: „Kezd-e már hozzátörödni a lakosság a rendhez? Akadékoskodik-e a várparancsnok? tudósítson atyaságod.“⁵⁾

Minthogy a kegyesrendiek magyarországi telepei ugyan ezen évben (1721.) különítették el a németországi piaristáktól

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

s képeztek önálló provinciát, Kubránszky szegedi házfőnök és plébános, az önállósított Zajkányi rendfőnök mellett ennek hivatalos látogatásai alkalmával kormánysegédi minőségben működött. Utazásaiból csak szept. 29-én keveredett haza, hol már Nádasdynak jun. 6-án kelt levele várta. Ebben írja a plébánosnak: „Mennyi hatalommal ruháztam föl a ferenczrendi atyákat, másolatban idezárom. Jól figyelje meg, végez-é Arsen atya vagy bármely ferenczrendi esketést vagy temetést. Ezekről plébánosi kötelességének tartsa engem híven értesíteni. Azt követelem, a mihez jogom van. Atyaságod jelentse ki a várparancsnoknak, hogy az általam küldött mandátum szerint a plébános jurisdictiója alá tartozik úgy ő, mint az egész katonaszemélyzet, mely állandóan le van települve a városban; ezenképen hozzá tartoznak a kincstári hivatalnokok is.“¹⁾ Mint-hogy pedig a mindegyre növekvő városban a plébánia távol-sága és személyzetének elégtelensége kezdett észrevehető lenni, Szeged város bírása a lakosság lelki élete szempontjából a szent ferenczi atyák részére némi engedményeket kért a püspöktől. (L. 20 l.) Erre vonatkozólag írja Nádasdy jul. 5-én a gvardiánnak: „A szegedi bíró kért, hogy atyaságtoknak engedjem meg az utolsókenet kiszolgáltatását; miért is jelen levélemmel erre atyaságtokat fölhatalmazom és megengedem, hogy a betegeteket lelki vigasztalással is elláthassák, ha ebben a plébános akadályozva van; megengedem továbbá azt is, hogy keresztelhessenek, a megkeresztelteknek neveit azonban az anyakönyvbe vezetés végett a plébánosnak mindenkor beszolgáltatassák. A várkáplán ugyanezeket szintén végezheti; de esketnie vagy temetnie fölfüggesztés büntetése alatt nem szabad.“²⁾

Nádasdynak mindegyre erélyesebb föllépése a plébánia jogainak megvédésére, illetőleg azok visszaszerzése ügyében lassankint meghozá a kívánt eredményt. A ferenczrendiek

¹⁾ Ep. Nádasdy. Viennae. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

tartományfőnöke, Kicska Lajos u. i., kit a püspök a törvénytelenések megszüntetése végett nem szünt meg leveleivel ostromolni, végre Szegedre jött. Négyhavi távolléte után szeptember utolsó napjain találkozott Kubránszky Kicskával s neki előszóval is elmondá panaszát, miszerint rendjének szegedi tagjai közül némelyek beleártják magukat a plébános dolgába, melytől pedig a püspök által többször eltiltattak. Kicska a vizálykodások megszüntetése céljából meghagyá övéinek a jogtalanságtól való tartózkodást, és így a püspök határozata szerint a kincstári hivatalnokok, kik Herberstein akarata szerint már régóta kivonva éltek a plébánia joghatósága alól, újra ide visszakényszerítették.

Hírül adván az ügy ekkép végződését Kubránszky püspökének, jelentést tett egyúttal Kulber János szegedi polgár által távollétében az alsóvároson megkezdett fogadalmi kápolnája építéséről, melyet a püspöknek engedélye nélkül kezdett meg. Mire Nádasdy nov. 6-án ezeket írja: „Megadom az engedélyt a jó katolikus embernek, ki szíve egyszerűségében ejtett formahibát; azonban figyelmeztetendők a hívek, hogy a főpásztor engedelmé nélkül máskor ne építkezzenek.“¹⁾ Majd örömet fejezi ki, hogy sz. Ferencz fiai kezdik letenni ellenséges indulatukat a plébánossal szemben: „Örülök, írja Nádasdy, hogy a ferencziek a kincstári hivatalnokokat nem pártolják; napról-napra jobban lesz a dolog“, s ígéri, hogy „Isten segélyével karácsonykor Szegeden misézek.“²⁾

A plébános azonban nem hitt a tartós békében, a visszavonulást csak fegyverszünetnek tartá; megelőzni akarván azért a múlt évi botrányok megújulását, kéré a főpásztort, hogy előlegesen figyelmeztesse a várkáplánt, nehogy a közelgő házszentelések alkalmával kellemetlenségek merüljenek föl. Nádasdy teljesíté a kérelmet, tudósítván decz. 27-én a plébánost. „Irtam, úgymond, a gvardiánnak s meghagytam, hogy

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

az állandó katonaságnak és a kincstári hivatalnokoknak békét hagyjanak, s a házszeneléseket ezeknél a plébánosnak engedjék; de fölkértem a szegedi bírót is, ki pár nap előtt volt nálam, hogy erre nevemben atyailag figyelmeztesse a ferenczrendi atyákat.“¹⁾ Azután bizalmasan veti utána: „még e télen atyaságtokat meglátogatom; gondoskodjék arról, hogy valamilyes lakást kaphassak.“²⁾

A várkáplánok részéről, kik a püspöknek épen úgy, mint egyéb egyházi elöljáróiknak parancsát hatalmas pártfogójukra, Herbersteinra támaszkodván, nem sokba vették, sokszor akadt a plébánosnak kellemetlensége; de valódi harczczá csak akkor fejlődött a viszálykodás, midőn a plébános és a várkáplánok közötti surlódások pártolásába belemerült Palásthy Dénes is, a ferenczrendiek szegedi gvardiánja.

Mint a pusztító tüzvész parányi szikrából ered, úgy keletkezett itt is az elkeseredett harcz jelentéktelennek látszó esetből. Egy élelmező tiszt u. i. Belgrádból jövet hirtelen elhalt Szegeden. Domokos atya ezt, mint várkáplán, eltemette a ferenczrendiek temetőjében. Ehez járult még, hogy egy katona szolgálóját polgári jegyesével összeadni szándékozott. A plébános mindkét esetben jogsértést látván, hivatalos esküjéhez híven, melynek értelmében a plébánia jogait védelmezni kötelességévé tétetett, a dolgot püspökének 1722. okt. 28-án bejelentette. Ugyancsak ez alkalommal fölszólította a gvardiánt is, hogy alattosainak ilyen dolgokat többé meg ne engedjen. Palásthy azonban nemcsak hogy jogsértést nem látott Domokos atya eljárásában, hanem még azt helyeselte is, s Demka Sándor új plébánosnak okt. 31-én a következőket írta: „Jól tudja atyaságod, hogy a katonák fölötti jurisdictió a hadügyi tanács rendeletéből a várkáplánokhoz tartozik; tudnia kell azt is, hogy az elhunyt élelmező tiszt hadi szolgálatban volt s katona házában halt meg; tehát Domokos atya jogosan

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1721. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

cselekedett s őt jogában háborgatni senkinek sem lehet. A mi pedig az Auditor szolgálójának esketését illeti, Domokos atya e fölött is plébánosi jogát gyakorolhatja; mert katonának cselédje. A cseléd pedig követi urát. Különben is honi szokás szerint az esketés a menyasszony plébánosához és nem a vőlegényéhez tartozik. Kérem azért atyaságodat, ne bolygassa a káplánokat; bizony azok semmiben sem zavarják atyaságodat. Tőlem a várkáplánok csupán szerzetesi dologban függenek, jurisdictió tekintetében pedig függetlenek azok magától a püspöktől is; mert fölöttük csak Tenemann tábori főlelkész áll. A mit ez parancsol, azt teszik ők; azért ha baja van atyaságodnak, ahoz forduljon és ne a püspökhöz.“¹⁾ Midőn pedig Demka plébános a gvardián okoskodása daczára az esketést Domokos atyának megtiltotta, Palásthy indulatától elkapatva nov. 9-én következő leczkértetést írta a plébánosnak: „Kérem atyaságodat, sziveskedjék fölvilágosítást adni, mi jogon terjeszti a nép között azt a hírt, hogy nálunk a hiveknek temetkezniök nem szabad? Olvassa csak atyaságod Kelemen pápa rendeletét a temetkezésekről (cap 2. L. 3. tit. 7.), a hol világosan meg van írva, hogy a hivek szabadon választhatják temetkezési helyül a templomokat vagy a szerzetesek sírboltjait; sőt X. Leo alatt a laterani zsinat (tit. 8.) egyházi átokkal sujtja a szabad temetkezés akadályozását. Azt is hireszteli atyaságod, hogy nálunk nem szabad harangoztatni a halottaknak. Szeretném látni, ki rendelkezik a mi harangjainkkal, vagy ki tiltja meg nekünk, hogy annak harangoztassunk, a kinek akarunk.“²⁾ Minthogy a levél olyan dolgokat említett, melyeket a gvardián csupán hallomásra alapított, ellene védekezni Demka nem látta szükségesnek; azért is reá, mint alaptalan vádra, következő lakonikus választ küldé: „A föld olyan magot ad vissza, a minőt bele vetnek.

¹⁾ Hist. Dom. Szeg. Sch. P. I. p. 27.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 31.

Egyébként nem minden szónak kell hitelt adni. Ezzel maradok, a ki voltam.“¹⁾

Palásthy gyanúsító levelének hangjából eléggé meggyőződött Demka, hogy a fölhevült vért csak a püspöki erély csillapíthatja le. Megküldé tehát a gvardián mindkét rendbeli levelét Nádasdynak, kérvén őt a panasz megszüntetésére, melyhez a plébános Domokos atyának azon tettét említé föl, hogy az árkászok mesterének (fossarum magister) nejét eltemette, holott annak férje az állandó katonaság közé tartozik. A püspök decz. 24-én válaszolt a plébánosnak. „Dicsérem, írja Nádasdy, atyaságod buzgóságát. Buzgólkodjék tovább is és védje a plébánia jogait. Irok a gvardiánnak, hogy Domokos atya jurisdictiójának másolatát hozzám mielőbb megküldje; mert ha engedélye bullán vagy privilegiumon alapszik, a püspöknek bemutatandó. A hatályosabb jog mindig megszünteti a kevesebb értékűt. A mit a gvardiánnak írok, ide mellékelem. Másolja azt le atyaságod s az eredetit adja át neki. És a mit írok, jurisdictio tekintetében azt kell zsinórmértékül venni. Ne hagyja magát atyaságod zavartatni, hanem tartsa magát rendeleteimhez; mert a kincstári tisztviselők és az állandó katonaság (Staab) atyaságod lelki hatalma alá tartoznak.“²⁾ A gvardiánnak szóló levélben kérdi a püspök Palásthyt, honnan vette a várkaplán jurisdictióját, melyet sem ő, sem a tábori főlelkész neki nem adott; azután ekképen folytatja: „A szent engedelmesség erejénél fogva megparancsolom atyaságodnak, hogy Domokos atyát az egyházi cselekményektől azonnal függeszse föl és mint semmis cselekményűt a zárdába idézze vissza. . . . Különben minő joggal rendelkezik Tenemann, az apostoli Nunczius velem írásban közölte, melynek másolatát atyaságodnak ide zárom, és *semmi módon meg nem engedem, hogy az állandó katonaság és a kincstári hivatalnokok fölött a plébánoson kívül valaki lelki hatalmat gyakoroljon*. Hiszem, írt már Tenemann

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 31.

²⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1722. Kegy. r. társház levéltárában.

is, hogy a házszenteléseket a várkáplánoknak nem szabad végezniök . . . . Azt az utasítást küldtem a plébánosnak, hogy *ha atyaságod a fölfüggesztést nem teljesítené, ezt maga a plébános a szószékről hirdesse ki*, és ha atyaságod most már harmadszori intésem után parancsom teljesítését három nap alatt elmulasztaná, *intézkedtem, hogy a szent ferencziek temploma nyilvános interdictum alá vettessék*. Sajnálám, ha atyaságod a végsőre kényszerítene.“¹⁾ E levélhez vala kapcsolva az apostoli Nunczius írata, öt pontban említvén föl azon hatalmat, melylyel a tábori főlelkész rendelkezik, melyet tehát a várkáplánokra ruházhat.

Megszorítva látván így magát mindenfelől Palásthy, ki a várkáplánban saját szerzetét hitte a cselekvés teréről leszoríttatni, utolsó fegyveréhez, az *ususra* hivatkozáshoz folyamodott. Tíz pontban foglalá össze mindazokat, mikre támaszkodva hitte, hogy jogos téren áll. Az apostoli Nuncziushoz intézett emlékiratában elmondja, hogy Szeged városban hajdan több kápolna és bazilika volt, melyek közül jelenleg csak a sz. Döme-templom, most palánki plébánia, és az alsóvárosi szent ferencziek bazilikája maradt fenn. Ez utóbbiban a szent Ferenczrend atyjái emlékezetet meghaladó idő óta gyakorolták a plébániai jogokat, investitura nélkül, csupán csak hitbuzgóságból, Isten és a hivek lelki üdve iránti szeretetből. A török időszakban, midőn a papok elszéledtek, egyedül a szent ferencziek voltak azok, kik a hiveknek, néha még titokban is, a szentségeket kiszolgáltatták. S midőn a lelki sivárság e korszakában az új vallás a városban és a vidéken számos követőre talált, ők, mint a töröktől keresztény dervisekként megtűrt szerzetesek, az eltántorodott hiveket a kath. egyházba nagyrészen újra visszaterelték. Ebbeli érdemöket főpásztoraik mindenkor elismerték; sőt a püspökök a török hódoltság ideje alatt megyéjüktől távol lakván, a ferencziek gvardiánját személynökségükkel (vicarius episcopalis) is föl-

¹⁾ Ep. Nádasy. Jaurini. 1722. Kegy. r. társház levéltárában.

ruházták. Most azonban a csanádi püspök, ki Szeged város fölötti jurisdictióját az esztergomi primástól csak ideiglenesen birja, a várkáplánokat fölfüggeszti s a ferencziek ősi templomát tilalom alá vetni fenyegetőzik. Kéri azért az apostoli Nuncziust az ügy pártatlan megvizsgálására s a püspöki önkénynek határok közé szorítására.¹⁾

Nádasdy azonban terve kivitelében semmi által sem hagyta magát föltartóztatni; haladt a megkezdett uton s már decz. 27-én a jövő évi házszentelésre vonatkozólag ezeket írja a plébánosnak: „A mult héten küldtem át nyilt parancsomat a gvardiánnak; a hatásról engem tudósítson. Irtam a várparancsnoknak is, s ezt átadás végett ide mellékelem. Ha Herberstein gorombáskodnék atyaságoddal, kifakadásait türelemmel hallgassa el s a házszentelés végett keresztrel kezében lépjen a várba. Ha akadályoztatik, tiltakozas mellett távozzék. Ugyanezt tegye minden kincstári tisztviselő és állandó katona lakásában. Az eljárásról és eredményről engem azonnal értesítsen. *Biztosítom, hogy híven mellette állok.* Arról is tudósítson, mit beszél a gvardián s vajon eltávolította-e a várkáplánt. Mióta tartózkodik ez a várban s *usurpálja* a plébánia jogait.“²⁾ A várparancsnokhoz intézett levélben, melyről a püspök emlékezik, ekképen ír Nádasdy: „Nem győzöm eléggé csodálni, mi az oka, hogy az ezredkáplánok túllépnek jogkörükön; hiszen az állandó katonaság Bécsben, Győrben, Budán, Eszéken, szóval mindenütt, a hol csak van, a plébánoshoz tartozik. Jelentést tettem a szegedi visszás állapotról Bécsben az apostoli Nuncziusnak; de írtam Tenemann tábori főlelkésznek is, hogy más jogot, mint minővel az említett várak káplánjai birnak, a szegedieknek sem engedhetek. Kedves rokon! Ön is, mint jó keresztény, hallgassan lelkipásztorára. Ne harcoljon a várkáplánok és a ferencziek mellett; mert nagy bünt követ el, ha, mit nem merek hinni, ellenkezésben tartja az alatt-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged Sch. P. I. pag. 35.

²⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1722. Kegy. r. társház levéltárában.

valót főpásztorával. Én nem ártom magam soha katonai dologba; öntől is, kedves rokon, méltán elvárom, hogy ne akarja a lelki dolgokat intézni. Utasítást küldtem már Temesvárra is, melyben meg van jelölve, mi tartozik a várkáplánhoz és mi a plébánoshoz. Szüntesse meg, kérem szeretettel, az egyenetlenséget, s ne okozzon nekem kellemetlenséget, hogy Szegedre lemenni kényszerüljek.“¹⁾

Midőn e levelet Herberstein Demka plébános jelenlétében, ki azt átnyujtotta, elolvasá, meghagyta titkárának, hogy küldje azt el Tenemann-nak. A plébános pedig, mint parancsolva volt, a házszenteléshez látott; de miben őt a várparancsnok akadályozta, arra kérvén Demkát, hogy ténykedését halaszssa el addig, míg levelére Bécsből választ fog nyerni. Tenemann levele csakugyan nem sokáig késett. Ebben a tábori föllelkész írja Herbersteinnak: „Mínthogy az ottani várkáplánok és a plébános közötti egyenetlenség már egész nyílt botránynyá fajult, elhatároztam az ellenségeskedések megszüntetése végett Exczellenziádnak kijelenteni, hogy a kincstári hivatalnokok fölötti lelki hatalmat a plébánosnak engedem át; a katonák azonban a várkáplánokhoz tartoznak. Reménylem, hogy engedelkenységemben mind a két fél meg fog nyugodni.“²⁾

Az óhajtott megnyugvás azonban épen nem következett be; sőt egy újabb eset még jobban fölháborította a kedélyeket. Történt ugyanis, hogy Szontagh Mihály tengerész-tiszt meghalt gyermeke eltemetése végett a plébánost levélben fölszólította. Demka kötelességének tartá a fölhívásnak engedni; mire a várkáplán magának követelvén a katona gyermekének eltemetését, Herberstein parancsával állott elő. A plébános tiltakozott a beavatkozás ellen s egyenesen megtiltotta a püspök által fölfüggesztett káplánnak a plébános dolgaiba való avatkozást. Az atya, bár elismerte a plébános jogát, de félvén a temetkezés alkalmával fölmerülhető botránnytól, a halottat

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1722. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 38.

Budára vinni határozta. Az elszállítás már-már megtörtént, midőn a plébános, ki egész estig várakozott a várkáplán jogtalan megjelenésére, napnyugta után eltemeté a gyermeket a ferenczrendiek temetőjébe.

Míg ezek történtek, leérkezett a püspökség utján a felsőbb helyen megállapított határozat, mely megszabja a plébános és a várkáplán jogait, egyenkint megjelölván a személyeket, a kik a plébániához és a kik a katonai lelkészekhez tartoznak. E határozatot megküldé Demka a gvardiánnak is, a ki válaszában eljárását kötelessége teljesítésével indokolta, hozzá tévén: „És most azt mondom, hogy ha valami történik atyaságtok ellen, ne tulajdonítsák nekem; mert nem az én akaratomból származik. Lelkiismeretem kiment Isten és emberek előtt.“¹⁾ Midőn pedig a püspöki parancsnak az apostoli Nuncziuséval megegyező háromszori megújítására sem mozdítottatott el Domokos atya a várkáplánságtól, Demka utasítása szerint átírt újra Palásthy-nak, intvén őt az engedetlenség komoly következményeire. Mire Palásthy 1723. jan. 2 án ekképen válaszolt: „A hozzám írtakra másképen nem felelhetek, mint a hogyan a méltóságos püspök úrnak válaszoltam; mivel nem én, hanem a rendtanács (definitorium) bizta meg Domokos atyát a várparancsnok kérelmére a lelki dolgok vezetésével a várban, s így őt senki más el nem mozdíthatja, hacsak nem a rendfőnök; senki más nem függesztheti föl, csupán Tenemann, ki maga adott neki jurisdictiont . . . Lássá atyaságod, mit cselekszik! Nem engem, sem Domokos atyát, hanem az egész Ferenczrendet fogja megsérteni. Ha még figyelmeztet, mit sem fogok válaszolni, hanem elküldöm levelét a rendfőnöknek . . . Legyen egy kis türelemmel.“²⁾

A következő napon, midőn már harmadszor kelle a plébánosnak emlékezetbe hozni Domokos atya visszahívását a zárdába, Demka előlegesen írá Palásthy-nak: „Büntetésem-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. I. p. 45.

²⁾ U. o. p. 46.

nek tartom, hogy a püspök parancsa értelmében atyaságotat mindegyre kell figyelmeztetnem. Békésen lehetne a dolgot elintézni; de a békeszeretet, úgy látszik, távol áll atyaságottól. Az apostoli Nunczius határozata kezeim között van. Igyekeztek atyaságot valahogy a püspöknél az ellenkezést megszüntetni; mert én az engedelmesség nyüge alatt kényszerítve vagyok a parancsot végrehajtani. Atyaságotnak az udvari haditanács nem sokat használ, de nem fog segíteni Tenemann sem; mert ez is azt teszi, a mi meg van neki engedve, és nem, a mit akar.“¹⁾

E levéllel csaknem egyidőben (jan. 5-én) írt át Stadler György, Herberstein titkára, Demkának, a ki az élelmező tisztek lakainak szokásos megszentelését is a plébános jogai közé tartozónak vitatta. Levelében kijelenti a várparancsnok, hogy a további rendeletig a követelt házszentelést megengedi. Majd Nádasdy utasítja (jan. 6.) a plébánost, hogy fönrtartván régi határozatát, akarja, hogy Domokos atya Tenemanntól nyert jurisdictióját neki bemutassa, melyet a plébános másolatban hozzá haladék nélkül küldjön be; ha pedig Domokos atya ilyen jurisdictióval nem bírna, a gvardián őt függeszse föl, mit ha ez tenni vonakodnék, „atyaságot nyilvánosan hirdesse ki a fölfüggesztést s az erről szóló hirdetést a templom ajtajára szegezze ki.“²⁾ Ugyanezen alkalommal írt a püspök a gvardiánnak is. Ebben a többek között mondja: „Akarom, hogy Domokos atya Tenemanntól kapott jurisdictióját a plébánosnak bemutassa, és ha a várban joghatalmat előbb gyakorolt volna, mielőtt arra jurisdictiót nyert, az egyházi cselekvényektől fölfüggesztettnek nyilvánítom, melytől könnyebben fogok idővel fölmentvényt adni, ha a várból önkényt távozik. Egyébként újra megtiltom s a szent engedelmesség erejénél fogva parancsolom, hogy semmiféle pap, sem szerzetes, sem világi, az állandó katonaság fölött a szegedi várban a

¹⁾ Hist. Dom. Szeged Sch. P. I. p. 47.

²⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1723. Kegy. r. társház levéltárában.

plébánoson kívül jurisdiciót ne gyakoroljon. Tenemann hatalma nem terjed ki másra, csupán csak a vár őrizetére rendelt vagy átutazó katonaságra. Nem hivatkozhatik atyaságod sem a rendfőnökre, sem Tenemannra; mert vannak pápai bullák, nevezetesen XV. Gergelyéi, melyek szerint úgy a szerzetesek, mint a világi papok, habár szabadalmasak (exempti), pastoralis dologban és a szentségek kiszolgáltatására nézve a megyéspüspöknek alá vannak rendelve. Kérem azért fölhozott indokaival többé ne terheljen; hiszen én úgy is mindig arra töreksem, hogy az történjék, a mi jogos s a mi meg van engedve.¹⁾ Tíz nappal később (jan. 16.) ezen értelemben írt a várparancsnoknak is. „Isten tudja, írja Nádasdy, hogy önnek dolgaiba soha sem avatkoztam. Én az ügy tisztázását nemcsak Rómában, hanem a bécsi Nunciaturában is sürgettem; de soha úgy, hogy önnek kisebbitésével történjék. Új határozatot (decretum) küldtem a plébánosnak, melyből Exczellenziád értesülhet. Sajnálám, ha nyilvánosságra kellene azt juttatnom. Reményelem azonban, hogy ennyire nem engedi menni a dolgot.²⁾ Ugyanerre vonatkozólag írta Herbersteinnak Tenemann tábori főlelkész is a következőket: „Miután Exczellenziád az otthelyi plébánosnak ideiglenesen megengedte, hogy az ügy végleges elintézéséig a kincstári és élelmező tisztek lakait megszentelheti; mivel ebbeli jövedelmére szüksége van, azok továbbra is a plébános jurisdiciója alá tartoznak. Exczellenziád azonban, valamint a főtisztek, katonák és egyéb katonai tisztviselők a püspök joghatósága alól kivételesek maradnak, melyről ezennel jurisdiciót küldök a várkáplánnak és a gvardiánnak. A mi pedig Domokos atya fölfüggesztését illeti, ebbe magam beleártani nem érzem fölhatalmazva.“³⁾ Végre az ügy véglegesítésére 1723. jan. 23-án megküldé rendeletét a hadügyi tanács is, melynek értelme szerint a tisztán katonai személyek

1) Ep. Nádasdy. Jaurini. 1723. Kegy. r. tárház levéltárában.

2) U. o.

3) Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 50.

a várkáplánokhoz, a többiek pedig a plébános jurisdictionója alá tartozóknak ítéltettek.¹⁾ S így a sajnos visszavonás a plébános és várkáplánok között, mely Herberstein makacssága következtében sokáig izgalomban tartá a kedélyeket, egy időre véget ért; de véget ért vele Herberstein hatalma is, kit a halál nem sokára leszóltott a földi küzdelem teréről.

b) Küzdelem Nádasdy püspökkel a lelki joghatalom miatt.

Nádasdy püspök, hogy III. Károly király által visszaállított csanádegyházmegyei káptalan tagjait minél előbb Szegedre hozhassa s közülök egyet a tanács pártfogása mellett sz. Döme-egyház plébániájába ültethessen,²⁾ különféle fogásokhoz folyamodott. S habár már 1726. jan. havában, midőn Győrt elhagyva Szabadkán a ferenczrendi atyáknál megfordult, olyanfélét emlegetett, mintha a piaristák plébánoskodásának rövidesen véget vetne, szándékával nyíltan föllépni nem találta még időszerűnek. Tartott u. i. attól, hogy Szeged város hatósága, melynek birtokában tudta mind a piaristák 10 évre szóló reversalisát, mind a néhai esztergomi primásnak, Keresztély szász herczegnek, részére ideiglenesen adott jurisdictionalis levelét, nemcsak hogy tervei keresztülvitelében neki segédkezet nem nyujtand, de korai föllépésével még saját fegyverét is ellene fordíthatja. Fogáshoz folyamodott tehát, a mely arra látszott czélozni, hogy egyrésztől megunassa a piaristákkal a plébánia különben is terhes administratióját; másrésztől pedig hajlandóságot érleljen a tanácsban ügye

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 51.

²⁾ 1723. aug. 7-én kelt udvari rendelet értelmében a püspöki székhely Szeged városban leendő, hol mind a püspök, mind a 4 kanonok számára a kincstár által alkalmas épületek ígértettek; székesegyházzal a sz. Döme-templom határozottatott s kimondatott, hogy ebben a patronátus jogával bíró város a kanonokok közül egyet plébánosul válasszon s a templomot gondozza. Temesvárott is ígértett Nádasdynak alkalmas lakóhely.

pártolására s vele a reá alkalmatlan patronátusi jog szűkebb határok közé szorítására.

Demka Sándor piarista házfőnök és plébános előtt u. i. husvét hetében azzal állott elő a püspök, mintha Szeged város óhajtaná, hogy ezentúl ünnep- és vasárnapon a felsővárosi hivek részére a sz. György-templomban magyar szentbeszéd tartassék. Okául hozá föl Nádasdy a mindegyre népesedő magyar városrész nagy távolságát az egyetlen plébánia-templomtól, mely miatt a hivek lelki oktatásban nem részesülhetnek; a tanács előtt ellenben bevádolá a plébánost, hogy az a Szeged várossal kötött szerződésre és rendfőnökének utasítására hivatkozva vonakodik a magyar prédikációtól. A dolog azonban nem így állott. Mert jóllehet a plébániára teherként nehezedett a két magyar szentbeszéd tartása, korántsem vonakodott Demka a nép iránti tekintetből a felsővárosi szónoklattól; sőt a püspök egyszerű jelentésére Leopold atyát azonnal kirendelte hitszónoknak a felsővárosba, maga pedig a személyzet elégtelensége miatt a német szentbeszéd tartásán kívül palánkban a magyar prédikációt is magára vállalta. Történt azonban, hogy a majdnem mind német- és dalmátajku palánki hivek a magyar prédikációról elmara- doztak; sőt az Úrszine-változás ünnepén a magyar hitszónoknak egyetlen hallgatója sem akadt; Demka azért a magyar szentbeszéd tartását, mint ez időszerint főlslegest, ideiglene- sen beszüntette, s ezt Nádasdynak, ki már kanonokjai körében Szegeden letelepedett, tudtára adta. Nádasdy a prédikáció beszüntetését nemcsak hogy jóvá nem hagyta, hanem egye- nesen megparancsolta, hogy az ő és kanonokjai számára minden ünnep- és vasárnapon magyar szentbeszéd tartassék. Demka a parancsnak ellenszegült; okul adván a város nagy terjedelme miatt a plébánia csekélyszámu személyzetének úgy is nagy elfoglaltságát, valamint hivatkozást tett Szeged város- sal, mint patronussal kötött szerződés azon pontjára, mely a piaristákat vásár- és ünnepnapon csupán három szentbeszéd

tartására kötelezi; nem ismeré tehát el a püspök jogát a szerződő felek között létrejött egyesség megbolygatására ezeknek akarata és beleegyezése nélkül. Jogos vonakodásában számított Demka a városi tanács támogatására, melyre kellemetlenül hatott a patronátusi jogba avatkozás; különben is Szeged, mint *exemptus* város,¹⁾ a püspökkel az apróbb dézsma követelése s annak jogtalan behajtása miatt megnyeréssel kecsegtető perben állott.

Igy állott a dolog, midőn Demka rendtársai által sürgetve, a püspöktől mindegyre fenyegetőbb szavakkal illetve azon önkénykedésnek is tanújává lett, hogy Szeged város által a piaristák részére a megtelepülési szerződés értelmében pénzen vett stényleg birtokukba adott kertek a kanonokok számára lefoglalni s a püspök által ezek részére kiosztani látta. Elkecsereződésében az esztergomi érseknél keresett védelmet a püspöki önkénykedés ellen, bemutatván ez alkalommal Podhratzky György városi főjegyző útján Nádasdynak Keresztély hercegprimás átengedő s Nádasdy püspöknek elfogadó reversalisát Bartakovics Pál érseki helynöknek, kinél egyszersmind Szeged város tanácsa is, mint patronátusi jogaiban sértett fél, Nádasdy ellen panaszt emelt. A város jogát alapítá a csak imént elhunyt primás többrendbéli levelére. Ezeknek egyikében mondja Keresztély: „Mivel hogy mi sem áll inkább tisztünkben, mint az egyház dicsőségének emelése és szolgálának, a mennyiben tőlünk telik, ez irányban való segítése; azért is méltóságos és főtisztelendő gróf Nádasdy László csanádegyházmegye új püspökének, ki az idők mostohasága által kényszerítve a török hatalom megszűnte után székhelyéül Szeged várost választá, hol azonban a plébániát kir. szabadalmak és pápai bullák kivé-

¹⁾ Exemptióját VIII. Bonifáczius pápa újítá meg 1295. nov. 14-én. Ez u. i. meghagyja a szegedi plébániai egyház elöljáróinak, hogy *valamint eddig minden lelki joghatóságra nézve az esztergomi érsek alá tartoztak, úgy ezután is az lesz főnökük s kivüle senki másnak engedelmesskedni nem tartoznak.* (Fejér. Cod. Dipl. VI. k. 1. f. 350—353. l.)

telessé teszik és az esztergomi érsek joghatalma alá rendelik, megengedjük, hogy nagyobb dicsőségére és méltóságának emelésére jogunkat gyakorolja . . . . úgy azonban, hogy csak míg ő ott tartózkodik és *a mi életünk tart*, ezentúl pedig szab. kir. Szeged város kivételes plébániája a lelkiekben joghatalmunk alatt áll.“¹⁾ Ugyanezen napon és helyen kelt Nádasdy elfogadó levele is, mely következően hangzik: „Én, alulírott jelen levelemmel elismerem, hogy a pápai bullák és szabadalmak által az esztergomi érsekség joghatalma alá rendelt szab. kir. Szeged város plébániáját, mely kivételes és a primási szék közvetlen lelki hatalma alatt áll, főmagasságú és főtiszt. bibornok esztergomi primás és szász herczeg ur, *utódaira való kötelezettség nélkül, az említett szabadalmak fõntartása mellett nekem átengedte, mely átengedést és föllételt midõn ezennel elfogadom, ígérem, hogy ezen átengedésbõl hozzá sem jogot nem formálok, sem az apostoli széknél eziránt követelést nem támasztok.*“²⁾ Szeged városnak továbbá gyakorlatban levõ patronátusi jogát ugyancsak Keresztély szász herczeg és esztergomi bibornok-primásnak 1713. jun. 27-én Rakosinyban kelt, Návay János szegedi plébánosnak a tanács által bemutató levelére írt, alábbi válasza bizonyítja: „Tekintetes, nemzetes és nagytekintetû Uraim! Vettük Uraságtok bizonytalankodó levelét, melybõl megértettük, hogy *patronátusi joguknál fogva* királyi adományból eredõ kivételes és primási székünknek közvetlenül alárendelt plébániájokra tiszt. Návay Jánost megválasztották és nekünk plébánosukúl bemutatják. Nehogy tehát ezentúl kétségben maradjanak, kijelentjük, hogy a nagy távolság miatt általunk nehezen gondolható szegedi plébánia fölötti lelki hatalmunkat a szükséges fölügyelet céljából a méltóságos és főtiszt. csanádi püspökre barátságosan átruháztuk; miért is plébánosukat nála újra bemutassák és az investiturát tôle kérjék.

¹⁾ Ep. Card. de Saxoniae Arch. Ep. Strig. Sopronii 1713. jun. 24. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Hist. Dom. Szeg. Sch. P. I. p. 66.

Hogy pedig uraságtok jövőre tudják magukat mihez alkalmazni, átengedő levelünk egy hiteles példányát ezennel megküldjük, azon utasítással, hogy ezt levéltárunkba helyezve gondosan megőrizzék. Stb.⁴¹⁾

A fönnnebbi iratokra támaszkodva megkezde tehát a tanács megtámadott jogainak védelmezését, követelvén, hogy Keresztély bibornok-primás élettartamára adott lelki hatalmi jog az önkénykedésre hajló püspöktől az esztergomi érsekség által visszavétessek, valamint az apróbb tizedek szedésétől, melylyel Szeged város lakossága más szab. kir. városok példájára és joga szerint soha nem tartozott, Nádasdy eltiltassék.

Míg a városi tanács, melyhez a plébánia jogainak védelmében Demka odaadó hűséggel ragaszkodott, mind a primási helynöknél, mind a magy. kir. Curiánál a város igazainak védelmében fáradozott, az alatt a plébános korábbi jelentésére leérkezett Nagy-Szombatból okt. 21-én Bartakovics helynök következő válasza : „Szolgálatomat ajánlom atyaságodnak és szab. kir. Szeged város hatóságának. Mellékelve küldöm pápa ő szentségének jubileumot hirdető bulláját, melyet a hiveknek kihirdetés végett atyaságod a szent ferenczrendi atyáknak is kézbesítsen . . . A mi pedig a szegedi plébánia kivételes állapotát illeti, figyelmeztetem atyaságodat, hogy az esztergomi szentszék jogai, melyeket a boldogult bibornok-érsek élettartamára a csanádi püspöknek átengedett, a hercegprimás halálával ennek törvényes utódára szállottak. Védelmezze azért azokat s ne engedje, hogy a plébánia ügyeibe tovább a csanádi püspök avatkozzék. Ha tehát ez az érsekség utján küldött bulla kihirdetésében akadályozná, álljon ellen s tegyen jelentést a főkáptalannál. Főhatalmazom a bulla erejénél fogva, hogy a hiveket az esztergomi érseknek föntartott esetekben is föloldozhassa. Ismételve figyelmeztetem, hogy a csanádi püspök joghatalma a szegedi plébánia fölött megszűnván, atyaságodnak tovább csupán csak az esz-

⁴¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 66.

tergomi érsek adhat jurisdictiót. A csanádi püspök minden további beavatkozása ellen ünnepélyesen tiltakozom.“¹⁾

Bartakovics ezen erélyes utasítása eredménye vala Podhratzky főjegyző fáradozásának, ki nem késett a főkáptalant idejekorán szóval is informálni. Mint Szeged város buzgó tisztviselője a tanács által kiküldve semmi fáradságot nem kimélt a város sérelmeinek orvoslására, s testestől-lelkestől azon volt, hogy Szeged város lakossága a lobbanékony püspök erőszakoskodásától megszabaduljon. Buzgólkodásáról a győri káptalan útján, melynek Nádasdy tagja volt, értesülhetett a püspök; mert még Podhratzky el sem hagyta Nagyszombatot, midőn már Demka Nádasdynak következő levelét olvasta: „Hallom, hogy az elvetemült (perversus) Podhratzky a plébánia miatt föllázította az esztergomi káptalant, mely a dolgról nincs is tájékozva. Holnap Pozsonyba megyek a primáshoz, hogy az ügyet rendbe hozzam. Hiszem, atyaságtok nem mozgolódnak, hanem nyugodtan maradnak. Jurisdictióm alatt atyaságotnak engedem a jogot Szegedre jött társainak nevemben jurisdictiót adhatni. Igyekezzék, kérem, minél hamarább értesíteni, hogy ha netalán az esztergomi káptalan valamit tenne, azonnal Szegeden lehessenek. Atyaságtok fölfüggesztés büntetése alatt semmiféle jurisdictiót el ne fogadjanak, hacsak engem érzékenyen megsérteni nem akarnak. Meghallgatás nélkül senkit birtokából kiforgatni nem lehet. Ha engem szeret atyaságot s akarja, hogy a társháznak kedvezzek, mindenről értesítsen.“²⁾

Nádasdy iménti fölszólítására nem is késett Demka kijelenteni, hogy miután mind ő, mind a hívek nem győzték várni, hogy a püspök útján hírt vegyenek és engedélyt nyerjenek pápa ő szentsége jubileumában részesülni, azt a primási vicarius, Bartakovics Pál, mindnyájuk örömeire okt. 28-án megküldötte. „Nehogy azonban, írja némi éllel Demka, jubi-

¹⁾ Ep. Bartakovics. 1726. Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 64.

²⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1726. nov. 3. Kegy. r. társház levéltárában.

leum-hirdetõ parancsot bárkitõl elfogadjak, fölmutatták méltóságod reversalisát, melyet a szegedi plébániának Keresztély bibornok-primás által történt átengedése alkalmával adott . . . Méltóságod jóakarátát, melyben részesíteni igéri társházunkat, alázatosan köszönöm és továbbra is kikérem, esedezvéen, hogy bennünket mind Bartakovics helynök úrnál, mind a hercegprimás õ eminentiájánál atyailag ajánlani méltóztassék.“¹⁾

Hirül vevéen Nádasdy a tanács komoly lépéseit, valamint Demkát föbbebbi levele után az azzal való összejátszásban erősen gyanúsítván, nov. 10-én Gyõrbõl fenyegetõ levelet intézett a plébánoshoz: „Értésemre esett, írja a püspök, hogy az esztergomi káptalan jogaimat megtámadta. Ellene a gyõri káptalan elõtt azonnal tiltakozásomat jelentettem ki. A jogaim ellen intézett merényletért a helytartótanácsához és metropolitámhoz, a kalocsai érsekhez folyamodtam. Figyelmeztetem és intem azért atyaságodat, nehogy a csselfogások által elvakítatván, akár az esztergomi káptalan utján küldött jubileumot kihirdesse, akár az én jurisdictionon kívül mástól ilyet elfogadjon. Buzgólkodjék ügyemben és védje a plébániához jogomat, a mint tette a szent ferenczrendiekkal és a várkáplánokkal szemben. Ne rontsa el atyaságod a dolgát, hanem irányozza a hangulatot és mérsékelje a tanácsot; különben majd ne csodálkozzanak, ha a jurisdictionom ellen lázongók elé császári patenssel és karhatalommal lépek, s tudják meg, hogy a legcsekélyebb merényletre a szegedi plébániát megürültnek nyilvánítom, s ha a város utáná majd két hónapra nekem plébánost nem mutat be, patronátusi jogát is elveszti. Sziveskedjék a hangulatról gyorsan és hiven tudósítani. Én Bécsben leszek, hová holnap utazom. Ha szereti atyaságod becsületemet, nem fog a végsõre kényszeríteni; mert sajnálnám, ha XIV. Gergely pápa bullája értelmében kellene atyaságodat sujtanom. Adja tudtára szándékomat a rendfõnöknek is; õ mint okos ember, tudja, mi a jog és kötelesség utja. Javaslom ezt atyaságodnak

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 71.

is megfontolni . . . Fájlnám, ha atyaságodat az esztergomi káptalan egyszerű magán fölszólalása elszeditené. Maradjanak csak békében az én jurisdícióm alatt, máskülönben bizony éreztetni fogom hatalmammat. Sapiienti pauca.“¹⁾

Demka Nádasdynak már másodízben vett intó, majd fenyegető levelét köteleességének tartá a primási helynöknek, kiben föltétlen bizodalmat helyezett és kinél kellő pártfogást hitt találni, eredetiben megküldeni. Ezekre Bartakovics mindig készen volt válaszával. Levelében biztosítja a plébánost, hogy nincsen semmi oka a félelemre; mert a szegedi tanács követelésével jogos téren áll s a plébánia exemptiója világos. Járjon tovább is egy uton a tanácscsal; mert van, a ki a püspök hatalmának ellenáll. Csak buzdítsa a hiveket a jubileumban való részvételre. És ha a püspök censura alá találná vetni őt és a hiveket, erről szóló levelét azonnal küldje Nagy-Szombatba; parancsának azonban ne hódoljon és a plébániai ügyeket végezze tovább is serényen és szokott lelkiismeretességgel.²⁾ Majd nov. 20 án kelt levelében így ír Bartakovics: „Valóban csodálom, hogyan merészelte a csanádi püspök pápa ő szentsége búcsú-bulláját meggyalázni s vele érvényteleneknek s hiábavalóknak hirdetni a búcsúkat, vallásos társulatokat, stb.“³⁾ Decz. 11-én pedig Demkához ezeket írja: „A hozzám küldött püspöki levelet a consistoriumnak bemutattam, melyből csupán fenyegetés és túlságos neheztelés olvasható. Nem hiszem, hogy erőszakot használjon a püspök; mert tudhatja, hogy van, a ki vele szemben néz. Az investitúrát, melyet minapi levelemben ígértem, legközelebb megküldöm. Mindenki csodálkozik a püspök merészségén, hogy esztergomi területen üté föl székhelyét. Ha írásban tudná atyaságod kimutatni, hogy valamelyik előde az esztergomi primásnak volt bemutatva, vele nagy szolgálatot tenne. Ha a méltóságos püspök úr Sze-

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1726. Kegy. r. tárház levéltárában.

²⁾ Ep. Bartakovics. Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 72.

³⁾ U. o. p. 72.

gedre lemegy, fölszentelt püspököt megillető tisztelettel kell fogadni; de jurisdictionját semmi szín alatt el ne ismerje. A püspök, ha valami követelése van, forduljon a hercegprimáshoz, ez neki felelni fog.¹⁾

Bartakovics levelében említett investitura a többszöri ígéret daczára azért késett; mert nem tudta elhatározni a primási helynök, az lesz-e jobb, ha ő ad bevezető iratot a piaristáknak a szegedi plébániára, vagy bevárja Eszterházy Imre hercegprimás végleges elhatározását, ki az ügy erőszakos megoldásától vonakodott. Ezen investitura sürgetése ügyében írt Pozsonyból 1727. jan. 2-án Siskovics Antal szegedi deputatus is Demkához: „Caeterum írhatom, hogy Bartakovics Pál urammal szemben levén, tudakoztam, mint tészen a Tek. Captalan Atyaságtokkal, fogh-e kiadni investiturát, avagyis confirmatiót? azt felelte, hogy ír investiturát; azért ha még le nem küldötték, jó volna, hogy a nemes város írna a Tek. Consistoriumnak Nagy-Szombatba, vagyis csak Vicarius uramnak olyformán, mintha informáltatott volna a nemes város Provincialis uramtól, hogy eő Herczegsége írt és requirálta a Tek. Captalant sede vacante, hogy a Plébániában P. Piaristákat vagy confirmállyá, vagyis pedigh investiturát kiadna; azért, minthogy az egész város is mostani parochiának administratiójával contentáltatik, kérné, hogy említett confirmatiót, avagyis investiturát kegyesen kiadni méltóztassék. Ez igen használna jövőben is, és ezáltal jobban megh szünne mostani veszekedés, midőn látná contrapars, hogy mindenekben resistálnak neki. Az alatt pedig semmit sem köll tartani az inhibitióktul; mert nyilvánvaló az factum a iudice, quod ad officium ejus non pertinet, ratum non est, et hinc frustra condemnat, qui et quia jurisdictionem non habet.“²⁾

A mit Bartakovics egyik levelében érintett, de Nádasdyról, ennek fenyegetése daczára sem mert föltenni, csakugyan

¹⁾ Ep. Bartakovics. Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 73.

²⁾ Hist. Dom Szeged Sch. P. I. p. 87.

bekövetkezett. Kovács Pál Makón lakó helynökének u. i. decz. 4-én Győrben kelt mandátumot küldött, melynek erejénél fogva Demka Sátor plébánost az esztergomi érsekségtől elfogadott pápai bulla kihirdetése miatt rendtársaival együtt fölfüggesztettnek s a piaristák szegedi plébániáját megürültnek nyilvánította. Erről szóló mandátuma következő: „Mi, fogarasvidéki gróf Nádasdy László, Isten és az apostoli szék kegyelméből csanádi püspök, főispán, Ő császári és királyi Főlségének tanácsosa, örökös gróf, stb. nagytiszt. Kovács Pál helynökünknek és székesegyházunk kanonokjának üdvöt mondunk az Úrban.

Demka Sándor kegyesrendi atyának s ez ideig szegedi plébánosunknak f. é. (1726.) nov. 8-án kelt botránnyos és föllázító leveléből azt kelle megértenünk, hogy tiszt. Bartakovics Pál esztergomi primási helynök által küldött pápai jubileumlevelet okt. 28-án elfogadta s azt Mindenszentek ünnepén a hiveknek kihirdette; jóllehet tudta, hogy ő Eminentijának, a Cardinalis úrnak, halála után az apostoli Nunczius tudtával és beleegyezésével a magas hadügyi tanács határozatára az udvari kamara nekünk ott székesegyházat emelni megajánlott, mi által e határozat, mint egészen új alapítvány, az esztergomi érsekség e helyhez kötött minden további jogát megszüntette; tudnia kellett továbbá azt is, hogy ezen új birtokunkban való háborgatás és jurisdictiónk ellen intézett merénylet fölött tiltakozni kötelességévé tétetett; azért is jelen parancsunkkal Demka Sándor atyát, ha csak hozzánk vissza nem térne, a lelkiektől fölfüggesztjük, őt a plébánia vezetésétől eltiltjuk s neki egyházmegyénk területén semmiféle lelki foglalkozást, misézést, gyóntatást meg nem engedünk. Mert nem lelki orvosság a jubileum, ha idegen jurisdictióval hirdettetik ki, s miként nem használ a lutheranusnak a búcsú, hacsak előbb a kath. hitre nem tér, éppen úgy a jámbor szándékkal visszaélő a hittől való elszakadás gyanujába esik; miért is ha 15 nap alatt meg nem tér, őt minden egyház-

megye utján nyilvános gonosztevőnek és szentségtörőnek hirdetjük s az apostoli szentszéknek mint ámitót, és a szent jubileum kigúnyolóját följelentjük. Ezen parancsunkat minden plébánián olvassátok föl, másoljátok le s a szent ferenczrendi atyákat utasítsátok, hogy egyetlen piaristának se engedjenek szent cselekvényt végezni, sem az alsóvárosban, sem megyénk bármely templomában. Ha pedig Szeged város a piaristákat pártolván, e parancsomnak ellenszegül, a plébániát megürültnek nyilvánítom s két hónap alatt világi plébános bemutatására utasítom, mit ha tenni vonakodnék, patronátusi joga veszélyeztetik.“¹⁾ Mely mandátumot Kovács püspöki helynök azzal a hozzáadással köröztette decz. 28-án, hogy Nádasdy püspök a szegedi plébániát a földeákvival egyesítette s Bielitzky Sámuel ottani plébánost bízta meg annak adminisztrálásával.

Demka Sándor plébános, ki a város jogainak védelmezésében jelentékeny szerepet játszott, Podhratzky városi főjegyzővel, Siskovics szegedi képviselővel és több másokkal folytonos összeköttetésben állott. Értesülvén azért Podhratzky Nádasdy fönebbi mandátumáról, Bécsből, hová a város ügyében utazott, Demkának azonnal utasításokat küldött s levelében a püspöknek ellene használt „elvetemült“ kitételére czéloz, midőn a plébánosnak ezeket írja: „Ha a püspök erőszakot használna, rögtön forduljon a generálishoz s vegyen igénybe katonai segílyt. Félek azonban, hogy ha a dolog erre kerül, a nép alsó rétege gyujtogatásra vetemedik. Egyebütt is tettem már intézkedést; *majd megtanulja a püspök úr, hogyan kell bánni tisztességes emberekkel.*“²⁾ Decz. 10-én továbbá így ír: „Ügyünk, hála Istennek, meglehetősen lefolyást nyert. Kaptam Siskovicstól is levelet, a ki azt írja Pozsonyból, hogy a püspök a város és a piaristák ellen erősen dolgozik, nehogy valamikép kicsúszszanak hatalma alól;

¹⁾ Ep. Nádasdy. Jaurini. 1726. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 88.

vigyázni kell azért minden részről. Én Bécsben a szükséges lépéseket megtettem; de jó volna Rómában is elállani a püspök utját. Bárcsak a multkor írtunk volna oda! Csütörtök előtt nem mozdulok innen; kérek addig atyaságodtól valami Rómába küldhetőt.¹⁾ Demka azonnal teljesíté a főjegyző kívánságát, írván két ízben is a piaristák római generálisának. Első levelében mondja: „Miután a csanádi püspök nem szünik meg Szeged város hatóságát minden módon vádolni, társházunk lételét fenyegetni, engem az érseki vicariatustól elfogadott pápai jubileum kihirdetése miatt gonosztevőnek hirdetni s plébániánk exemptióját kétségbe vonván, fölülvizsgálatot sürgetni; sőt *a hazai forumokkal meg nem elégedvén, adott szava ellenére Rómába folyamodik*; kérem azért főtiszt. atyaságod közbenjárását Szeged város jogai védelmezésére. Méltóztassék a római Curiát fölvilágosítani, hogy *a szegedi plébánia, mint exemptus, csupán csak az esztergomi érsekség joghatósága alá tartozik*. Ily értelemben mondassék ki az ítélet, illetleg erősíttessék meg az ősi jog.²⁾ Majd későbbben hosszabb levélben sürgeti Demka a rend generálisát s kéri Szeged város jogainak védelmezésére a Curia előtt: „Az ifjuság fölötti gondjaimnál, írja Demka, súlyosabb teherként nehezedik vállaimra a bulla érvénytelenítése, semmibe vétele. *A szegedi „kivételes“ plébániának a primási szék változtatással visszaszállása az esztergomi érsekség joghatósága alá Szeged város leghőbb óhajta*. A tanács ez ügyben írt kérelmét főtiszt. atyaságodhoz pártolás végett már Rómába terjesztette. Vajha vele repülhetnék én is főtiszt. atyaságodhoz a püspök vilámai elől!

Az esztergomi érseki helynök, Bartakovics Pál, mint ez idő szerint Szeged város fölött lelki hatalommal rendelkező egyházfő, a nép lelki üdvére és buzgósága előmozdítására pápa ő szentsége jubileumi bulláját nekem megküldötte s

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 89.

²⁾ U. o. p. 90.

kihirdetéséhez, mint illetékes, a szükséges jogot megadta. A csanádi püspök ez ellen több helyen tiltakozást adott be; sőt a helytartótanáctól ügyében kedvező leíratot eszközölt. Jóllehet én jogot és parancsot a bulla kihirdetésére a káptalani helynöktől nyertem, a ki határozottan megtiltotta a csanádi püspök jurisdictiójával ezután élnem s utasított annak minden további beavatkozása ellen ünnepélyesen óvást tennem; mégis a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel jártam el, nehogy a püspök tekintélyén valami nyilvános sérelem ejtessék. Ő azonban minden követ megmozdít ellenem, tárházunkat fenyegeti s a város világos joga ellen erőszakoskodik. Alázatosan járulok azért főtiszt. atyaságod elé, méltóztassék bennünket és városunkat a római Curia előtt hathatós pártfogásába venni, a csanádi püspök informatiójának hitelt nem adni s fölvilágosítani a Curiát a csanádi püspök reversalisa felől, valamint arra nézve, hogy Ő Fölsége Károly király is aligha fogja megtűrni, hogy idegen egyházmegyében, melyből egy darabot magához akar a püspök ragadni, építtesse föl székházát s ott a népet zsarolja, zaklassa és jámborságából kivetköztesse. Még akkor is, ha a plébánia nem volna kivételes, nem tarthatnák Szeged város plébániája a csanádi egyházmegyéhez, mely a Tiszán túl terjed, hanem a váczhoz, a mely Tisza-oldalon maga Szeged város is fekszik.

Reversalisában említést tesz a csanádi püspök a római Curiáról; de csak azért, hogy ünnepélyesen megígérje, miszerint ehez soha sem fordul kérelmével a plébánia fölötti jogért, melyet csupán ideiglenesen kapott Keresztély bibornok-érsektől. Azt is állítja a püspök, hogy a szász herczegnek adott reversalisa nem Szeged városra, hanem az exemptus *Szegesdre* (Segesd, Somogy vmegyében) vonatkozik. Miért nem gyakorolta tehát a püspök a lelki joghatalmat Szegesden, hol soha meg nem fordult, és miért emlegeti hangsúlyozva, hogy ezt a jogot 15 év óta Szegeden békében élvezte? E védekezése csak ideiglenesen kapott és nem örökölt jogra vonatkozhatik s úgy

látszik, erőszakoskodása szertelenségekre ragadja, melyek pápa ő szentsége bullájának meggyalázásában érték el tetőpontjukat.“¹⁾

A dolgok ilyen állása mellett Szeged város, mely a piaristák plébánoskodásával teljesen megvala elégedve, sőt bennök törvényes jogainak önfeláldozó védelmezőit tapasztalta, nem késett Nádasdy erőszakoskodásai ellen Eszterházy Imre hercegprimáshoz folyamodni. Másrészt meg a csanádi püspök szívós kitartással ragaszkodott a szegedi plébánia fölötti joghatalomhoz s nem mulasztott el egyetlen alkalmat és helyet sem, melylyel és hol ügyében szót emelhetett. Tiltakozást adott be a győri káptalannál,²⁾ bepanaszolta az esztergomi főkáptalant a helytartótanácsnál és az apostoli Nuncziusnál, sőt joga elismertetését a királyi trón előtt is szorgalmazá. Fáradozásai némi eredményt is mutattak. A helytartótanács u. i. még 1726. nov. 26-án leíratot intézett Pozsonyból az érseki helynökhöz, melyben Nádasdy felé látszik véleményével hajolni, a mennyiben roszalását fejezi ki a főkáptalan eljárása fölött, a mely a nép lelki nyugalmanak megháborítására, a szent búcsúval való botrányos visszaélésre ad okot és alkalmat, s visszavenni fenyegetőzik azt, a mivel maga az esztergomi primás rendelkezik. Utasítja azért a főkáptalant az ügy függőben tartására, a pártatlan vizsgálatnak maradván fön a jogérvényes határozat hozatala.³⁾ Majd Károly király Nádasdy ügyének megvizsgálására Bécsben 1727. márcz. 4-én kelt következő mandátumával utasítá Eszterházyt: „Mi VI. Károly, stb. stb. Méltóságos és főtiszt. Hercegprimás, Nekünk kiválóan kedves Rokonunk! Hivünk, Tisztelendő, Tekintetes és Méltóságos gr. Nádasdy László csanádi püspök azon panaszszal járult Szinünk elé, hogy az esztergomi főkáptalan őt jurisdictionalis jogában sérelemmel illette és Szege-

1) Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 90—92.

2) Ep. Nádasdy. Jaurini. Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 76.

3) Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 76.

den az ő jurisdictiója kizárásával saját jurisdictiójával látta el a plébánost; ezzel egyetemben alázatosan esedezett Előtünk, hogy keresetét főtiszt. Atyaságoddal a végből közöljük, miszerint jogainak bővebb kifejtése céljából vele tanácskozás tartassék, melylyel midőn főtiszt. Atyaságodat megbízzuk, eredményéről Kedvességed utján pontos és hű előterjesztést várunk “¹⁾

Nádasdy, hogy a király által elrendelt gyűlésen ügyét kellőképen védelmezhesse s jogát a szegedi plébániához elődeinek gyakorlásával igazolhassa, fölszólítja a ferenczrendiek conventjét nyilatkozatra. Farkas András, szegedi gvardián, nem is késett a püspök kívánságát teljesíteni s 1727. márcz. 17-én kiállított az alsóvárosi zárda nevében egy iratot, melyben elismeri és lelkiismeretesen vallja, hogy a convent följegyzései szerint a szegedi ferenczrendi atyák Zongor Zsigmond (1646.), Pálfy Tamás (1653.) Macripodári Jácint (1670.), Kéry János (1679.), Telekessy István (1692.) és Dolny István (1699.) csanádi püspököktől sajátkezű aláírással ellátott jurisdictiót nyertek; „a korábbi följegyzések hiányoznak ugyan, írja Farkas, de az 1629-ik évben tartott nagyszombati zsinat aktáinak 119. lapján meg van említve, hogy a szegedi convent 1301-ben alapított a csanád-egyházmegyében.“²⁾

A dolgok ilyen állásában a Nádasdy által fölfüggesztettnek nyilvánított plébános a püspök despoticus eljárása ellen ismét csak a főkáptalani helynökhöz folyamodott, hiven leírván érzelmét s a hangulatot, melyet a püspök által vallásilag terrorizált s anyagilag zsarolt szegedi közönségnél tapasztalt. Említé a kemény kifakadásokat, melyeket még Nádasdy Szegeden laktakor, hogy önkénykedésének a városi hatósággal szemben gát szabassék, a főjegyző „nságod nekünk csak zsellérünk“ kifejezéssel nyíltan szemébe mondott. Majd csodálkozását fejezi ki Demka ezek után, mint merészel

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 78—79.

²⁾ U. o. p. 80.

Nádasdy hivatalos beadványaiban arra hivatkozni, hogy a boldogult érsek által ideiglenesen átengedett jogot „békében élvezte és gyakorolta“; holott a városi hatósággal szemben tanúsított önkénykedései s ennek dolgaiba való avatkozása miatt folytonosan harczban állott, mely miatt ez nem is késett a felsőbb hatóságokat panaszaival ostromolni s a püspök jogtalankodásai ellen orvoslatért esedezni.¹⁾

Demka e panaszos levelére jan. 5 én (1727.) válaszolt Bartakovics, megköszönvén a plébános értesítését, kijelenté, hogy azt a Consistorium tudomására hozta, mely a mint csodálkozva olvasta a csanádi püspök és helynöke eljárását, úgy megdicsérte Demka correct magatartását és körültekintő ovatosságát: „Haladjon, írja Bartakovics, atyaságod tovább is az érsekség jogainak védelme utján; biztosítom, hogy ő herczegsége nem fogja viszont kárpótlás nélkül hagyni.“²⁾

Még javában folyt a per a csanádi püspök és a primás között, midőn a szegedi plébánia fölötti joghatalomért egy új követelő állott elő a váczai bibornok-püspök személyében. Gr. Althann u. i. consistoriuma utján 1727. jan. 29 én mandátumot küldött a szegedi plébánoshoz, melyben meghagyja, hogy a pápa ő szentsége által kiadott búcsúbullát „a váczai egyházmegyében fekvő szab. kir. Szeged város plébániájában ünnepélyesen hirdesse ki s a búcsú napjaiul a márcz. 2-től husvétig terjedő időt határozza.“³⁾ Demka, ki már úgy is el volt keseredve a fogyni nem akaró kellemetlenségek miatt, rövidesen bánt el a követeléssel, visszautasítván a váczai püspökség jogtalan beavatkozását. A mandátum egyszerű vissza-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 82—84. Hol ilyféle nyilatkozatok is olvashatók a városbeliek részéről: Si non essem catholicus, nunquam propter Eppum Csanadiensem converterer, item per haereticos, atquidem maiores officiales: Si deberem converti, propter eum nollem.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 85.

³⁾ L. u. o.

küldését kissé zokon vette a consistorium, melynek kifejezést is adott febr. 7-én küldött átiratában, kijelentvén, hogy „ő eminentiája ezen eljárást nagy nehezteléssel fogadja“. Demka iménti eljárása fölött azonban Bartakovics, kinek a plébános a váczi bulla visszautasításáról jelentést tett, Nagy-Szombatból kelt levelében elismerését fejezi ki. „Helyeslem átyaságod eljárását, írja Bartakovics, hogy nemes bátorsággal ellenszegült a vácziak merészségének, kiknek minden igyekezetök a szegedi plébánia elnyerése végett hiú és nevetséges fog maradni.... Ha a méltóságos csanádi püspök úr Szegedre talál menni, tiszteletet kell vele szemben tanúsítani; de semmi jurisdictionalis jogot nem szabad neki engedni; sőt ha székháza kápolnájában akarna plébánosi jogot gyakorolni, prédikálni vagy egyebet tenni, a hatóság által tőle a nép tiltassék el; ha még személyzetéből halna is el valaki, illő díj mellett csak a plébános temetheti el. Dicsérje meg nevemben a ferenczrendi atyákat is, kik ellenszegültek a vácziak csselfogásainak.“¹⁾ Majd febr. 26-án hatalmat ad Demkának, hogy a bőjt alól hivei közül az arra érdemeseket belátása szerint mentse föl, valamint értesíti, hogy a napokban írt át a szegedi tanácsnak, kérvén azt, tudassa vele, vajon a szegedi plébános Dolny püspök idejében ez által, vagy megbizottja által láttatott-é el jurisdictionis? Végre márcz. 4-én az esztergomi főkáptalan is, mint testület, indignatiójának ad kifejezést a váczi püspök merénylete fölött s utasítja a plébánost, hogy hasonló esetben, ha reá szüksége lenne, vegye igénybe Szeged város hatóságának támogatását; kijelenti különben azon biztatását is, hogy a jurisdictionalis per elintézése vége felé közeleg, s fölkéri Demkát, hogy ha talán nem egészen óhajtsa szerint hozatnék meg az ítélet, nyugodjék meg az engesztelékeny határozatban.²⁾ De mivel a per eredményéről több mint két hónap után sem kapott a plébános értesítést,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 94.

²⁾ U. o. p. 95.

újra az érseki vicariushoz fordult fölvilágosításért. Levelében említi Demka a többek között: „Miután az a hír szárnyal, hogy ő herczegsége a vitás ügyben kiadott bullát már megkapta Rómából, nehogy a plébánosi jogkérdés továbbra is botránnyok okozója s a zavarosban halászni szeretők kapzsiságának tárgya legyen, a vizályok lecsendesítése végett hozassék már nyilvánosságra a pápai ítélet. S erre annál nagyobb szükség van, mert a várkaplánok is a generális és a püspök védelme alatt újra vérszemet kaptak s tetszésök szerint usurpálják a plébánia jogait. „Tehát tserebere: az szentség itt az enyém, itt az tejed.“¹⁾

A szegedi egyázi ügyek ilyen zilált állapotát és aggasztó voltát végre maga Eszterházy Imre herczegprimás is meg-sokalá, s hogy a sajnos visszavonásnak véget vessen, követé elődének példáját, kiegyezett Nádasdy püspökkel, átengedvén ennek saját élettartamára a szegedi plébánia fölötti joghatalmát. 1727. jul. 16-án adta ki erről Pozsonyban kelt következő engedély-levelét: „Mi, galanthai gróf Eszterházy Imre, Isten és az apost. szentszék kegyelméből esztergomi érsek és Magyarország herczegprimása, stb. — Semmi sem állván jobban tisztünkben, mint fogadalmunk szerint az egyház dicsőségének emelése és szolgáinak ebben elősegítése, szabad elhatározásunkat követve méltóságos és főtiszt. gr. Nádasdy Lászlónak, ez idő szerint csanádi püspöknek, ki az idők mostohasága és a török hatalom által elődei székhelyétől megfosztatván, Magyarország kegyes királya engedelmeből lakóhelyül szab. kir. Szeged várost választá, hol azonban a plébánia kiváltságok és pápai bullák értelmében kivételes, eszerint az esztergomi érsekség közvetlen lelki hatalma alatt álló, melyet a *püspök úr is elismer.* Hogy azonban az ő tiszte-sége és méltósága szab. kir. Szeged város lakossága előtt növekedjék, mely városban a püspök úr jelenleg székházat tart, *mig ő ott tartózkodik és a mi életünk tart,* jelen iratunk erejé-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 97.

nél fogva lelki joghatalmunkat Szeged város kivételes plébániája fölött neki átengedjük, úgy azonban, hogy a *patronátus* jogával kétségbevonhatalanul bíró városban a *piarista* atyák, kik legújabbán az *esztergomi érseki helynöktől nyerték investitúrájokat, parochialis* jogaikban ne háborgattassanak s rövidséget ne szenvedjenek.^{4 1)}

Demka, midőn ezen átengedő decretum tudomására jutott, nemcsak fáradozását látta meghiusulva, de a benne nyíltan kijelentett *piarista*-védelem daczára is saját személyére nézve Nádasdy bosszúállásától tartván, aggodalmait Bartakovicssal közölte, ki helyett azonban annak hivatali utóda Nagy-Szombatból jul. 20-án ekképen vigasztalja a plébánost: „A mi a csanádi püspököt illeti, mitől se tartson atyaságod; mert ő most sem bír több joggal és nagyobb hatalommal, mint minőt előbb élvezett, miután ő *herczegsége csupán csak kegyelemből* (ex pura gratia et beneplacito) engedte át neki az elődétől élvezett lelki joghatalmat.“²⁾ Majd Návay János nagyváradi kanonok és korábban szegedi plébános dézsma-ügye iránt kér tőle „részletes és minden tekintettől ment fölvilágosítást“.

Hirét vevén Návay, hogy szegedi plébános korában előre fölszedett dézsmájának ügye Demka plébános informatiójától tétetik függővé, aug. 5-én (1727.) átirrt Nagyváradról Demkának, kérvén őt, ne terelje ügyét Nádasdy elé; mert megvallja, nem szívesen találkozik „a kiméletlen püspökkel“, ismervén annak természetét s kikerülni óhajtván az előrelátható botrányt.³⁾ Miután azonban mégis Nádasdy elé került a dolog s ez Návaytól visszakövetelé a városon behajtott dézsmát, Nádasdy jellemzésére megküldé Návay Demkának 1726. okt. 14-én kelt következő levelét: „Most látom immár Comes úr leveléből, hogy Nagyságod nem hogy szép ajánlási szerint atyai szeretetibül magáébül ilyen kevés fizetésen levő s ebben

1) Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 102.

2) U. o. p. 100.

3) U. o. p. 102.

a drága veszedelmes üdőben sokat szenvedő alázatos Cápplány-nyát segítené, de tulajdon magamét is kiadni nem ügyekszik, holott Nagyságod Bécsben mutatta azon Eő Fölsége kegyelmes resolutióját, melyben valamint Istenben üdvözült Dolny úrnak, úgy Nságodnak is adatott a szegedi dézsma sub tali clausula, tudni illik: *excepta sedecima parochi*, azt én úgy értem, hogy ha szintén más királyi városokban ki nem adatnék is a sedecima, de Szegeden azon kegyelmes királyunk Eő Fölsége resolútiója szerint ki köllene adni. Én ugyan a Méltóságos Úrnak edgyik mindenekben alázatos szegény és oly engedelmes Cápplánnya voltam, hogy itten népe mellett életemet is kész voltam letenni, rajtunk is történt volna, ha Isten Eő Fölsége hadán nem könyörült volna, tovább is engedelmes szolgálja vagyok ugyan; de mivel *jura Parochialia et Ecclesiae* minden hitem szerint *manu teneálni* tartozom, én arra nézve a sedecimát előre kivettem, és ha mindjárt tönlőczbe tétet is avagy fegyvert állíttat Nságod előmbe, hitemnek *propter successores* míg itten leszek, eleget akarván tenni, mindenkor addig kivésem, míglen kegyelmes Herczegünk eő Eminentíája *inhibitoriale* mandatumát nem vészem; ha azért említett kegyelmes Cardinális eő Herczegsége parancsolatot méltóztatik adni, akkoron soha többé ki nem vészem, s ha azt fogja parancsolni eő Eminentíája, hogy ez mostanit is visszaadjam, azon kegyes parancsolatjára ezt is kész vagyok visszaadni. Ha különben cselekedném, nemcsak az egész t. nemes Clerus, de Nságod is megítélhetne és rossz parochusnak tarthatna, ha ad *simplices literas* azon sedecimától *in praejudicium successorum* recedeálnék, a melly sedecimának possessió-jában és usussában eddég voltam.^{4 1)}

Hogy pedig a piaristák a szegedi plébániai javadalmakat tovább is háborítlanul élvezhessék, Eszterházy primás Nádasdy püspöknek saját élettartamára átengedett lelki joghatalmi iratban említettekén kívül azokat külön is biztosítani óhajtván, 1727.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 103—104.

decz. 14-én Pozsonyban kelt decretumát közzé tette. Ebben kimondja, hogy „a tisz. piarista szerzet a hivek lelki gondozásában buzgón működven és az ifjuság vallásos nevelésében érdemeket szerezvén, további pártolásunkra s kegyelmünkre érdemes; miért is akarjuk, hogy társházuk jövedelméül szab. kir. Szeged városban, mely az esztergomi főegyházmegyében fekszik és patronátusi jognak örvend, mind a hivek serényebb lelki gondozását, mind a környékből, különösen a Bánátból (ex Banato) összesereglett nagyszámu ifjuságot kellő módon oktathassák, plébániájok s ennek javadalmi élvezetében megmaradjanak, ezekben őket megerősítjük és biztosítjuk, átengedvén nekik mindazon lelki hatalmat és jogokat, melyeket helynökünktől nyertek, . . . azon kikötéssel mégis, hogy minden primásváltozás alkalmával e lelki hatalom újra lesz kikérendő.“¹⁾

Demka hálás köszönettel fogadta bár Eszterháznak a szegedi társház iránt mutatott jóindulatát; de mert a régi állapotok visszaállításában törekvése meghiúsultát látta, nem akart többé a kiméretlen Nádasdy főpásztorkodása alatt lenni. Áthelyezteté tehát magát a szomszéd Kecskemétre, hol már előbb a társház, gymnasium-épület s a vele összekapcsolt templom az ő fölügyelete alatt épült.

Eszterházy átengedő irata után azt leheté várni, hogy a szegedi plébániára nyugalmasabb napok következnek. A viszálykodás azonban, mely, úgy látszik, az emberi természetben fekszik, néha-néha, habár csak rövid ideig is, meg-megújult. A nyugalmas napok legelső megháborítója a váczai püspökség volt, mely a szegedi plébániát könnyü szerrel hitte lelki hatalma alá hajtani, jóllehet erre semmi törvényes jogalapja nem volt. 1728. nov. 23-án u. i. átírt Bencsik Gábor új plébánosnak a váczai káptalan, elrendelvén gr. Althann bibornok-püspök nevében, hogy a plébános tartson „Te

¹⁾ Az eredeti szab. kir. Szeged város levéltárában. Acta circa inv. et jurisd. parochiae. B. alatt.

Deumot“ Ő Fölségének szerencsés megmenekülése alkalmából. Károly király u. i. utazása alkalmával környezete akarata ellenére nem szállt meg azon házban éjszakára, mely számára berendeztetett, hanem egy ettől távolabb eső helyen tölté az éjet. Szerencséjére, mert a kijelölt ház teteje azon éjjel beszakadt, s így ő a bizonyos veszedelemtől megmenekült.¹⁾ Bencsik decz. 2-án válaszolt a Consistoriumnak, kijelentvén, hogy mivel Szeged város plébániája, mint kivételes, az esztergomi primás joghatalma alá tartozik, köszönettel veszi a káptalan értesítését; de rendeletének teljesítése nem áll szabadságában.²⁾

Habár a csanádi püspök egyideig nem is mutatta ki ellenséges indulatát, titkon munkálni még sem szünt meg. 1728. év vége felé u. i. Ő Szentségéhez fordult panaszával, bevádolván a szegedi piaristákat, hogy a plébániát elég lelki ismeretességgel nem gondozzák, valamint őt, a püspököt, lelki jogaiban megrövidítik. Föladása ellen úgy a hercegprimás, valamint Kubránszky László piarista rendfőnök nem késtek a szükséges fölvilágosításokat megadni. Miután így a római Curiánál Nádasdy meghallgatásra nem talált, 1729. év elején a piaristáktól a több év óta élvezett jurisdictiót megvonta s azokat a primásnál bepanaszolta. Eszterházy az állítólagos sérelmek megvizsgálását elrendelte, s eredménye lön, hogy a piaristák a vádak alól teljesen fölmentettek. Nádasdy a szenvedett kudarcz után személyesen kereste föl a primást, hogy élő szóval vegye azt rá a piaristáktól való elidegenedésre, illetőleg plébániájoknak világi pappal való betöltésére. A primás értesülvén a tisztességtelen szándékról, elfordult Nádasdytól, s hogy a piaristákat a püspök további insultusaitól megmentse, Nádasdytól az átengedett joghatalmat visszavette, a piaristákat pedig nyílt levélben buzgóságukért megdicsérte. Ily nyilvános megszégyenítés, úgy látszik, nagyon megalázta a korlátlan hatalomra törekvő püspököt; mert, mit eddig nem tett, kérelemmel

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 104—105.

²⁾ U. o.

fordult Eszterházyhoz. A primás száanalomból még egyszer megbocsátott Nádasdynak s megújítá neki a joghatalmi concessiót, oly záradékkal azonban, hogy *a piaristáknak házi ügyeibe avatkozni, valamint velök önhatalmulag rendelkezni nem állandó szabadságában.* Nádasdy elfogadta ugyan a megalázó engedményt; de a szegedi plébánia fölötti teljes joghatalomért Ő Fölségénél korábban beadott folyamodását szorgalmazta. Károly király megvizsgálatván az oly régóta viszályt okozó ügyet, eredményét 1729. febr. 20-án leiratában hozta tudomására Szeged város hatóságának. A leirat lényege a következő: Azon vitás ügyben, mely egyrésről gr. Eszterházy Imre hercegprimás, másrésről gr. Nádasdy László csanádi püspök között fölmerült szab. kir. Szeged város plébániájának lelki joghatalma miatt, szorgos vizsgálatunk után kegyelmesen elrendeljük, hogy nevezett hercegprimás birtokához tartozó joghatalom, akár maga gyakorolja, akár mással gyakoroltassa, továbbra is birtokában maradjon. A csanádi püspök kérelme pedig eredménytelenül visszaadatik. Mely vitás ügyet Szeged város lakosságának lelki megnyugtatóására jelen kegyelmes határozatunkkal elintéztnek kijelentjük.¹⁾

E királyi véglegesítő irat daczára gr. Althann váczai bibornok-püspök merész lépésre határozta magát. Egy apost. Breve által u. i. mind a hercegprimást, mind a csanádi püspököt a szegedi plébánia jurisdictiójától eltiltotta s decretumát a szomszéd Tápé község plébánosa által Bencsiknek kézbesíté. Ez, mint már egy ízben tette, a váczai püspök beavatkozását visszautasította, mire Althann „Bonis ecclesiasticis“ decretumával válaszolt, de melyet Bencsik egyszerűen visszaküldött. Minthogy azonban hire szárnyalt, hogy Althann megyéjében körutra indul, Bencsik rendfőnökéhez, valamint Spáczay Pál esztergomi primási helynökhöz fordult utasításért

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 106. Eredetije VI. Károly császár és Acsády Ádám veszprémi püspök aláírásával Szeged szab. kir. város levéltárában.

a váci bibornokkal szemben követendő magatartás ügyében, miután megvolt győződve, hogy Althann a szegedi plébániát, melyhez jogot formál, elkerülni nem fogja.

Spáczay, kit Kubránszky rendfőnök is tanácsadásra kért föl, Nagy-Szombatból 1729. szept. 22-én azt írta Bencsiknek, miszerint Eszterházy hercegprimásnak tudtára adá a váci püspök erőszakoskodását; miért is ennek nevében utasítja, hogy azt, mint bibornokot, ha Szegedre talál menni, méltóságát megillető tisztelettel fogadja; érkeztekor harangoztasson, a templom ajtajában aspensoriummal várja, s ha ünnepélyes áldást adni kíván, ebben őt ne akadályozza; sőt a templom és a plébánia vizsgálatától se tiltsa el. Hogy ha azonban az esztergomi primás jurisdictionját meg akarná másítani, vagy tőle újnak kérésére utasítani, illő tisztelettel tiltakozzék.¹⁾ Althann Bencsik által visszaküldött bulláját még egyszer elküldeté Szegedre s ezúttal a mindszei alesperes utján, melyet azonban Bencsik a hercegprimásnak bemutatván, tőle nov. 3-án következő utasítást vette: „A váci püspök háborgatásait valamint eddig, úgy ezután is tőrje békével atyaságod; de a tőlem nyert jurisdictionjával éljen. Ezt üzentem a pestieknek is, kik ellene harcra készülnek.“²⁾ Midőn pedig a mindszei plébános a bulla értelmében vizsgálatlal fenyegetőzött, s ezt Bencsik a primásnak tudtára adá, jelentésére gr. Berényi Zsigmond oldalkanonokja által Eszterházy válaszul adá, miszerint óhajtja, hogy az ellenségeskedések tápot ne találjanak; azért is azon lesz, hogy a jogtalan követelő minél előbb elhallgattassék.³⁾ Althann követelése különben nem hagyott tartósabb nyomot maga után. És ez év (1729.) már-már vége felé hajlott, midőn az a hír jött Pozsonyból, hogy Szeged város egyik zaklatójától végképen megszabadult. Nádasdy püspök u. i. az országgyűlés befejeztével nov. 25-én Pozsonyban hirtelen elhunyt s megyé-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. I. p. 107.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o. p. 108.

jétől távol minden főpapi dísz nélkül helyeztetett a szent ferencziek sírboltjába nyugalomra, melyet türelmetlen természeténél fogva, míg élt, soha föl nem talált.¹⁾

c) A plébánia további nyugtalanításai s a megosztására irányzott törekvések.

Az emberi természet, mely szüntelen változást óhajt, hamar megunja a békesség egyhanguságát. Ennek lehet tulajdonítani, hogy Nádasdy halálával nem egykönnyen honosodott meg az óhajtvá várt békesség. Szegeden u. i. az egyházfők viszálykodásai közé a kisebb személyek közötti egyenetlenségek keveredtek. Okot a békétlenségre Podhratzky György bíróná választása (1730.) adott, kit a dalmátajku polgárok a magyarság erőszakolása miatt nem szívesen láttak a birói széken. Mivel pedig Podhratzkyval a piaristák belső viszonyban állottak, a dalmáták ezektől is lassankint elidegenedtek. Nyílt ellenségeskedésre azonban csak akkor került a dolog, midőn a nyelvökért zavargó dalmátákat pártfogásukba vették a szent ferenczrendi atyák. A dolog úgy történt, hogy a piaristák alapítási szerződésüknél fogva kötelesek voltak palánkban a nagyszámu dalmátnyelvű polgároknak vasár- és ünnepnapokon szentbeszédet tartani. Ebbeli kötelezettségüknek tőlük telhetőleg igyekeztek is megfelelni; mert ha közöttük e nyelvet értő nem akadt, egy szent ferenczrendi atyával helyettesíték magukat a plébánia jövedelméből. Most, hogy Podhratzky bíróná lett, félvén a dalmáták, hogy elesnek prédikációjoktól, a ferencziek tanácsára követelték, hogy a dalmát-hitszónoki állás szerveztessék s állandósítása mellett számukra még külön mise is tartassék. A ferenczrendi atyák,

¹⁾ Nádasdy halála alkalmából Eszterházy primás elrendelte, hogy Szeged város által a primásnak fizetendő 800 frt tizednek felén az elhunyt püspökért misék mondassanak, másik fele pedig a templom jókarban tartására fordíttassék. (Szeged sz. k. város levéltár, 1729. nov. 28.)

hogy elősegítsék a dalmaták ebbeli követelését, testületükből hitszónokot csak oly föltétel alatt ígértek ezután, ha annak állása biztosíttatik. Így állott a dolog, midőn Novák István, szent ferenczrendi tartományfőnök, 1730. máj. 14-én Kassán tartott rendi gyűlésökből következő beterjesztést intézte a szegedi tanácshoz: „Tekintetbe vevén a tiszt. definitorium a szegedi buzgó dalmát hiveknek a szent ferenczi atyák iránt mindenkor tanusított jóindulatát, kérelmőkre egy atyát fog megbízni, hogy a dalmát hiveknek vásár- és ünnepnapokon szónokoljon és misét mondjon, ha erre Szeged város tanácsa a herczeg-primástól hatalmat eszközöl és az *állást véglegesíti.*“¹⁾

Értesülvén Bencsik Podhratzky utján a definitorium kívánságáról, a szegedi gvardiánnal jun. 5-én ez ügyben értekezett. A gvardián az állandósításról mit sem szólt, csupán a jurisdictiont említé, mely ellen a plébános semmi kifogást nem tett; sőt Bencsik azon kérdésére, követeltetik-e az állandósítás, határozottan „nem“-mel válaszolt. Ekképen elintézettnek látszott a dolog, midőn néhány elégedetlen a dalmatákat újra fölizzgatta, hogy nyelvök addig biztosítva nem lesz, míg állandó hitszónokot nem nyernek. Bencsik, hogy a kellemetlenségtől szabaduljon, beleegyezett végre a lázongók kívánságába, de csak eddigi hitszónokuk, Bonaventura atya személyére, kinek midőn a definitorium a dalmát nyelven szónokolhatást megtagadta, Bencsik a piaristák közül állított hitszónokot s a ferenczrendiek kíségetése e téren soha többé igénybe nem vétetett.

Alig csillapodott le a dalmaták zavargása, midőn az úrnapi körmenet miatt ismét baja akadt a plébánosnak. 1724. óta u. i., a mikor a hosszú torzsalkodás után a bécsi hadügyi tanács megszabta a várkáplánok teendőit, az volt szokásban, hogy a körmenetet a plébános a várkáplánnal együtt közösen tartotta; most (1730.) azonban a várkáplánt újra megszállotta az egyenetlenség lelke, külön tartá meg a várban az úrnapi

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 120.

körmenetet, úgy, hogy vége felé járt már az istenitisztelet, midőn a plébános hiveivel a várban megjelent. A botrányos eset miatt Bencsik panaszt emelt a várparancsnok előtt, s midőn ez a vallás ügyeibe avatkozni nem akart, jun. 9-én följelentést tett a hadügyi tanácshoz. 1730. jun. 17-én érkezett le Bécsből a plébános beadványára a válasz, melyben Eugen herczeg meghagyja a szegedi várparancsnoknak, hogy tegyen neki mielőbb jelentést arról, vajon közösen tartotta-e eddig a plébános a körmenetet a várkáplánnal; mert a hadügyi tanács korábbi határozatát kívánja továbbra is föntartani és semmiféle ujításhoz beleegyezését nem adja.¹⁾

Az év utolsó napján (1730. decz. 31.) nevezte ki III. Károly király br. Falkenstein Béla grönbach-i benczés prépostot, kit rendtársai Ő Főlsége óhajtása daczára a birodalmi herczegi czimet viselő kempteni apáttá nem válásztottak meg, a Nádasdy halálával megürült csanádi püspöki székebe. Bencsik 1731. jan. elején üdvözölte levélben az új főpásztort, ki válszában biztosítja a plébánost, hogy valamint szeretettel jó egyházmegyéjébe, úgy viszont szeretetre és bizalomra számít lelki fiai részéről is. E régen nélkülözött főpapi szelid hangra következett Eszterházy primás még örvendetesebb levele, melyben a piaristák iránti jóindulatát azzal kívánta ujlag kimutatni, hogy az interregnum alatti püspöki dézsma felét a szegedi társháznak, másik felét pedig a templomnak engedte át újévi ajándéknak.

Ugyanezen év jan. 26-án indult meg azon messze kiható intézkedés is, mely időfolytában a szegedi egyetlen plébánia megoszlására vezetett. Szeged város hatósága u. i. patronátusi jogával élván, a mindegyre terjedelmesedő város lelki szükségletén az által vélt némikép segíteni, hogy plébániáját, legalább egyelőre, új segédekkel szaporítja. A minorita-rendű atyák nevezetesen kérvényt adtak be a helytartótanács-hoz, melyben fölemlíték Szeged város óhajtását, hogy őket a hivek

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 122.

lelki gondozása céljából a felsővárosban megtelepíteni szándékozik; bizván azért az uralkodóház vallásterjesztő jóindulatában, kérék a helytartótanácsot, vegye tekintetbe Szeged közjóra törekvő szándékát s ajánlja őket Ő Főlsége előtt azon kegyelem kinyerésére, hogy Isten dicsőségére s a hivek lelki üdvére szab. kir. Szeged városban hivatásuk szerinti buzgósággal munkálkodhassanak. Kérvényük mellé kapcsolták Szeged város ajánlatát, melyben a tanács készségét fejezi ki a minorita atyáknak felsővárosban való letelepítésére, *oda ajándékozni igérvén nekik azon helyet, melyen egykor szt. Miklós tiszteletére templom állott.*¹⁾ A minoriták mellett kérelmeztek még a szegedi kir. sóhivatalnokok is, okul hozván föl, hogy mivel ők a Tiszaparton hosszúra nyúló város felső részében laknak s ez a palánki plébániától árokkal és sánczfalal van elkülönítve, valamint a vár körötti erőd kapuja éjszakára bezáratik, szükség esetén nehezen, vagy épen nem juthatnak a plébániához, a ferenczrendi atyáktól pedig nagy távolság választja el őket. Ehez járul, hogy a Szent-György-templomban naponkint csak egy miséjök van, melyen ők és szolgálk egy időben nem jelenhetnek meg; kéri azért a minorita atyák letelepítéséhez az engedélyt, annál inkább, mivel már hajdan Szegeden telepük volt, s a rend buzgóságáról országszerte ismeretes. E három rendbeli kérelem leküldetett Eszterházy primáshoz, ki azokat véleményadás végett Bencsik plébánoshoz juttatta, fölszólítván ezt, hogy mielőtt egy új szerzetes-rend tagjainak megtelepítéséhez a szükséges lépéseket megindítaná, adja elő nézetét s netaláni javaslatait, nehogy későbbben oly dolgok merüljenek föl, melyek miatt a bevégzett tényt kárhozzatniok kelljen.²⁾

Bencsik habár előre tudta, hogy a plébánia anyagi tekintetben rövidséget fog szenvedni általa, hűségesen megtette

¹⁾ Szeged város e nyilatkozatának másolata Lábady Ádám főjegyző aláírásával olvasható. Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. I. p. 128.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 125—129.

komoly észrevételeit, febr. 8 án négy pontban foglalván össze azokat, miket az ügysző tartozóknak gondolt s végeredményképen kimondta, hogy *Szeged város lakóinak mindegyre növekvő száma figyelmet érdemel s a hívek lelki szükségletét tekintve igen is kívánatosná teszi a minorita atyák megtelepítését*; de nem a Szent-György-templom tözsomszédságában. Ugyanezen véleményt terjeszté be már korábban (jan. 31.) Szeged város hatóságának, mely Bencsik nézetét ez ügyre vonatkozólag szintén kikérte.

A számba vehető nehézségek között, melyek a minorita atyák megtelepítését késleltették, legfigyelemre-méltóbbnak látszott az, hogy a már tényleg alsóvárosban létező szent Ferenczrend atyái épen ilyen lelki célból telepítették le Szegeden s így e rend tagjainak a szükséghez mért megosztása által fölöslegesnek tünt föl egy egészen külön álló szerzetnek behozatala. Ehez járult a neheztelésből eredhető surlódás, mely a multjára hivatkozható érdemes Ferenczrendnek mellőztetése által származhatik. Ily töprengések között terjesztetett föl a minorita-rend megtelepítésének kérvénye a herczeg-primáshoz, tőle várván érett megfontolás után a végleges határozatot.

E közben két nevezetes dolog adta elő magát. Gr. Althann váczí bibornok-püspök, ki sehogy sem akart elállani a szegedi plébánia fölötti lelki jog megszerzésétől, mindszenti plébánosa utján 1732. jun. 4-én újra Bencsikhez küldé XII. Kelemen pápa febr. 12-ről keltezett bulláját; valamint a piarista-rendet, melyet b. e. alapítója csupán csak elhagyatott szegény gyermekek díjtalan elemi oktatására szervezett vallásos társulattá, azon kitüntetés érte, hogy pápa ő szentsége jogot és hatalmat adott neki, a felsőbb tudományoknak előadására, minden rendü és rangu ifjak tanítására, seminariumok, convic-tusok, stb. vezetésére, illetőleg fölállítására.

Báró Falkenstein csanádi püspök hírét vevén a szegediek törekvésének, mely szerint a minorita atyákat a felsővárosban megtelepíteni kívánják, elérkezettnek hitte az időt annak szép

módjával való megszerzésére, a miért elődje, Nádasdy László, oly türelmetlen makacssággal hiában fáradozott. Nádasdy u. i. a piaristáknak Szegedre telepítése alkalmával a részéről kiállított plébániát átengedő iratban azt hangsúlyozá, hogy a piaristák a plébániát csak addig kezeljék, míg Károly király a csanád-egyházmegyei káptalant Szegeden fölállítja, mikor is annak egyik tagja fog megbízatni a város által a palánki plébánia vezetésével. A tanács, csakhogy minél előbb Szegedre hozhassa a piaristákat, a püspök ezen akaratára nem reflektált, melynek jogtalansága különben, mint a későbbi investitúra-perből kitűnt, érvénytelenné tette Nádasdy ez irányban megindított törekvéseit. Falkenstein tehát, mintha föltételezte volna a szegediekről, hogy megfeledkeztek azon viszonyról, mely közte és a hercegprimás között létezik, Bencsiknek értésére adta, hogy a plébánia szétválasztásának s vele az ő plébánoskodása megszűnésének ideje elkövetkezett. Megírta akaratát a tanácsnak is, kijelentvén, hogy miután a káptalan teljes és Szegeden van, bár ő többnyire Temesvárott tartózkodik, állandósítsa Szeged város a plébániát, melyhez káptalana egyik tagjának *joga* van. Hogy azonban föllépése az erőszak bélyegét magán ne hordozza, Eszterházyhoz fordult, kérvén őt, hasson oda, hogy *a szegedi plébánia egyházmegyei pap kezébe kerüljön*. A primás, ki Szeged város, valamint a piaristák iránt ezeknek hozzá ragaszkodása miatt mindenkor jóindulattal viseltetett, Siskovics Antal titkára által nov. 6-án Falkensteinnak tudtára adta, hogy a szegedi plébánia különválasztásának kezdeményezését magára Szeged városra hagyja, mely patronátusi jogánál fogva ez esetben plébániáival szabadon rendelkezik. „Lépjén azért a püspök, írja a titkár, káptalana nevében egyezsége magával Szeged város hatóságával, mely esetben, úgy hiszi, ő hercegsége akadályul nem fog szolgálni.“¹⁾ E levél értelmében Falkenstein nov. 12-én sajátkezüleg írt Bencsiknek, hogy megyéje érdeke úgy kívánja, miszerint Sze-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 140.

geden új plébánia szerveztessék; javasolja azért neki, hasson oda, hogy káptalana jogait érvényesíthesse. „Nem merem hinni, folytatja levelében a püspök, hogy atyaságod, mint mondják, a plébánia ellenzói közé állott; tanácslom is atyailag, hogy ezt ne tegye. Mert bár nem is tudom, jövőben mi fog történni, félek, hogy *az ellenkezésből káptalanom részéről kellemetlenség keletkezik.*“¹⁾

Siskovicsnak a hercegprimás nevében írt egyéni biztatása, úgy látszik, pusztán azon okból történt, hogy megszabaduljon a további zaklatástól; mivel Eszterházy primás a szegedi küldöttség előtt nyíltan kijelentette, hogy *a plébánia különválasztására senkinek sem biztatást, sem abba beleegyezést nem adott.* A szegedi küldöttségnek, mely 1732. nov. közepe táján tisztelgett a primásnál, tagja volt Bencsik Gábor plébánoson kívül Siskovics András tanácsnok. Célja vala a küldöttségnek, megtudni, mennyiben egyezik meg a primás szándéka Falkenstein törekvésével s ez ellen támogatást kérni; mivel a tanács mind a püspöktől, mind a káptalantól a plébánia szétválasztására folytonosan ösztönöztetett. A szegedi tanács, habár szükségét érezte egy új plébánia föllállításának, részint mostoha körülményei, részint a csanádi püspökség útján jött kezdeményezés miatt ezt most megtenni vonakodott; mivel *tartott attól, hogy ha saját jogkörébe beavatkozást enged Falkensteinnek, patronátusi joga veszélyeztetve lesz.* Kedvezőbb időre halasztá tehát az ügyet s a maga részéről elegendőnek tartá ezúttal Eszterházy primás jóindulatán kívül ennek Falkenstein részére kiadott következő engedménylevelét megszerezni. „Mi Imre, Isten kegyelméből római szent birodalmi Herceg az Eszterházyak Galanthai törzséből, az apost. szent Szék született követe, Magyarország primása, legfőbb Kancellárja, Esztergom vmegye örökös Főispánja, Ő Főlsége valóságos belső titkos Tanácsosa, a kir. Helytartótanács és a Hétszemélyes tábla tagja, stb. stb. Adjuk

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 140.

emlékezetül, hogy miután br. Falkenstein Béla csanádi püspök úrral szab. kir. Szeged városban átengedett lelki joghatalomra nézve megegyezésre léptünk és annak közzétételét említett város küldöttsége kérelmezte, — nevezetesen a kegyesrendi társház részéről Bencsik Gábor házfőnök és plébános, a város részéről Siskovics András tanácsnok, — mi az ő jogos kérelmeknek engedvén, az eredetiből szóról-szóra kiírtuk, átvettük és az eredetivel egyenlő hitelüként adjuk Szeged város részére következő egyezséglevelünket: „Mi Imre (m. f.) . . . . Adjuk emlékezetül, hogy ámbár Ő Főlsége szab. kir. Szeged város fölötti lelki joghatalmát az esztergomi érsekségnek, 1729. febr. 20-án kelt kegyelmes leiratával elismerte és meghagyta; mégis a hivek lelki üdve, főképen a szentségek könnyebb kiszolgáltathatása céljából a hozzánk fordult br. Falkenstein Béla csanádi püspök úrral, ki azonban ehez jogot formál, a pörösködés kanyargós utjáról letérvén, a költségek kimélése végett utódainkat semmiben nem kötelező következő egyezséget kötöttünk: nevezett püspök úr életünkben Szeged városban mindennemű lelki hatalmat gyakorolhat, a dézsma-bérletet pedig a köztünk és Szeged város között 1727. decz. 15-én létrejött szerződés értelmében átveheti, azon kikötéssel, hogy a kegyes-tanítórendiek, kik a nép és a mi megelégedésünkre eddig nagy lelki haszonnal lelkészkednek, a plébánia még el nem döntött különválasztásáig annak vezetésében háborítatlanul meghagyassanak; *egyebekben fönmarad az érsekségnek vagy törvényes helynökének intézkedési joga.* Kelt Pozsonyban, 1732. aug. 2-án. Imre, esztergomi érsek. — Alulírt a magam részéről a fönnebbi egyezséget elismerem és elfogadom. U. a. hely és idő. Béla, csanádi püspök. Mely egyezséglevelünket Szeged város lelki vezetése és ennek jövőben biztosítása végett kiadni szükségesnek tartottuk. — Pozsony, 1732. nov. 22-én. Imre, esztergomi érsek.¹⁾

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 138—139.

A hercegprimás ezen okiratára, melyet elővigyázatból és körültekintésből kért ki a küldöttség Szeged város levéltára számára, nem sokára szüksége lett a tanácsnak. A primási titkár biztatásától vérszemet kapott csanádi káptalan u. i. képzelt jogának érvényesítése végett a m. kir. kancelláriához folyamodott, ez pedig decz. közepe táján fölvilágosítást kért Szeged város hatóságától a piaristák letelepítési szerződése iránt. A kanonok urak azonban biztosra fogván ügyük sikerét, a plébánia szétválasztása miatt ostrom alá vették a szegedi tanácsot, decz. 4-én kérelmet intézvéen hozzá, melyben a plébánia fölosztásának tervét is előterjesztették. Szerintök *a ferenczrendi atyák lelkészkednének az alsóvárosban, a piaristák palánk szomszédságában s egyszersmind vezetnék az ifjuság nevelését, egy minorita káplán látná el a felsőváros lelki szükségletét, s az új plébános, ki egyszersmind káptalani tag, vezetné a palánki plébániát, ennek csupán saját jövedelmére támaszkodván.*

A városi tanács a káptalan ezen előterjesztését úgy tekintette, mint saját jogkörének túllépését, a város ügyeibe való avatkozást s személyöknek a város nyakára tolását, hozzá vevén a tetemes áldozatot, melylyel ezen új beosztás a város ügyis szegény pénztárát terhelné; megtette azért a beavatkozás ellen hathatós lépését, magához Károly királyhoz folyamodván.

A város terjedelmes kérelmében hivatkozott Ő Fölségének Szeged hű polgárai irányában mindenkor tanúsított kegyelmére; nevezetesen az 1715-iki országgyűlés 107. §-a által megújított szabadalmának biztosítására, melynek következtében bár súlyos terhek nehezettek a lakosságra, azokat a közjó iránti tekintetből szívesen viselni igéri. Fölemlíté a kérvény a plébánia jövedelméből részben fedezett ifjuság nevelését, melynek a kegyes-tanítórendre történt bizását b. e. Keresztély szász herceg javaslatára 1720. február 20-án Ő Fölsége kegyelmesen jóváhagyta, valamint legujabban gr. Eszterházy Imre hercegprimás a piaristákat a plébánia birtokában megerősí-

tette. „Mikor azonban Fölséged, mondja a tanács kérvényében, a csanádi káptalant legkegyelmesebben visszaállította s annak székhelyéül sz. kir. Szeged várost tűzte ki, aggódva tekintetünk a jövőbe, a mennyiben a főtiszt. káptalan a magas hadügyi tanács pártfogása mellett plébániánk birtoklásáért heves harcot kezdett s azt folytatni még most sem szünik meg. Sérelmesen illet, Fölséges Urunk, ez bennünket; mert patronátusi jogunkat, melyet ősidőtől fogva gyakorlunk s ezt a törvény is biztosítja számunkra, vakmerően megtámadja. Kérjük azért Fölségedet, hogy dicső elődjei, nevezetesen Mátyás király által 1458-ik évben Szeged városnak adott s ujabbán I. József által megerősített szabadalmunk világos szavainak félremagyarázásától a hadügyi tanácsot, illetve az általa pártfogolt csanádi káptalant eltiltani méltóztassék, nehogy a királyi szó szentsége iránti hit az alattvalókban megingattassék. Mielőtt továbbá a magas hadügyi tanács a csanádi káptalannak plébániánkat érdeklő ígérteit tette volna, birtokában voltunk már 1720. febr. 20-án Fölséged legmagasabb beleegyezésének, mely az ifjuság nevelésével általunk megbízott és örökidőre alapított kegyes-tanítórend városunkban működő tagjai ellátására a plébánia jövedelmét lekötötte. Ősidőtől gyakorolt patronátusi jogunkat gr. Nádasdy László volt csanádi püspök ellenében gr. Eszterházy Imre primás részére megítélt jurisdictionális pör alkalmával ugyancsak Fölséged 1729. febr. 20-án Bécsben kelt kegyelmes leiratában elismerte és további fönmaradását részünkre biztosította. De a polgárságnak a kegyes-tanítórendiek lelkészkedése ellen soha is semmiféle panaszát nem hallottuk; sőt a hivek lelki üdvére irányzott készségeket és odaadásukat, valamint a szerzetesfegyelemből kifolyó példaadásukat nemcsak mi őszintén dicsérhetjük, de főlemlíté a hercegprimás úr is többször, legujabbán pedig br. Falkenstein Béla csanádi püspök részére kiadott egyezség-levelében érdemüket nyilvánosan elismeri. Ha tehát ily jámbor férfiak példaadásától mi és ifjuságunk,

melynek számát a környék lakosságának gyermekei növelik, megfosztatunk s virágzásnak indult iskoláink elvesztik oktatóikat s gondos atyáikat, visszatérünk a szomorú multba, melyre gondolni is fájdalom tölti el szívünket. Pedig ez fog bekövetkezni, ha patronátusi jogunktól igazságtalanul megfosztatván, a kegyesrend atyáit elvesztjük, kiknek a plébánia elvétele által ellátásáról gondoskodni szegénységünk miatt képtelenek vagyunk. Alázattal járulunk azért Fölséged trónja számolyához, kérvén könyörgésünk kegyelmes meghallgatását s igazságos ügyünk legmagasabb pártolását.“¹⁾

E kérelemre az udvari tanácsnak 1733. jan. 29-én Bécsben kelt válasza vala, hogy „az esedezők kérelme azon határozattal adatik vissza, miszerint a plébánia administrálása és a lelki joghatalom a régiben marad mindaddig, mig az ügy tüzetes megvizsgálása után végleges intézkedés nem történik.“²⁾

A plébánia ügye e szerint nem döntetett el. Igyekeztek is a káptalan tagjai tőlük telhető serénységgel a céljukhoz vezető utakat egyengetni. Nógatták mindegyre a különben szelid lelkü püspököt, ki intézkedéseiben mindig több-több befolyást engedett Mayer Gábor oldalkanonokjának. S csakugyan a káptalan befolyásának nem sokára többféle jelét adta Falkenstein.

Midőn Bielitzky Ágoston, a Bencsik helyébe áthelyezett házfőnök és plébános, 1733. okt. 26-án a káptalan új székházában a püspökkel először találkozott, valamint Szeged város hatósága által üdvözlötetett, elődeinek adott jurisdictióját Falkenstein élő szóval neki is megújítja. Pár nappal később szóra hozta az új plébános előtt a plébánia fölosztását, melynek, mint hitte, könnyü szerrel megnyeri a helyi viszonyokkal ismeretlen Bielitzkyt. Ez azonban nyilatkozat helyett Szeged város ható-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 141—144.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 144.

ságához fordult, mely neki tájékozás végett ez ügyben a püspökhöz még 1733. febr. 11-én beterjesztett következő kérvényét küldé meg: „Méltóságos és főtiszt. Báró Úr, Kegyelmes Püspök Urunk! Értésünkre esett a kanonok urak utján Méltóságod szándéka a plébánia szétválasztására nézve, melyről alázatos véleményünk a következő: Habár a Tisza folyása mentén épült városunk hosszúra nyúlik, mi akadályt sem találunk abban, hogy a város lakóit a lelki dolgokban az eddig plébánoskodással megbizott kegyesrendi atyák tovább is kormányozzák; ha azonban a plébánia szétválasztásának szüksége be fog következni, gondunk lesz 3—4 segédlelkésznek illő helyeken alkalmazása által a bajon segíteni. Különben a piarista atyák Szegeden létele az alapítási szerződés értelmében a plébániához van kötve; ezt tőlük sem el nem vehetjük, sem elvenni nem engedjük. De nem is akarjuk föltenni Méltóságodról, hogy úgy a városra, mint a piarista atyákra való tekintetből, kiknek kifogástalan élete, az egyház érdekében kifejtett buzgósága, a nép iránti szeretete és szolgálatkészsége, valamint az ifjuság nevelése körül szerzett érdeme csupán csak dicséretet érdemel, óhajtásunkat komoly figyelemre ne méltassa. Nem hivatkozunk ezuttal Méltóságodnak a szerzetes atyák iránti kiváló jóindulatára; mert hiszen Temesvárrott is a Jézus-társaság atyái gondozzák a plébániát, kiket pedig Méltóságod támogat és kegyességével elhalmoz; reméljük, hogy a piarista atyák iránt is hasonló jóindulatot táplál. Egyébiránt Méltóságodnak a hercegprimással 1732. aug. 2-án kötött egyezségében is ezen záradék foglaltatik: „azon kikötéssel, hogy a kegyesrendiek, kik a nép és a mi megelégedésünkre eddig nagy lelki haszonnal lelkészkednek, a plébánia még el nem döntött különválasztásáig annak vezetésében háborítatlanul meghagyassanak.“ Ezeknek tekintetbe vételét Méltóságodtól bizalommal reméljük és bizton várjuk.“¹⁾

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 146—147.

A fönnebbi városi kérvény, illetőleg akarat ismerete után adott válasza a plébánosnak sehogy sem találkozott a püspök várákozásával, valamint épen nem elégíté ki a káptalant, melynek ösztönzésére terve megvalósításához egy lépéssel közeledni gondolt Falkenstein az által, hogy a szent Döme és szent György tiszteletére szentelt templomokban egyházi vizsgálatot rendelt el azon célból, miszerint kitűnjék, mekkora vagyona és mily fölszerelése van a plébániának, vagy nem fordul-e elő valami szabálytalanság, mely jogot adna a püspöknek az erőszakos beavatkozásra. A vizsgálathoz szükséges engedélyt a helytartótanácstól kieszközölvén, a leltár fölvétele elrendeltetett. Fölügyelettel az egyházi részről két kanonok, a tanácstól két kiküldött tag, valamint a plébános egy szerzetes társával bizatott meg.

Az egyházi szerek leltára és a vizsgálatról szóló jegyzőkönyv 1733. nov. 2-án vétetett föl. Ezek szerint a plébániához Szeged város patronátusa alatt a szent Döme és szent György tiszteletére szentelt templom tartozott minden fiók-egyház nélkül. Szentélye csak az elsőnek volt elég tágas és türhető állapotban, nélküözé azonban az oszlopszatos boltozatot; oltárai elég díszesek és orgona is volt benne. A szent György-templom csekély térfogatu, sárba rakott téglából épült, de teljesen befejezve nincsen. A szent Döme-templomnak csak egy új szent edénye van, a többiek a jegyzőkönyv szerint régiek; a szent György-templomnak ellenben egyházi szerei újak és a szükségnek megfelelők. A templom jövedelme, mely a harangozásból, perselypénzből és a kryptadíjból foly be, 114 rh. forintra tehető. A szent Döme-templomnak külön plébános-laka nincs, a szent György-templomhoz azonban egy vályogház tartozik. A plébános illetéke a nemzeti katonaságtól (militibus nationalibus) 30, Szeged város részéről a dézsmáért (sedecima) 50 rh. forint s az összes stólából 526 rh. frt 20 dn. Kántortanító van kettő. Egyiknek fizetése 60, a másiké 40 rh. frt; ezenfölül mindkettőnek mellékjövedelme

126 frt 58 dn. Róluk a jegyzőkönyv azt mondja, hogy *jövedelmökből tisztességesen megélhetnek.*¹⁾

A plébánia vizsgálata után a püspök a résztvevőkkel gyűlést tartott, melyen a plébános javadalmazását kevésnek találván, kéré a jelenlevő hatósági tagokat, hassanak oda, hogy a plébános jobb ellátásban részesüljön; megígérte egyzersmind Bielitzkynek, hogy a már szóval megadott jurisdictiont hazaérkezete után írásban azonnal megküldi. Igéretét decz. 14-én valóban be is váltotta; de jurisdictionalis levelében ismételve hangsúlyozott ama kifejezései által, „mig szent rended a parochialis ügyeket itt végzi“, vagy „mig másképen határozatni nem fog“, a plébánia vezetéséhez szükséges „lelki joghatalmat ideiglen (pro interim) megadjuk“, a plébánia elsa-játtításához törekvését leplezetlenül föltárta. Minthogy azonban ezen kiszámított óvatossággal és szokatlan részletességgel körülírt joghatalmi levélből egy lényeges utasítás hiányzott, kérdést intézett Bielitzky a püspökhöz, hogy a püspöknek föntartott s most csupán csak a plébános személyének engedett esetben mi tevő legyen olyan egyénekkal szemben, kiknek nyelvét nem érti. Decz. 23-án kapta meg erre Temesvárról a feleletet, mely akképen hangzik: „Miután a Szegeden dívó nyelveket (a plébános) mind nem beszéli, atyaságodon és azon rendtagon kívül, a ki a felsővárosban lelkészkedik, atyaságod által kijelölt egy magyar, egy német és egy dalmát nyelvű atyának megadom a fölmentési jogot minden nekem föntartott esetben.“²⁾

Megtörténvén a plébánia vizsgálata, 1734. márcz. hóban Szegedre érkezett Szlopnay Elek kegyesrendi tartományfőnök is, hogy a rend alkotmánya értelmében időszaki látogatását megtegye. A társházi dolgok tüzetes megvizsgálása

¹⁾ A jegyzőkönyvet aláírták Makay Ferencz és Mayer Gábor kanonokok, Bielitzky Ágoston piarista plébános, Pécsy Domokos gymn. igazgató, Nagy Pál tanácsnok, Lábady Ádám főjegyző.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 153.

után czélul tűzé ki a gondos elöljáró a plébániai ügy lebonyolítását. Czélját azonban nem érte el. Mert bár Falkenstein értesülvén Szlopnay Szegedre jöttéről, magához kéréte őt Temesvárra, köztök nem jöhetett létre semmi végleges megállapodás Szeged város és a hercegprimás akarata és beleegyezése nélkül.

És már vége felé járt a márcz. hónap, midőn Bielitzky két más városi úr társaságában a temesi Bánság rendezése ügyével elfoglalt püspökhöz küldetett ki a végből, hogy azt a felsővárosban épülendő szent György-templom alapkövetételére meghívja. Szívesen engedett Falkenstein a meghívásnak. Máj. 2-án meg is érkezett Szegedre Mayer oldalkanonokja és Honn jezsuita atya társaságában, hogy részt vegyen az emlékezetes ünnepen, mely ugyanazon napon a városi és vidéki közönség roppant sokasága jelenlétében folyt le.¹⁾ Ezt az ünnepélyes alkalmat a várparancsnok arra használta föl, hogy Falkenstein jelenlétében a sok vizzályt okozó úrnapi körmeneteket végleg szabályoztassa. A városi hatóság tagjai, valamint a várparancsnok, a püspök és az illetékes egyházi férfiak között az úrnapi körmenetre nézve 1734. jun. 8-án a tervezett egyezés létre jött, melynek értelmében,

¹⁾ Az alapköbe tett iraton következő chronosticon foglaltatik :

LaVDetVr JesVs ChrIstVs
aeternVM, et VLtra, fIat, fIat *

In noMIne DeI PatrIs, FILIIqVe eIVs VnIgenItI
et SpIrItVs ParaCLetI.

Lapis iste perenni Venerationi Divi Georgii Militis et Martyris Sacratu, pro futura honori ejus Ecclesia aedificanda Civitatis Superioris Liberae Regiaeque Civitatis Szegediensis solenniter benedictus et repositus ab Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Adalberto S. R. I. L. Barone de Falkenstein Episcopo Csanadiensi, et Loci Temesvariensis ac Inelyti Comitatus Csanadiensis Supremo ac Perpetuo Comite, S. C. Regiaeque Majestatis Consiliario Ducalis Ecclesiae Campidonensis Capitulari Praeposito Grönbachiensi, etc. etc.

Sedente Clemente XII. Pontifice Maximo. Carolo sexto Augustissimo Imperatore et Hungariae Rege. Celsissimo ac Rmo Dmno Dmno S. R. I. Principe

hogy az Úr ünnepe Isten dicsőségére és a hivek lelki épülésére tartassék, határozottat, miszerint az ünnepélyen a katonaság és a polgárság közösen vesz részt. Ezért is az ünnep napján a várkáplán *tiszteletteljesen* fogja meghívni a plébánost, ki hiveit a várba vezeti és ott két oltárnál a szent cselekvényt végezi, mely alatt a katonaság fegyverben áll s ágyúdörgés között tiszteleg, a váron kívül pedig a parancsnok tisztikarával együtt a szentséget követi a praesidiumban föllállított másik két oltárhoz; az ünnep nyolczadán ellenben a plébános hívja meg a várkáplánt a felsővárosban tartandó körmenetre. Ekkor a várban oltár nem állíttatik s a városi hatóság követi a szentséget. Kimondatott azonban, hogy ezen egyezségből a jövőre semmi jog nem formálható; hanem a plébános épen úgy, mint a várkáplán régi hatáskörében fog tovább is maradni.“¹⁾

A mig így a katonaság és a polgárság békeszeretete folytán lecsendesült a majdnem két évtized óta különböző mérvben dúló viszály, az alatt az egyházfők között újra kitört a hatalmi féltékenységből származó torzszalkodás. Falkenstein püspök u. i. jun. 5 én (1734.) körözüvényben tudatta egyházmegyéje papságával, hogy miután Ő Fölsége óhajtja, miszerint a háborus idők alatt összekuszált egyházi ügyek végleg rendeztessenek, szept. havában a hercegprimás saját elnöklése alatt Pozsonyban püspöki congregatiót fog tartani. Hogy

Emerico Eszterházy de Galantha Archi-Eppo Strigoniensi, Primate Regni Hungariae, hujus Liberae Regiequae Civitatis veluti Exemptae Parochiae Ordinario Gratosissimo.

Judice Liberae Regiaeque Civitatis Primario P. Generoso D. Ioanne Miller de Gremio Amplissimi Magistratus.

Perillustribus ac Generosis Dnns: Francisco Fazekas, Andrea Temesváry, Joanne Deánovics, Gregorio Lantos, Francisco Losoncz, Paulo Nagy, Andrea, Siskovics, Georgio Waldprun, Nicolao Heis, Andrea Kél, Francisco Babarczy.

Adamo Lábady Notario et Ecclesiae S. Georgii Curatore.

Augustino Bielitzky loci Parocho.

Anno 1734-o, die 2-a Maji.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 156.

tehát megyéje papsága a gyűlés iránti teendőkről tájékozva legyen, a plébánosokat jul. 18-ára Temesvárra hívja össze. A gyűlésre, illetve elértekezletre a káplánok hiánya miatt mivel minden plébános meg nem jelenhet, elrendeli a kerületi gyűlések megtartását, melyeknek céljául a protestansok visszatérítésének módját tűzi ki. A szeged-kerületi gyűlés tagjai között találjuk a makói és földeáki lelkészeken kívül Bielitzky szegedi plébánost is. A gyűlés a kitűzött időben csakugyan megtartatott s határozatai a vallásügyeken kívül az ifjuság nevelésére nézve is üdvös hatásúaknak ígérkeztek.¹⁾

Majd 1735. febr. 9-én Eszterházy kereste föl levelével Bielitzkyt, ezeket írván: „Az általános jubileumot, melyet XII. Kelemen pápa a fejedelmek közötti egyetértés föntartására és megszilárdítására, valamint a ker. anyaszentegyház egyéb szükségletei tekintetéből hirdet, kötelességem nemcsak főme-gyém, hanem lelki hatalmam alá közvetlenül tartozó más plébániáim lelkipásztorainak, így atyaságodnak is tudomására hozni, mely miatt rendelem, hogy azt a lelki hatalmam alá tartozó Szeged szab. kir. város plébánia-templomának ajtajára a hivek tájékozása végett kifüggeszse s Ő Szentsége hozzá kötött szándékáról s a belőle származó nagy lelki haszonról a hiveket értesítse, illetve fölvilágosítsa.“²⁾ Alig hogy megkapta Bielitzky a fönnbbi levelet a hozzá mellékelt jubileum-hirdető lapokkal, febr. 26-án Falkenstein is ugyanennek kihir-detését rendelé el, megparancsolván, hogy márcz. 20-tól apr. 3-ig, vagyis virágvasárnapig tartson a búcsúban való részesülés. Levelében megjegyzi azonban a püspök, hogy miután tuda-mására jutott, miszerint a hercegprimás is küldött jubileum-hirdető példányokat, a mi alkalmasint tévedésből történt, minthogy a tőle nyert egyezséglevél szerint minden lelki

¹⁾ Ezen temesvári gyűlésen a megbeszéltek alapján jött létre a csanádegyház-megyei papság részére az „Instructio pastoralis“. A pozsonyi zsinat azonban az újra kitörni készülő háboru és a jelentkező cholera miatt meg nem tartatott.

²⁾ Ep. Eszterházy. Kegy. r. társház levéltárában.

hatalmi jog gyakorlata ő hozzá (t. i. Falkensteinhoz) tartozik, a primás küldeményét mellőzze s egyedül az ő utasítását kövesse; különben legközelebb magát a primást is mindezekről tudósítani fogja.¹⁾

A plébános Falkenstein iménti levelét utasításkéréssel Eszterházyhoz küldötte, ki reá 1735. márcz. 10-én Pozsonyból következőket válaszolta: „Irtunk a csanádi püspöknek, hogy mi csupán a jurisdictionalis jogokat engedtuk neki és ruháztuk rá. A jubileum kihirdetése azonban ezek közé nem tartozik, melyet magunknak tartottunk fönn; azért is atyaságod minapi levelünkhöz alkalmazza magát s a jubileumot a mi nevünkben hirdesse ki. Ide mellékeljük a püspök úrhoz küldött levelünk másolatát.“²⁾ Ebben a levélben azt mondja a primás, hogy Falkenstein püspököt szab. kir. Szeged városban csak a jurisdictionálval ruházta föl, nem egyszersmind a jubileum kihirdetésével is, mely mindig a legfőbb lelkipásztori hatalomhoz tartozik. „Ezt pedig Szeged városban magamnak mindenkor föntartottam és föntartom.“³⁾

Bielitzky a hercegprimás e kétrendbeli levelét az alsóvárosi gvardiánnal közölvén, a primástól kapott jubileumlevél egy példányát a szent Döme-templom ajtajára kifüggeszté, a másikat pedig ugyanily czélből a ferenczrendi atyáknak küldötte. Ezek azonban a kifüggesztés helyett a kapott példányt a csanádi püspökhöz beterjesztették azon jelentéssel, hogy Bielitzky a jubileumot a primás utasítása szerint kihirdette. Falkenstein értesülvén a dologról, márcz. 23-án a szegedi plébánosnak a következőket írta: „A szegedi gvardián leveléből tudom, hogy atyaságod márcz. 20-án reggeli 8 órakor az általam küldött jubileum-hirdető példány mellőzésével az esztergomi primás jubileum-iratát a plébánia-templom ajtajára kifüggeszté, holott én ennek ellenkezőjét parancsoltam. Azért

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 158.

²⁾ Ep. Eszterházy. 1735. Kegy. r. társház levéltárában.

³⁾ U. o.

is ismételve utasítom, hogy a primási irat helyére azonnal az enyémet függeszse ki. Nagyon sajnálom a zavart, melynek egyedül atyaságod az oka. Mert ha atyaságod nem akart parancsomnak a primasé fölött elsőbbséget adni, magától atyaságodtól, nem a gvardiántól kellett volna megtudnom, és pedig nem a kihirdetés után, hanem előtte. E tette atyaságodnak fájdalmasan esik nekem; mert nagyon alkalmas a lelki békét fölzavarni.“¹⁾ A püspöknek fönnebbi levelében kifejezett neheztelését még inkább növelé azon kihágás, mely Bechard élésházi igazgató temetése alkalmával a piaristák nevével hozatott összeköttetésbe. A fönnevezett felügyelő u. i. jun. 12-én elhalálozván, tisztelői neki ünnepélyes temetést rendeztek. Részt vettek benne a ferenczrendi atyák is, kik a piaristák fölötti elsőbbségüknek úgy hittek kifejezést adni, hogy, mi csak kebelbeli halálakor szokás, testületileg, elül gyászjelvénynyel, a temető pap után, közvetlen a hulla előtt foglaltak helyet. Az ifjuság, mely a plébános és a szent ferenczrendiek közötti súrlódást több alkalommal, legujabban a megelőző úrnapi zavargás alkalmával tapasztalta, úgy hitt a megsértettnek némi elégtétellel szolgálni, hogy a ferenczrendiek előtt vitt gyászlobogót széttépte és megtapodta. Az ifjuság ezen kihágását bár senki sem helyeselte; de érte a piarista plébánost okozni csak ellenségeinek jutott eszébe. Ezek közé állottak a méltatlanságot szenvedő szent ferenczrendi atyák is, kik a tévesen informált Merbach ezredes bizonyítványa kíséretében az esetet a püspöknek fölterjesztették. Falkenstein vizsgálatot rendelt a kihágók ellen; de mivel kiküldötte a városi tanács véleményét ez ügyben meg nem hallgatta, a hatóság a piaristák érdekében következőket írta a püspöknek: „A tüntetést, melyet a zavarral végződött úrnapi körmenet után a fiatalság a ferenczrendiek testülete ellen intézett, bár fájdalommal tapasztaltuk; de mint alapítók kötelességünknek tartjuk, hogy a királyi engedelemmel álta-

¹⁾ Ep. Falkenstein. Temesvarini. 1735. Kegy. r. társház levéltárában.

lunk Szeged városban meghonosított kegyesrendiek megsértett jogai és szabadalmi védelmére keljünk. Az a szokás mindenütt Magyarországon, hol csak szerzetesek és egyéb vallásos társulatok vannak, hogy ezek csak kebelbeliök temetésére vonulnak ki testületileg jelvény alatt. Sajnos, hogy a ferenczrendi atyák e szokást nem követték; sőt hogy fölényöket kimutassák, a hulla előtt foglaltak közvetlenül állást. Az ifjuság valószínűleg a kegyesrendi atyák iránti ragaszkodásból, jöllehet a vonzalomnak ilyféle nyilvánítása kárhoztatandó, követte el a megrovást érdemlő kihágást. Mi ezen kir. város elöljárói, mely város patronátusi joggal és kiváltságokkal bír az itt létező szerzetes testületek közötti egyenetlenséget s az ebből támadt zavarokat figyelemmel kísérvén, azon meggyőződésre jutottunk, hogy az ifjuságnak sajnálattal tapasztalt kihágását kihívó viseletük által a piarista atyák rovására maguk a szent ferenczi atyák idézték elő. Mert valóban érthetetlen s föltűnő az, hogy világi ember temetése alkalmával egy szerzetes testület lobogó alatt a temető pap és a hulla között foglaljon állást. Ezért is nem kis fölindulással értettük Méltóságodnak egy vizsgálatra kiküldött kanonok úr megjelenése által patronátusi jogainkba való avatkozását a szent ferenczi atyák előnyére, hogy t. i. azoknak szabad legyen minden bejelentés és engedelem nélkül az úrnapi nyolczadán zárdájuk és saját területükön kívül nyilvános körmenetet tartani, ezáltal a plébánosi teendőkhöz avatkozni s az ezek miatt támadt zavarokért a plébánost okozni. Azért is kérjük Méltóságodat, őszinte s tapasztalatokon alapuló fölvilágosításunkat kegyesen fogadni és a jelen bajokon akként segíteni, hogy a piarista atyák jogai ne sértegettessenek s a jogsértők meghallgatásra ne találjanak.^{4 1)}

Makay Ferencz csanádegyházmegyei kanonok, kit a püspök a vizsgálatnál megbízott, azt, bár nem minden részrehajlás nélkül, teljesítette s tapasztalatainak eredményét Falken-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. I. p. 161.

stein elé terjesztette, ki 1736. ápril 21-én kiadott decretumában az eddigi visszasságok megszüntetése végett az úrnapi körmenetet szabályozta. Decretuma mellékletül Bielitzkynek Temesvárról következőket írta: „Főpásztori kötelességünknek tartván jövőben minden zavarnak elejét venni, szab. kir. Szeged városban a hivek lelki romlására szolgáló körmeneti és temetési botrányok elkerülése végett decretumot zárunk ide, melyhez atyaságod szigorúan ragaszkodni kötelességének ismerje. Kiválóan ajánljuk az ezen intézkedés iránti engedelmességet. Utasításunkat különben a szegedi conventnek is megküldöttük, komolyan intvén, hogy plébániai functiókba, kivéve a bűnbánati szentségek kiszolgáltatását, atyaságodnak, mint ez időszerinti plébánosnak, tudta és beleegyezése nélkül ne avatkozzanak; annál kevésbé sértegensék a plébániai jogokat és semmiféle elsőséget ne tulajdonítsanak magoknak. Egyebekre nézve bízunk atyaságod szerzetesi eszélyességében, s hiszszük, hogy a szent ferenczi atyákkal barátságban és testvéri szeretetben fog és kíván maradni; mert nem eszélyes dolog a békességet kicsinyes féltékenység miatt megbontani és vizsályokat szítani.“¹⁾

E levélhez mellékelte decretumában elrendeli a püspök, hogy bármely testület vagy vallásos társulat, ha mint ilyen valahol nyilvánosan megjelen, zászló vagy lobogó alatt, a szent ferencziek pedig kereszt alatt legyenek. Körmenetek alkalmával legelőször az ifjuság, utána a testületek, végül a plébános, követve hiveitől, sorakozzanak. Úrnapján, ha zenekar is működik, ez közvetlenül a ténykedő pap előtt megy; temetéseknél pedig a pap a koporsó előtt, a jelvényes testületek mind őt megelőzve s a kebelbeliek vagy a rokonság a hulla után foglalnak helyet.

Miután Bielitzky Ágoston 1738. jan. 18-án hirtelen elhalálozott, a rend szabványai értelmében a társház legidősebb tagja, Deményi László, ki egyszersmind szónoklat-tanár volt,

¹⁾ Ep. Falkenstein. 1736. Kegy. r. társház levéltárában.

vette át a plébánia ideiglenes vezetését. Betegeskedése azonban akadályozta őt az erőt nagyon is igénybe vevő fárasztó lelkeskedésben; így történt, hogy a rendkormány határozatából Herach Celestin rendeltetett Bielitzky utódául, kinek Falkenstein márcz. 15-én kelt iratában a jurisdictiót, illetőleg az investiturát akadálytalanul megadta. Midőn ezt személyesen akarta volna az új plébános megköszönni, illetőleg a püspök-nél hódolatát bemutatni, az alvidéken kiütött a döghalál, mely Temesvárt Szegedtől teljesen elzárta.

Ugyanezen időtájt (márcz. 20.) vette Herach a hercegprimás jubileum-hirdető bulláját, melyben XII. Kelemen pápa fölhívja a ker. hiveket, hogy könyörögjenek a törökök elleni harcban a keresztény fegyverek győzelméért, valamint a rémképen ijesztő döghalál elhárításáért. A küldött három példány jubileum-iratból egyet a primás utasítása szerint kézbesített Herach Császa Ráfael alsóvárosi gvardiánnak, ki azonban a küldemény visszautasításával az esztergomi primás lelki főhatóságát nyíltan megtagadta. Maga Herach is ingadozott kezdetben; azért információt kért Eszterházytól; de ugyanakkor egy példányt Falkensteinnek is átküldött Temesvárra.

A plébános levelére a csanádi püspök márcz. 28-án válaszolt, megköszönvén a kötelességszerű figyelmet, melyet a primási irat bemutatása által elúljárója iránt tanusított; figyelmezteté azonban az egyezsége, mely a lelki joghatalomra nézve közte és Eszterházy között létezik. Majd csodálkozását fejezé ki a primás meg-megújuló követelése iránt s igéré, hogy az ügyet tisztába hozza; utasítja azért a plébánost, hogy az általa küldött jubileum-irat függesztessék ki a templom ajtajára s az ő nevében magyaráztassék meg a hiveknek.¹⁾

A püspöki utasítást támogatni, vagyis inkább erőszakolni ájtott a plébánoshoz Lech Zachariás csanádmegyei kanonok is; de mert a plébánost nem tudta meggyőzni Falkenstein követelése jogos voltáról, Herach ápr. 4-én a primási iratot függeszté ki

1) Ep. Falkenstein. 1738. Kegy. r. társház levéltárában.

a szent Döme- és szent György-templomok ajtaira. A ferenczrendiek ellenben, kik Falkenstein föltétlen hivei voltak, a csanádi püspök nevében hirdették ki a pápai jubileumot, s így egyszerre két egyházmegye joghatalma érvényesült Szeged városban.

Herach, ki nem akarta tettét „a hatalmasabbnak hódolással“ födőzni, eljárásáról ápr. 16-án indokolt jelentést küldött püspökének. Levelében a többek között írja: „Megkaptam Méltóságos Prelatus Uram levelét ápr. 1-ső napján. Általa, megvallom, nagyon szorult helyzetbe jutottam. Miért is nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni?! Igen szívesen követtem volna Kegyelmes Uram utasítását, ha nem ismerném Méltóságodnak 1732-ik évben kötött egyezség-levelét, melynek értelmében Méltóságod a hercegprimás által a szegedi plébánia fölött csupán csak a *jurisdictio* gyakorlására van delegálva, s ez épen nem vonatkozik az általános jubileum kihirdetési engedélyének megadására. Ez az ok kényszerített a primási irat kifüggesztése- és kihirdetésére; azért is teljes bizalmat helyezek Méltóságod bölcsességébe, hogy eljárásomat nem makacsságnak, hanem a kényszerűségnek fogja betudni.“¹⁾ Herach e mentegetőzésére néhány nap mulva felelt Falkenstein. Válaszában mondja: „Annál inkább reméltem atyaságotól parancsom iránti engedelmességet; minél világosabb az egyezséglevél azon kitétele, hogy a hercegprimás mindenmű lelki hatalom (*omnimoda jurisdictio*) átengedésére kötelezte magát. Engedek azonban a primás úr erőszakoskodásának; de eljárása ellen tiltakozásomat tudtára adtam.“²⁾

Fönnebb említettük a háborus idők következményét, az Alföldön, különösen a végvidéken rettenetes pusztító járványt,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. P. I. p. 169.

²⁾ Ep. Falkenstein. 1738. Kegy. r. társház levéltárában. Ugyanezen év máj. 10-én adatott ki egy udvari rendelet, mely a püspök és a káptalan székhelyét Temesvárra helyezi át, hol székesegyházat, valamint püspöki és káptalani lakokat építtetni rendelt államköltségen. A káptalan azonban csak 1740-ben költözött el végképen Szegedről.

az u. n. *gugahalált*, mely némely helyen a lakosság között szörnyű pusztítást vitt véghez. Szeged város sem kerülhette ki e csapást, mely 1738. máj. hónapban lépett föl először. Az e hóban tartott vásár alkalmával Temesvárról érkezett vásárosok által került ide a ragály és eleinte kisebb mértékben jelentkezett s lappangva terjedt; de már jun. hónapban megdöbentőleg kezdett pusztítani, úgy, hogy a megszigorított zárvonalak mellett úgynevezett Lazaretum (dögvézskórház) állíttatott föl a városon kívül azon a tájon, hol most a Rókus városrész terül el. Följegyzéseink szerint hat kegyesrendi atya fáradozott a betegek vigasztalásával és a halottak eltemetésével. És minthogy a dalmaták között a legszamosabb kóreset fordult elő, az ő lelkészök, ^{Jarkóczy} Sándor atya, önkénynt vállalkozott az önfeláldozó kötelesség teljesítésére; de alig teljesíthető két hétig súlyos föladatát, midőn a ^{forrás} vesztes bajnak ő maga is áldozata lett jul. 9-én. Helyét ~~Leda~~ Jeromos atya pótolta, ki a következő év febr. 28-ig tartózkodott a zárvonalon kívül. Majd midőn a vesztegidőt (contumacia) kiállotta, épen tért vissza tanári kötelessége teljesítéséhez; mert az 1739-iki május hóban csak mintegy tíz havi szünet után nyilhattak meg újra az iskolák. Az orvosok előtt ismeretlen volt e kór; nem csoda tehát, hogy a 960 beteg közül 555 veszett el a járványban.

Herach egy évet töltött csupán a társház és a plébánia ügyeinek vezetésében. Utána Molnár Máté, gr. Koháry Miklós egykori nevelője, következett, kivel Falkenstein korábbi ismeretségben volt; azért is 1739. jul. 8-án örömét fejezte ki, hogy megyéjében tudhatja, s neki főpásztori áldását küldvén, elődeitől eltérő bizalommal föltétlen lelki joghatalmat engedélyezett. Molnár azonban új helyzetében csakhamar két tűz közé szorult. Fölhívást kapott u. i. jul. 26-án a csanádi püspöktől az apost. Nunczius útján küldött búcsú-engedély kihirdetésére, melyről nem tudta, ha nem azonos-e a mult évben már kihirdetett primási búcsú-engedélylyel. Nem mervén tehát a püspöki utasításnak egyenesen ellenszegülni; de félvén a

hercegprimás jogainak megsértésétől is, kérdést intézett Eszterházyhoz, hogy mit tevő legyen? De mert aug. 2-án a Pozsonyból érkezett levélben ez ügyre vonatkozólag semmi szó sem tétetett, újra megsürgette a kívánt fölvilágosítást. Eszterházy Molnár levelére végre maga válaszolt, kijelentvén jogaihoz való ragaszkodását. E primási irattal mentegeté tehát magát a plébános Falkenstein előtt, mely mentegetőzést a püspök saját jogainak hangoztatása mellett nem kis nehezteléssel fogadott.

Mielőtt azonban Molnár Falkenstein rendeletének ellenszegülő levelét Temesvárra elküldötte volna, megérkezett a püspök Szegedre, hogy a város által szerzett harangokat az egyház utasítása szerint megáldja. Hat harangot szentelt föl a püspök jul. 24-én a szent Döme-templom számára s hármat néhány nappal későbbben a szent György-templom részére.¹⁾ Ugyancsak ez alkalommal (aug. 1-ső napján) szentelte föl Falkenstein az 1738-iki dögghalál megszűnésének emlékére Szeged város által alapított két fogadalmi kápolnát is, melyeknek egyike a mai rókusai templom helyén állott, a másik pedig azon időben a *kis kapun kívül* palánk és alsóváros között építtetett. Az első szent Rókus, Rozália, Bor. Károly és Sebestyén tiszteletére, a második szent Erzsébetnek volt följánlva. Ez utóbbit Rozália-kápolna néven a mai nemzedék még ismerte, mely azonban Szeged ujjaalakításakor leromboltatott, illetőleg helyette a szent Döme-templom közelében uj emeltetett. Az említett két kápolna fölszentelését megelőző napon az egész város lakossága böjtöt tartott; sőt Falkensteinnek azon ígéretet tette a tanács, hogy a fölszentelés napját évenként megfogja ünnepelni.

Szept. 22-én a plébános kérdést intézett az alsóvárosi gvardiánhoz, mi jogon gyóntatják a ferenczrendi atyák az

¹⁾ A harangok következők voltak: Szt. Adalbert 9 mázsás, Nerei Fülöp 5 m., Demeter 1 m. 27 *sz.*, Scholastica 1 m. 27 *sz.*, György 1 m., Katharina 80 *sz.* A szent György-templomban: György, Dónát és Erzsébet voltak a harangok nevei.

átvonuló katonaságot, mely csupán a várkaplánhoz tartozik. Melyre a kérdezett Tenemann tábori főlelkésznek 1739. jul. 15-én Bécsben kelt következő levelével válaszolt: „Ha azon szükség forogna fönn, hogy a különböző hadcsapatokból kibetegült katonák lelki ellátására a várkaplán elégtelen volna, atyaságod (t. i. a gvardián) egy vagy két atyát alkalmazhat, kiknek hatalmat adok a plébániai teendők gyakorlására is.“¹⁾ E levelet épen elküldendő volt Molnár a püspöknek, hogy a plébános jogai megvédésére tőle tanácsot és segítséget kérjen, midőn meghallotta, hogy Falkensteint szept. 25-én szélhűdés érte, melynek következtében két nap mulva 69 éves korában meghalt. A szomorú esetről szept. 30-án értesítette a káptalan Molnár plébánost, fölszólítván a szokásos gyászünnepély megtartására. Ő pedig okt. 1-ső napján tett hivatalos jelentést Eszterházy primásnak, kérvén azt, hogy az elhunyt püspökkel kötött jurisdictionalis egyezés megszűnván, részére, a mennyiben szükséges lenne, a jurisdictiont az esztergomi érsekesség megadni sziveskedjék. Óhajtását fejezé ki még Molnár az iránt is, s ez, mint írta, Szeged város érdekében lenne s polgárai javára szolgálna, vajha a szent Döme-templom fölötti joghatalmat a primási szék többé átengedés tárgyává nem tenné.

Ezen év egyházi ügyeinek hű történetéhez megemlíten-dőnek tartjuk, hogy a minorita atyák az ellenök nyíltan föllépő s a boldogult püspök pártfogásával is találkozó ferenczrendiek ellenkezése daczára megtelepítésök állandósítását minden módon szorgalmazták, mely ügyben midőn a piarista házfőnöknek, mint plébánosnak, véleménye ismételve kikéretett, ez feleletül adá, hogy részéről, bár a letelepüléshez semmi akadályt nem gördít; de a felsővárosi polgároknak a minorita atyák behozatalát támogató érveit, melyeket Ő Fölsége, valamint a hercegprimás előtt fölhoztak, teljesen correcteknek el nem ismerheti. Ezen kedvező nyilatkozat, valamint az a

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. I. p. 175.

körülmény, hogy Belgrád ostromának alkalmával a minorita atyák innen kiszorítottak, sietteté a letelepülés ügyét. A minorita atyák u. i. a felsővárosban telket vettek és rajta egy kis házikót építettek, hogy egy pár menekülő atyának és elaggott rendtársnak nyugalmas otthont biztosítsanak.

Falkenstein halálát azonnal követé Mayer Gábor püspöki helynökké választása, illetőleg a káptalan által e hivatalba beiktatása. Erről Molnár midőn okt. 15-én azon hozzáadással értesítettett, hogy az ünnepélyen megjelenjék, a káptalanának röviden válaszolá: „Á kötelék, mely engem a csanádi egyház fejéhez kötött, a püspök halálával megszakadt. A lelki jog visszaszállott törvényes urára, az esztergomi primásra, kinek jurisdictiója alatt állok; miért is elüljáróm akaratótól fog függni jogának föntartása vagy átruházása. Ennek nyilvánítása határozza meg kötelességem ismeretét.“¹⁾ S midőn a beiktatást tudató iratot a primás parancsára a püspöki helynöknek eredetiben visszaküldé, maga Mayer kereste föl Molnárt személyesen, hogy őt maga iránt jóindulatra s a kinevezett új püspök Stanislavich Miklós személye iránti előleges hódolatra bírja.²⁾

Az 1739. év vége felé rendkívül sok nehézséggel és kellemetlenséggel kelle szembe nézni Molnárnak mint házfőnöknek és plébánosnak. A terméketlen év folytán beállott úgy a városban, mint ennek környékén a nagy drágaság: elősegítette a bajt a katonák tömeges átvonulása és időzése Szegeden. Ezek nemcsak a szükségét növelték az ügy is szűkölködő lakosság között, hanem a harcokban kifáradva, a rendetlen életmód által elcsigázva a mult évben félelmes járvány megújítóivá váltak. Mindezekhez járult a féktelenke-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. I. p. 176.

²⁾ Ez időtől fogva a csanádi püspök és a primás között semmi jurisdictionalis viszálylyal nem találkoztunk, pedig az ügy csak 1776-ban dőlt el végképen Rómában, mikor is VI. Pius pápa Szeged város plébániáját a csanádi püspök lelki joghatalma alá tartozónak ítélte. (Tört. adattár. 1871.)

dés, melyet a várkaplánok a plébánia jövedelmének rovására bőségesen iparkodtak ismét kizsákmányolni. Nem törődve tekintélylyel, fegyelemmel, megtagadták törvényes egyházi főnökeiknek az engedelmisséget s a plébánossal szemben gyakorolt jogtalankodásaikat botrányok előidézésével tetézték. A katonai főnökök pedig, mint a korábbi években, most is a várkaplánok oldalán állottak. Ezekhez járultak azon zavargások, melyeket a szerb ajkú polgárság részint a nyilvános körmenetek alkalmával ezeknek kigúnyolása által rögtönzött, részint kebeléből a róm. egyházhoz történt áttérések miatt a plébános személye ellen elkövetett; sőt a városbíró házáat, ki a zavargók ellen a törvény szigorát alkalmazta, valóságos ostrom alá fogta, mi miatt katonai karhatalom alkalmazása vált szükségessé. Mindezeknél azonban szörnyűbb baj vala az 1740. jun. havában nagyobb mértékben dühöngő döghalál, mely a város összes lakosságára csapásként nehezedett.

Molnár e sokféle bajjal szemben egy pillanatra sem veszté el lélekjelenlétét. Jun. 28-án u. i. a Lazaretumba rendelé Hangay^{afic. 1740. 1741.} Zachariás atyát, kit, bár három ízben is megkapta a betegséget, erős természete megmentett a veszedelemtől. Hangayn kívül még Korb Ádám és Lality Elek fáradoztak a szerzetház falain kívül a betegek vigasztalásával és temetésével, a plébánia-lakban pedig maga Molnár és ^{Zachariás} Lukács atya állottak a hivek szolgálatára. Az iskolából menekült az ifjuság s zárva maradtak azok 1741. május 1-ső napjáig, mely idő alatt a följegyzések hiányában a gyilkoló járvány áldozatait biztosan megállapítani nem lehet. S hogy a csapás alatt megszilajult nép az ég haragját még rettenetesebbé tegye, gyujtogatni kezdé embertársainak a járvány miatt félve került hajlékait.

A döghalál még javában ölte az embereket, midőn az új püspök, Stanislavich Miklós, lejött Bécsből székhelyére, Temesvárra. Üdvözlői sorában nem maradt utolsónak a szegedi

plébános, ki súlyos gondjai közt sem feledkezett meg a főpásztor iránti kötelességről és az udvariasság szabályairól.

Stanislavich késedelmeskedése miatt nagyon fölszaporodtak a szegedi plébánia bajai. Molnár sokszor panaszkodott ezek miatt a hercegprimásnál, kérelmezvén különösen a jogtipró várkáplánok megfékezését s vele a botrányok okainak megszüntetését. A panaszkodónak még 1740. jun. 5-én leirt Eszterházy, utasítván őt, hogy a plébánia határát őrizze meg minden túlkapás ellen, egyszersmind fölhatalmazá, hogy a várkáplánnal lépjen egyezsége s a megállapodást terjeszse elébe, hogy a tábori főlelkészszel a lehetőség szerint elintézhesse a dolgot.¹⁾ Majd később megküldé neki a hadügyi tanács rendeletét, mely a várparancsnokot utasítja a vetélkedők között békességet eszközölni. A várparancsnok jul. 4-én össze is hívta a gyűlést. Ebben rajta kívül részt vett Molnár plébános, Lech csanádegyházmegyei kanonok ²⁾ és három szent ferenczrendi atya, kik sok tusakodás után a következő szerződési pontokat állapították meg: 1. a vár és az erőd (praesidium) a várkáplánokhoz tartozik, a város többi része pedig a plébánosnak hagyatik. 2. Kivételt képeznek ebben a vár őrizetére rendelt katonák, abban az állandó katonaság; azok a várkáplánt illetik, ez pedig a plébánoshoz tartozik. A törvénytelen házasságok megakadályozása végett a helyőrség összes szolgaszemélyzete a plébános fölügyelete alatt áll, a katonacsaládok pedig a várkáplán jurisdictiója alá soroztatnak. 3. Azon katonák, kik a várbeli szolgálaton kívül állanak, minden hozzátartozóikkal azon plébánoshoz számítandók, kinek területén laknak. 4. Ha a jegyesek külön területen laknak, mindkét plébánián kihirdetendők; de az esketést a menyasszony plébánosa végezi. Minthogy azonban az úrnapi kör-

¹⁾ Ep. Eszterházy. 1740. Posonii. Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Lech Zachariás a káptalannak 1740-ik évben Temesvárra költözése után is Szegeden maradt az át nem vihető vagyon gondozása végett, hol 1748-ban elhalálozott.

menetre nézve megegyezni nem tudtak, valamint a döghalál izgalmai a kedélyeket mindinkább fölzaklatták, az egyezés abban maradt s a vitás ügy bonyodalmaait az események rohamos egymásra torlódása még inkább fölszaporította. 1740. okt. 19-én u. i. meghalt a Habsburgok utolsó férfi sarja, III. Károly király, vele a háboruk egész tengere zúdult a birodalomra; Szegeden a katonai önkény eddig nem ismert magas fokra hágott, melynek túlkapásából eredt bajokat növelte a Tisza szokatlan őszi áradása, hullámai alá temetvén a város körötti kerteket s romba döntvén a mélyebb fekvésű hajlékokat.

Molnár ily nyomorúságokkal szemben, jóllehet a társház szűk anyagi körülményei miatt bárhonnán jött segély vagy jövedelem nagyon ráfért volna, az 1741-ik évben a vizkereszti házszenteléstől, illetőleg a vele járó költségtől a lakosságot általában megkímélte, kivételt csupán ott tevén, hol a jobb módú családok ezt tőle megkivánták; a várkáplán ellenben a parancsnokra támaszkodván, még a vizkereszt előestéjén sorban járta a házakat s a vizkereszt napján bezáratta a vár kapuját, „nehogy, mint mondá, a plébános szent öltönyével behurczolja a dögvést.”¹⁾

E méltatlan és meggyalázó eljárás ellen Molnárnak végre elszakadt türelem-fonala s jan. 15-én a várkáplán ellen azonnal meg is tette a kellő lépéseket. Panaszával mindenekelőtt a hadügyi tanácshoz fordult; majd vádat emelt Koller tábori főlelkész előtt a várkáplánok föllázító eljárása ellen, kikérvén ügyében rendfőnökének, Halapy Konstantinnak, támogatását, valamint nem mulasztá el a kegyesszívű Eszterházy primáshoz is fordulni, elszámolván előtte a jogtalanságokat, melyeket a várbeliektől oly régóta kénytelen szenvedni. A hatalmas ostrom, melyet Molnár egyszerre több oldalról indított meg, nem maradt minden eredmény nélkül. A herczegprimás erélyes föllépésére u. i. Mária Terézia királynő Eszterházyhoz 1741. január 19-én

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Scho!. Piar. I. p. 178.

Bécsből leiratot intézett, melyben mondja: „A szegedi plébánia, és az ottani katonaság között a jurisdictióra nézve fönforgó vitás ügy által indítatva intézkedtünk, hogy a katonai hatóság részéről a piarista atyák szegedi plébániája ellen intézett merényletek s egyéb szabálytalanságok ne ismétlődjenek; miért is a szegedi várparancsnoknak rendeletet küldtünk, melynek másolatát kedveltségednek mellékletben adjuk. Mivel pedig rendeletünk pontos végrehajtása végett a tábori főlelkészységnek részletes utasítást kívánunk adni, fölhívjuk kedveltségedet, hogy az ügyre vonatkozó bővebb fölvilágosítását és javaslatait nekünk mielőbb megtegye.“¹⁾ Mely királyi leirat másolatát Eszterházy azon utasítással küldé meg Molnárnak, hogy a plébánia sérelmeit vele részletesen tudassa.

Molnár a herczegprimás fölszólítására nem késett a szükséges adatok megküldésével. 1741. febr. 9-én beterjeszté a plébánia legutóbbi három éve alatt tapasztalt sérelmeit azon javaslat kíséretében, hogy a plébánia és a katonaság között új egyezés szükségé nem forog fönn, hanem csak az 1724-ik évben hozott hadügyi tanács rendeletét kellene megújítani, illetőleg annak foganatosítását szigorúan követelni.

A plébános és a várkaplánok között azonban még ezután is sokáig folyt a viszálykodás. Az időközönként egymás között kötött egyezségek rövid életűek voltak s csupán addig maradtak érvényben, míg azok megtartása anyagi kárral nem volt összekötve. Innen a panaszok végtelen sokasága a katonaságnak a plébános és ennek hol a katonaság, hol a várkaplán ellen. Hogy mily önkénykedés uralkodott s minő csekély dolog szolgáltatott néha okot a czivakodásra, megérthető gr. Gaisrugg szegedi várparancsnok 1740. nov. 24-én kelt leveléből, melyben azon panaszszal lép a hadügyi tanács elé, hogy a piaristák összeadtak egy katonát a törzsorvos nővérével, holott ő ezt határozottan megtiltotta; sőt, hogy a házasságot meggátolja, a tisztet elzáratta. Ez azonban börtönéből meg-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában. Másolat.

szökött s jegyesével éjnek idején esküdött meg a plébános előtt. Ugyancsak ő panaszolja, hogy egy katona özvegyét iparossal akarván a várkáplán megesketni, ettől a plébános által eltiltatott.¹⁾ Mely panaszra a hadi tanács nevében Wöber fölhívja decz. 28-án a m. kir. helytartótanácsot, hogy rendezze valahára a szegedi plébánia ügyét, határozza meg a plébánia jogkörét és parancsoljon rá a piaristákra, tartózkodjanak minden botrány előidézésétől.²⁾

Az ily kölcsönös panaszok és föladások napirenden voltak. Érdekesek e nemből az e korból fönmaradt levelek, melyeknek mindenikében a jog terén állónak erősíti magát írója. Mindenki kéri, sürgeti a békességet; de ugyanakkor magának követeli a jogot, az igazságot ellenfelével szemben. Még 1749. febr. 5-én is arra kéri Kampmiller Ignác táborig fõlelkész Lality Elek plébánost: „Vessen már egyszer véget a viszálykodásnak a várkáplánnal.“ S habár egy királyi leirattal háromféle alakban is találkozunk ezen évben, mely elrendeli, hogy „a várban levő katonákat ezentúl a várkáplán, a váron kívül lakókat, bármily álláshoz tartoznak azok, a lelki dolgokban a plébános lássa el“; ³⁾ mégis 1752. okt. 31-én Lobkowitznak ő Fõlsége szept. 27-én kiadott rendeletét kelle Szegedre küldenie a torzszalkodások csillapítása végett. „Hogy azon sokféle viszálykodásoknak és botrányoknak, mondja Mária Terézia királynő, véget vessünk, melyek a lelkészkedő papság és a várkáplánok között a katonák hovátartozósága miatt fölmerülnek, elrendeljük, hogy minden tényleges szolgálatot tevő katona, bárhol legyen is (a várban vagy azon kívül), a várkáplán joghatósága alá tartozik; a nyugalmazott katonák ellenben, vagy a katonák özvegyei, árvái, stb., egyáltalán mindazok, kik a katonai szolgálatból kiléptek, habár nyugdíjban részesülnek is, a plébános lelki hatalma alatt állanak. Ren-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

³⁾ Kegy. r. társház levéltárában. Másolat 1749. máj. 17., jul. 7., decz. 3.

deljük továbbá, hogy ha valamely katona polgári nővel kelne házasságra, az esketést a várkáplán végezze a plébános jelenlétében, kivel a stólát megosztani köteles.“¹⁾ Ez a kir. rendelet már majd két évig fennállott, midőn annak egyházi részről módosítása végett leírt 1754. ápril 7-én Nagy-Szombathól Szentilonay József primási helynök. „Habár, úgymond, az 1752-ik évi kir. rendelet meghagyja, hogy a katonaságnál a „mozgó“ és „állandó“ elnevezés megszűnjék s minden tényleges szolgálatban levő katonát a várkáplánhoz utasít; mégis nyomós okok követelik, hogy a régi elnevezés visszaállíttassék s az állandó katonaság fölötti lelki fölügyelet a plébánoshoz tartozék. Ez értelemben intéztetett Ő Főlségéhez kérvény, hogy a tábori lelkészek hatalma csupán a mozgó katonákra terjedjen ki, fönmaradván azonban továbbra is a legfelsőbb rendelet házasságra vonatkozó intézkedése.“²⁾

E részben kivántunk volna a szent Döme-templomnak 1749-ben történt restaurációjáról holmit fölemlíteni; de erre vonatkozó följegyzésekkel levéltárunk nem rendelkezik. Idézzük azonban Rátay Egyed plébánosnak Szeged város főjegyzőjéhez 1761. okt. 16-án intézett levelét, melyben nevezett plébános az esztergomi érsekség részére adatokat kíván. Nevezetesen: Van-é a templomnak alapítványa, adóssága? Mily tőkái vannak a kórháznak? Hogyan fordítottatott a Temesváry János által temetői kápolnára hagyott 300 frt az alsóvárosi templom tornyának építésére? Mikor és hogyan építtetett a szerbek palánki és felsővárosi temploma? Ki ezeknek plébánosa és káplánja s honnan nyerik díjazásukat?³⁾ Mely fönnebbi kérdésekre következő válaszzal találkozunk: *A templomnak nincsen semmi alapja; mert az építkezés mindent fölemésztett. A templom most adóssággal van terhelve. A kórháznak vannak tőkái. Temesváry 300 frt hagyatékáról hallott*

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában. Aláírva Mária Terézia, Comes Leopoldus.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

a hatóság; de róla bizonyosat nem tud. A szerbek templomának építési ideje olyan régi, hogy arról biztosat mondani nem lehet; plébánosuk jelenleg palánkban Popovics Jován és Veszelinovics Tódor, a felsővárosban Avramovics András. Jövedelmük minden személy után 1 forint. A hivek száma mintegy 9 ezer. Ez utóbbiakra vonatkozólag fölemlítjük még a helytartótanácsnak 1766. nov. 17-én kelt rendeletét, melyben Szeged város hatósága utasíttatik, hogy a halálra ítélt szerbeket saját papjaik lássák el a szentségekkel, mely idő alatt az elítéltről a lánczok leveendőek, ezután a vesztő helyre menet kath. pap adatik mellé, de csak a város kapujáig, hol ha ennek térítgetése nem sikerült, a szerb pap foglalja el helyét.¹⁾ Végre 1773. okt. 10-én Glazer Gábor szabadkai plébános kéri Árky Bernát piarista házfőnököt, hogy a horgosi és szentpéter-i pusztákra nézve adjon neki is olyan bizonyítványt, minőt a dorozsmai lelkésznek 1772. szept. 6-án állított ki. Mindakettőre Árky válasza következő: „Azon kérdésre, vajon Szent-Péter és Horgos pusztákon, melyek most Kárász Miklós-hoz tartoznak, végeztek-e a piaristák egyházi functiókat és mily jogon? válaszoltatik, hogy igen; mert midőn még a szegedi polgárok katonáskodni tartoztak, ezen pusztákat is birták és ott szállásuk volt. Mi láttuk el sokáig szentségekkel a betegeket is, mivel a környéken sehol plébános nem volt; tehát ezt szegedi plébánosi jogunknál fogva cselekedtük s ellene soha senki föl nem szólalt. Most azonban, miután Kárász kijelentette, hogy jobbágyait a dorozsmai plébános által kívánja a lelkiekben gondoztatni, tartózkodunk oda menni. Különben a kalocsai egyházmegye visitorairól soha semmit nem hallottunk, sem általuk soha akadályozva nem voltunk.“²⁾

De térjünk vissza a minorita atyák letelepülése ügyére. 1742. szept. 10-én hirdettetett ki a kir. Curia beleegyezése abba, hogy a minorita atyák Szeged város óhajtása szerint

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

a felsővárosban állandóan letelepülhessenek. Ezek azonban a letelepedésre adott engedelemmel nem elégedtek meg; hanem telepükön szent Miklós tiszteletére templomot kívántak emelni. Kérelmet adtak be azért a szegedi tanácshoz, hogy ez ügyben a primáshoz beterjesztett folyamodványukat pártolásban részé-
sítse. A templomépités ellen, minthogy az a plébánia fiókjául szolgáló szent György-egyház tőszomszédságában terveztetett, a piarista plébános tiltakozott. Szeged város hatóságához intézett ellenkérvényében ismételvén Orlits Dániel plébános elődének 1731-ik évben fölhozott kifogásait a minorita atyák letelepülése helyének kitüzésére nézve, fölemlíté a szent György-templom ősi jogát, melyet annak Mátyás király akkor adott, midőn 1458-ban a szent Döme-egyház fölemlítésével plébániának nyilvánított s fölötte szab. kir. Szeged városnak patronátusi jogot adományozott. Kifejté továbbá azt is, hogy a tervezett templom közelsége összeütközésekre ad alkalmat; mert elvonja a hiveket a plébánia-templom iránti kötelezettségtől s így sérelem ejtetik az egyház parancsán. A dolog szellemi oldalán kívül nem felejté ki az anyagit sem, tartván attól, hogy a hivek megosztása által a plébánia jövedelme is alászáll, melyre pedig Szeged város a gymnasium lételét alapítá.

A hatósághoz beadott ezen kérelmével nem elégedett meg Orlits, hanem 1742. decz. 20-án fölfolyamodott Eszterházy primáshoz is. Kérvényében kifejté az okokat, melyek véleménye szerint a minorita atyák templom-építési tervének utjában állanak. De a mire a legfőbb súlyt fektette, az vala, hogy jövőbe tekintő szeme belátta, miszerint a teljesen ki nem épült szegényes külsejű szűk szent György-templomocska a fényesnek ígérkező új templommal semmiképen sem versenyezhetvén, nemcsak a hiveket vonzza magához; de nem sokára plébánia-templommá alakulván, a szent György-templomhoz kötött kiváltságokat megszünteti; sőt, úgy gondolá, Szeged város patronátusi jogát is az új plébánia kérdésessé teszi. Ennek emlegetése által kívánt tehát Orlits hatni a primásra,

ki a Szeged város fölötti lelki joghatalomhoz nem kevésbé ragaszkodott, mint a mily erélyesen védelmezte egykor ugyanannak Nádasdytól megtámadott patronátusi jogát.

A primás, úgy látszik, nem tartá elfogadhatónak Orlits következtetéseit; mert 1743. febr. 6-án újra meg kellett sürgetnie Klimó Györgyöt, Eszterházy oldalkanonokját, a sürgössé vált ügy elintézésére, illetőleg a primáshoz beterjesztett kérvény támogatására. Midőn azonban Szeged város hatósága hajlandóságot mutatott a minorita atyáknak tervezett új templomuk helyett a szent György-templom átengedésére, oly föltétel alatt, hogy azt teljesen kiépítsék, Orlits máj. 2-án újra Eszterházyhoz fordult, kérvén, hogy országos gondjai között szakítson parányi időt a szegedi templom-ügy elintézésére; mivel a halogatás miatt, melynek okául a piaristák tartatnak, a nép közötti elégedetlenség mindegyre növekedik s félni lehet, hogy a szent György-templom miatt a hivek a plébániától elidegenednek. Hasson azért oda a primás, hogy a szent György-templom, melynek tornya van csak alapjából rendesen építve, mielőbb kiépíttessék, illetőleg megnagyobbíttassék; mert csak így lehetne a minorita atyák templomának fölépítése esetére is a hiveket a szent György-templomhoz, mint plébániához, szorosabban kapcsolni.

Midőn pedig a sokat sürgetett ügy majdnem másfél év után sem tudott kellő megoldást nyerni, Orlits személyesen kereste föl a primást Pozsonyban, kitől jó reménységgel és biztatások között tért vissza Szegedre. S csakugyan nem sokára a plébániára nézve kedvező eredménye lett a plébános fáradozásának. Eszterházy u. i. 1744. febr. 12-én válaszolt a szegedi tanácsnak a szent György-templom átengedését kérvényező folyamodványára. Ebben írja a primás: „Valóban szívesen beleegyezném t. Uraságtoknak akaratába, hogy a szent György-templomot a minoriták birtokába adhassák, ha tekintet nélkül hagyhatnám a plébános jogainak általa megsértését; de mert bármely templomnak ősi jogát elidege-

níteni vagy elajándékozni az egyházi törvények tiltják, ezt, ha akarnám is tenni, hatalmamon kívül esik. Azért is, midőn erről t. Uraságtokat értesítem, atyailag figyelmeztetem, hogy a minorita atyáknak valamint felső jóváhagyás mellett a letelepüléshez engedelmet adtak: úgy szerzetes-lakuk és templomuk építéséhez is ugyanazon uton juttathatják. Hogy azonban míg a templom építéséhez engedelmet nyernek s azt fölépíthetik, miképen használhatják a szent György-templomot, róla legközelebb intézkedem.“¹⁾

Az ígért intézkedés nem sokáig váratott magára. Sürgették ezt mind a piaristák, mind a minorita atyák, kivált az utóbbiak; mivel Szeged város azon óhajta, hogy a szent György-templom a minorita atyáknak adassék, legfelsőbb helyen sem talált meghallgatásra. Fölhívta azért Eszterházy a plébánost, hogy egyezkedjék a minorita atyákkal s megállapodásait a templom közös használatára nézve terjeszse be hozzá, hogy ő azokat főpásztori jóváhagyással elláthassa. A megkísérelt egyezkedés azonban eredménytelen maradt. A piaristák, mint a plébánia tényleges birtokosai, a házi úr szerepét követelték s a minorita atyákat egyszerűen zsellérékül kívánták tekinteni; ezek ellenben szent cselekvényeik után élni akartak. Így az anyagiságra törekvés mindkét részről lehetlenné tette az egyezséget. Eszterházy, ki elé az egyezségre lépni nem tudók kívánalmaikat terjesztették, úgy intézkedett, hogy a piaristák ünnep- és vasárnapon 9 órakor tartsák a plébániai misét s utána a magyar szentbeszédet, a többi időt a minorita atyák használhatják föl, de minden plébánosi cselekvény gyakorlata nélkül. Minthogy pedig e határozatot a minorita atyák szabadságuk korlátozásának tekintették, el nem fogadták; hanem felsőbb helyen nyert engedélyük alapján kised imaházat rögtönöztek, hol templomuk fölépültéig, melyet 1747-ik évben kezdettek meg, lelki gyakorlataikat végezték. Mint közeli szomszédok között

¹⁾ Ep. Eszterházy. Posonii. Kegy. r. társház levéltárában.

főleg az egy időben tartott szentbeszédék, valamint a szokásos körmenetek miatt kisebb-nagyobb összeütközések napirenden voltak, melyek természetesen a hívek lelki épülését emelni épen nem valának alkalmasak. A piaristák féltékenykedése egyrészt, a minorita atyák hatalmi túlterjeszkedése másrészt voltak azon források, melyekből a békétlenség folyama mindig több-több táplálékot nyert s civódásaikkal a békeszerető Eszterházyt igazságtétel végett szüntelenül ostromolták s türelem fogytáig fárasztották. Ezekhez járultak a katonai személyek útján újra megindított kellemetlenségek, melyeket az előrelátó Zajkányi rendfőnök a piaristák letelepülését a plébánia jövedelmére alapító Szeged város tanácsának megjövendölt, midőn kedvetlenül fogadta el a szerzetes társai lételét egyedül biztosító szegedi plébánia magában végtelen sok bajt rejtő administrációját.

Ilyen gyűlöletes viszály s ingadozás uralkodott ezen kor egyházi viszonyaiban, melyeknél azonban nagyobb baj vala az, hogy Szeged városban, melynek lakossága a kedvezőbbé váló körülmények folytán naponkint növekedett, a hívek lelki gondozásának terhe egyetlen plébániára nehezedett. Ekkora kiterjedésű városban, minővé Szeged a piaristák letelepülése óta 50—60 év alatt növekedett, egy plébános csakugyan kevésnek bizonyult s kezdett mindegyre általánosabbá válni az óhajtás, hogy a közérdek szempontjából a plébániák számát szaporítani szükséges. A hatóság szándékának tetté érlelésében azonban még jó sokáig akadályul szolgált a város jövedelmének a közszükséggel kellő arányban nem emelhetése.

d) Az erőszak diadala.

Igy állottak Szegeden az egyházi ügyek, midőn II. József nagynevű anyjának hatalmas birodalmát örökölte. Sokat látott éleseszű fejedelem lévén, a kormánya alá került országok elmaradottságát a kormányformák nyugöző békóinak tulaj-

donitá. Kezei közé összpontosított azért minden hatalmat s a szellemnek korában szokatlan fölszabadítása által rohamosan indított mindent önalkotta célja felé. Szakított elődeinek conservatív szellemével, s bár alapjában vallásos érzületű uralkodó volt, merész kezekkel nyúlt be a századok által szentesített intézményekbe s népei boldogsága tekintetéből nem rettent vissza még az övéhez hasonló nagy szellemnek is munkát adó vallási ügyek rendezésétől. Így történt, hogy nem maradt előtte semmi ismeretlen tágas birodalmában. Foglalkozott szüntelen s foglalkoztatni kívánt mindenkit. Utálta a léha tétlenséget, s erről alattvalóit erőhatalommal is igyekezett leszoktatni. Jellemének legszebb vonása alattvalói boldogítása vala s hogy ezt elérhesse, a nép elméjébe világot gyujtani s szívébe a vallás tiszta tanait ültetni igyekezett. E végből az országra közvetlen hasznot nem hajtó vallásos társulatok számát kevesbitette; a vagyonosabb szerzetes-rendeket föloszlatta s javaikat az eltörült jezsuita-rend vagyonából alakult tanulmányi alaphoz kapcsolta; a neveléssel foglalkozó piarista-rend alkotmányát reformálta, a mennyiben 1781. ápr. 2-án az egyházi ügyeket illetőleg a külfölddel, nevezetesen Rómával minden összekötését eltiltotta, a breviarium elmondására kiszabott időt önképzésre fordítani rendelte, a külföldi szerzeteseknek, kik csupán ideiglenesen tartózkodnak a hazában, elüljárókká választását megtiltotta; sőt a megválasztott tartományfőnök bejelentését is a római generálisnak csak úgy engedte meg, ha az ezt tudató levél a politikai kormány kezén megy keresztül.) Majd 1785. jan. 10-én a helytartótanács utján elrendelte, hogy 1. minden piarista társház maga válaszsza főnökét akár a ház tagjai közül, akár más házból. A hivatal csupán 3 évig tart. A megerősítés joga a rendfőnököt illeti. 2. A társház másodfőnökét, valamint egyéb házi hivatalnokokat a házfőnök nevezi ki. 3. A tartományfőnököt csak a házfőnökök választják s ennek hivataloskodása 6 évig tart. A

⁴⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

választásról értesítendő a püspök, kinek megyéjében történik az. 4. A rendtanács, mint szükségtelen, eltöröltetik. 5. A rendfőnök csak kivételesen helyezheti át a tagokat más házba. 6. A rendfőnöki látogatások megszűnnek; csak rendkívüli esetben nyerhet fölhatalmazást a rendfőnök egyes társházak vizsgálatára.¹⁾

Az ujításra törekvő fejedelem kiterjeszté figyelmét a várkaplánok és plébánosok közötti villongásokra is, melyeket úgy hitt gyökeresen orvosolni, hogy a katonai önálló lelkészségeket megszüntette. E rendelet nyomán utasítja a „General-Commando“ 1783. jan. 28-án gr. Althann szegedi várparancsnokot, hogy miután a várbeli katonaság részére külön templom nem elkerülhetetlen szükséges, ha a piaristák hajlandók vásár- és ünnepnapokon a vártemplomban misézni és a katonaságnak szentbeszédet tartani; akkor a várkaplán, Stampel atya, febr. végén szerzetének zárdájába visszamehet; különben is márcz. 1-től fizetése be lesz szüntetve. Ezenkívül elrendeltetik, hogy a templom szerelvényei nyugtatvány mellett adassanak át a piaristáknak, a fölöslegesek pedig kéznél tartassanak, hogy valamely templom részére elküldhetők legyenek.²⁾ A várparancsnok ez értelemben valóban föl is szólítja Szeitz Antal piarista plébánost febr. 8-án azon kérelemmel, hogy küldjön ki egy egyént a templomi szerek leltár szerinti átvételére.³⁾ Ez azonban Althann levelére febr. 17-én következőket válaszolta: „Ismeri Kegyelmességed a helyi viszonyokat, hogy a város nagy terjedeimű s ebben 20 ezer ember lelki ügyét kell intéznünk, erre pedig csak 3 egyén áll rendelkezésre 1720-ik év óta évi 400 forint fizetéssel; ugyanekkora személyzete van a gymnasiumnak is hasonló fizetéssel. E szerződésünk daczára azonban mi 6 rendtagot tartunk csupán a plébánia részére, ezen kívül egy igazgatót és egy hitszónokot a gym-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

nasiumban. Ily nagy személyzet eltartására az alapítványból 800 s az évi stólából mintegy 2 ezer forinttal rendelkezünk. Ez az oka, hogy 64 évi ittlétünk alatt meggazdálkodni semmit sem tudtunk. Beláthatja tehát Kegyelmességed, hogy ily jövedelem mellett a katonaság részére egy külön papot díjtalanul nem tarthatunk. Kérem azért Kegyelmességedet, juttassa Ő Főlsége tudomására, hogy mi, mint legszolgálatkészebb alattvalói, erőnkhez képest igyekezni fogunk a vártemplomot adminisztrálni s a katonaságot lelkileg gondozni, ha a templomi készletek (mivel nekünk mint piaristáknak ilyenek nincsenek) és a csekély templomi alap átadatnak; minthogy csupán az a célunk, hogy egy külön lelkészt tarthassunk a katonaság nagyobb kényelmére s így a legfelsőbb parancsnak eleget tehessünk. Ellenkező esetben is a katonaság lelki vezetését szívesen magunkra fogjuk vállalni; de az istenitiszteleket a katonaság részére is csak a plébánia-templomban tarthatjuk.“¹⁾ A várparancsnok méltányosnak tartá Szeitz szerény kívánalmát, s ezt pártolólág terjeszté föl a General-Commandónak; de tudósítá eljárásáról Milassin Miklós tábori főlelkész is, ki febr. 22-én Budáról így írt gr. Althann-nak: „Kérelmezni fogom a hadparancsnokságnál, hogy a piaristák részére több és jobb templomi ruhát hagyjanak; azonban sajnálatomat kell kifejeznem, hogy Kegyelmességed nem igyekezett a templomot illetőleg a *status quo-t* föntartani.“²⁾ Mire Althann márcz. 5-én felelé Milassinak, hogy volt tudomása a templomi szerelvények mikénti állásáról. A *status quo-ra* nézve pedig megjegyzi: „A legfelsőbb rendelethez kelle magamat tartanom s csak akkor lehetne a távolság miatt panaszkodni, ha a vár és a kaszárnyák nagyobb távolságra volnának a plébánia-templomtól, mint valóban vannak. Van azonban egy mód, mely által a templomot fönn lehetne tartani, s ez az, ha a plébános ajánlatát, melyet ez most is föntart, a General-Commandó elfogadja.

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

Adjuk át u. i. a 377 frt 43 $\frac{1}{3}$ krt, mely összeg a templom alapját képezi, valamint a templom eszközeit, mely utóbbiakat nagyrészen úgysis egyes jóltevők ajándékoztak, a templomtőke pedig a perselyből gyült egybe. Azt hiszem, ezt a magas kincstár is helybenhagyná. Csak még egy kemény pont lesz elintézendő. Ki fogja a templomi javításokat eszközölni? mert a magas Kincstár kijelenté, hogy a templomra többé költeni nem fog.¹⁾ A vártemplom ügyében végre márcz. 17-én leérkezett Althann korábbi fölterjesztésére a válasz, melynek foglalatja az vala, hogy miután a piaristák a katonák számára díjtalanul hajlandók a plébánia-templomban istenitiszteleket tartani, a főhadparancsnokság meghagyja, hogy a várparancsnok a templom szerelvényeit további utasításig tartsa kéznél, a vártemplomon pedig, ha az fül van szentelve, a katona lelkész a szentelést semmisítse meg s a templomot katonai célra a parancsnokság rendelkezésére bocsássa.²⁾

De a mint így a szegedi vár katonaságát a plébánia lelki hatalma alá rendelte, épen úgy kiterjeszté József figyelmét a plébániára is. S csakugyan 1782. márcz. 4-én leiratot intézett a helytartótanács Szeged város hatóságához, melyben értesíti, hogy Ő Főlsége elrendelte, miszerint 4 hónap lefolyása alatt a püspökök jelentést adjanak a megyéjökben letelepült azon szerzetesekről, kik a hivek lelki vezetésére alkalmasak. Fölvívja azért a hatóságot, hogy a püspököt ezen jelentés megtehetésében segíeyezzék, valamint írják össze templomaik, kápolnáik, stb. számát s adjanak véleményt, hol kellene ilyeneket építeni, vagy mily körülmények teszik szükségessé esetleg új plébániák föllállítását.³⁾ A helytartótanács utján fölszólítá továbbá József császár 1787. ápr. 14-én Christovich Imre csanádi püspököt s általa Szeged város hatóságát, hogy a lakosság üdve tekintetéből plébániá-

1) Kegy. r. társház levéltárában

2) U. o.

3) U. o.

kat állítson, illetőleg kevésnek bizonyult egyetlen plébániáját újakkal szaporítsa. A tanács készséggel engedett a fölhívásnak. Tanácsülést tartott tehát aug. 22-én, hová az illetékes egyházi férfiakon kívül a püspök megbizottját, Petrits István makói alesperest is meghívta. Az értekezlet abban állapodott meg, hogy a Szegeden meglevő plébánián kívül még kettő állíttassék, még pedig az alsó- és a felsővárosban, hol azon szerzetesek vezessék a plébániát, kiknek ott szerzetházuk van. E szerint megmaradnak palánkban az eddig lelkészkedő piaristák, alsóvárosban lelkészkednek a ferenczrendiek és a felsővárosban a minorita atyák. A rókusi hivek az alsó- és felsővárosrész között osztatnak föl a szerint, a mint valamelyikhez közelebb esnek. A javadalmazásra nézve kimondatott, hogy mivel a városnak e célra semmi pénzalapja nincsen, a lakosság pedig a háborus idők terheit úgy is alig győzi viselni, a plébánosok jövedelmét a hivek után járó stólapérez képezze. A többség e határozatába a püspöki biztos nem egyezett bele; hanem követelék, hogy 4 káplántartás vétessék föl fejenkint 150 frttal, a plébánosok pedig évi 800 frtot, ezenfölül tisztességes lakást s a stóla-jövedelmen kívül még fát kapjanak, valamint a régi dézsmaszedés jogát élvezzék. Petrits e szerfölötti nagy követelése gyanút keltett s épen nem látszott arányban a szegedi plébános eddigi jövedelmével. Nem is fogadták el indítványát a gyűlés tagjai; hanem sok vitatkozás után abban történt megállapodás, hogy mindkét javaslat jegyzőkönyvbe foglaltatván, a helytartótanács elé terjesztessék, fölkérvén ezt, hogy a mennyiben a többség javaslata el nem fogadtatnék, ő határozza meg a plébániák személyzetének számát, és a mire a város körülményeinél fogva képtelen, a vallásalpból rendeljen a plébánosok részére bővebb javadalmazást. A gyűlés többségének ezen engedékenysége a mily ártalmatlannak látszott magában véve, épen oly romlást előidéző lett a piarista-plébániára. Megkezdődött ugyanis az ármánykodás, mely magas egyházi és katonai személyek által

támogatva, a szegedi plébániát a piaristák kezéből erőhatalommal kiragadta.

De hogy a plébániára törekvők aknamunkáját beláthassuk, ismernünk kell azon idők képét.

II. József császár mindjárt uralkodása kezdetén a halálbüntetést eltörölte s azon rendeletet adta ki, hogy a halálra érdemes súlyos testi munkára szoríttassék, mi által a természet mintegy maga hajtsa végre az emberi szigorú ítéletet. Ebből kifolyólag a halálra ítéltet vasnyakgyűrűvel ötönként voltak egymáshoz lánczolva, kiknek állatmódra járomba fogva kellett a Tisza és Száva folyón fölfelé hajókat vontatniok. Semmi tekintet nem lévén korra és időjárásra, kenyéren és vizen tengődve hajadon fővel, meztelen lábakkal, nyomorult öltözetben, még a pihenésre sem engedve kellő időt, szüntelenül foglalkoztatták e szerencsétleneket, kiket sem földel alá eresztetni, sem azoknak bilincsein könnyíteni szabad nem vala; hanem a ki hol kimerülve összerogyott, ott töltötte hozzá lánczolt társaival a nyugtalan éjszakát. A terhes békóktól egyedül a kízó munka és a gyötrő éhség szövetségese, a halál, szabadíthatá csak meg a társadalomból e kilökötteket. Ily bánásmód mellett ki csodálkozik azon, hogy rakásra hullottak a fegyenczek; a kik pedig elcsigázva félholtan értek állomásaikra, sokszor alig érhatték meg azon kegyelmet, hogy az egyház végső vigasztalásában részesülhessenek.

A vontató fegyenczek egyik állomáshelye vala Szeged is, hol ezen időben három papi társulat létezett, névszerint a piaristák, a szent ferenczrendiek és a minoriták. A fegyenczek, ha munkájok nem akadt, a várban őriztettek. Ezeket lelki vigasztalással ellátni s a haldoklókat utolsó nagy utjokra elkészíteni minden papnak kötelessége lett volna; a börtönőröket azonban rendszerint a plébániára utasították. Minthogy pedig a terjedelmes városban csupán egy plébánia volt; a plébános, Klotz Bálint, úgy intézkedett, hogy vele Szívi János, Hagymásy és Hangyássy Imre rendtársak a plébánia-lakban, Kiss

István, Gubanóczy Krysostom és Gaál László pedig a felsővárosban lelkészkedtek. Ezek megindulván a szerencsétlenek nyomorán, kezdetben a legnagyobb készséggel siettek a haldoklókhoz, később azonban sokféle elfoglaltságuk miatt hol a minoritákhoz, hol a szent ferencziekhez utasították a börtönöröket, mely szerzetesek azonban a rabok gyóntatására magukat illetékteleneknek mondták.

Az ilyféle kötelesség fölötti versengések naponkint előfordultak, mely alatt a fegyenczek közül néhányan gyónás nélkül elhaltak. Ebből nagy zaj támadt. A nép kárhóztatta a papokat; megróttá tétlenségüket. Támadtak egyes izgatók, kik a mulasztásért egyenesen a plébánost okozták; bár több esetben a börtönőr nem is tartá érdemesnek tudtul adni a haldokló végső kívánságát. Főladás tétetett a helytartótanácsához, mely az ügy megvizsgálását a plébánia fölosztásában résztvevőkre bizta. A vizsgálat megtörtént; de eredménye fölött a titok fátyola lebegett. A mellék körülményekből lehetett azonban annyit sejteni, hogy a vétek súlya nem egészen a plébánia személyzetére nehezedik; legalább nem oly mértékben, hogy azokat büntetni lehetett volna. Ez a dolog sehogy sem tetszett a püspök környezetének, mely a vizsgálatról egészen mást várt. Nyíltan kívánták u. i. megbélyegezni a piaristákat s kötelességmulasztásuk miatt a plébániától, melyet Nádasdy óta magukénak tartottak, örök időre megfosztani. Kifogásolták tehát a vizsgálatot, azt hiányosnak állították s megújítását felsőbb helyen szorgalmazták.

A mi után törekedtek, valóban teljesült is. Egy titkos kéz intézésére a helytartótanács új vizsgálatot rendelt el, melyről a megye utján Szeged város hatósága 1788. márczius 19-én tudósított. Rendeletében a helytartótanács egyenesen kimondja, hogy a piaristák szegedi plébániájának rossz adminisztrációja ellen kíván vizsgálatot és eltiltja a vizsgálatról mindazokat, kik a korábbi vizsgálatot vezették. Megjelöli a vádpontokat, melyekre nézve tüzetesebb kihallgatást kér;

nevezetesen: igaz-é az, hogy Hagymásy Imrét a fegyenczek gyóntatásától Klotz Bálint plébános eltiltotta? Igaz-é az, hogy Szívi János, ki kétszer-háromszor hivatott a foglyokhoz, egyszer sem ment el, okul adván, hogy a plébánián egyedül van, azt el nem hagyhatja? Mi a való abban, hogy két minorita atya többszöri hívás után sem ment gyóntatni? Igaz-é az, hogy két haldokló ref. vallásu fegyencz kath. pap hiánya miatt nem térhetett át a kath. vallásra? Mennyi azon fegyenczek száma, kik utolsó szentségek nélkül haltak el? E kérdések után utasítást kér adatni a helytartótanács leiratában a szegedi tanács kiküldötteinek arra nézve is, hogy azok a jövőendő három plébánosnak fejenkint 400 frt megajánlását szorgalmazzák, valamint hogy a palánki plébániára világi papot kérjenek a püspöktől s számára önálló lakot tűzzenek ki.¹⁾

A leiratból világosan megérthető a törekvés, mely a helytartótanácsot a vizsgálat megújításában vezette, elérni óhajtván t. i. a törvényesség látszatával a piaristáknak a plébániától való megfosztását. A második vizsgálat 1788. máj. 23-án tartatott. Résztvettek ebben Müller István polgármester, Dugonics Ádám, Klempay Tamás, Kernyi Sándor, Szekeres Mihály tanácsnokok, Rózsa András népszószóló, kikhez a püspök „az egyházmegyének már hasznos szolgálatakat tett“ Linden Jakab szent-miklósi plébánost nevezte ki „a szükséges utasításokkal“.

A vizsgálat eredménye, nehogy az intézők ítéletére befolyással legyen, hivatalos titokban tartatott, szabad tért engedvén az által a találgatásoknak, valamint az ilyen esetben fölmerülni szokott ellentétes pézetek nyilvánításának. Annyi bizonyos, hogy a nyilvánosság kizárása gyanút s nagymérvű bizalmatlanságot árult el a szándék tisztasága iránt. S valóban Szekeres Mihály tanácsnok elejtett nyilatkozata arra hagy következtetni, hogy a vizsgálók tanácskozmánya nem a leg-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. II. p. 6—7.

simábban folyt le s hogy csupán három esetet lehetett a vádképen fölhozott harmincz közül a jegyzőkönyvbe fölvenni, hol a fegyenczek gyóntatását illetőleg mulasztást lehetett megállapítani.¹⁾ Azonban Klotz Bálint plébánosnak elámítása, valamint a püspökség részéről a városra nézve kilátásba helyezett előny háttérbe szorította az igazság szózatát s a krónikás szavai szerint: „His ille victus innocentiam silentio suppressit et spe turpis lucri sustinuit probrum, cuius macula inhaerebit frontibus nostris in sempiternum.“²⁾

E kívülről jött méltatlansághoz, mely ellen a tiszta lelkiismeret mindig találhat megnyugtató vigasztalást, társul szegődött a piarista társház belső vizsálya is, mely a régi befolyásában és tekintélyében mesterségesen alászállított területre valóban nem kis homályt vetett. Az eset, mely a szegedi piarista házat végromlással fenyegette, Szablik István gymnasiumi igazgató önkénykedéséből és saját testülete elárulásából származott.

A József-korabeli dissolutio, mely az önkényre hajló fejedelem azon intézkedéséből származott, hogy a szerzetes házakat a rend főnökétől majdnem teljesen függetlenítette, elvonván attól a hatalmat, mely a társházak főnökeinek felelősségre vonhatóságában, a gymn. igazgatók kinevezésében és a rendtagoknak a körülmények szerinti áthelyezésében állott, torzsalkodásra, fegyelmetlenségre és számos visszaélésre adot okot és alkalmat. Nem csoda tehát, hogy a szokatlan függetlenítés tudata a szabadosság vágyát ébresztette és fokozta. A házfőnököt a társház tagjai választották, az igazgatót a helytartótanács nevezte ki s a tanárok rendi ügyekben függetlenek voltak elüljáróiktól. Egyik a másiknak lekötelezettje nem lévén, a szerzetes családi viszony fölbojlott s a szerzetesség fogalma majdnem csak az együtt lakásra szorítkozott. Hogy ily állapot elfaju-

1) Hist. Dom. Szeged. Sch. P. II. p. 9.

2) U. o.

lásra, széttörlésre vezet, csak azok nem akarták belátni, kik ennek előidézői voltak.

A szerzetesi közszellem e meglazulásának következményeül tekinthető azért, hogy midőn a papi, katonai és egyes polgári személyek a piarista plébánia életére törtek, azt megszüntetéssel s személyzetét büntetéssel fenyegették, a gymn. igazgatója, Szablik István, is a tanárokkal egyetemben súlyos váddal illetett társai ellen pártot ütött s a bosszúállók úgysis nagyon fölszaporodott seregéhez állott. Kérvényt intézett u. i. a helytartótanácshoz 1788. jun. 18-án, esedezvéen, hogy a múlt év okt. 13-án a városi tanács közvetítésével kérelmezett plébánia-fölosztás alkalmából a gymn. személyzete a plébániától teljesen külön választassék, illetőleg a plébánia vezetése a piaristáktól elvétessék s a társház fekvőségei a tanulmányi alap részére lefoglaltatván, az igazgató és a tanárok a többi kir. intézetekhez hasonlóan a közös pénztárból díjaztassanak.¹⁾

A világiasításra törekvő szerzetesek szándéka azonban hajótörést szenvedett. A helytartótanács u. i. aug. 23-án Tokody György nagyváradai főigazgatóhoz intézett leiratában ígéretet tesz bár, hogy a tanító-személyzetek 1789. szept. 1-ső napjától fogva fejedelmi határozat alapján némi javadalmasban részesülnek; de kijelenti, hogy a szegedi társház javainak lefoglalása ez idő szerint szóba sem hozható.

Leérkezett végre 1788. nov. 12-én Békés, Csanád és Csongrád egyesített vármegyék útján a helytartótanács határozata a szegedi plébániák ügyében. A leiratban kimondatik, hogy szab. kir. Szeged város lelki gondozása végett Ő Főlsége kegyelmesen megparancsolja: 1. hogy a palánki plébániába, melyet eddig a piaristák adminisztráltak, egy világi pap évi 400 frt illetékkal bevezetessék, segédekül egyelőre mellé rendeltetvén két piarista, fejenkint 150 frt tiszteletdíjjal. A plébános részére, míg új plébánia nem építtetik, a piarista társház egy része lefoglalandó. A templom minden költségét Szeged város,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. II. p. 13.

mint patronus fogja viselni s ezért neki a plébános-választás joga továbbra is meghagyatik. A plébános részére átengedtetik továbbá a palánk-városrész stóla-jövedelme, a káplánok élelmezésére pedig Szeged város a piarista társháznak fejenként 190 frtot fog évenként fizetni. 2. A felsővárosban külön plébánia lesz a minorita atyák vezetése alatt. És mivel ezen szerzetes ház tisztán a lelkipásztorkodás végett tartatik fön; azért személyzete 10-ben állapíttatik meg, kik közül 8 áldozó pap legyen. Egy nevezetesen, ki elüljáró is egyszersmind, a plébános, 4 káplán, a többi pedig a társház és a templom kíségtője, valamint az elemi tanulók vallásoktatója. Javadalmazását a plébánia stóla-illetéke képezi. A szoros értelemben vett lelki dolgokért semmi külön díj nem jár. 3. Az alsóvárosban is önálló plébánia állíttatik, melynek vezetésével a szent ferenczrendi atyák bizatnak meg oly föltétel mellett és módon, mint a minorita atyák a felsővárosban; a szerzetházban azonban az áldozó papok száma 12-nél több nem lehet. E felső parancs azon utasítással végződött, hogy annak fogantatosítását a vármegye Szeged város hatósága utján haladéktalanul eszközölje.¹⁾

Ugyanezen időben mondatott ki az ítélet is azokra nézve, kik a lelkészi teendők mulasztása miatt bűnőseknek találtattak s végrehajtásával a csanádi püspök maga helyett Kőszeghy Lászlót bizta meg. Kőszeghy szegedi születésű papi ember volt. Kora ifjuságát a piaristák szegedi gymnasiumában töltötte, majd jezsuitává lett s oly rideg lelkületűvé fejlődött, hogy mint világi pap hatalomra jutván, nemcsak minden szerzetes társulatot gyűlölt; de egykori nevelői iránt minden alkalommal a legnagyobb kiméletlenséget tanúsította. „Valóban, írja a krónikás, csodálatos lelki változás, ritka lélektani talány!”

Kőszeghy vevén püspökének fölhatalmazását, azonnal intézkedéshez látott. Átírt u. i. Szeged város hatóságához s a kir. parancs végrehajtása ügyében 1789. febr. 1-ső napjára

¹⁾ Másolat a keg. r. társház levéltárában.

gyűlést hirdetett, mely azonban a Tisza nagyobb mérvű áradása miatt csak márcz. 8-án volt megtartható. Már előre úgy intézkedett az egyházmegyei Consistorium, hogy a püspöki biztos jelenlétében ugyanazon gyűlésen a palánki plébánia betöltése is végbe menjen. E végből jan. 28-ára pályázat hirdettetett, mely hogy eredménytelen ne maradjon, a jobb hírben álló plébánosok az egész egyházmegye területén külön is fölszólítottak. Az eredmény azonban minden erőszakoskodás daczára is az lön, hogy a terjedelmes megyéből csupán egy plébános akadt, névszerint Petrits István makói plébános, ki a palánki plébániára kérvényt adott be püspökéhez, nem saját jószántából, hanem főpásztora haragjától félvén.

A Petrits folyamodványából kérézhető kérelem-kelletlenség, még inkább a megyészerte tapasztalt részvétlenség sehogy sem tetszett Christovichnak; utasítást adott azért Consistoriumának, hogy Petritset, ki körülményei által kényszerítve időközben visszavette folyamodványát, igérettel (a szegedi gymn. igazgatósággal) biztassa a pályázatra. Csakugyan a Consistorium nem is tartá érdemesnek titkolózni, hogy a palánki plébániát a gymn. igazgatósággal egyesíteni tervbe vette, mi által a jövedelem vékonyságával mentegető Petrits számára jobb javadalmazást helyezett kilátásba. És ez a kedvezményi ígéret, még inkább a püspöki nyilatkozat, mely szerint a makói plébánia sincs számára biztosítva, arra bírta Petritset, hogy kérvényét a püspökségnek újra benyújtsa. Minthogy azonban rajta kívül más pályázó most sem akadt, a szokásos három folyamodó helyett csak egyet lehetett febr. 28-ára Szeged város hatóságának beterveztetni.

A tanács a községgel (Communitas) egyetemben, melyhez a plébános választása tartozott, megütközéssel fogadta e szokatlan előterjesztést s a pályázat meddőségét a püspöki önkény kifolyásának tartván, márcz. 6-án visszautasítá a püspök ajánlását, kijelentvén, hogy patronátusi jogát kívánja

gyakorolni, vagyis kellő számú kérvényező közül választani s a megválasztottat a püspöknek szabályszerűen bemutatni.

Hirét vevén Kőszeghy a nem kedvező fordultnak, azonnal megjelent Szegeden s a tanács előtt három folyamodó nevével állott elő; nevezetesen a már említett Petrits István-
nal, kit a Consistorium minden áron a palánki plébániába kívánt ültetni, továbbá Ekler János fehértemplomi alesperessel, ki azonban, a mint később kitudódott, még gondolatban sem pályázott, végre egy fiatal áldozópap, tényleg egyházmegyei jegyző, nevével. E jegyzék bemutatása által sikerült az ingerültséget lecsillapítani s a tanácsot reá venni, hogy a püspök által kiválóan ajánlott Petrits Istvánt márcz. 11-én palánki plébánossá megválasztsza s számára a püspöknél az investitúrát kérelmezze. Ezt megelőzőleg azonban a tanács még márcz. 6-án fölkérte Kőszeghyt, hogy a helytartótanács büntető ítéletének kihirdetését a hibásaknak tartott piaristák fölött egy időre halassza el. Most vala u. i. munkában a vádlottaknak a tanács részéről fölterjesztendő védírata; mivel nagyon fájlalták nyilvános büntetéssel sujtani azokat, kiket a köznélemény ártatlanoknak tartott. De a város ezen közsajnálkozásában csak egyetlen ember, a püspöki biztos, nem osztozott; sőt úgy látszik, hogy a büntetés kihirdetésében és végrehajtásában örömét találja. Mert valóban ő vala Linden személyében főmotor abban, hogy előkeresett tanuk vallomásai által mintegy kényszerítve legyenek a bírák a szigorú ítélet kimondására, bűnnek minősítvén azt, mi legfőlebb gondatlanságból eredett; mit különben elősegített Klotz plébános is oktalan védekezése által. Nem csoda tehát, ha a régóta várt és mesterségesen fölfújt eset örvendetes alkalmul kínálkozott Kőszeghynek s ezt elszalasztani egykori nevelői meggyalázására semmiképen sem engedhette. Mielőtt azért feleletet adott volna a tanács levelére, márcz. 12-én a reggeli órákban megjelent a piarista tárházban s összehíván a szerzetes tagokat, kihirdette a plébániáról rendelkező fejedelmi parancsot, illetőleg a plébániá-

nak elvételét a piaristáktól, s azután a plébániai iratok átadását követelte. Szablik István, ki gr. Königsacker József rendfőnöktől ez ügyben teljes fölhatalmazást nyert, a parancsnak engedelmeskedett. Mire Kőszeghy hivatalos kiküldetése fénypontjául ünnepélyes hangon kihirdette a bűnösöknek ítélt három piarista fölött a helytartótanács sujtó ítéletét. E szerint Klotz Bálint házfőnök és plébános megfosztatott állásától, házfőnöki és plébánosi hivatalra minden időre képtelennek ítéltetett s Temesvárott a szent ferencziek zárdájában 6 hónapra, hetenkint háromnapi böjttel szigorítva, bezáratott; Hagymásy Imre és Gaál László segédlelkészek pedig három-három hónapig tartó szobafogságra ítéltettek, mely időt az első a felsővárosi minoriták, a második az alsóvárosi ferenczrendi atyák zárdájában volt kitöltendő. Ezen meggyalázó s erkölcsileg mélyen sujtó ítélet hallatára a közszeretetben álló érzékeny Hagymásy aléltnan összerogyott, Gaál László pedig ártatlansága tudatában fölháborodással veté szemére Kőszeghynek paphoz nem illő kegyetlen eljárását. Szívi János, szintén segédlelkész, ki kéz alatt értesült már előbb a megbélyegző büntetésről, a gögös főúr kiméletlensége elől a halálban keresett menedéket.

Ekként végződött a titkos utakon jól régen tervezett plébánia-elvétel, mely után az erőszakos öröklés következett.

Kőszeghy befejezván gyászos emlékü munkáját, eszébe jutott a szegedi tanács hozzá intézett kérelme, melyre, már lelke vágya be levén töltve, a kötelesség kényszerhelyzetével válaszolt, megmásíthatlannak mondván a szigoru felsőbb parancsot. Mentegetőzését a tanács, mert egyebet nem tehetett, sajnálkozás között vette tudomásul.

A további végrehajtás gyors egymásutánban folyt le. Petríts István a palánki plébániába márcz. 13-án Kőszeghy által beiktattatott, melléje segédlelkészi minőségben Keglevich István és Gubanótz Krysostom piaristák adattak, ez utóbbi azonban Erdélybe helyeztetvén át, helyét Hangyássy Imre foglalá el. Azok közül, kik a piarista plébánia végső napjainak

részesei voltak, lelkeszi minőségben három azonnal alkalmazást talált, a többiek szétszórattak az országban. Klotz és Hagymásy büntetésök kitöltése után az egyházmegyébe átvétettek, hogy a főpásztori kegyesség elfelejtesse velök a szenvedett méltatlanságot, Gaál László azonban visszautasítván az ajánlatot, fogsága kiteltével Kecskemétre távozott.

A miről eddig sokan suttoztak, de biztosan semmit sem tudtak, márcz. 16-án végre nyilvánosságra hozatott. A találgatások ezen tárgya a plébániára vonatkozó szerződés vala. Itt közöljük az érdekes okmányt, hogy mint a krónikás írja: „Jássák az utódok azon időt, mikor semmi iránt kegyelet, kimélet nem vala“.

„Jelen iratunkkal, hangzik a szerződés, emlékezetül adjuk és kijelentjük mindeneknek, a kiket illet, hogy mi, egyrésztől Kőszeghy László csanádegyházmegyei püspöki biztos, másrésztől Szeged város birája, polgármestere és tanácsa a plébániák szabályozása, illetve újak fölállítása alkalmával kir. felső parancsra alulirt napon, hónapban és évben egyezsége léptünk a palánki plébániába világi papnak és mellé két káplánnak behelyezésére és javadalmazására, valamint a felsővárosban a minorita atyákra bizott szent György plébánia visszaállítására és az alsóvárosban a szent ferenczrendieknek átadott új plébániára nézve következő pontok értelmében :

1. Az 1788. decz. 12-én kiadott kegyelmes kir. leirat alapján a szent Döme-templom plébániáját egy egyházmegyei áldozárnak választásunk szerint átengedjük s számára a stolaris jövedelmen kívül a városi pénztárból évenként 400 frtot, két káplánja részére fejenként 150 frtot fizetni ígérünk. 2. Petrits István általunk megválasztott és szabályszerűen beiktatott plébánosnak, valamint törvényszerű utódainak és az időszerinti két segédlelkésznek a piaristák társháza új részében 4 szobát, a régiben 6 helyiséget (konyhára, cselédlakra), padlást, a templom hosszának megfelelő udvart, a gymn. épület alatt 200 akó borra pinczét, istállót, fészert és kutat adunk.

Kertet is ígérünk, ha ennek kihalására a piaristákéból a helytartótanács, hova az ügy terjesztetett, engedelmet ad. 3. A régi épületeket, ha csak a háborus idők nem gátolják, a lehető rövid idő alatt átalakítjuk. 4. A püspöki biztos azon kérdésére, ha a helytartótanács nem egyeznék bele, hogy a piaristák kertjéből a plébános számára kert hasíttassék, hol lenne hajlandó a város a plébánosnak zöldséges-kertet adni? Kinyilatkoztatjuk, hogy sehol sem; mert ilyes területtel a város nem rendelkezik. 5. Szintúgy nem teljesítheti a város a püspöki biztos azon kérelmét, hogy a palánki plébánosnak a megyében dívó szokás szerint 4 holdnyi szántóföld adassék; azt azonban ígérjük, hogy a plébános tehenei részére, ha ilyenek lennének, a közös legelő használata díjtalanul megengedtetik. 6. A palánki plébánia határa az 1. számtól a 685. számig terjed. 7. A felsővárosi plébánia határa, mely plébániát Szeged város hatósága a minoriták elöljárójának, Gál Kajetán atyának, 1789. márcz. 10-én már át is adott, ki 4 rendtárssal tartozik ott a plébániát vezetni és ki márcz. 14-én a püspöki biztos által be is iktattatott, az 1. számtól az 1260-ig terjed. Állandóan tartozik itt lakni 8 áldozár és két frater, kik közül az egyik egyházfi. 8. Mivel a minoriták templomának tornyában a harangok kicsinyek, mi miatt a nagy kiterjedésű felsővárosban azokat mindenütt meghallani nem lehet, másrésről azonban az elhagyott szent György-templom harangjai a minorita-templom tornyába be nem férnek, határoztatik, hogy a figyelmeztető harangozás a szent Miklós-templom tornyában, a beharangozás pedig a szent György-templom harangjával történik, mely miatt ide egy világi harangozó rendeltetik, ki lakást és a harangozás jövedelmének harmadát kapja. 9. A Havi-Boldogasszonyról nevezett alsóvárosi templom új plébániájának határa az 1. számtól 1184. számig terjed. A plébánia a városnak 1789. márcz. 10-én kelt alapító-levele értelmében a szent ferenczi atyákra bizatik, s tényleg Nagy Fülöp gvardiánnak, kit a

püspöki biztos márcz. 15-én beiktatott, át is adatott. A zárda személyzete a kir. rendelet szerint 12 áldozó papból és 2 szerzetes testvérből álland. A plébános segédeiül az áldozó papok közül 4 rendeltetik. A plébánia jövedelme, mint fönnebb a minoritáké is, a stólából leend. 10. A püspöki biztos azon megjegyzésére, hogy az alsóvároson leányiskola nincsen, a városi küldöttség feleli, hogy igen is van iskola, de a szülők közönye miatt a leányok iskolába nem járnak; gondja lesz azonban a városi hatóságnak arra, hogy a nép indolentiája e téren is megtöressék. 11. A püspöki biztos palánkban az elemi iskolák hitoktatójának más királyi városokban szokásos tiszteletdíj megadását indítványozza, melyre a város hatósága feleletül adja, hogy fölösleges kiadással az ügyis nagyon igénybe vett pénztárt nem terhelheti; különben is a plébánia tisztességes javadalmazása fölöslegessé teszi a hozzátartozó kötelesség külön díjazását. 12. A beteghez hívott pap kisérétere városi közeget kér a püspöki biztos, melyre válaszul nyeri, hogy ilyenek szüksége Szegeden soha elő nem fordult; mert a lakosság mindenkor a legnagyobb tisztelettel viseltetik a szentség és annak vivője iránt. 13. A püspöki biztos azon kérdésére, hogy az itt maradt s egyedül tanítással foglalkozó 6 piarista részére hajlandó-e a város a misézéshez szükséges bor és gyertya megajánlására, a hatóság kijelenti, hogy mivel a tanárok az ifjuságnak miséznek s egyébként meg a papi kötelmek teljesítése által a hivek buzgóságára szolgálnak, a misézésből eredő minden kiadást készséggel fődözi. 14. A czéhek miséi ezután is a palánki templomban tartatnak, valamint kimondatik, hogy vallási ügyekben az elnökösködés joga a palánki plébánost illeti. 15. Kérdés tétetett, mit lesz teendő a város a rókusi hivek érdekében? A tanács kijelenté, hogy miután jelenleg oda plébániát nem állíthat, a hivek lelki gondozása a megállapodás szerint a palánki és a felsővárosi plébánosok között fog megoszlani. 16. Miután a felsővárosi plébánia mindig szent György néven fordul elő, daczára, hogy most a szent

Miklós-templomba helyeztetik át, régi elnevezését a zavar kikerülése és a hozzá kötött kiváltságok miatt ezután is megtartja; miért is a szent György vértanu képe a minoriták templomának főoltárképe leendő s az eddig ott levő szent Miklós képe pedig ugyanazon oltár oldalára helyeztetik. 17. Minden körmenet a palánki plébániából indul ki, mely miatt minden plébános hiveivel határozott időben ott megjelenni tartozik. 18. A felsővárosi templomban minden hónapban egyszer, az alsóvárosiban pedig karácsony, újév, vízkereszt, husvét, pünkösöd, valamint minden Mária-ünnep alkalmával *német szentbeszéd* is tartandó.

Mely főnnebbieket, úgy, mint elősoroltattak és közöttünk megállapítottak, jelen levelünkkel elfogadjuk, aláírásunkkal és pecsétünkkel megerősítjük. Szegeden, 1789. márcz. 16-án. Kőszeghy László s. k. — Szeged város bírása, polgármestere és tanácsa.¹⁾

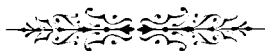
E szerződés értelmében tehát a piarista társházból a plébános részére lefoglaltatott 10 szoba, a piaristáknak pedig meghagyatott 9. Az elvétel arra alapítottatott, hogy az épület *közköltségen* emeltetett a piaristáknak, mint *plébánosoknak és tanároknak*; holott a szerződésben, mely az alapítás alkalmával a város és a kegyesrend között kötöttet, nincs szó plébános-lakásról, csak arról, hogy a tanárok részére alkalmas és kényelmes lakás adatik. A mi a közköltséget illeti, ez sem állja ki teljesen a kritikát; mert midőn a régi épület tisztos koránál fogva már elég biztosságot nem nyújtott s a város ujnak emelésére egyedül képtelen volt, a társház építésére 1777-ik évben Mária Terézia királynő adományából 15,030 frt 90 kr fordítottatott, melyhez a piaristák saját kőbányájukból követ s 6 ezer frtot adtak. S még így is befejezetlen maradt.

Azon a jogon, melyen a társház, elvétetett a kertnek is egy része. Szablik házfőnök megkísérlé ugyan az erőszaknak utját állani, kimutatván a helytartótanács előtt a követelés

¹⁾ Kegye. r. társház levéltárában.

jogtalanságát; de mert a püspöki biztos sürgette, majd követelte az elvételt, a város meg más helyet adni nem akart, érvényesült a hatalmasabb joga s a helytartótanács 1789. aug. 28-án a piarista kert egy részét (1296 □⁰ területet) a plébánia részére lefoglaltatta.

Ily módon jutott a palánki plébánia az egyházmegyei papság kezére, szétszórattván azok, kik eddig azt 68 éven át gondozták. A kik pedig mint tanárok tovább is Szegeden maradtak, t. i. az igazgató és 5 tanár, elvonatván tőlük jövedelmi forrásuk, tengődésre kárhoztattak. Az eddig *Collegiumot* képező társház a *Residentiák* közé szállott, a gymn. igazgatósággal köttetvén össze az önálló házfőnöki tisztség is.

III.

A piaristák mint tanárok.

a) A vajudás és a kibontakozás korszaka.

A plébánia elvétele után napról napra alább szállott a társház anyagi ügye. Meg levén fosztva a testület a plébánia jövedelmétől, 6 egyén eltartására csupán 900 frttal rendelkezett, ezen összegben foglaltatott egyszersmind azon 100 frt is, melyeket Szeged város a plébánia elvétele esetére az alapítólevél értelmében a piaristáknak biztosított. A társház nyomorúságát növelte az országos szükség, mely az év terméketlensége és a mult évi termésnek a török háboruk alatt fölémészése miatt mindegyre fokozódott. Nem csodálhatni tehát, hogy a piaristák az inség által kényszerítve a plébánoskodásuk alatt szerzett szent edényeket, miseöltönyöket és oltárdíszleteket, sőt végső esetben könyvtáruk értékesebb könyveit áruba bocsátani voltak kénytelenek. Így emésztették föl lassankint szántóföldjök és szőlőjök egy részét, valamint fölöslegesen tartott butoraikat is az inség növekedtével gabonával cserélték ki.¹⁾

Midőn Szeged város hatósága a mindegyre növekvő nyomor folytán pusztuló társház vagyoni szétzüllésnek indultát tapasztalta, megadta annak az utolsó kegyelemdőfést azon intézkedése által, hogy a testületnek korábban kölcsön adott pénze fejében a társház mellett fekvő bérházat és majort

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 27.

1789. november 13-án lefoglalta.¹⁾ E bajokhoz járultak egyéb kellemetlenségek is, melyek a szegénységgel szövetkezve a társház békéjét hosszú időre fölzavarták s a testület nevéhez a megbízhatlanság hiedelmét kapcsolták.

A kedvezőtlen vélemény onnan származott, hogy midőn József császár a tanult emberek számát kevesbítendő behozta az u. n. tanítási adót, vagyis magas tandíjat, annak beszédését utólagos elszámolás mellett az igazgatókra ruházta. E tandíjból kellett engedélyezés mellett évenként bizonyos összeget az iskolák szükségletére fordítani, a fölösleget pedig a kir. adóhivatalokba szolgáltatni. A szegedi gymnasium igazgatója, Szablik István, szintén ilyen tandíjszedő volt; de mint házfőnök a napi szükséglettől kényszerítve, a míg a tandíjösszegeből az iskoláknak engedélyezett pénzt a kijelölt célra visszatartotta, ugyanakkor az ifjuságtól is a régi, de már eltörölt szokás szerint a fűtésre és szolgálatra szedetni szokott „familiaritót“ behajtotta. Három évig szedé már ily módon az ifjuságtól törvénytelenül az arra kétszeresen rótt adót, midőn egyik tanár, Lelkes Ágoston, a visszaélésnek nyomára jöven, Szablikot, kivel megnasonlásban élt, felsőbb helyen bevádolta. A helytartótanács szigorú vizsgálatot rendelt a zsarolással vádolt egyén ellen s azt 1790. január 13-án állásától megfosztotta, a szabálytalanul beszedett összeg visszafizetésére ítélte s helyébe az igazgatóság ideiglenes vezetésével Kiss Tamás szónoklattanárt jan. 28-án megbizta.²⁾

Az 1790-iki esztendő sok változásnak éve volt Magyarországon. A belga és a francia mozgalmak hatása alatt tartván József császár törvényellenes ujtásai következtében a mindegyre hangosabban nyilatkozó elégedetlenség szomorú következményeitől, a kormányzása elején Bécsbe vitetett nemzeti ereklyét, szent István koronáját, melyet fejére soha nem kívánt föltétetni, a nemzet tapsai között Budára vissza-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 27.

²⁾ U. o. p. 31.

küldötte; továbbá jószándéku, de az eszközök törvényes alkalmazása nélküli ujtásait, néhánynak kivételével, ünnepélyesen visszavonta. Tíz évi kormányzásának fáradságát és reményességét eloszló páráként így meghíusulva látván, egész valójában megrendült. Ehez járult kedvenczének, Ferencz főherczeg nejének, 1790. febr. 17-én történt váratlan halála, mely családi gyász végképen lesujtá a reményvesztett államfőt, ki, mint mondják, a kedvelt halott teteménél e fájdalom-hangokban tört ki: „Fájdalmamat, örök Isten, fogadd elégtételül!“ Majd környezetéhez fordulván: „Adjátok, ugymond, a testet a földnek; hadd készítsen nekem, a meghalni akarónak, nyugodalmas helyet!“ Valóban a szenvedett csapás testileg is megtörte a sokat csalódott államfőt és már három nap mulva, febr. 20-án, ravatalon feküdt korának e ritka fejedelme életének 49-ik évében.

József halálakor a nemzet minden rétegét vegyes lelki érzelem hatotta át. Forrongás támadt az országban; a hatalmaktól megfosztott megyék törvényes jogaitak visszakövetelték, sőt sok helyen azokat mindjárt tényleg is gyakorolták.

De nem föladatunk az alkotmány visszaállításának részletezése, elegendőnek tartván itt csupán annak fölemlítését, a mi az iskolai dolgokra vonatkozik. Megszüntettetett nevezetesen a germanizáló törekvés, behozatván újból a tudományok terjesztésének századok óta dívó nyelve, a latin; eltöröltetett továbbá a tanítás gyűlöletes adója, a tandíj, valamint a tanítás az 1777-ik évben kiadott rendszerhez visszatért; szóval József minden rendelete, sőt annak még emléke is teljesen megsemmisítettüni közóhajtássá lett. Így történt, hogy a József előtti állapot képezte ismét azt az alapot, melyen az ifjuság nevelése megindíttatott. Csongrád vármegye is megragadta a kínálkozó alkalmat; ápr. havában gyűlést hirdetett, melyen a gymn. és az elemi iskolák tanításügyét rendezni alkotmányos kötelességének hitte. A lelkesültség és a közjóra törekvő forrongás ezen idejét nem késett a hivatalvesztett Szablik is a maga

részére kizsákmányolni. Megjelent azért a megye zajos gyűlésén Szegvárott, hol őt a tüzesebb vérű hazafiak a bukott rendszer méltatlanul üldözött áldozataként üdvözölték. Nem sok szóra vala szüksége ártatlanságának bebizonyítására; azonnal fölkarolta a megye s közhatározattal a szegedi gymn. igazgatóságába visszahelyezését kimondotta; sőt a megye területén levő összes nemzeti iskolák teljhatalmú fölügyeletével is megbizta.

Szablik hatalommal való fölruházását sietett azonnal foganatba venni. Megkezdé reformját a gymnasiumban, elrendelvén, hogy minden tanár vezetése alatt két-két osztály egyesíttessék, így hozván magával a régi rendszer. A szónoklat és a költészet osztályait Lelkes Ágostonra, a nyelvészet harmadik és második osztályát Kiss Tamásra, a principiát és major parvát Szolcsányi Ernőre, végre a két legkisebb osztályt Nemesszeghy Istváura bizta, a gymn. 5-ik tanárára pedig szüksége nem levén, azt a rendfőnök rendelkezésére bocsátotta. Elrendelte továbbá, hogy a német nyelv, valamint azon tudományágak, melyeket a régi rendszer nem ismert, a gymn. tárgyak sorából kihagyassanak s a latin nyelv és szónoklat szabályai Alvári szerint taníttassanak.¹⁾

Ezen intézkedés megtörténte után Szablik Kiss Tamás helyettes igazgatótól a gymn. irattárnak és pecsétnek átadását követelte; mit azonban nevezett a megye által választott igazgatónak kiadni vonakodott. Szablik tekintélyének támogatása végett a megyéhez folyamodott. Az alispán meg is hatalmazta a szolgabíró, hogy Kisst a megye határozata iránti engedelmességre szorítsa. Ez csakugyan átírt Kissnek, meg hagyván a megye nevében, hogy az igazgatói hatalom jelvényeit Szabliknak haladéktalanul kezeihez szolgáltassa; Kiss azonban ezt tenni vonakodott, kijelentvén, hogy miután ő a helytartótanácsból nyéré megbizását, készséggel fog engedelmeskedni a fölszólításnak, ha attól kap parancsot az

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 34.

átadásra, kitől hatalmát nyeré. Ezen elutasító válaszra az eszélyes szolgabíró többé nem háborgatta Kiss Tamást, hanem felsőbb helyről várta az ügy elintézését.

Szablik a gymn. igazgatósággal kudarczot vallván, mint a nemzeti iskolák felügyelője próbált szerencsét. Meglátogatta a falusi népiskolákat, melyeknek József császár idejében helyi igazgatóivá a plébánosok rendeltettek. Ezek azonban nem ismerték el a megye jogát a népiskolák fölötti intézkedésre; azért is nemcsak a várt tisztelettel nem fogadták Szablikot, hanem előtte iskoláik ajtait is bezáratták. Tekintélyében így alászállítva szégyennel hagyta el Szablik hivatalos látogatását, a megyétől remélvén az ügy tisztába hozását. De a megye zajgó gyűlései után az édes semmittevésnek adta át magát s nem sokat törődött határozatai foganatosításával; szavakba öntvén hazafias fölgerjedését vagy elpanaszolván sérelmeit, közvetlen parancsnak ugyan nem, hanem a szép szavaknak szivesen meghódolt. Így történt, hogy midőn Szablik ügye a helytartótanács elé került s ez a megye eljárása fölött megbotránkozván, az általa megbélyegzett Szablikot, mint izgatót, multjánál fogva is újra minden nyilvános hivataltól eltiltotta, intézkedéseit megsemmisítette, Kisst a helyettes igazgatóságban megerősítette s erről szóló határozatát a megyével ápr. 20-án közölte, Csongrád megye hallgatott s a felsőbb intézkedést egyszerűen tudomásul vette.¹⁾ Majd máj. 20-án utasította a helytartótanács Tokody György nagyvárad-kerületi főigazgatót, hogy rendeletének foganatosítása végett azonnal menjen Szegedre s ott úgy a megye, valamint a városi hatóság Szablikhoz szító tagjait élőszóval fölvilágosítván a megyére homályt vető határozatról, a szegedi iskolák megbomlott rendjét helyes irányba terelje. Tokody a vett utasítás értelmében jun. 7-én csakugyan megérkezett Szegedre. Meglátogatta az egyes tanácsnokokat s a gymnasium zürzavarának megszüntetésére támogatásukat kikérte. S valóban azok, kik

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 35. Int. nro 13027 és 14898.

a szegedi születésű Szablik mellett egykor annyira kardoskodtak, Tokody meggyőző érvei előtt elhallgattak s megígérték, hogy a legközelebbi gyűlésen, mely jun. 22-ére vala kitűzve, a rend visszaállítására neki segédkezet nyújtanak s előre is beleegyezésüket adták a főigazgató e célra irányzott intézkedéseibe.

Tokody ügyes föllépése által biztosítván így magát, a helytartótanács rendelete értelmében jun. 11-én a Szablik által fölforgatott gymnasiumot újra rendbe hozta s 22-én a megyegyűlésen Szeged város hatósága támogatása mellett, bár nem minden ellenkezés nélkül, a helytartótanács rendeletét elfogadtatta. Szablik azonban nem az az ember volt, a kit az ért kudarczok visszarettentsenek. Hozzáfogott újra az izgatáshoz s ügyének minél nagyobb pártot toborzani igyekezett. Hirét vevén azért a helytartótanács Szablik nyugtalankodásának, hogy őt ártalmatlanná tegye, már előbb (jun. 4-én) kinevezte az eszes és jellemes Egerváry Ignáczt a szegedi gymnasium igazgatójává, Szablikot pedig elüljárósága útján Szegedtől minél távolabb eső helyre elmozdítani sürgette. Tartván azonban Szablik ellenállásától, 1790. jun. 25-én körözüvényt bocsátott ki, melyben meghagyja az intézetek vezetőinek, hogy Szablik által aláírt bizonyítványokat, akár gymnasiumi, akár elemi tanuló részére adassanak ki, el ne fogadjanak; mert csak azok érvényesek, melyeket Egerváry Ignác, vagy helyettese Kiss Tamás, láttamoznak és pecséttel ellátnak.¹⁾

Egerváry igazgatóvá kinevezéséről hontmegyei magányában értesült, hol mint a Blaskovics család nevelője tartózkodott. Ismervén a szegedi zilált tanügyi állapotokat, kedvetlenül vette nyugalma megzavarását. Békés természete u. i. nem tudott megbarátkozni a gondolattal, hogy erőszakos módon lépjen olyan egyén helyébe, ki miatt Csongrádmegye és Szeged város érdemesnek tartotta magát ellenkezésbe tenni a helytartótanáccsal; töprengő lélekkel sietett azért Budára,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 36. Int. nro 17836.

hol az országgyűlés tagjai épen együtt voltak. Beszélni kívánt Csongrád megye és Szeged város követeivel, hogy tájékozva legyen a szegediek hangulatáról, illetőleg, hogy a követek tanácsát és pártfogását kikérje.

S valóban a fölkeresett követek reményfölötti barátsággal fogadták a hozzájuk bizalommal közeledő Egerváryt, örömeiket fejezték ki a helytartótanács szerencsés választása fölött és sürgették az új igazgatót, hogy minél előbb menjen Szegedre s vessen véget a szomorú fejetlenségnek. Egerváry, kinek aggodalmait a követek lehetőleg eloszlatták, elfogadta kinevezését; főnökétől azonban egy havi szabadságidőt kért, hogy magán dolgait elintézhesse.

A helytartótanács Szablik makacssága által fölbosszantva nagyon rajta volt, hogy a nyugtalan ember szegedi tartózkodását minél inkább megrövidítse; sürgette azért a rend főnököt, hogy Szablikot még Egerváry szabadságideje alatt Szegedről eltávolítsa. Gr. Königsacker engedve végre a helytartótanács már harmadszori fölshólyításának, magához hivatá Egerváryt, ellátván őt a kellő fölhatalmazással és szükséges utasításokkal, haladék nélkül Szegedre küldötte Szablik örökségének átvételére.

Szegedre jul. 25-én érkezett az új igazgató, hol nem remélt békés állapotokat talált. Előzékenységgel fogadta őt a tanács s gondjaiba ajánlá az iskolákat. Nehogy azonban Szablik izgató természeténél fogva újra fölzavarja a lecsillapult kedélyeket, a társház vezetését, melylyel főnökétől megbízott, megérkezése után azonnal átvette. Szablik így, nem lévén mit keresnie Szegeden, jul. 31-én másfélévi izgatásainak színhelyéről a szomszéd Makóra rokonai körébe költözött, Egerváry pedig Kiss Tamásra ruházván hatalmát, szabadságideje leteltéig Hontmegyébe visszasietett.

A szerencsétlen Szablik makói magányában sem sok ideig maradhatott. A helytartótanács u. i. azon véleményben lévén, hogy a kedélyek igazi csendje, a béke, mindaddig

teljesen vissza nem tér, míg Szablik a környéken tartózkodik, reá parancsolt a rendfőnökre, hogy a veszedelmes ember Szeged tájékáról minél előbb eltávolíttassék. A parancsnak azonban nem egykönnyen engedett Szablik; míg végre szept. vége felé majdnem karhatalommal vitetett Nyitrára, de honnan nem sokára a házfőnök kérelmére Kis-Szebenbe helyeztetett át.

Tokody, nagyváradai főigazgató, Egervárynak hivatalba léptekor hosszadalmas levélben adott utasítást, mi módon lehetne a Szablik által gyökeresen fölforgatott tanrendszert erőszakosabb átmenet nélkül helyes irányba terelni, mely célból a városi tanácsot a tanügybe avatkozástól szépszerével elűzni javasolja. Egerváry a legnagyobb körültekintéssel járt el a kényes megbízásban s fáradságának eredménye lön a tanács szokatlan engedékenysége, a mennyiben ígéretet tett, hogy nemcsak az iskola belügyeibe nem fog többé beleszólni; hanem az őt törvényesen megillető jogáról is Egerváry részére szívesen lemond, bizalmat helyezvén személyében, teljes hatalommal fölruházta őt intézkedni saját hatáskörében; sőt hogy a tanártestületből kiindult viszálykodások többé meg ne ujulhassanak, a zavargó elemek eltávolítását javaslá az igazgatónak.

A felsőbb óhajtás szerint rendbe hozván Egerváry Szegeden az iskolaügyet, Pestre távozott, részint azon okból, hogy a tanács javaslata értelmében a társház tagjainak megújítását kieszközölje, részint hogy részt vegyen azon messze kiható mozgalomban, mely a kegyesrend jobbjai részéről a József korából származó dissolutio megszüntetésére megindított.

Már régóta fájdalmas szívvel szemlélték egyes kalazanti buzgóságú rendtagok azon kóros állapot elharapódzását, mely az egymástól függetlenített társházakban napról-napra aggasztóbban nyilatkozott. A kötelességek csekélybe vétele, a törvények és szerzetszabályok iránti tiszteletlenség, a vallásos érzület fogyatkozása s ennek folytán az erkölcs értékének

aláhanyatlása voltak a kór nyilvánulásai. A főnökök és alattvalóik közötti kapcsolatot a hatalom szétszakítván, parancsolni senki sem mert, engedelmeskedni senki sem akart. A rend jobbjai szomorúan tapasztalták s mélyen fájlalták a szerzet életére halált hozó ezen állapotot; de megszüntetésére egyes ember ereje elégtelennek látszott. Az érdekellentétek és a hatalomhoz ragaszkodás, valamint a korral járó nyugalom szeretete akadályozák a rend elöljáróit a rendetlenségek megszüntetésében, mindent inkább eltűrvén, semhogy fiatal erők, rájuk nézve idegen elemek, kerüljenek soraikba. Ez vala oka, hogy a tiz évi tétlenségre kárhóztatás a rendfőnökön és környezetén erőt vevén, az a fölszaporodott bajok orvoslására a rendszabályok értelmében gyűlést összehívni vonakodott. Végre is a türehetetlen állapotok megszüntetésére a rend kebelén kívül álló egyéneknek kellett vállalkozniok. Czabai Sándor, Belloth József, Horányi Elek és Jankovics János magányban élő tevékeny szellemű piaristák, valamint a rend kiválóbb tagjai között közmegállapodás és terv szerint indult meg azon mozgalom, melyhez mind-mind többen csatlakozván, a rendi nagygyűlés kierőszakolt megtartására vezetett.¹⁾ Megállapodás történt tehát abban, hogy a rendfőnök által összehívva s ennek előlülése mellett Nyitrán *nagykáptalan* tartatik, még pedig azon az alapon, melyen az 1782-ik évben Váczon végbe ment utolsó nagygyűlés határozata állott. A hosszú idő, mely alatt minden szerzetesi kapocs a politikai kormány intézkedései következtében meglazult, tekintet nélkül hagyatván, a szegedi társház, mint még virágzó Collegium, Egerváry házfőnök és Keglevics János tanár személyében nyert képviselést. 1790. szept. 26-án nyílt meg a gyűlés, mely mindenkire kötelező rendszabályok hozatalán kívül azon helyi fontos eredményt létesítette, hogy a szegedi társházban a házfőnökség az igazgatóságtól elkülönítettett. Házfőnökké az erélyes Dományi Márk, eddig veszprémi házfőnök, választatott s

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 39.

Egerváry Ignác igazgatón kívül az egész társházi személyzet megújított. E változás szerencsés fordulatot idézett elő a szegedi társház életében. S valóban a vagyoniag tönk szélén álló s jóhírében aláhanyatlott társház emelkedése Dományi házfőnökségével kezdődik. Ő u. i. okt. vége felé érkezvén Szegedre, a társház állapotán mélyen elsomorodott. Az épület külseje és belseje azt az érzetet támasztotta benne, mintha azt az ellenség pusztította volna; kívül az elhagyatottság, belül a vétkes mulasztás nyomai látszottak. Teljesen üres éléstár, a szükséges eszközök hiánya, a meglevők rozszantsága s tetemes adósság várták az új házfőnököt, kinek lelke kinosan töprengett a pusztulás e tanyájának jövője fölött. De fölemelte őt a férfias önbizalom minden alkalmat megragadni, hogy a piarista rendnek a multban ezen elsőrangú telepe a nagy magyar város szép nevéhez méltó régi állapotába helyeztessék. Célja elérésére csupán egy ut állott előtte, melyre lépni viszálykodó elődeinek oktalan büszkesége irtózott, t. i. az alapító Szeged város pártfogásának ismételt kinyerése. Föltárta azért 1791. jan. 15-én Dományi a tanácshoz intézett kérvényében egész bizalommal a társház nyomorúságos állapotát s a bőkezű város kegyétől csupán csak annyiért esedezett, a mennyivel a társház új munkásai életöket tengethessék.¹⁾ S valóban Szeged város hatósága alapító őseihez méltóan nem hagyá vizsgálatás nélkül a hozzá folyamodót. Átiratában u. i. elismerését fejezi ki azon nagy és kitűnő érdemek fölött, melyeket a piaristák maguknak Szeged városban szereztek és óhajtja is, hogy ezekért méltánylatának fényesebb tanujelét adhassa; de az ország állapotát tekintve, míg a jelen szükség tart, csupán havi 50 frtot szavaz meg segélyül, „a dolgok újabb rendjére nézve maradandóbb kötetést a jövőnek tartván fönn.“²⁾

A piarista társház anyagi helyzete ekként némiképen

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 41.

²⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

javult; miért is a gondos házfőnök azon fáradozott, hogy a társházat a reá nehezült adósságoztól megszabadítsa. Egyik adósság, mely mintegy 3 ezer forintot tett, egyes polgárok kölcsönadásából származott, s ez a testületre annál terheesebb vala, mert kamatai is több év óta fizetetlenül maradtak. A hitelezők épen ezen körülmény miatt nyugtalanokdtek s nem egészen indokolatlanul szorongatták a lelkiismeretes Dományit. A házfőnök, mivel az adósság fődözésére sehol nem talált alapot, áldozatra szólítá föl szerzetes társait, azon kérelemmel lépven föl előttük, hogy az adósság törlesztésére meggazdálkodott pénzőket ajánlják föl visszafizetés kötelezettsége mellett a megszorult társháznak, melynek ez esetben csupán saját tagjai tartozván, megszabadul a testület a lealázó követeléstől, becsülésben s függetlenségben gyarapodik. Tetszett a terv a szerzetes társaknak, s mert kedvelt főnökük jelleme elég biztosíték volt előttük, rövid idő alatt együvégyült a kívánt összeg, melylyel Dományi a pénzők elveszte fölött aggódó hitelezőket 1791. febr. 20-án kielégítette. Volt azonban a társháznak egy másik adóssága is. A városi pénztárnak u. i. 2569 frt 50 krral régtől fogva tartozott a szegedi társház, mely adósság fejében a város, midőn az fizetni nem tudott; sőt az idők mostohasága következtében az adósság biztosítására reményt nyújtó törzsvagyont is pusztulni látta, a piaristák kertmelletti bérházát 1789. nov. 13-án zálogképen lefoglalta. Dományi belátván azt, hogy a zálogösszeget kamataival megtéríteni képtelen, alkuba bocsátkozott a várossal s ennek a zálogképen lefoglalt birtokot 1791. márcz. 17-én a társház összes adóssága fejében örök időre átengedte.¹⁾

Megszabadulván így a társház a reá nehezült terhektől, a gondos házfőnök annak kijavítását vette munkálatba. Ismervén az elvet, mely szerint a rend és külcsin mértéke és értéke a belsőnek; módokat keresett, melyek segélyével kevés áldozattal sokat létesíthessen. Ez okból az anyagiakban szűkölködő

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 43.

társház kijavítási költségeinek viselésébe a kincstárt is bevonta.

József császár u. i. 1787-dik évben a török ellen háborút viselvén, serege számára az ország déli határa felé nagy mennyiségű élelmi szert halmozott föl. De mert a szükséges raktárak hiányoztak, ilyenekül a középületeket foglaltatta le, azon ígérettel, hogy az azokban okozott kárért a háboru megszűntével kárpótlás adatik. Szeged város is a hadi élelmiszerek egyik lerakó-helye volt, hol midőn a középületek keveseknek bizonyultak, a piarista-ház tágas folyosója szintén használatba vétetett. Klotz Bálint, ezenkori házfőnök, a helyiség átengedése előtt hivatalos személyek által jegyzőkönyvet vétetett föl a folyosó állapotáról s tanácsolá Lichtenauer élelmezési biztosnak, hogy a folyosó talaját képező törékeny palaköveket, ezeknek kimélése végett, deszkával födesse be. A biztos azonban ezt tenni elmulasztotta, s így történt, hogy midőn 1788. jul. 3 án Kókay Mihály szolgabíró a kárt megbecsülte, az 400 frtra rugott. De mivel a helyiség még ekkor sem üresített ki, az épület rongálása még inkább növekedett, úgy, hogy Dományi 1792-dik évben már 729 frt követeléssel lépett föl a kincstár ellen, mely összeg sokféle húza-vona után előbb 200, majd jun. 30-án 400 frttal egyenlített ki.¹⁾ Az ekképp nyert összeg szolgált alapul Dományinak arra, hogy a társházat okt. végéig türhető állapotba hozhatta.

b) A lyceum alapítása és a kezdet nehézségei.

A társház rendbehozatala után a szellemi téren új mozgalom indult meg. Szeged város hatósága u. i., támogatva a polgárság jobbaitól, arra törekedett, hogy nagy népszerűségnek örvendő gymnasiumát saját fiai és a környék szellemi javára lyceummá emelje. Müller Sebestyén és Klempay Tamás

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 47—48. Aláírva Leopoldus Palatinus.

követeinek már 1790-ik évben megadá a fölhatalmazást, hogy ez ügyben illetékes helyeken lépéseket tegyenek. Kellő buzgalommal hozzá is láttak ezek az akadályok elhárításához annyira, hogy már csak a kir. helybenhagyás hiányzott, midőn II. Lipót király váratlanul meghalózott. Szomoruan értesült erről Szeged város, mely midőn reményét teljesülni hitte, attól bizonytalan időre elesett; de nem csüggedt és kitartása nemsokára jutalomban részesült. I. Ferencz u. i. atyja halála után három napra királylyá koronáztatván, Szeged város hatósága egyenesen hozzá fordult, esedezvén, hogy az ország egyéb felső iskoláinak mintájára engedtessek meg neki saját költségén bölcsészeti tanfolyamot állítani, illetőleg már meglevő intézetét lyceummá fejleszteni. A király kegyesen fogadta a szellemi dolgokért áldozatra kész város kérelmét s küldöttségét a legjobb reménység között bocsátá el trónja zsámolyától. S csakugyan a kir. kancellária útján a helytartótanács 1792-ik év nov. 2-án leküldött a határozatot Tokody György főigazgatónak, melynek értelmében „Szab. kir. Szeged város kérelmére Ő Főlsége okt. 15-én kegyelmesen megengedte, hogy nevezett város már a jelen tanévben bölcsészeti tanfolyamát megkezdheti, ha erre sajátjából javadalmazott képesített tanárokat mutat be a felsőbb tanhatóságnak s az intézetet minden külsegély nélkül fölszereli. Az intézetben azonban csupán azon tárgyak és olyan óraszámban tanítandók, melyek a főnnálló rendszerben előírvák.“¹⁾ Mely leiratot a főigazgató nov. 16-án azon utasítással küldött meg Egervárynak, hogy a tantárgyakat azoknak előadási idejével következőkből vegye tudomásul: A lyceum két osztályból áll, melyekben összesen 4 tanár alkalmazandó. Az előadás napjain (vasárnap, kedd délután és csütörtök szünet) reggel és délután 2—2 óráig tart a tanítás. Tantárgyak; 1. bölcsészet (logica, bölcsészettörténet, metaphysica és philos. moralis), 2. törté-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 50. Int. nro 24241. Aláírva Carolus Zichy és Carolus Metzner.

nelem (pragmatica, egyháztörténet, magy. irodalom és a császárok története), 3. mennyiségtan, 4. physica és gazdaságtan.

Megnyervén ekként Szeged város a lyceum fölállíthatására a jogot, az idő rövidsége miatt mit kellene tennie, Dományi házfőnököt és Egerváry gymn. igazgatót a tanács gyűlésébe hivatá. Nehéznek látszott a föladat megoldása; mivel sem iskola, sem tanár nem volt. Kikérni határozatott azért Perczel Imre rendfőnök véleménye; de e mellett egyszersmind sürgősen kért a tanács alkalmas tanárokat is. Perczel szabadkozott s azzal mentegeté magát, hogy a bölcsészet tanítására jelenleg nincsenek rendelkezés alatt emberei; mivel a rendtagok az intézetekhez már be vannak osztva, az iskolai teendők javában folynak, így a tanárok megbolygatása az ifjuság szellemi kára nélkül nem eszközölhető; tanácsolja azért Szeged város hatóságának a türelmes várakozást, annál inkább; mivel, mint tudja, sem az ifjuságnak, sem a tanároknak alkalmas helyiségek nincsen.¹⁾

A tanács nem szívesen hallá az elodázó választ; azért is neheztelő hangon írt Perczelnek halasztást javasoló levelére hangsúlyozván, hogy mivel komoly szándéka a legfelső helyeken elismerésre, sőt dicséretre méltónak találtatott s a kivitelre az engedély megadatott; nehezére esik neki célja megvalósításakor ott találni akadályra, a hol sürgős támogatásra bizton számított. A mi a tanárok számára és az ifjuság oktatására szükséges helyiség hiányát illeti, ennek megszüntetése nem sok gondot ad neki; mert helyszükségről valóban szó sem lehet. Csak tanárokat adjon a rendfőnök, helyiség és bele ifjuság lesz. Tanárok küldésére pedig határozottan számít Szeged város; mivel az iskolai idő már előre haladt s komoly a szándék a bölcsészeti tanfolyam első osztályának még ezen tanévben megkezdésére.

Dományi ismervén a tanács elhatározását s tartván egyszersmind a késedelmeskedésből eredhető elhidegülestől,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 51.

Egerváryval megbeszélé a dolgot, hogyan lehetne a város óhajtásának a rend részéről nagyobb zavar nélkül megfelelni. Abban állapodtak végre meg, hogy Egerváry a mennyiségtan, Szűcs István, ki különben is bölcsészettudor vala, a philosophia tanítását magokra vállalják s így az első évi bölcsészek számára csupán történelemtanárra lesz szükség; mivel a természettani tanszéknek az eszközök hiánya miatt is fölállítása ezen évben szóba sem hozható. A történelmi tanszékre kértek tehát a rendfőnöktől tanárt. Perczel nem térhetvén ki a sürgetők elől, többé nem ellenkezett. Kinevezte Szűcsöt a philosophia, Egerváryt a mennyiségtan tanítására, a történelem előadásával pedig Bielek Lászlót bízta meg, kit Mármaros-Szigetről azonnal Szegedre rendelt.¹⁾

E gyors eredmény fölött örömét fejezé ki a tanács s a lyceum igazgatásával megbízott Egerváryt és Dományi házfőnököt újra a tanácsba hívta, hogy a további teendőket együttesen megbeszéljék. A házfőnök az új tanár részére egy szobát s mind a négy lyceumi tanárnak teljes szobafölszerelést kívánt, Egerváry pedig iskolai helyiségre s a szükséges taneszközökre hívá föl a tanács figyelmét. Nem szívesen hallák a tanács tagjai ez ideig előttük szokatlan szobafölszerelés költségeinek a városi pénztár által viselését, de egyszerismindenkorra mégis megajánlották. A tanári lakásra nézve pedig úgy intézkedtek, hogy Petrits plébánostól kárpótlás mellett egy szobát elvettek és, mert az idő előhaladása miatt másképen tenni nem lehetett, iskolahelyiségül Dományi a társház tágas ebédlőjét ezen évre önkénynt fölajánlá. Szegeden így az első évi bölcsészeti tanfolyam 1792. decz. 11-én ünnepélyes istenisztelettel megnyitott, mely után Szűcs István tanár a város értelmisége jelenlétében „De praestantia et necessitate disciplinarum philosophicarum“ értekezett. Az

¹⁾ A következő évre kinevezett első természettan-tanár *Valla Jácint* volt.

előadás decz. 12-én 16 tanuló részvétele mellett tényleg megkezdődött.¹⁾

Elérvén a város, a mi után évek óta törekedett, annak állandósítására fordítá figyelmét. A tanárok fizetése és a szükséges helyiségek létesítése ügyében a tanács Perczel Imre rendfőnököt Szegedre kérte, ki Lihány Pál kormánysegéd kíséretében 1793. jan. 22-én érkezett meg Pestről; de mert a társházban egyetlen üres hely sem volt, a tanács a „Szegefű-utca“ tiszaparti balszegletén lévő épületet, mely birtokosának elhalálózása következtében csak imént került Szeged város tulajdonába, bocsátotta a két vendég rendelkezésére. Innen pár napra sürgős ügyei elintézése végett Temesvárra rándult Perczel, majd jan. 30-án visszajöven, hozzáfogott a társház tagjainak biztosításához.

A piaristák szegedi társházában az alapítási szerződés értelmében a házfőnökön kívül 5 egyén foglalkozott a tanítással. Ellátásukra a város 800 frtot biztosított. Ez összeg elegendő volt addig, míg a plébánia jövedelmét is élvezték; de megfosztatván a plébániától, kárpótlásul csak 100 frtot kaptak, s így összes jövedelmök 900 frtból állott. A társházi személyzet eltartására ezen összeg csekélységét maga a tanács is belátta; miért is pár év óta segélyképen 600 frtot utalványozott. Most tehát, hogy a lyceum fölállítása által a tanári személyzet szaporodott s ennek következtében a viszonyok egészen megváltoztak, szükségesnek látta Szeged város tanácsa épen úgy, mint a kegyesrend új szerződés kötését. Perczel rendfőnök 4 pontba foglalá össze a kívánalmakat, melyek a szerződés alapját képezhetik; kívánta nevezetesen, hogy a társház személyzete 12-re emeltessék s ezek számára 1. alkalmas lakás adassék, 2. minden egyes személy

¹⁾ Első évi bölcsesek voltak: Berta József, Broskovics Ferencz, Danos Péter, Hallai József, Kászonyi István, Kollitzhoffer József, Komarnyitzky István, Kriner Ferencz, Lendvay Zsiga, Morvay Dániel, Polyánkay László, Róka József, Schönbauer Mihály, Tarnay István, Zlatnik Károly és Zlatnik János.

részére Szeged város 250 frtot fizessen, 3. a társház kisebb-nagyobb javításának költségét a városi pénztár fődözze és 4. a félbenmaradt társház kiépítését Szeged város minél előbb eszközölje. E betérjesztés alapján indult meg 1793. febr. 1-ső napján a tanács és a kegyesrend hivatalos személyei között a tárgyalás, melynek minden pontját Szeged város elfogadván, közmegegyezéssel febr. 3-án következő szerződés jött létre :

„Miatán szab. kir. Szeged város tanácsa és a kegyes-tanítórend között Szegeden a szónoklati osztálylyal bezárólag gymnasium fölállítására 1719. aug. 5-én egyezség jött létre, a mely 1720. febr. 20-án kir. szentesítéssel is ellátatott, a tanárok javadalmazására évenként 800 frt biztosított, azonfölül ellátásukra a vezetősökre bizott plébánia jövedelme nekik átadatott; 1789-ik évben azonban a kir. helytartótanács 1788. december 12-én hozott határozata alapján a kegyesrendi atyáktól a plébánia elvétetvén, kárpótlásul az eredeti szerződés értelmében 100 frtot nyertek, mely összeg az újabb tanítási rendszer követelménye szerint nagyobb számra emelt tanárok ellátására elégtelennek bizonyult, azért is a tanács a városi pénztárból havi 50 forintnyi szükségpótléket szavazott meg. Minthogy pedig Szeged város régi óhajtása Ő Fölsége I. Ferencz király legkegyelmesebb intézkedése által 1792. okt. 15-én valósulást nyert s a kir. helytartótanács által ugyanazon év nov. 2-án tudtul adatott, hogy a Szeged város által kérelmezett kétosztályu bölcsészeti tanfolyam fölállítható, a körülmények változtával új szerződés kötése vált szükségessé, mely is közöttünk, egyrészről szab. kir. Szeged város birája, polgármestere és tanácsa, másrészről Perczel Imre kegyesrendi tartományfőnök, Lihány Pál kormánysegéd és Dományi Márk szegedi társház főnöke között a következő pontok értelmében kötöttett :

1. A kegyesrend kötelezi magát az új tanítás-rendszer kivánalmainak megfelelően úgy a gymnasiumi, mint a philo-

sophiai tanfolyamra kellő számú alkalmas tanárokat adni, kiknek kötelességük lesz a tudományokat oly terjedelemben és módon tanítani, mint azok a tanítás-rendszerben előírják.

2. A társház személyzete 12 egyénből fog állani, kik közül egy házfőnök, egy igazgató, 5 gymn. és 4 bölcsészettanár, valamint egy lelkiatya, ki szükség esetén *kisegítő* tanárképpen alkalmazható. Ezeknek ellátására 1793/4. tanévtől kezdve évenként összesen 2600 frtot tartozik Szeged város saját pénztárából fizetni. Magától értetvén, hogy *a tanárszemélyzet növekedése vagy apadása esetében a fizetés összeg is változást fog szenvedni.*

3. A 12 egyén részére illő és alkalmas lakás adatik, mely célból a társháznak a palánki plébános által lakott része ezen évben kiürítettik, helyette ennek állásához méltó tisztességes épület emeltetik a templom ellenkező oldalán, hol most a plébánia udvara, kutja és pinczéje fekszik. *A régi sekrestye meghagyatik a piaristáknak, a plébános számára pedig a templomnak az új plébánia lakás felőli oldalán külön sekrestye építettik.*

4. A társházi épület tető- és egyéb nagyobb javításáról, valamint az időközi meszelésről a város gondoskodik, kisebb hiányok pótlása azonban, nevezetesen üvegezés, súrolás s más efféle földözése a társházat fogja illetni.

5. A város kötelezi magát iskolák állítására, jókárban tartására, a bölcsészeti tanfolyamhoz szükséges taneszközök beszerzésére és gondozására, általában véve mindazoknak teljesítésére, mik az iskola-alapító kötelességéhez tartoznak.¹⁾

E szerződés, mint fönnebb már említettük, csak 1793/4-ik tanév kezdetével lépett hatályba, a régi szerződés, illetőleg segélyezés maradván meg az 1792/3-ik évben, mikor az alkalmazott 3 lyceumi tanár fejenként 216 frt 40 kr ellátási díjban részesült.

¹⁾ A szerződés másolatát l. Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 55—56.

Mivel pedig a gymn. épület plébánia-lakká alakíttatni határozottatott, új gymnasium, illetőleg lyceum építése vétetett munkába. Az épület helyére nézve azonban nagyon elágaztak a vélemények; némelyek u. i. a gymn. épületet a lyceumtól különválasztva tervezték. A gymnasiumot nevezetesen közvetlenül a plébánia-lak mellé, a lyceumot pedig a „Szegefű-utczába“; mások ellenben a szerb templom átellenében fekvő azelőtt harminczad-ház helyét tarták a lyceumi épületre alkalmasabbnak; sőt egyesek a piarista társház déli végét kívánták e célból emeletesre építtetni; a többség óhajtása végre az volt, hogy a plébánia, gymnasium és lyceum egy tömegben, egy földél alatt építtessék, mely célra, miután a városnak e helyen létező telke elegendő nem vala, a piaristák kertjének a most „Iskola-utczára“ eső része illő kárpoztás mellett átvétesék. Ez a terv látszott legpraktikusabbnak, legjutányosabbnak, azon fölül az utczaszabályozás szempontjából s egyéb szépészeti okokból legtöbb pártolásra találván, valóban el is fogadtatott. A kertből szükséges vala 160 □°, melyért a piaristák adósságuk fejében Dományi által a városnak átengedett rozszant házikójukat a hozzá tartozó telekkel együtt cserében visszakapták. Az erről szóló szerződés 1793. márcz. 11-én kötöttet meg.¹⁾

A telek ekként megszerezettvén, azonnal hozzá láttak az építkezéshez. Sürgőssé tette ennek megkezdését az a körülmény, hogy a piaristákkal kötött szerződés értelmében Petrits plébánosnak az év végével a kegyesrendi lakásból ki kellett költöznie. Minthogy pedig a plébánia a régi gymnasiumból volt tervezve, ennek átalakítása miatt az ifjuság az u. n. „Bánom-kertek“ előtti régi katona-kórházba költöztetett a Tisza partjára. Az ekkor épült, most már elhagyott gymnasium alapköve kellő ünnepélyességgel 1793. máj. 25-én tétetett le s oly gyorsan épült, hogy a plébánia-lakul szánt részébe Petrits már aug. 6-án beköltözhetett, miután azt előbb Némethi Pál makói alesperes a püspök nevében átvevén,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 58.

jul. 29-én fölszentelte, a plébános által elhagyott piaristalakra pedig a szükséges átalakítás után a szomszédos sekrestyével együtt a tanács kiküldötteitől előbbi lakóinak írásosan visszaadatott.¹⁾

Midőn a bölcsészeti tanfolyam Szeged városban föllállított, Egerváry a rend és a város közötti alkudozások alkalmával arra kérte Perczelt, hogy legyen figyelemmel a bölcsészettanárok személyi jutalmazására. Nemcsak méltányosnak, de igazságosnak is látszott u. i., hogy a semmi mellékjövedelemre számot nem tartható bölcsészettanárok némi előnyben részesüljenek a gymn. tanárok fölött, kiknél az előképzettségnek sem oly magas foka nem igényeltetett, sem az elfoglaltság oly terhes nem vala, mint a lyceumi tanároknál. E figyelem által Egerváry ösztönt akart adni először a tényleg működő bölcsészettanároknak munkájuk kedvvel végzéséhez,

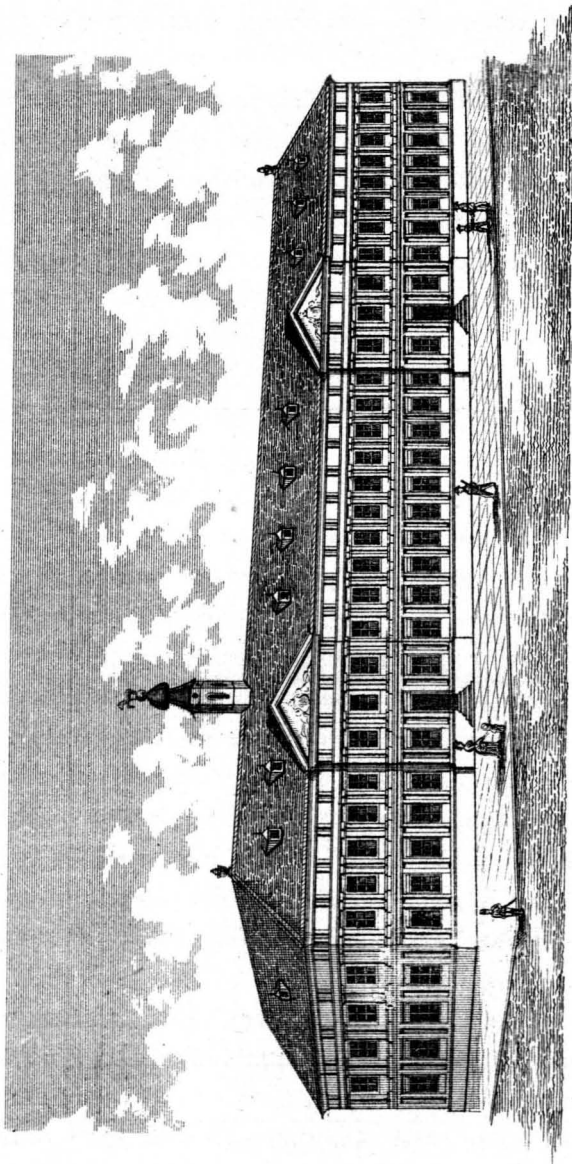
¹⁾ Ide iktatjuk az építkezésre vonatkozó okmányokat, melyek a tanács körültekintéséről és Szeged város áldozatkészségéről tanuskodnak. „Az épület tsináltatására szükséges minden féle Mesteremberek elől hivatván, tanácskozás és alku tartatott az ujjonnan építendő és fel emelendő oskolák végett. E dolog hosszasabban folytatván, utóljára Schwörz János kőműves mesterrel oly egyesség tétetett, hogy ő köteleztetik a Planum szerint úgy nem különben a bemutatott Überschlag szerint az oskoláknak azaz Gymnasiumnak és Philosophiának fel építését s fel emelését magára vállalni, tulajdon és egyéb Mesterembereknek munkájáért, materialisért jót állani, ezen épületet még e folyó esztendőben és nyáron egészen el végezni, úgy, hogy a következő oskolák tanítása abban folytattasson, szóval a Nemes Városnak tsak kész épületet minden Mesterembereknek végzett munkáival által adni. Ebbéli kész munka véghez viteléért pedig 15,400 frtokat alku szerint a Nemes Város Cassájából fel venni azon hozzá adással, hogy ámbátor eö köteleztetik tsupán tsak kultsokat által adni, ezen alku szerént mindazon által a Balástyai Szegedi földről az ott lévő termés és más kivágot gyegynihány öl köveket behordatni, alatonságát az oskola helynek földdel fel tölteni e Nemes Város fog tartozni. Többnyire minden nemű szükséges Materialéknak meg szerzésére, Mesteremberek ki fizetésére és egyéb szükségésekre említett Schwörz János Kőműves fog gondoskodni és a rája váltolt munkát véghez vinni. Ennek pedig szorosabb véghez való vitelére és állandóbb voltára Contractus is tétetik és a részeknek ki adatik Szeged, Böjt Máshava 4-én tartott közönséges gyűlés alkalmatosságával. Jelen voltak Balogh Mihály bíró, Dugonich Ádám polgármester, stb.“ — A már

másodszor meg a rend tehetségesebb fiatal tagjait lelkesíteni kívánta a tiszteletet és elismerést nyújtó lyceumi tanszék utáni vágyódásra, illetőleg az ennek elnyeréséhez követelt tudorság megszerzésére. Egerváry tervének nemcsak a rendfőnököt igyekezett megnyerni, hanem annak keresztülvitelét a város tekintélyesebb hatósági tagjainak is melegen ajánlotta. Perczel helyesnek tartá a tervet; de midőn az alkudozások folytak, szándékosan hallgatott a külön tiszteletdíjról. Egerváry előtt ennek okául azt adá, hogy mint kir. tanárok, felsőbb helyről kell hogy jutalomban részesüljenek, annál is inkább; mivel már József császár idejében a tanulmányi alapból 4 tanár fejenként 50 frt tiszteletdíjat kapott, melytől pedig elesnek, ha úgy tüntetik föl a dolgot, hogy a rend szabályaival ellenkezőleg az ifjuságnak meghatározott díjért árulják a tudományt. Az igazgató Perczel e véleményével szemben kétségét elkészült épületről pedig a városi jegyzőkönyv így szól: „A Nemes Város mind önnön hazafiainak, mind a környékbeli ifjuságnak oktatására az eddig volt hat oskolákon fölül az Philosophia Tudományának Tanéttását is tavaly esztendőben bé hozván, s azonnal Palánkban a Sz. Demeter Templom sarkán egy két rétű roppant s diszes Iskolai új épületet gondossan és költségessen *a tudományokhoz vonzó különös szeretetből* emel: mely épület ez esztendőben már egész tökéletességre hozattatván, azon kívül, hogy az épület felső része közepén készített boltozatban kőfal közé le tett bádog edényben ez Város Elöljáróinak nevei deák Versekben zárattattak ily móddal: Nomina Perillustrium Dominorum Urbis Szegediensis Senatorum, dum Scholae Szegediensis Insigni Urbis Munificentia consurrexerunt Anno 1793.

Judex Miller erat, Consul Dugonichius Urbis,
Clempiaus, Pálffy, Balogh, Hódy, Rósa, Csavojcszky,
Kernyi, Graff, Vékes, Szilber, supremi Senatus

Lumina erant Urbe hac Domus haec enim structa Scholarum. —

egyszersmind azon épület Tornyozátyára ez Városnak kimetszett s majd hat száz esztendő s Bárány Czimere alá az esztendő szám íratattott, mellyről az következő maradék emlékezetére itten a Jedzékét meg tétettetni a Nemes Város Tanácsa illendőnek s szükségesnek tanúlta. Szegeden, Szent Iván hava 7-én tartott tanácsülés alkalmatosságával: Jelen voltunk Miller bíró, Dugonics Ádám polgármester és az egész tanács.“ (Városi levéltár 1794.)

A SZEGEDI FÓGYMNASIUM 1793—1886-ig.

LITH. ENGEL ADOLF. SZEGED.

fejezé ki a lyceumi tanárok kir. díjazása iránt azon okból; mivel Ő Fölségének a lyceum fölállítását megengedő leiratában határozottan kimondatik, hogy a lyceummal járó minden költség Szeged város saját pénztárára nehezedik. De Perczel nem tágtott, kimélni akarván a várost, s Egerváryt azzal nyugtatta meg, hogy Pestre érkezte után meg fogja keresni Tokody főigazgatót a bölcsészettanárok kir. jutalmazása iránt. Így állott a tiszteletdíj kérdése 1793. febr. 1-ső napján. És már az iskolai év vége felé járt; de a bölcsészettanárok érdekében Perczel még mit sem tett. A tanárok zúgolódtak s azt hitték, hogy a rendfőnök őket kijátsza; sürgették tehát az igazgatót, gondoskodjék tiszteletdíjokról, melylyel őket Perczel szavai után biztatta. Egerváry, ki maga is fájlalta főnökének lanyhaságát és saját tekintélyén hitt foltot hagyni, ha Perczel által cserben hagyatik, meleg hangon irt a rendfőnöknek, s mindenre kérte, ne tegye őt ki a zúgolódók czéltáblájának; hanem legyen rajta, hogy az ő helyeslésével általa ígért tiszteletdíjat a tanárok valami módon megkaphassák.

Perczel aug. 10-én felelt Egervárynak, főlemlítvén, hogy ő mindent megtesz a tanárok ügyében; de a haza jelenlegi bonyolódott viszonyai alig nyujtanak reményt, hogy fáradozását siker koronázza. Türelmet, várakozást ajánl a tanároknak, kilátásba helyezvén, hogy a háborus idők elmúltával önként fogják megkapni az országtól azt, a mit most hiában sürgetnek; a míg azonban ez bekövetkezik, nem ellenzi, hogy kérelemmel forduljanak Szeged városhoz, mely bizonyára nem késik méltányolni szellemi munkásainak fáradozását. A tanárok neheztelés közt hallgatták a tanácsot, melyet nem kértek; de mégis megfogadtak. Aug. 29-én kérvényt adtak be a tanácshoz, esedezvén jogos kivánalmuk teljesítéseért. A tanács nem akarván a kérelmezőket hivatalos uton elutasítani, a polgármester által tudtára adá Egervárynak, hogy nincs azon körülmények között, miszerint a tanárok kérelmét teljesíthesse; hanem tanácsolja nekik, forduljanak a tanulmányi alap-

hoz.¹⁾ Maga Perczel is ebben a véleményben volt; azért is a nádorhoz folyamodott. Hitte azonban, hogy Szeged város a lyceum megnyitásának első évében mégis fogja részesíteni a tanárokat valami elismerésben.

Igy állott a dolog, midőn közzététetett Ő Fölségének leirata a szombathelyi lyceum fölállítása ügyében. Ebben ugyanis okt. 11-én nyíltan kimondatik, hogy *a magánosok vagy városok által állított intézetek igazgatói, tanárai és szolgálói az állam részéről semmi jutalomban vagy segélyezésben nem részesíttetnek*, mely rendelet után tisztán látták a szegedi lyceum tanárai, hogy tiszteletdíjban egyedül Szeged város által részesülhetnek. S valóban voltak is néhányan a tanács tagjai közül, a kik biztatták a tanárokat, hogy méltányos kivánságukkal lépjenek bizalommal a tanács elé, hivatkozván Ő Fölségének szombathelyi leiratára.

A biztatások és méltányosnak látszó kíváncsi jogossága által indítatva okt. vége felé csakugyan kérelmet intézett a lyceumi tanárkar Szeged város tanácsához, melynek eredménye lőn, hogy számukra fejenkint 50 frt szavaztatott meg, úgy azonban, hogy a tiszteletdíj folyósítása csak a jövő (1793/4.) iskolai évvel kezdődik.²⁾ Sajnálattal értesült erről a tanári kar, melynek egyik tagja, Bielek László, túlságig vitt neheztelésében a tanács eljárása fölött nyilvánosan méltatlan kifejezésre hagyta magát ragadtatni; sőt, mint mondják, a jövő évben az iskolába járást is *szóval* megtagadta. A hallott és, mint ily esetben lenni szokott, nagyított dolog nagyon alkalmas vala a lelki háborúság előidézésére, melynek hatása alatt könnyen szélsőségre ragadtatik az ember. Midőn azért az 1793/4. tanévre a beiratások befejeztettek és három napon át az iskolák zárva maradtak, azon mende-monda terjedt el városszerte, hogy a tanárok a mult évi tiszteletdíj megvonása miatt megtagadták az ifjuság tanítását. E hír annál valószínűbbnek tetszett, mivel sokan

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Sch. P. II. p. 67.

²⁾ U. o. p. 68.

hallották Bielek nyilatkozatát, melyet különben maga az ifjuság terjesztett legjobban azon hozzáadással, hogy meg sem is kezdetik a tanítás, míg a tanárok a várostól jogosan várt tiszteletdíjakat a mult évre meg nem kapják. E hír hallatára a város birája egyik tanácsos társaságában az igazgatóhoz ment megtudni, mi oka a bölcsészettanítás szünetelésének. Egerváry fölvilágosítást adott a kérdezősködőknek, tudtul adván, hogy a tanítás megtagadásáról szó sincsen; hanem a rendszer kívánalma, hogy az ifjuság tanítása a beiratások után három nap mulva kezdődjék, mely határidő mivel épen a kérdezősködés napjával lejár, az előadások a következő napon valóban megkezdődnek.¹⁾ Fölvilágosítást nyervén e szerint a küldöttség, bár Bielek meggondolatlan szavai fölött sajnálatát nyilvánítá, fölkeríte az igazgatót a tévedésből megtagadott mult évi tiszteletdíjért való folyamodványnak ismételt beadására, mely nov. 11-én megtörténvén, reá négy nappal 50 frt utalványoztatott minden egyes bölcsészettanárnak. A tanácsnokok közül azonban azok, kikre Bielek sértő szavai vonatkoztak, elégtételt kívántak. Tanácsülés tartatott tehát, a melyben a megsértettek azt követelték, hogy a tanács nevében vádoltassék be a rendfőnöknél Bielek sértő szavaiért, a tanári kar a tanítás megtagadásáért és elégtétel fejében Bielek elmozdítása kéressék. Ehez járult a tanács azon különös kívánsága, hogy az ifjúsággal szemben ne gyakoroltassék a mult évihez hasonló szigorúság. Az első kívánság teljesítését a tanács magához méltatlannak tartotta; az utóbbit azonban Egervárynak valóban tudomására hozta. Dugonics Ádám, ki szintén a Bielek által megsértettek között volt, alkalom adtával Pestre utazván, élő szóval mondta el az esetet Perczelnek, hangsúlyozván, hogy „három napig azért nem mentek a lyceumi tanárok iskolába; mert az 50 frt tiszteletdíjat így akarták a várostól kicsikarni.“²⁾ A szelidlelkű Perczel e vádak hallatára annyira fölháborodott,

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 68.

²⁾ U. o. p. 69.

hogy a vádlottak meghallgatása nélkül azokat a legkeserűbb szemrehányásokkal illette s „hallatlan vakmerőségökért“ azzal kívánta fenyeíteni, hogy szabálytalan eljárásuk fölötti korholó levelét egész terjedelmében a társház történetébe fölvetetni parancsolta. Egerváry megindult ezen igazságtalan eljárás fölött. Fölvilágosító levelet intézett azonnal a rendfőnökhöz, leplezetlen őszinteséggel előadván a történeteket, kéré, vizsgálja meg az ügyet a legnagyobb szigorúsággal, hogy visszaszálljon az igaztalan vádból eredt megbélyegzés arra, a kitől a vád eredt. „A tanárok, ugymond, egy perczre sem szüntették meg a tanítást, a mely még kezdetét sem vette; mert az a három nap, melyeket a vád kötelességmulasztási időnek állít, nem tanításra, hanem az ifjuság rendbe hozására parancsoltatik; azért is nem tévedés, de határozott rossz akarat a tanárok kötelességteljesítését kötelességmulasztásnak minősíteni. A tiszteletdíj megadására erőszakkal kényszeríteni egy törvényhatóságot merő nevetségesség. A tanári kar nem kényszerített, hanem kért. A tanácstól függött a kérelemnek helyet adni, vagy azt megtagadni. Hogy igazságosnak tartá a folyamodók kérelmét, azzal igazolta, hogy a tiszteletdíjat, melyért egyes tanácstagok biztatására folyamodott a tanári kar, távol minden erőszaktól, szótöbbséggel megadá. A kisebbségnek kerülő uton szerezni magának elégtételt, méltatlanságot bizonyít az álláshoz, hová a polgárok bizodalma emelte. A mi pedig Bielek tanár állítólagos sértő szavait illeti, csodálatos fölfogásnak látszik, egy ember szavaiért az egész testület ellen vádat emelni.“ Kéré azért a rendfőnököt, ne szomorítsa a tanártestületet kemény kifakadásokkal, melyeket az semmiképen meg nem érdemel; hanem lelohasztja benne a méltatlanság a munkakedvet s elidegeníti attól, a kit szeretnie kellene. Mert súlyos a teher, melyet visel s még súlyosabbá teszi azt azok méltatlankodása, kiknek kötelessége lenne terhén könnyíteni. „A mi pedig a sujtó levél megörökítését illeti, szívesen hódol a tanári kar parancs nélkül is az utasí-

tásnak ; sőt minden egyes tagja emlékül fogja másolatban megőrizni, mint fáradozásainak főnöke részéről nyert jutalmazását.“¹⁾

E keserü hangú levél meglepte a rend kormányát, melynek tagjai közül a nagytekintélyű Valero Jakab reá birta Perczelt, hogy az igazságtalanul vádlottak megbélyegzésére szánt levelet Dományi által magához visszakérette, s így a tanács megbántott tagjai nem nyervén óhajtott elégtételt, magokba fojtották bosszankodásukat s kedvezőbb alkaiomra vártak. Az alkalom nem is sokáig késett. A bölcsészethallgatók u. i. szigorúnak találták a fegyelmet, mely a szegedi lyceumban uralkodott. A kor nyersesége az ifjuság tüzével párosulva sok kihágásra ragadta országszerte az ifjuságot. Ennek korlátozása végett a felsőbb tanhatóság kemény rendszabályok alkalmazását rendelte el, melyet midőn a szegedi lyceum tanárkara néhány esetben a törvény értelmében gyakorolt, az ifjuságot szabadosságra hajló természete s álbecsérzete arra ösztönözte, hogy a tanári kart szigorúsága miatt a tanács előtt bevádolja, ennek tekintélyétől híven a törvény szigorának enyhítését. A tanács, melynek emlékezetében megújult a korábbi sérelem, kapott az alkalmon ; pártfogásába vette tehát az ifjuságot s elég tapintatlanul átirt az igazgatóhoz, figyelmeztetvén, hogy Szeged város nem azért állítá föl a lyceumot, hogy túlszigorú rendszabályok által az ifjuság abból elriasztassék ; miért is ajánlja továbbra a kegyesebb bánásmódot. Egerváry a tanács ezen átiratára nevelői mérséklettel válaszolta : „Nem az én, sem a tanárok akarata irányadó az ifjuság fegyelmezésében, hanem a felsőbb tanhatóságé, a mely azt elrendelte. Ha egyéb iránt az ifjuságnak panasza van, nem a város bírása, sem a tanács az illetékes forum, hová kérelmével lépnie kell, hanem a tanári kar ; azért is nagy gyengesség a tanácstól az ifjuság vádjait meghallgatni, s még nagyobb gyengesség a körülmények nem ismerése daczára azok fölött birói szót hallatni. Félek, hogy ily beavatkozásból háboru keletkezik, mely a

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 70.

lyceum bezáratásával végződik, mert nincs nagyobb romlást okozó az ifjúságra, mint elűjárósága ellen pártfogást találnia ott, honnan rendreutasítást kellene hallania. Egyébiránt kérem a tanácsot az ifjúság vádjait velem közölni, hogy a panaszkodók sérelmét és személyét ismerjem; mivel a tüzet könnyebben kezdetben elnyomni, mint ha hozzá táplálék jutván, rombolóvésszé fajul.“¹⁾

És csakugyan az ifjúság a pártfogás hallatára vérszemet kapván, új kérelemmel járult a tanács elé. Gyermekes sérelmeit e három pontba foglalta: 1. hogy Bielek tanár nem czimezi őket uraknak (domini), 2. hogy némelyeknek tetteit suhanczokhoz illőknek mondja, 3. hogy szüntelenül magyaráz a „dictálás“ helyett s így az elrepült szavakat nem tudván megjegyezni, megbuktatással fenyegetőzik. S valóban másodszor is elég gyenge volt a tanács az ifjúság panaszának meghallgatására, melyből kifolyólag azon végzést hozta, hogy „az igazgató fölszólttatik a megsértett ifjúságnak elégtételt szerezni“. Ez a végzés még nem küldetett el Egervárynak, midőn a tanács az igazgató fönnébbi levelét vette. Restelni kezdé elhirtelenkedését s hozott határozatát akként módosítá, hogy kebeléből két tagot küldött át az igazgatóhoz, a kik élőszóval kérjék föl őt a tanács nevében, hogy az ifjúság iránt a tanárok „ne ita stricte haberentur“. Kérték egyszersmind Egerváryt, „engedje feledésbe menni a dolgot s ígérk, hogy az iskola belügyeibe máskor avatkozni nem fognak.“²⁾ Az igazgató a tanács e nyilatkozatát tudomásul vette s az ifjúságnak már-már nyiltabban üzött féktelenkedését az által törte meg, hogy a főbb izgatókat az intézetből azonnal eltávolította, a kisebb vétkeket pedig az iskola falai között keményen megfenyítette.³⁾ Mindezek 1794-ik év elején történtek.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 71.

²⁾ U. o.

³⁾ „Atque ita castigata juventutis audacia est, castigata etiam temere usurpata senatus auctoritas.“ L. u. o.

Régi tapasztalás, hogy a megháborított kedélyek nem egykönnyen nyerik vissza szokott csendjüket. A tanári testület és a tanács között a megbántódás ezen évben még egyszer lobbort vetett. Oka mai szemüvegen nézve szóra sem érdemes. Klempay Tamás tanácsnok u. i. kora iskolázottjainak hibáit örökölvén, nemcsak a tanácsban, hanem más téren is hangadóképen vágyott szerepelni. Mi a hiu embereknek sajátja, benne is bő adagban megvolt, a kitűnni vágyás: azért is, midőn a lyceumi épület teljes befejezést nyert, a tanács a kor szokása szerint fölirattal kívánta ellátni. Klempay saját elmelángjával akarta Szeged város tudomány-csarnokát kívülről megvilágítani. Nem hallgatott tisztársaira, kik ahoz értő „literatus“ embert óhajtottak fölszólítani az „inscriptiora“; csinált ő ilyet maga, még pedig szerinte elmés chronostichont. Fölirotát: „LICaeVM eXpensiS regIae CIVItatiS SzegeDIensiS eXVrgens 1793.“ a tanács is elfogadta s az épület bejárata fölé helyezett emléktáblára festette. A fölirotot bámulta a tanári kar, azt esetlennek találta s az intézet szegénybéliyegének mondotta, mely, ha ismeretessé válik, a lelki szegénység pecsétjét nyomja országszerte Szeged város szellemi csarnokára; folyamodványt intézett azért a tanácshoz, fejtegetvén a fölirot gyarlóságait s kéré annak helyesebbel való kicserélését, vagy ha ebbe a tanács beleegyezni nem hajlandó, kívánta, hogy a tanári kar nyilatkozata jegyzőkönyvbe foglaltatván, Szeged város levéltárába letétessek, miszerint lássa az utókor, hogy a szellem-szegény fölirotú intézetben a tudomány színvonalán álló tanárok működtek. E folyamodvány jun. 26-án került elő a gyűlésben. Nagy zaj támadt itt; szegénypir ült az arcokra, hogy egy tanácstag által készített, a tanácsülésben elfogadott, jegyzőkönyvbe helyeslés között iktatott s egy tudományos intézet homlokán ékeskedő fölirot „együgyű, a jó izléssel ellenkező, vastag tudatlanságra valló s e miatt eltávolítandó“; miért is félvén a tanács a nevetségessé tételtől, közhatározattal a fölirot

azonnal levéttetett s újnak készítése Egerváry fölügyelete alatt a tanártestületre bízott.¹⁾

E megszégyenítő jelenet emléke mélyen bevésődött a hiu Klempay lelkébe, s mire sem gondolt inkább, mint alkalmat keresni a visszafizetésre. Egerváryt tartván személyes ellenségének, ez ellen tört, mit sem tartván nagyinak bosszúja kitöltésére. Alkalmat, ki ártani kíván, könnyen szokott találni. Mért keresett, talált Klempay is. A dolog úgy történt, hogy Petrits István palánki plébános hirtelen elhalálozván, hagyatéka leltározás alá került. Klempay, ki a város részéről a hagyatéka föl vételéhez ki volt küldve, Petrits iratai között hely, idő és aláírás nélkül egy vádiratot talált, melyben Egerváry, mint felségsértő, a nádornak följelentetik. Az esetben az vala a különös, hogy Petrits már három év óta nem érintkezett a piaristákkal és nem is sajátkezű irata volt s róla Petrits barátai, a kik irányában pedig igen közlékenynek mutatta magát, mitsem hallottak, mitsem tudtak. Az a gyanu forgott fönn tehát, hogy Klempay, mint Egerváry személyes ellensége, a plébános halála után maga csempészette be a vádiratot Petrits irományai közé. Súlyosak voltak a vádak, melyek ezen iratban Egerváry ellen fölhozattak, nevezetesen: hogy az uralkodó ház ellen lázít, elitéli kormányzását; mivel az megsérti a haza jogait. Az uralkodó megfosztja a nemzetet szabadságától, elnyomja a magyarokat, nyűg az ország nyakán, esküjét megszegi, a népet a szolgaságban tartja s benne a nemzet iránt őszinteség soha sem lakott. Vádolva van az iratban Egerváry azzal is, hogy eltiltott francia röp-iratokat rejteget, melyeket magyar nyelvre fordítván, a nép között terjeszt. „Ezeket, mondja a vádirat, egy keresztény embertől, egy kath. paptól, egy nyilvános intézet igazgatójától ifjak és felnőttek jelenlétében hallani irózat s Ő Fölsége hű alattvalóinak szívébe valóságos méreg csepegtetése.“²⁾

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 73.

²⁾ U. o. p. 73—74.

Klempay ezt az iratot kezdetben csak bizalmasabb barátainak mutogatta. Nem akarván magánvádoló lenni, Szeged város tanácsa nevében kívánta azt az illetékes forum elé vinni; de mert hitte, hogy nehéz dolog lesz az egész tanácsot maga részére megnyerni, alkalomra várt, midőn személyes barátai egyedül maradnak, hogy Egerváry ellen rég táplált gyűlöletét a közös harag lángjára lobbantsa. És a várt alkalom csakugyan érkezett. Müller városbíró, Kernyi, Csávojszky és Szilber tanácsosok, valamint Virág Péter másodjegyző voltak épen tanácsülésben, midőn Klempay fölolvasta előttök a Petrits hagyatékában lelt vádiratot, melyen felül Egerváryt még párviadalban való részvételtől is gyanúsította. Elszörnyedt a tanács ekkora gonoszság hallatára s az álladalom érdekében kötelességének tartotta a veszedelmes embert az igazság kezei közé szolgáltatni. Ezen időben a városbírák és alispánok titkos utasítást kaptak, hogy a nyugotról támadt szabadabb szellem terjedését tehetségökhöz képest korlátozzák, figyelemmel kísérvén az emberek szavait és tetteit, s rajta legyenek, hogy az ész világító fáklyája túlságos fényt ne árasztson. S valóban az óvatosságra nem kevés vala az ok. A rombolás szelleme erőt vett az embereken s megrendítéssel fenyegette a társadalom alapjait. Nem csoda, hogy a félékenyek ijedeztek, míg a jellemtelenségnek gazdag aratása tartott. Soha annyi titkos föladás, nemtelen vád, mint Ferencz király uralkodása alatt!

De térjünk vissza megszakított történetünkhöz.

Müller városbíró nem ismervén föl Klempay fondorkodását, nem mérlegelé, minő hitelt érdemelhet egy meghalt egyénnek tulajdonított vád; magáévá tette azért azt s a tanács nevében 1794. jul. 15-én a nádornak, illetőleg a kir. táblának beterjesztette.¹⁾ Az esetről bár a tanács tagjain kívül ki sem tudott; mégis róla Egerváry ugyanazon napon értesült. Mély fájdalommal lelkében töprengett az emberi gonoszság fölött

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 75.

s Klempay embertelen eljárását barátainak elpanaszolta. Ezek azt tanácsolták neki, forduljon egyenesen a nádorhoz. Egerváry hajlott barátai tanácsára. Levelet intézett tehát jul. 19-én a nádorhoz, fölfedvén előtte az álnokságot, lelke tisztasága érzetében szigorú vizsgálatot kért maga és vádlói ellen.¹⁾

A nádor helyett, ki éppen ezen időtájt távozott Budáról, helynöke vette át a szegedi tanács előterjesztését, valamint Egerváry levelét s mindkettőt együttesen bocsátá tárgyalásra. Megütközéssel hallotta a testület a főben járó vádat Egerváry ellen, kit a bíróság több tagja személyesen ismert, jellemes, komoly férfinak tartott s éppen azért a névtelen vádirat koholtnak s ellenséges indulat szüleményének ítéltetvén, egyszerűen elvettetett.²⁾ Az eset örömet okozott Egerváry barátai között, levertséget az ellentáborban, s kik Klempayra félelmökben hallgattak a tanácsban, utálattal fordultak el a bosszúért lihegő embertől.

c) A lyceumi hitszónoki állás szervezése és a rajziskola föllállítása.

Perczel Imre rendfőnök 1794-ik évben hivatalos látogatása alkalmával Kalocsán hirtelen elhalálozván, utána a rend ügyeinek vezetését Valero Jakab vette át. Ez alatt történt a hitszónoki állás szervezése a szegedi lyceumban. A helytartó-tanács u. i. 1795. május első napján a nádor előlülése mellett rendeletet adott ki, hogy a felsőbb tudományok hallgatói a gymn. tanulókhöz hasonlóan vásár- és ünnepnapokon vallási oktatásban külön részesüljenek.³⁾ Az eddig dívó szokás az vala, hogy a lyceumi növendékek, valamint az egyetembe és akadémiákba járó ifjak a többi kath. hivekkel együttesen részesültek hit- és erkölcsstani oktatásban; mivel azonban

¹⁾ Hist. Dom Szeged. Schol. Piar. II. p. 75.

²⁾ U. o. p. 76.

³⁾ U. o. p. 77.

ebből sok visszaélés származott s az ifjuságot kellőképen ellenőrizni nem lehetett, szabadságuk a szükségesnek látszó korlátok közé szoríttatván, számukra külön hitszónokok rendeltettek.

A felsőbb tanhatóság e rendelete megküldetett Szeged város tanácsának is azon utasítással, hogy többi iskolái módjára hitszónokról gondoskodják. A tanács azonban úgy okoskodott, hogy ő a lyceum föllállításával teendői sorozatát e téren végképen befejezte; miért is minden újabban fölmerülő követelés kielégítése a kegyesrend kormányát, mint szerződő felet, vagy végső esetben a lyceumi tanártestületet illeti. Nem sokat törődött tehát a felsőbb rendelettel, mely a hitszónoki állást a jövő 1795/6. iskolai évtől szerveztetni sürgette. Ugyanezen utasítás küldetett jun. 18-án Egerváry igazgatónak is Tokody utján, ki kötelességének tartotta a rendeletről még ugyanazon napon Szeged város hatóságát és a rend helyettes főnökét a főigazgatói fölhívással egyetemben értesíteni, kérvén mindkettőt a rendelet foganatosítása ügyében a szükséges intézkedések megtételére.

Valero, miután a helytartótanáctól a hitszónoki állás ügyében közvetlenül semmi fölhívást nem kapott, nem tartá kötelességének Szeged várossal ennek fölszólítása előtt tárgyalásba bocsátkozni. S csakugyan a tanács a dolog sürgösségére való tekintetből aug. 22-én levelet küldött a kegyesrend helyettes főnökéhez, fölszólítván őt, hogy a bölcsészek számára hitszónokról gondoskodják, illetőleg az 1793. febr. 3-ikán kötött szerződés értelmében Szeged város által díjazott nyugalmazott egyént a szónoki teendőkkel bizza meg.¹⁾

Valero Szeged város tanácsának előterjesztésére okt. 1-ső napján adá meg feleletét, kifejtvén, hogy a szerződésben említett nyugalmazott egyén életkoránál fogva nem alkalmas a lyceumi szónoki állásra, melyre a felsőbb rendelet munkabíró szakképzett egyént kíván; mert a hitszónoki tisztség

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 78.

nem nyugalmi állás, hanem komoly munkát igénylő hivatal, melyet sem koros emberre bizni, sem az anyagi gondokkal nagyon elfoglalt házfőnökre kényszeríteni, annál kevésbé az úgylis nehéz terhet viselő lyceumi tanárok vállaira díjtalanul rakni nem lehet. A hitszónoki állás önálló külön hivatal, illetőleg tanszék, melynek biztosítása Szeged várost, mint alapítót illeti, következőleg az ennek szervezésével járó költségeket is a város viselni köteles. Tekintetbe veszi azonban a kegyesrend kormánya a sok áldozatot hozó város nagyon igénybe vett pénztárát; azért is hitszónok-adásra vállalkozik, ha Szeged város annak részére évenként 50 frt tiszteletdíj fizetésére magát kötelezi.¹⁾

A tanács kedvetlenül fogadta Valero ezen kijelentését, s még inkább fölháborodott akkor, midőn két kedvencét, Rabenhuber Bernát és Hegedús Alajos tanárokat a rendkormány más intézetbe helyezte át. Elkeseredése gyűlöletet szült, mely a tanácsot a piaristák, különösen Valero ellen kifakadásokra ragadta. A feszültséget még jobban növelte Virág Péter aljegyző, ki természeténél fogva epés ember lévén, háborúságot szítani kész vala. Mint a piaristáknak ellensége szüntelenül izgatta a tanácsot azok ellen, s most, hogy ezt különben is a testület ellen hangolva találta, alkalmas vala számára a talaj, melyen az általa mind sűrűbben szórt egyenetlenség magvát gazdag aratásra előkészítheti. Vállalkozott azért a tanács nevében, ennek meghatalmazása alapján, visszafütni Valeronak, meggyengíteni törekedvén a rendfőnök érveit s a maga nyersségével követelni a hitszónok díjtalan küldését. Okt. 3-án kapott Virág fölhatalmazást a tanácstól a válasz készítésére s még ugyanazon hónap vége felé sem volt készen a megbízás teljesítésével; szándékosan késlelteté u. i. az ügyet, hogy így az iskolai év elkezdődvén, az a kényszerűség álljon elő, hogy vagy a tanhatóság küldjön parancsot a rendkormány nyakára, vagy a rendelet a húza-vona által hatályát

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 79.

veszítse. Virág azonban ez egyszer elszámította magát. Tokody u. i. okt. végén kérdést intézett Egerváryhoz, vajon elfogadtatott-e Valero méltányos föltétele s ki van megbizva a hitszónoki tiszttel? A főigazgató levelét Egerváry átküldé a tanácshoz, feleletre híván föl azt, hogy válaszolhasson a kérdésekre s hiven tájékoztathassa az ügy eddigi állásáról. A tanács, mert ki nem térhetett a határozott válasz elől, kijelenté, miszerint „nincs azon helyzetben, hogy a rendfőnök ajánlatát elfogadhassa.“¹⁾ E kurta válasz nov. 3-án adatott Valero okt. 3-iki levelére.

A szelidlelkű Valero elszomorodott a tanácsnak irányában tanusított eljárása fölött; de nem követheté azt az általa választott uton. Szerény hangu levelet intézett azért nov. 16-án a tanácshoz, melyben ismétlé és kifejté, hogy egy nyugalmazott szerzetes állásával teljesen összeférhetlen a bölcsészeti tanfolyamon a hitszónoklat kötelező tartása; miért is újra kijelenti, hogy a városnak küldött kir. parancs teljesíthetésének megkönnyebbitése czéljából az általa megajánlott hitszónok részére csupán 50 frt tiszteletdíjat kíván, figyelemmel levén Szeged város és a kegyesrend között eddig fennálló jó viszonyra, valamint azon áldozatokra, melyeket a város a nevelés ügyének már hozott.²⁾ Ugyanezen alkalommal írt Valero Dományi házfőnöknek is, utasítván, hogy mihelyt a tanács kedvező nyilatkozatát veszi a hitszónoklás ügyében, azonnal jelentse be hitszónokul Beznák Károly tanárt, kit ő e hivatalra ezennel kinevez.

Mivel pedig a tanács Valero ismételt levelére sem változtatta meg korábbi kívánságát, azt hiven, hogy ellenállása által a felsőbb parancs teljesítésére a kegyesrend majd rászoríttatik; sőt azon eszélytelenségre hagyta magát ragadtatni, hogy ő lépett föl követeléssel, sürgetvén a rendfőnök nevében Dományit, hogy a lyceumi hitszónokot neki mielőbb bemu-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 80.

²⁾ U. o. p. 82.

tassa; a szegedi házfőnök nov. 28-án visszaírt a tanácsnak azon kijelentéssel, hogy „annak van joga követelni, a ki kötelességét teljesítette; szavazza meg a tanács a hitszónok tiszteletdíját, tüstént be fogja neki jelenteni a hitszónokot.“¹⁾

Míg a tanács és a piarista-rend meddő vitában állott egymással, a bölcsészeti tanfolyam nélkülözte a hitszónokot, a mely állapotot midőn az igazgató Tokodynak tudtára adott, ez nov. 12-én az ügy sürgetését Egervárnak melegen ajánlotta. Hogy azonban míg felsőbb helyen eldőlné az illetékeség kérdése, a bölcsészek a lelki oktatást ne nélkülözzék, javasolta a főigazgató, hogy a szónoklat tartását vagy az igazgató, vagy valamelyik tanár vállalja magára. Ezt tanácsolta a rendfőnök is azon reményben, hogy az önkényt vállalkozó hitszónok fáradságát Szeged város jutalom nélkül hagyni nem fogja. Egervár azonban ismervén a tanács mozgatóját, nem tartá elfogadhatónak a javaslatot, félvén, nehogy a meghódolásban a tanács ellenállásának diadalát szemlélje s az önkényt elvállalt hitszónoklás díjtalan teher maradjon a rend nyakán; visszaírt tehát a főigazgatónak nov. 27-én, kérvén őt, hogy a vitás ügy lebonyolítását siettesse a helytartótanácsnál. Tokody engedett Egervár kérelmének, decz. 11-én fölirt Budára, hogy a felsőbb tanhatóság tekintélyével hasson oda, miszerint Szeged város a lyceumi hitszónoki állást minél előbb szervezze; addig pedig rendelje el, hogy 1796. jan. 1-ső napjától a bölcsészek a gymn. két felső osztályával együtt hallgassák a szentbeszédeket.

S valóban Szeged város bölcsészeti tanfolyamára nézve ezen megszégyenítő intézkedés jan. 4-től foganatba vétetett; de e mellett a helytartótanács szigorúan meghagyta a tanácsnak, hogy a hitszónoki állást szervezze, különben *lyceumát hitszónok nélkül megtűrni nem fogja.*²⁾ Ugyanez értelemben írt Tokody is, komolyan intvén a tanácsot, hogy a helytartó-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 83.

²⁾ U. o. p. 83—84.

tanács rendeletéhez szigoruan alkalmazza magát s elhatározásáról őt haladék nélkül értesítse.¹⁾

A tanács azonban mielőtt a felsőbb parancsnak meghódolt volna, ügye védelmére fölhozható okainak egész tárházát kimeríté. Hivatkozott különösen a helytartótanácshoz febr. 15-én intézett kérelmében a bölcsészeti tanfolyamot alapító szerződésre, melynek pedig 2-ik pontja épen ellene szól; mivel ott nyíltan ki van téve, hogy „a tanárszemélyzet növekedése vagy fogyása esetében a fizetésösszeg is változást fog szenvedni“. Maga a helytartótanács szintén belátta a szegedi tanács ellenkezésének jogtalanságát; de mert parancsszavával dönteni csak a végső esetben kívánt, a peres feleket a békés kiegyezésre utalta. A tanács azonban Virág izgatására a tiszteletdíjról mit sem akart hallani, s így a békés kiegyezés helyett a szemrehányások és gyanúsítások egész sora lépett előtérbe. A kegyesrend kormánya végre a helytartótanács ítéletére appellált. Az ügy megvizsgálása Szerdahelyi előadóra bízott; de mért a vizsgálatban a helytartótanács egyoldalúságot tapasztalt, 1796. márcz. 2-án azon ítéletet mondta ki, hogy a kegyesrend kívánata jogos és méltányos; miért is Szeged város, ha lyceumát tovább is föntartani akarja, a hitszónok részére évenként 50 frtot fizetni köteles.²⁾ Mely ítélet kimondása után Valero azonnal meghagyta Beznáknak a bölcsészeknél a szónoklatok megtartását, mely hitszónoklat márcz. 20-án, azaz virágvasárnapon tényleg meg is kezdődött.

Már a hatodik év vége felé járt, hogy a szerzetes fegyelem sirját ásó József-korszak letüntével az utolsó rendi nagygyűlés tartatott. Valero helyettes rendfőnök tehát a szabályok értelmében 1796. okt. 2-ára gyűlést hirdetett Vácra, hová a házfőnökök és a társházak által választott u. n. képviselők meghivattak. Képviselte e gyűlésen a szegedi házat Dományi házfőnök társaságában Egerváry igazgató. E rendi gyűlés

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 84.

²⁾ U. o. p. 85.

néhány üdvös határozatán kívül nevezetessé lett egyes személycsere által, a mennyiben a rendfőnöki állásra a tudós Pállya István emeltetett, Dományi pesti házfőnöknek választott, Egerváry pedig a lyceumi igazgatáson kívül a szegedi társház főnökségével is megbízott.

Egervárynak új minőségében gondját a szellemieken kívül az anyagiakra is kelle fordítania. Volt u. i. a társház udvarán egy gazdasági épület, mely az idők viszontagsága következtében nagyon meg vala rongálva. Jelentést tett azért még Egerváry előde, Dományi, a városi hatóságnál, mely az alapítási szerződés értelmében a társházhoz tartozó minden helyiség javítását magára vállalta, kérvén az épület kijavítását, illetőleg annak a szükséghez mért átalakítását. A tanács kedvetlenül fogadta a költséges átalakítást; de azért mégis hozzá fogott. Már földél alatt volt az átalakított épület, csupán a falak vakolása hiányzott, midőn 1796. aug. 16-án megejtetett a városi tisztújítás. Ez alkalommal Szilber János választott polgármesterré, ki nemcsak beszüntette a szerinte fölösleges költsékezést; hanem az eddigi átalakításokért a város által kifizetett díjakat is a társháztól visszakövetelte. Egerváry mint új házfőnök, a tanácshoz föllebbezett, melynek minthogy feje a polgármester volt, kérelmével elutasított. A házfőnök felsőbb fórum elé vitte az ügyet; a helytartótanácshoz folyamodott tehát, kérvén pártfogását szerződéses jogaik védelmezésére.

Minthogy ez időtájt Szentgály királybiztosi minőségben időzött Szegeden, a helytartótanács reá ruházta a város és a piaristák közt főforgó ügy megvizsgálását, illetőleg róla a jelentéstételt. Szentgály ismervén a vitás ügyet, bár haladék nélkül fölterjeszté róla jelentését; de mert a tél közelgett s az építkezés halasztást nem tűrhetett, tanácsolta a városnak, hogy a félben maradt építkezést fejeztesse be, biztosítván, hogy ha a társház esetleg perét elveszti, költségei meg fognak általa térítettni. A város azonban, mint előre lehetett látni, a pia-

risták elleni keresetétől elüttetett s az építkezés összes költségeit 1796. decz. 21-iki ítélet értelmében egyedül vala kénytelen viselni.¹⁾ A városra kedvezőtlenül végződött esetet zokon vette Szilber s alig vala képes titkolni azon törekvését, hogy a piaristák ellen magának más uton kíván elégtételt szerezni. S valóban nemsokára a társháznak zákányi és röszei birtokai adó alá vettek. A piaristák, kiknek nevezett birtokaik ősidőtől fogva adómentességben részesültek, 1797. márcz. 3-án kérvényt adtak be a tanácshoz, kimutatván 1. hogy földeik ez ideig soha meg nem voltak adóztatva, 2. hogy az 1793-ik évben kötött szerződés alkalmával a város részéről *élőszóval biztosítottak birtokaik adómentessége iránt.* „A tisztességes emberek adott szava pedig mindenkor esküszámba megy s hiszik is, hogy a tanács mostani tagjai, mint alapító ősök méltó utódai, nem fogják megszegni elődeik ígérését.“ 3. Végre, mert földjeik a bérlőknek adómentesekül adattak át; ha tehát adót kellene értök fizetniök, ez a társházat tetemesen megkárosítaná.²⁾ A tanács márcz. 6-án tárgyalta a kérelmet s szótöbbséggel elhatározta, hogy a mit Szeged város tanácsa a multban a kegyesrendieknek megadott, a közügyek iránti hasznos szolgálataik tekintetéből attól őket megfosztani sem jogosnak, sem indokoltnak nem tartja; „de az Árendások tulajdon Javaiktól és Facultásaiktól a szokott adózást fogják fizetni.“³⁾ E határozat jegyzőkönyvi kivonatban a társház levéltára számára Egervárynak ugyanazon tanácsülésből kiadatott.

Az 1797-ik esztendő nagy dicsőséget árasztott a szegedi lyceumra, melynek tanári kara eddig is szép hírben állott s e miatt maga az intézet nagy látogatottságnak örvendett.

Történt u. i., hogy 1796 ban a pesti egyetem bölcsészeti tanszéke megüresedett. Ennek elfoglalására az eddig dívó szokás szerint a vidéki akadémiák legkorosabb bölcsészettanára

¹⁾ Músolat a kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 94.

³⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

vala jogositva. Minthogy azonban ez időtájt Magyarország akadémiáit az u. n. *exjezsuiták* özönlötték el s közülök egyetlen bölcsészettanár sem volt, azon igyekeztek, hogy ezen fogyatkozásuk daczára magas állású társaik segítségével minden áron maguk közül valót ültessenek a kiváló tanszékbe. Így történt, hogy az erre jogositottak mellőzésével Brunó Xavér exjezsuitát, ki 20 év óta segédkezett a *csillagászat* rendes tanára mellett, akarták kineveztetni *bölcsészettanárrá*. E törekvésök már-már célját érte, midőn Dugonics András, az egyetem mennyiségtan-tanára, belátván a kanyargós uton haladók szándékát, lelke egyenességével kérvényt intézett 1796. jun. 10-én a nádorhoz, fölfedvén előtte a görbe utakat, melyeken az érdemesek leszorításával a „jezsuita-szövetkezet“ sántikál.¹⁾

Dugonics folyamodványa a helytartótanácsban nagy port vert föl; szokatlan nyíltsága bámulatot keltett s a véleményeket két táborra osztotta. Már-már egyenetlenség szításával vádolták a tudomány ősz bajnokát, midőn Ferencz király értesülvén a fondorlatokról, a megürült tanszékre pályázatot rendelt hirdetni, úgy azonban, hogy a folyamodók tudományos készütségüket nyilvános vitatkozás által tartoznak az egyetem tanácsa előtt igazolni. A vitatkozás idejéül nov 21-ike tűzetett ki, melyen a helytartótanács a maga részéről Lakits György jogkari dékánt bizta meg az elnökséggel.

Hét pályázó jelent meg a tudományok küzdő terén, köztük Szűcs István, a szegedi lyceum bölcsészettanára; Brunó Xavér ellenben, a „jezsuita-szövetkezet“ előbb fönne magasztalt bölcsésze, távol tartá magát a szellemek e nemes harcától. A pályázók között alig akadt egy is, ki a bölcsészet terén Szűcsöt magánál kisebbnek tartotta volna. Jeles szakképzettségét ismerték az exjezsuiták; de a vitatkozás szokatlanságától vártak fölötté előnyt. Reményökben azonban nagyon megcsalódtak; mert Szűcs nemcsak tudományának mélysége,

¹⁾ Terjedelmes folyamodványát lásd Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 95—100.

hanem előadásának könnyüése és világossága, valamint ügyes vitatkozási képessége által versenytársait messze maga után hagyta s bírálói részéről osztatlan elismerésben részesült. Őt ajánlá tehát, mint a pályázók „legkitünőbbjét“, az egyetem tanácsa kinevezés végett a királynak, mely kinevezés 1797-ben valóban meg is történt. Szűcs jun. 7-én távozott Szegedről s ugyanazon hó 12-én ünnepélyesen beiktattatott egyetemi tanszékébe.

Szűcs eltávazása után Pállya István rendfőnök a szegedi lyceum bölcsészettanárává az éleselméjű és szép előadásu Stróbl Györgyöt nevezte ki, ki azonban az iskolai év vége felé hajlása miatt a 3-ik nyelvészeti osztályt, melynek oktatója vala, elhagyni nem akarván, az év végéig Sztankovics Miklós lyceumi meny-nyiségtan-tanár folytatta Szűcs bölcsészeti magyarázatait.

1799. ápr. 2-án adatott ki a helytartótanács azon rendelete, mely meghagyja Szeged város tanácsának, hogy a szép-művészetek előmozdítása és az ipar fejlesztése céljából a rajztanítást iskoláiba hozza be. Az ügy sürgősségét az is bizonyítja, hogy a rajzoktatás megkezdését májusra tűzi ki a rendelet s meghagyja, hogy a rajziskola fölállítása és a mester fizetése a közpénztárból fődöztessék. A tanács nem zárkóznván el a korral haladás elöl, örömmel fogadá a rendeletet s mivel „a rajztanítás felöl már maga is korábban gondoskodott“, annak foganatosításához a szükséges előkészületeket azonnal megtette. Nem levén a környékben sehol rajziskola, honnan a berendezésre példát vehetett volna, utasítást a helytartótanácsból kért. Ez meghallgatta a város kérelmét s Verner Jakab nemzeti iskolafelügyelöt küldé Nagy-Váradról Szegedre, hogy az iskola fölállítása ügyében a tanácsnak utmutatást adjon. Verner előterjesztése szerint kívántatott a rajziskolához egy mester és 4 alkalmas terem a szükséges mellékhelyiségekkel. Megállapította Verner a tanácscsal együttesen a rajztanító fizetését is s ez 300 frt- és 6 öl tüzifában határozottatott, melyhez mellékjövedelmül az kapcsoltatott, hogy az intézet számára

sajátkezüleg készített mintarajzaiért darabonként 3 frt lesz a várostól fizetendő. A tanács mindezekbe belenyugodott, csak a rajztanító lakását szerette volna a kincstár által megajánlatni, melyet midőn Verner semmiképen sem ígérhetett meg, a tanács, hogy olcsóbban jusson a rajziskolához, *érett megfontolás* után azt határozta, hogy, ha lehetséges, mestert a kegyesrendből szerez. Dugonics Ádám Egerváry társaságában föl is kereste haladék nélkül Pállya rendfőnököt, ki a város megbizottjait szívesen fogadta s velök alkudozásba bocsátkozott, melynek eredménye lőn a város és a kegyesrend között jun. 11-én megkötött következő szerződés: „Miótán a helytartótanács elrendeli a rajztanításnak behozatalát, e célból szab. kir. Szeged város szerződést köt a kegyestanítórenddel, melynek értelmében ez tartozik 1. egy alkalmas tanárt küldeni a rajz tanítására a rend tagjai közül mindaddig, míg kebelében ilyen találkozik. Ennek lakása és élelmezése a többi rendtagokéval közös lesz. 2. A rajztanár részére fizet a város évenként 250 rh. frtot, ezenfölül, miként a bölcsészettanároknak, fejenként 50 frt tiszteletdíjat biztosít. 3. A rajztanár által kidolgozott eredeti mintákért, melyek azonban évenként 10 darabnál többet nem tehetnek, darabonként 3 frt fizettetik a városi pénztárból. 4. A rajzterem butorzata a várost illeti. 5. A rajzterem fűtésére évenként 6 öl tűzifa adatik.“¹⁾ E szerződés a helytartótanácsnak fölterjesztetvén, attól észrevétel nélkül elfogadtatott s szoros megtartása a város kötelességévé tétetett.²⁾

Pállya rendfőnök a szerződés első pontja értelmében Illyés Ágoston rajztanárt azonnal Szegedre küldötte; de mert az idő rövidsége miatt a város alkalmas helyet mindjárt nem adhatott, a tanács fölszólítására Egerváry a lyceum egy termét, mely a természettudományi eszközök számára szolgált, az év végeig használatra átengedte. Wolfort tanácsnok és

1) Kegy. r. társház levéltárában.

2) U. o.

Virág másodjegyző azonban Illyés személyével nem rokonszenvezvén, hallomásra alapítva ellene azon vádat emelték, hogy szakmájában járatlan s az ifjúsággal szemben túlszigorú. E két vádat midőn Verner iskolafelügyelő olvasta, hogy Illyés szakismeretéről meggyőződjk, tőle rajzokat kívánt. Levelében azonban a megengedhetőnél keményebb szavakat használt s a levelet szokatlan módon, a városbíró utján, kézbesítetté Illyésnek. Müller városbíró a főladók egyike, Virág Péter által ösztönözve a tanács elé terjeszté átadás előtt a levelet, kérvén, hogy ne fogadja el Illyést; mivel a rajzok bekérése által Verner annak képességében bizalmatlankodik. De a tanács ez egyszer megemberelte magát, nem akarván olyan dologba avatkozni, mely illetékessége körén kívül esik. Habár ez az eljárás elég tapintatosan s a legnagyobb óvatossággal történt, nem maradhatott a szemes Egerváry tudomásán kívül; azért is Verner levelét a rendfőnöknek az eljárás fölemlítésével elküldötte. Pállya nem hagyá szó nélkül az iskolafelügyelő tapintatlanságát. A rajzok bekívánása által bizalmatlanságot tételezvén föl maga iránt, fölkérte Vernert, hogy *nagyobb figyelemmel viseltesék azon rend férfiai iránt, mely, mielőtt még a rajz kötelező tanításáról csak szó is lett volna Magyarország elemi iskoláiban, Révai, Ettlinger, Latskó, Veisz, Malinovits, Kalusi, stb. jőnevű rajztanítókkal dicsekedett.* Most sem kétkedik tehát, hogy a kit ő Szegedre rajztanítónak kiszemelt, kellő jártassággal bír szakmájában s alkalmas annak tanítására. Verner Pállya neheztelő levelére megnyugtató hangon válaszolt. Eljárását menté a főladással. „Nem tudományát, írja Verner, vontam Illyésnek kétségbe, hanem rajzai bekérése által biztosítani kívántam őt az *áskálódások* ellen.“¹⁾ Ez ügy még teljes befejezést sem nyert, midőn a rajziskola 1799. decz. 11-én a tanács kiküldötteinek jelenlétében a kellő formaságok között megnyitattott.

Minthogy azonban a rajziskolára alkalmas hely hiányzott, 1800-ik évben a régi gymnasium-épületből átalakított plébá-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 107.

nia részben újjáépítve, megtoldva s a gymnasiummal egy földel alá egy vonalba véve, az elemi iskolák használatára adatott át. Ennek emeleti részében helyeztetett el végleg a rajziskola 1809. aug. hóban, a plébánosnak pedig az új iskolaépülettel összefüggőleg 1802-ik évben a jelenlegi plébánia-épület emeltetett.¹⁾

d) A piaristák reformálására irányzott törekvések, valamint a társház összeütközése a palánki plébánossal és a tanácscsal.

Az 1801-ik év nyara megkezdé a kellemetlenségek hosszú sorát, mely úgy az egész rendre, mint a szegedi társházra kihatott. Pállya rendfőnök u. i. az erdélyrészi piarista-telepek hivatalos látogatásából már visszatérőben volt, midőn a Királyhágón szekere fölfordulván, zúzódást szenvedett; ehez járult régi asthmaticus baja, mely a hosszú életre érdemes férfit 1802. ápr. 6-án sírba vitte. Utána Dományi Márk, a szegedi társház regeneratora, lett tartományfőnöki helynökké, Egerváry pedig kormánysegéddé választatott.

Kevéssel előbb, hogy ezek történtek, Ferencz király visszaállította a József császár által fölосztatott sz. Benedek-, prémontrei és cisterci rendet, melyeket, midőn javaikat visszaadta és kiváltságaikat megerősítette, az ország érdekében kötelességek, illetőleg terhek elvállalására kötelezte. A benzések nevezetesen, kiknek főapátjává a nagyերélyü, de nyerseségéről híres Novák Krysostom, egykor bakonybéli apát, választatott, a Dunán túl, hol javadalmaik vannak, a kőszegi gymnasiumot a piaristáktól átvették. A piarista rendre ez ugyan nem lett volna baj; de az igenis hátrányos vala, hogy a visszaállított dús javadalmú szerzetes rendekkel, mint eddig még vagyontalan rend, a tanítás költséges eszközeire nézve nem versenyezhetett. Nagyon érezték ezt a piaristák

¹⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában. 1799. év 1339. sz., 1800. év 1249. sz., 1801. év 1178. sz.

kormányférfiai; de ismerték a szegénységet a rend jóbarátai is, kik az állapotok tűrhetőbbé tételén fáradoztak. A jó barátok mellett azonban nem hiányoztak a piaristáknak ellenségeik sem. Ezek u. i. míg maguk anyagiakkal sokszor érdekeiken fölül elhalmozva jóllétnek örvendettek, azt akarták, hogy a piarista-rend tagjai a földhöz ragadt szegénység állapotában tartatván, csak terhet ismerjenek s a társadalom folyton fokozódó követelményei elől elzárva éljenek. Azért is, midőn a rend kormánya a szellem emelése céljából jobb létre törekedett s barátai pártfogása mellett országos segélyért a nádorhoz fordult, ezt a piaristákra nézve kedvezőtlenül informálták. Céljok volt a rend ellenségeinek 1. hogy a piaristákat a cselekvés teréről leszorítsák, vagy legalább működésükben szűkebb határok közé tereljék, és 2. hogy egyesek gyarlóságaiából eredt hibák emlegetése által az egész rendet homályba burkolják. A piaristák ellen intézett vádak eljutottak egész a királyi trónig s gr. Kollonics László kalocsai érsek bizatott meg véleményadással, illetőleg a kért országos segély megadása előtt a rend állapotainak megvizsgálásával. 1802. márcz. 17-én intézé az érsekhez József nádor, mint a helytartótanács elnöke, fölszólítását, hogy a tanulmányi alpból segélyt kérő piaristák ügyében véleményt adjon. Nevezetesen: vizsgálja meg az egyes társházak vagyoni állapotát, tüntesse ki, hol vannak piarista társházak gymn. nélkül, hol látszik a tanulók csekély száma miatt fölöslegesnek a vezetésökre bizott intézet, végre fegyelmi állapotukban az elterjesztett hírnek megfelelő lazultságot miképen lehetne orvosolni.¹⁾

Kollonics hűségesen hozzálatott magas megbizatásához és már szept. 23-án a kegyesrendiek váczai nagygyűlésében együtt levő tagok elé a fegyelem visszaállítására nézve javaslattal lépett, mely javaslat, illetőleg beterjesztés tüzetes tárgyalás alá vétetvén, főbb pontjaiban elfogadtatott, valamint a rend hivatalos személyei megválasztattak; nevezetesen Do-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 111.

mányi Márk lett rendfőnökké, Egerváry mint kormánysegéd Pestre helyeztetett át, reá bizatván itt a társház vezetése is, helyébe pedig szegedi házfőnökké és igazgatóvá Murányi Ignáczt választatott.

A tanács szivesen látta körében az okt. 8-án Szegedre érkezett Murányit, kinek igazgatósága alatt történt, hogy a helytartótanács a bölcsészek számára az eddig nélkülözött hittanári állás behozatalát elrendelte, illetőleg Szeged város tanácsát a lyceumba fölállíttatni parancsolt hittani tanszék betöltésére utasította. Minthogy azonban a város ez ellen folyamodott, kérelmét azzal indokolván, hogy anyagi körülményei új tanszék fölállítását jelenben meg nem engedik; a helytartótanács 1803. jun. 7-én elrendelte, hogy az eddig önálló hitszónoki állás megszűnván, a bölcsészek hitoktatója részére a lyceum négy tanárának ekkoráig élvezett 200 frt tiszteletdíja fordíttassék, mely összeget a városi pénztár még 50 frttal növelni tartozik.¹⁾ Ezt az intézkedést bár nehéz szívvel fogadták a jövedelmökben megrövidített bölcsészettanárok, de a körülményekkel meg kellett alkudniok. Dományi rendfőnök pedig a helytartótanács határozata után 1803/4. tanévre első hittanárul Fábri Jeromost küldötte, kinek Szeged város tanácsa, miként egykor a többi lyceumi tanároknak, az első szobabutorzatot nagylelkűen megajánlotta.

Már az 1803-ik év vége felé járt, midőn egy kellemetlen eset hosszantartó nyugtalanságot okozott a piaristáknak. Kőszeghy József palánki plébános u. i., ki a csanádegyházmegyei püspöknek testvére vala, régtől fogva viszályban állott a piaristákkal. Szent Döme templomához osztatlan jogot követelt magának s azt akará, hogy a piarista társház tagjai egyházi működésükben parancsának föltétlenül hódoljanak. A piaristák azonban, bár sokszor nyersen, sőt lealázóan bánt velök Kőszeghy, nem sokat adtak a plébánosra; sőt úgy látszik, szándékosan keresték az alkalmat, hogy vele újjat húz-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 113.

hassanak. Kőszeghy látván, hogy egyedül nem képes kifogni a piaristákon, önkényre hajló püspök bátyját kívánta a vitába bevonni, hogy így a bizonyos győzelem mellett eljárása a törvényesség látszatát ne nélkülözze. E miatt nov. első napján a piaristák sekrestyéjének ajtajára a következő hirdetményt függeszté ki: 1. A kánonok tiltják, hogy a plébániai mise alatt bármely pap misét mondjon. 2. A tridenti zsinat határozata, hogy a szentmiséhez minden pap tisztességes öltönyben fogjon. 3. Minden vidéki pap, ha misézni akar, erre a plébánostól engedélyt kérjen. 4. A gyászmise tartásában a csanádegyházmegye utasítását kell követni.¹⁾ E szokatlan hirdetményt nov. 13-án vette észre egyik miséző tanár, ki azt azonnal levette és főnökéhez vitte. Murányi házfőnök elfoglaltsága miatt aznap nem kérhetett fölvilágosítást a plébánostól, ez pedig már a következő nap reggelén levélben követelte a hirdetmény visszahelyezését s levéljének bejelentését.²⁾ Mivel pedig a házfőnök a fontoskodó plébánosnak mit sem válaszolt, ez püspök bátyjának az esetet följelentette.

Kőszeghy László csanádi püspök, ugyanaz, ki mint püspöki biztos 1789-ik évben a piaristákkal oly méltatlanul bánt, hogy a dolgot nagyra fújja, Némethi Pál makói alesperest küldte ki az ügy megvizsgálására. Némethi nov. vége felé vizsgálata eredményét következőkben terjeszté be püspökének: 1. Tény, hogy a piaristák gyakran miséztek a plébániai mise alatt, azt hozván föl mentségül, hogy ezért az előbbi plébános, Radványi Antal, nekik soha ellenvetést nem tett. 2. Hempter Flórián (gyöngélgedő és lábbajos öreg) néha reggeli czipőben mondta a szentmisét. 3. Szoktak gyászmisét is mondani, midőn az egyházmegyei directorium szerint ez tiltva van, állítván, hogy nem tartoznak alkalmazkodni az egyházmegyei utasításhoz. 4. A plébános kifüggesztett hirdetményét levették s ennek fölszólítására azt vissza

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

nem tették, mi által nyíltan kimutatják, hogy nem ismerik el fölöttük a plébános jogát.¹⁾ Az alesperes ezen fölterjesztése előtt nov. 17 én leírt a püspök a piaristáknak. Levelében kijelenti, hogy a plébános vádjainak hitelt ad bár; de ez ügyben vizsgálatot is tartat. Különbén megparancsolja, hogy az előirt pontokhoz tartsák magukat s a sekrestye ajtajára, mely sekrestye egyébként is *nem az övék*, hanem a plébánoshoz tartozik, a hirdetményt azonnal helyezték vissza, s azt eltávolítani mindaddig ne merjék, míg rá a plébánostól engedelmet nem kapnak.²⁾ A megtámadott piaristák a püspök decretumára, illetőleg Némethi vizsgálatának fölterjesztésére decz. 24 én levelet intéztek Temesvárra, melyben együttesen kijelentik, hogy hódolattal hallgatták ugyan a makói plébános által előttük fölolvastott leiratot; de nagyon fájlalják, hogy az ő meghallgatásuk nélkül az ellenfél vádjaira történt a püspöki ítélet kimondása, pedig *az ő meghallgatásuk jogos követelmény*. A plébános vádjaival szemben hivatkoznak azon jó viszonyra, mely a mostani plébános elődje és a piaristák között fönnállott s ennek nyilvánítását Radványi Szegedről távozása alkalmával maga a püspök is hallotta. Kijelentik, hogy fölszólalásuk csupán Kőszeghy plébános *eljárása ellen* irányul, mely módot sem nem szabad eltérni, sem nem kell megengedni; különben van nekik rendi elöljáróságuk, melynek tiszte a hibásakat feddeni. Kérik azért a püspököt, figyelmeztesse a plébánost, hogy jogaikban őket ne háborgassa; mert ellenkező esetben felsőbb fórum elé terjesztik ügyöket.³⁾ Kőszeghy püspök a piarista-testület e fölterjesztésére már decz. 28-án megadá a választ. Levelében mindenekelőtt figyelmezteti a társház tagjait, hogy *az evangelium tiltja, miszerint a juhok pásztoraiknak akarjanak mesterök lenni*. A plébános ellen fölhozott panasza a testületnek, úgy látszik, ellenszenvre

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 115.

²⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

³⁾ U. o.

s a hirdetmény kifüggesztésére van alapítva; holott a plébános eljárását és mérsékletét csak dicséret illetheti. Figyelman kívül hagyja azért a plébános elleni vádakát, csupán az ellen kel ki, hogy a piaristák *csak* rendi elöljáróiknak tartoznak engedelmességgel, mely véleményök a tridenti zsinat hibás magyarázatából származik. A jogukra való hivatkozásra megjegyzi, hogy nincs tudomása az újabb alapításukra vonatkozó szerződésről; de ha ilyen létezik, *a szent Döme-egyház akkor is mind a két sekrestyéjévei együtt plébániai templom marad, melyben a piaristáknak a misézésen kívül más jog nem adathatott.*¹⁾

A püspök főnnebbi leiratán a hatalom hangja huzódván keresztül, ellenállásra buzdultak a piaristák. Jogaik védelmére tehát adatokat gyűjtöttek, mely czélből 1804. jan. 11-én kérvényt adtak be Szeged város tanácsához, s ebben sérelmeiket elpanaszolják. Kőszeghy plébános ellen fölhozott vádjaik a következők: Egy tanulóért, kinek szülői fizetni nem tudtak, a plébános megtagadta a piaristáknak a gyászmise díjtalan tarthatását; továbbá gátolja őket misézésekben az által, hogy az oltárok ereklyetartó-köveit kiszedeti; az ifjuság miséjére nem enged harangozni és alatta orgonálni; a hivek áldoztatásában őket akadályozza, s egy alkalommal az áldoztatni akaró papot az oltártól elkergette; végül panaszkodnak, hogy szabályokat akar nekik előírni a templom használatában, mely templom pedig, úgy tudják, *közös.* „*A saját sekrestyéinkbe becsempészett hirdetményt, folytatják kérvényökben, midőn mi megsértett önérzetünkben eltávolítottuk, a plébános bátyjához folyamodott. Ez a makói alesperest küldte ki ellenünk vizsgálatra, kinek jelentésére azon parancsot vettük, hogy a hirdetményt visszahelyezzük. Ezen eljárás ellen mi fölszólaltunk, mire a püspök kimondá, hogy 1. a piaristák csak *zsellérei* a templomnak és a sekrestyének; 2. hogy mind a két sekrestye a plébániához tartozik. Kérjük azért a t. tanácsot, nyilatkoztassa ki, jóvá van-e hagyva alapításunk a püspök által, hogy*

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

a sekrestyéhez szerződéses jogunkra hivatkozassunk.“¹⁾ Szeged város hatósága engedett a kérelemnek, átíratilag közölte még ugyanazon nap a püspökkel kötött egyezséget a szent Döme-templom használatára nézve és *kijelenté, hogy a templom jobb oldali sekrestyéjét a piaristák tulajdon használatára adta át.* Ezen bizonyítvány kiállításán kívül magát Kőszeghy plébánost is fölszólítá a tanács a védekezésre a piaristák vádjai, illetőleg panaszai ellen. Kőszeghy február 23-án adta be mentegetőzö levelét, melyben a következőket vallja: „1. A tanuló gyász-miséjére nézve igaz, volt nálam Hegyi tanár engedélyt kérni. Ezt én neki meg is adtam; de mert sem nekem, sem a kántornak és a harangozónak *egy krajczárt sem ajánlott,* az engedélyt visszavontam. 2. A tanulók és a rendi növendékek megáldoztatását soha sem akadályoztam; sőt magam is néhány esetben ezt megtettem. 3. A szentségtartó kulcsát magamnál tartom; de soha nem tagadtam meg kiadását, ha az ifjuság áldozott. 4. A hirdetmény levétele miatt a püspök tilalom alá vetette az egyik sekrestyét. Ebben a piaristáknak gyóntatniok nem szabad 5. Orgonakiséret mellett misézni a plébános joga. A piaristák e követelését Egerváry igazgató találta ki a plébános bosszantására. 6. Emlékszem, hogy mondtam, jól lenne az oltárok ereklyetartóit kivenni, hogy vásár- és ünnepnapon ez által kényszerítetténe a piaristák az óránkinti miszésre.“²⁾ E vallomásra újra feleltek a piaristák, czáfolván annak valótlan állításait; a 4-ik pontra nézve pedig mondják: „Elismerjük, hogy sekrestyénk censura alatt van; de kijelentjük, hogy ismerjük a tridenti zsinat (25. sess. c. 3. De reform.) határozatát, mely a tilalmat nagy körültekintéssel engedi alkalmazni s kimondja, hogy „ezen szellemi fegyverrel csupán bünösök ellen szabad élni, még pedig azon esetben, ha kétszeri intés után azt a bün nagysága kívánja“. Mi ugyan a püspök iránti tekintetből megtartjuk a censurát; de annak jogosságát el

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

nem ismerjük és kijelentjük, hogy a „casus reservatus“ ok jegyzéke tudtunk nélkül tűnt el a sekrestye gyóntató-székéről. Ki által? nem kutatjuk; de hogy a hivek lelki kárával van, bizonyos. És mi, őszintén szólván, azon véleményben vagyunk, hogy a censurát nem a jegyzék eltünése okozta; hanem az, hogy a plébános bennünket sekrestyéink jogos használatától másképen megfosztani nem tudott.“¹⁾

Megnyervén Murányi házfőnök Szeged város tanácsától a kért bizonyítványt, ennek melléklésével 1804. jan. 20-án újra fölterjesztést tett a püspökhöz, kimutatván, hogy a *szent Döme-templom a plébános és a piaristák közös használatára van adva, a sekrestye pedig kizárólag a piaristáké*; kéri azért mind a kettőre nézve jogaik elismerését.²⁾ Ugyanezen alkalommal megküldé a plébánosnak is a város által kiállított igazolvány másolatát, melyre ez viszonzválaszában a közös használat értelmezésébe bocsátkozik, fejtegetvén, hogy mivel a templom a piaristáknak csupán misézésre engedtetett át, ezt közös használatnak mondani nem lehet. „De, így okoskodik tovább a plébános, hogyan is mondhatják a templomot közösnek, midőn benne a piaristák sem a keresztség, sem a házasság szentségét nem szolgáltatják ki; sőt abban még prédikálniok sem szabad. József császár idejében voltak egyes falvak Magyarországon, hol a helvét és ágost. vallásuak ugyanazon templomban végezték istenitiszteletöket, mindenik a maga módja szerint. Ez volt a közös használat.“³⁾

Igy állott az ügy, midőn Kőszeghy püspök 1804. jan. 25-én harmadik decretumát küldé a piaristáknak, kijelentvén, hogy a sekrestye-ügyet a Consistoriumban fogja tárgyalatni, mely végből a szentszéki ügyész utasította, hogy a piaristák ellen vádat terjeszsen be; különben minden eddig tett intézkedését szigorúan megtartani parancsolja. Megtiltja azért föl-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

függesztés büntetése alatt a piaristáknak a sekrestyében gyóntatniok ; sőt a templomon kívül sem engedi meg, kivéven, ha beteghez hivatnának.¹⁾ S valóban a szentszéki ügyész, Tary András, márcz. 4-én Murányi házfönököt és társait a templom ügyében Temesvárra idézte. Itt azonban Murányi, ki a meddő perlekedést már nagyon megunta, reá hagyá magát beszéltetni Radványi Antal oldalkanonok által, hogy egy elébe tett nyilatkozatot márcz 11-én aláírjon. Ezen előre megszerkesztett nyilatkozatban Murányi Ignác, szegedi kegyesrendi társház főnöke, a maga és társai nevében elismeri, 1. hogy a palánki plébánosnak szent Döme templomához teljes és osztatlan joga van. 2. Ebből folyólag igéri, hogy a piaristák a plébániai énekes mise alatt nem fognak misézni, s ha rendkívüli eset fordulna elő, erre a plébánostól külön engedélyt kérnek. 3. A társházban megszálló minden idegen pap csak a plébánostól kikért engedelem után misézhet. 4. Szent Döme templomhoz a piaristák soha a plébánossal egyenlő jogot nem tartanak és hogy a jog, melyet nekik az alapító Szeged város adott, abban áll, hogy a templomban csak misét mondhatnak, lelki gyakorlatokat végezhetnek, valamint a gondjaikra bizott ifjúságot gyónás és áldozás szentségében részesíthetik a plébániai cselekvények zavarása nélkül. E célra szolgál az egyik sekrestye is, melyet nekik Szeged város, mint patronus, ideiglenes használatra engedett át. 5. A plébános megengedi, hogy vásár- és ünnepnapon orgonakisérettel s előtte szokásos harangozással történhessék az ifjúság miséje; de mind a kettőért külön kell fizetniök. 6. Elhunyt tanulóért gyázmise tartható a piaristák által, de csupán egy pappal. 7. Az ifjúságot és a rendi növendékeket szabadon áldoztathatják. 8. Kérik végre a piaristák a püspököt, szabadjon nekik az ifjúságot a sekrestyében is gyóntatniok, melyért különben a hívek is már többször esedeztek.²⁾

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

Murányi visszaérkezvén Temesvárról, az aláírt nyilatkozatról hallgatott; sőt zokon vette, ha utjáról valaki kérdezősködött, félvén, hogy baj támad, ha tudomásra jut, miszerint társai nevével visszaélt s Szeged város patronátusi jogát megcsorbította. De a dolgot sokáig titokban tartani nem lehetett, s midőn ez nyilvánossá lőn, azzal védekezett, hogy az aláírásra a Consistorium által *kényszerítetett*.

S csakugyan Szeged város hatósága patronátusi joga védelmezése végett két rendbeli levelet intézett a Consistoriumhoz. Egyikben jun. 11-én azon fölvilágosítást adja, hogy *a szegedi kegyesrendi társház tagjainak a szent Döme-templom közös használatára jogot adott és annak jobb felől eső sekrestyéjét a piaristák saját használatára tűzte ki*. Említést tesz a lyceum fölállításáról is, melyet a helytartótanács utján Ő Főlsége 1792. okt. 15-én megengedett.¹⁾ A második levélben jun. 23-án *tiltakozik* azon 8 pont ellen, melyeket Murányi Ignác, szegedi társházfőnök, az alapító és föntartó Szeged város tudta és beleegyezése nélkül aláírt. Az egész megállapodást *semmisnek* nyilvánítja s fölkéri a Consistoriumot, hogy tiltakozását jegyzőkönyvbe iktassa.²⁾

Mivel pedig a piaristák jun. 18-án aláírt és jul. 3-án kihirdetett válaszukban semmi új alapra nem hivatkoztak; sőt az ott fölhozottakat is a vádló ügyész czáfolgatása után többé nem védelmezték, Tary mindazokat, miket a piaristák válaszaikban a dolog érdemére nézve fölhoztak, a Consistorium előtt összegezve fölmutatja és kéri, hogy, habár már harmadszor élnek vádlottak a válasz jogával, ha csak valami újat fölhozni nem tudnak, mondassék ki az ítélet. Minthogy pedig a piaristák a Consistorium követelt fölszólítására kijelentették, hogy nem akarnak többé a vádló ügyésznek felelni s az iratokat egyszerűen visszaküldötték, Tary jul. 4-én következőkben terjeszté elő a vádat: A piaristák hivatkoznak

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

1. ősi jogukra a szent Döme-templomhoz, 2. az alapító által adott közös használati engedélyre a templomhoz és saját használatra a sekrestyéhez. Az elsőre nézve fölhozza a vádló, hogy 1789-ik évig, a mikor az ifjuság tanítása mellett a plébániai teendők is hozzájuk tartoztak, valóban mondható, hogy királyi és püspöki beleegyezéssel szabadon, minden más plébánosi jurisdictiótól függetlenül birták a plébániai jogokat; ezen őseiktől öröklött jogot azonban, midőn József császár parancsára a plébániától megfosztattak, elvesztették. Függségi viszonyukat maguk a piaristák is bevallják azon kifejezésök által, hogy 15 év óta békés viszonyban éltek a plébánosokkal. „Min alapszik tehát, kérdi a vádló, a piaristák szabad és független joguk a templom közös használatához? Mert ha ezen kifejezéseket azon értelemben veszik, melyet azoknak 1803. decz. 24-iki levelökben tulajdonítanak, hogy t. i. ők kiváltságosak a misézésben, és a szentségek kiszolgáltatásában a püspök, illetve a plébános joghatalma alá nem tartoznak, igen nagy tévedésben vannak. Ennek u. i. ellene mond a trid. Concilium határozata, továbbá V. Pius Extravag. 1566. márcz. 29., azután XV. Gergely Inscrutabili Const. Congr. Conc., február 5-én 1622. kiadott 4. §., vagy végre, hogy többet ne említsek, az 1704-iki szent zsinatok gyülekezete határozottan kimondja, hogy a társulatok, melyeknek meg van engedve a plébániai templomokban alapítványi miséket mondani, egyházi cselekvényeik végzésében, melyek egyébként nem plébániai functiók, a plébánostól függenek. Miből következik, hogy szent Döme-templom plébánosa jogával élt, midőn követelte, hogy az egyházmegyei utasítás szerint történjék templomában a misézés. A mi pedig az alapító és föntartó Szeged város engedélyét illeti, hogy t. i. a templomot a piaristáknak *közös* és a sekrestyét *tulajdon* használatra adta, megjegyzendő, hogy a misézést a piaristáknak senki soha megtagadni nem akarta; de hogy ezt a plébánostól függetlenül végezhesék, nem a patronustól függ

megadni, hanem az egyházi hatóságtól. Miből kitetszik, hogy a piaristák különböző functióik szerint különböző elöljáróság alatt állanak.“ Vádló végre azzal fejezi be beszédét: „Véleményem, miszerint az egyházmegye és Szeged város között létrejött egyezés továbbra is föntartassék a plébános és a püspök jogának épségben tartása mellett; ennél fogva a piaristák magokat a püspöki rendeletekhez tartassák.“¹⁾ Tary szentszéki ügyész ezen vádbeszédére a piaristák szept. 30-án kijelentik, hogy a püspök joghatóságát a szentségek kiszolgáltatására nézve soha kétségbe nem vonták, csupán csak azt állítják, hogy a templom jobb oldalán levő sekrestyét, mely számukra a patronus és alapító által volt kijelölve, addig át nem engedhetik, míg ebbe Szeged város, mint kegyúr, beleegyezését nem adja. A mi pedig a misézésre vonatkozó függőségüket illeti, azt a márcz. 11-iki elismervény 2., 3. és 4. pontjaiból lehet összeállítani. Kérik az ítélet kimondását, melynek magukat alávetik.²⁾ A kért ítélet valóban meg is hozatott 1804. nov. 20-án tartott Consistoriumban s reá hét napra több világi pap és egy piarista, névszerint Pressburger József temesvári tanár jelenlétében kihirdettetett, melynek alapján Kőszeghy László püspök 1805. jan. 15-én következő mandátumát küldé meg a szegedi társháznak: 1. „Mindazon papok, kik látogatóba jönnek, habár a piaristák vendégei volnának is, a misézésre engedélyt tartoznak kérni a plébánostól. 2. A piaristák minden egyházi ünnepély megtarthatásáért, ha tulajdon ünnepeik, a plébánostól kötelesek engedélyt kérni. 3. Vasár- és ünnepnapon, midőn a plébániai mise tartatik, a misézés csak a plébános beleegyezésével történhetik. 4. A tanulókat gyóntatni csak karing és stóla használata mellett engedtetik meg a plébános által e célra kijelölt gyóntatószékekben. 5. Bármily temetést vagy énekes gyászmisét csak a plébános engedélyezhet. 6. A tanulók vagy a rendi növen-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

dékek megáldoztathatásához a plébános engedélye szükséges. 7. Minden hirdetés, melyet a plébános a piaristáknak használatra adott sekrestyébe kifüggeszt, érintetlenül hagyandó.⁴ 1)

A püspök föbbebbi rendeletét elfogadták ugyan a piaristák; de Kőszeghy plébánossal soha békében élni nem tudtak. Nehéz természete hiveivel is mind-mind több összeütközésbe hozta őt, mit tapasztalván a püspök, erőtt vett rajta a testvéri szeretet s érdemesebbnek mellőzésével 1805. okt. havában kanonokká nevezte ki. Utódává a szelid lelkű s egyenes jellemű Pálfy Sándor apátfalvi plébános választatott meg, kivel a piaristák élte fogytaig zavartalan barátságban éltek.²⁾

Ugyanezen év szept. 22-én tartották meg a piaristák rendi nagygyűlésöket, mely alkalommal Dományi betegeskedése miatt a rendfőnöki állásról lelépven, helyét a társak osztatlan bizalmából Egerváry Ignác foglalta el. A szegedi társház Murányi helyébe ezuttal Stróbl György lyceumi tanárt nyerte főnökéül.

Minthogy Egerváry házfőnöksége óta a szegedi társház főnöksége majdnem mindig egyesítve volt a lyceum igazgatóságával, mely kettős elfoglaltságból némi hátrányt tapasztalt a tanács az intézetre, követelte, hogy az igazgatóság, mint kezdetben volt, választassék el a házfőnökségtől. E kívánalom annál is jogosabbnak látszott; mivel az alapító oklevélben Szeged város minden egyes hivatalt viselőnek külön eltar-tási összeget biztosított. Stróbl értesülven a tanács óhajtásáról, megérkezte után azonnal átírt a városhoz, kifejtven az okokat, melyek a rendfőnököt a szegedi társházban e két hivatal egyesítésére kényszeríték. A tanács azonban nem állott el kívánságától, részint mivel zokon vette Rakovszky György volt igazgató elmozdítását, részint mert nem feledheté, hogy három évvel előbb egyik kedvence, Benyák Bernát, épen e

1) Kegy. r. társház levéltárában.

2) Meghalt 1818. márcz. 17-én mint címz. kanonok és alesperes.

két hivatal egyesítése miatt nem juthatott a várt házfőnökséghez. Irt azért 1805. okt. 14-én Egerváry rendfőnökhöz, sürgetvén, hogy a szerződés értelmében mindegyik állásra külön egyént alkalmazzon. Egerváry a tanács kissé neheztelő hangú levelére azonnal megadá a választ, hangsúlyozván, hogy intézkedése által épen nem akarta megsérteni Szeged város tanácsát s nem is gondolja, hogy csorbát ejtett volna a szerződés értelmén; mert *Szeged város nem egyes személyekért tette alapítványát, hanem a munka céljából, melyet teljesíteni kell.* A kötelezettség u. i., melyet a kegyesrend magára vállalt, az, hogy a tanításra alkalmas egyéneket ad kellő számmal. Ez ellen nem tehet, de nem is tesz panaszt Szeged város; nem jogosult tehát egy egyén tiszteletdíjának elvonása, melylyel fenyegetőzik. A míg a tanintézetben alkalmazott kellő számu tanerő képes teljesíteni az elvállalt kötelezettséget, nem igazságos fölösleges követelést támasztani s a jól kiérdemelt díj elvonása által adósságba dörteni az úgyis sokat nélkülöző társházat. Mert az alapítvány, melyet Szeged város a kegyesrendiek részére tett, a folyton növekvő drágaság miatt elégtelen; egy személy elvonása által kellett tehát azt elegendővé tenni, minthogy a rendnek honnan segíteni a szegedi társházat segélyforrása nincsen, a tanulmányi alap pedig azt, mint magános testület által alapítottat, kiveszi az általános segélyezés alól. Nyugodjék meg tehát a tanács a tett intézkedésben; mert hiszen ő sem feszegeti a szerződésben elvállalt kötelezettséget, mely Szeged várost azon ígérete által terheli, hogy a kornak megfelelő épületet emel kényelmes lakásokkal a mostaninak helyébe, mely pedig a tanároknak már-már nyakukba szakad. „Nem mondhatom ki, folytatja a rendfőnök, a fájdalmat, melyet nyilatkozatom által érzek, midőn látom a t. tanács fenyegetésében a piarista-rend iránti kiméletlenséget, melyet pedig sem mi, sem őseink Szeged várostól soha nem érdemeltünk.“ Ajánlja végül a tanácsnak ismételve a körülmények tekintetbe vételét s a kifejtett okok alapján

az igazgatóság és a házfőnökség egyesítésében való megnyugvást.¹⁾

Egerváry e levele a tanácsban általános megilletődést okozott. Voltak, kik jogosnak tartották a levél hangját s igazságosnak a kívánságot; mások ellenben a jövőre való tekintetből választ sürgettek reá. Azokhoz tartozott Dugonics Ádám, Müller Sebestyén és Zombory Pál, ezekhez Klempay, Jankay és Hódy; Virág Péter aljegyző pedig, a kinek műve volt az egész kellemetlenség előidézése, ez egyszer semleges maradt. A tanács többsége végre is belátván Egerváry intézkedésének a tanügyre lényegtelen voltát, Szluha Ádám indítványára elállott követelésétől s a meddő czivódás helyett hasznosabb térre irányozta tevékenységét.

e) *A „Hatrongyos“ újraépítése s a francia háborúból eredt nyomorúságok.*

Már Egerváry hivatkozott a szerződés egy teljesítetlen pontjára, t. i. a tanárok számára ígért alkalmas épület emelésére. Stróbl házfőnök, ismervén a város mostoha körülményeit, nem sürgeté erre az intézet alapítóját, csupán arra törekedett, hogy az esőnek ellenállani képtelen tetőzet valahogyan kijavíttassék. 1806-ik évben azért folyamodványt adott be a tanácshoz, esedezvén, hogy figyelmét fordítsa már egyszer a piarista-társházra és annak az időviszontagság által nagyon megrongált födelét használható állapotba hozassa. A javítást halaszthatatlannak mutatta különösen a sekrestye teteje, mely sekrestye emeleti részében vala elhelyezve a társház értékes könyvtára. A tanács márcz. 15-én tárgyalta a kérvényt s kebeléből Szluha Ádám és Zombory Pál tanácsnokokat küldé ki szakértőkkel az épület megvizsgálására. Ezek az épület minden részét behatóan megtekintvén, a krónikás szavai szerint azon megegyező nyilatkozatra fakadtak: „Bizony csak

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 139–140.

rosz ez!“ s ígérték, hogy tapasztalataikról a legközelebbi tanácsülésben jelentést tesznek. Szavukat meg is állták. Mire a tanács elhatározta: „Mihelyest materiáléink lesznek, hozzá fogunk az építkezéshez.“¹⁾

Ám a határozat és a foganatosítás között nagyon nagy űr tátong. Ismerte ezt Stróbl is; azért az elodázó válaszra elszomorodott. Mert bár tudta, hogy a város pénztára sokfelé igénybe vétetik; de a legszükségesebbnek mellőzésében személye iránt ellenszenvet gondolván, kérelmével a kincstárhoz akart fordulni. Meg is szerkesztette már kérvényét, midőn újra a mindennapi szükség tűnt föl lelke előtt. Ezen segíteni, ezt megszüntetni volt most első gondja. Kihez fordulhatott volna pedig segedelemért, ha nem ahhoz, ki a társház tagjainak munkáját Szeged város javára értékesítette? Félre tette tehát a kincstárhoz küldeni szándékolt épületjavítás iránti kérvényt, nehogy általa a tanács neheztelését még inkább fölidézzé; hanem új kérvényt szerkesztett 1806. máj. 10-én Szeged város tanácsához, melyben a társház mostoha anyagi körülményeit elsorolván, kimutatta, hogy a testület összes bevétele évenként 3610 frt, kiadása pedig 5639 frtot tesz. Így megélniök teljes lehetetlen. Kéré tehát a tanácsot, hogy sanyarú állapotukra való tekintetből némi segélyben részesítse őket.²⁾ A válasz azonban, melyet a tanács máj. 17-én a házfőnök kérvényére adott, tagadó volt. Stróbl tehát jun. 6-án társai nevében ez ügyben folyamodványát a kincstárnak benyújtotta. Kérvényében kifejté a könyörgő házfőnök, hogy Szeged város, midőn 13 évvel előbb a lyceumot föllállította, 12 egyén számára 2600 frtot biztosított, mely összegből évi ellátásra fejenként 216 frt 40 kr esik. Tekintve azonban a mostoha körülményeket s a folyton növekvő drágaságot, az alapítványból megélniök nem lehet. Segélyért folyamodtak már a városhoz is, mint alapítóhoz; de ez szegénységére hivat-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 136.

²⁾ U. e. p. 157—158.

kozva, kérelmökkel elutasította; kéri azért a magas kincstárt, hogy inséges állapotukat tekintetbe vevén, a piarista rend többi segélyezett intézeteihez hasonlóan ellátási összegüket a tanulmányi alapból 250 frtig kiegészíteni méltóztassék.¹⁾ Mig azonban erre az óhajtvá várt, bár nagyon bizonytalan segély megérkeznek, Stróbl nélkülözésektől szorongatva, a társház vidéki jóakaróinál kopogtatott. S valóban, a mit Szeged város saját munkásaitól megtagadott, azt a társház a környéken föltalálta. Szabadka város u. i. okt. 31-én segélyképen a szegedi piaristák részére megszavazott 150 frtot, Dorozsma pedig 12 köből gabonát küldött ajándékban.

A házfönök ily kínos vergődések közepett sem veszté el türelmét s az emberekbe helyezett bizodalját. Bár sok méltatlanságot és megalázó visszautasítást tapasztalt a tanács részéről; de annak kebelében akadtak jó barátai is. Egyenkint vette elő azért a társházzal nem igen rokonszenvezőket s mindegyiket a maga módja szerint megnyerni igyekezett. Nagy baj vala azonban a tanácsban a kellő összhangzat hiánya. Bizalmatlanok voltak a tanácstagok egymás iránt. féltékenyek befolyásukra s mi a közügynek nem kis ártalmára szolgált, egyes tagjainak hitelét a közönség előtt maga a tanács iparkodott lerontani. Így történt, hogy Dugonics Ádám, ki sok jó indulatot mutatott a piaristák iránt, az összeomlással fenyegető „Hatrongyos“-nak már előbb megajánlott újráépítését minden igyekezete daczára sem juttathatá a megvalósuláshoz; de sőt a tanács egykedvűségén még az sem változtatott, midőn a „Hatrongyos“ tetejének egy részét a környörtelen szél az utca közepére borítá.

Mig azonban a szegénység a társház falai között diadalát ülte, lakói jó nevének híre a király trónjáig fölhatott. Ez vala oka, hogy midőn a bécsujhelyi hadapródiskolát Ferencz király újra szervezteté s hű magyarjaira való tekintetből abban magyar nyelvi tanszéket állított, ennek betöltésére a kegyes-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 162—163.

rendből kért alkalmas tanárt. Egerváry ismervén a szegedi lyceum tanerejét, Hegyi tanárt jelölé ki e díszes állásra. Ez azonban korára s gyengülő egészségére hivatkozván, maga helyett a szép reményekre jogosító ifju nyelvészt, Széchy Ágoston szónoklattanárt ajánlá, ki 1807. máj. 13-án Szegedről új állomására valóban el is költözött.¹⁾

Említettük már Ferencz király jóindulatát s bőkezűségét a kegyesrend iránt. De hogy megértsük a neveléssel és tudományokkal foglalkozók iránti figyelmét, föl kell említenünk a következőket. A piarista-rend már több mint egy százada ismert volt a hazában a nélkül, hogy az állam részéről anyagi támogatásban részesült volna; csupán egyesek bőkezűségéből vagy testületek által itt-ott megtelepítve szolgált a tudománynak. Minthogy a nevelés fárasztó munkájából még senki meg nem gazdagodott, nem fogjuk csodálni, hogy a piaristák is, anyagilag véve a dolgot, napról-napra csak éldegéltek; pedig a kor haladtával voltak szellemi követelményeik is, valamint ritkuló soraiknak ifju erőkkel való pótlása által rendi növényedékeik neveltetése miatt nem csekély teher nehezedett vállaikra. A hol a rend megtelepedett, munkásai élete „úgy a hogy“ biztosított; sőt egyes helyeken elaggottjaira is volt áldozatkész figyelem fordítva; de a rend fiatal munkásainak képezhetése sehol idegen támogatásra nem talált. Így történt, hogy minél jobban terjedt a piarista-rend az országban, annál több követelmény állott elő. Nem lévén pedig a rendnek, mint testületnek, eddigelé közös birtoka, mindegyre küzdött a szegénységgel. Az állapotok ilyenemű tarthatatlanságát belátták a nevelés barátai s azon voltak, hogy a rend a haladó kor kívánalmainak megfelelő segédeszközök birtokába juthasson, s erre annál is inkább szükség vala; mert a jezsuita rend megszüntetésével 15 éven át csupán a piaristák működtek nevelökként mint szerzetesek az egész országban. Már József császár s ennek nagynevű anyja, Mária Terézia, része-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 171.

síté a piaristákat némi segélyezésben; de Ferencz király azokat anyagilag biztosítani elhatározta. Az országos segélyezést a nádor indította meg. Midőn u. i. 1802-ik évben Budán, majd Pozsonyban a haza ügyei tárgyalattak, szóba került az ifjuság nevelése és ennek kapcsán a piarista rend. Közös vala a vélemény, hogy a piaristákat segélyezni kell. De hogyan? Sok vitatkozás után Ő Fölségének fejedelmi kegyelmébe ajánlották őket, ki a tanulmányi alapból számukra évi 32 ezer forintot utalványozott. A király azonban ezzel nem elégedett meg, hanem jótéteményét örök időre kívánván biztosítani, 1807. jul. 10-én a fehérvári királyi sírok és korona custosának, Edling görcki apátnak, halálával megüresedett u. n. custodiatusi javadalmakat adományozá a kegyes-tanítórendnek. E birtoknak jövedelme habár azon időben alig emelkedett 2 ezer forintra; mégis nagy segítségül szolgált a folytonosan nélkülözésekkel küzdő rend tagjainak.

Ezen kitérés után, mely azonban a továbbiak megértéséhez szükséges, térjünk újra a szegedi társház aggódó főnökéhez, ki a rozszant épület tatarozását 1807. jul. 13-án újra kérelmezte. Müller Sebestyén polgármesterhez intézett leveléből idézzük a következőket. „Már a mult években könyörögtem a t. tanács előtt fedéljavításért különösen a társház azon részére nézve, mely a déli oldalon fekszik, valamint a könyvtárul szolgáló sekrestye tetejének megújításáért. Ezt a kérelmet most annál inkább kell ismételnem; mert azóta a tető még jobban megpusztult s a szobák tetővakolata nemcsak lehámlott a nyiroktól, de az eső aláfolysa megtekinthető a falakon. Meg van azokban rongálva a butor, megdohosodik az élelmszer s foszlánnyá rothadnak a könyvek. Ehez járul, hogy a penész az egész épületet áthatja s a doh szaga az egészséget veszedelemmel fenyegeti. Valóban utálat e hajlék s nyomorúság benne lakni.¹⁾ E kétségbeejtő levélnek lett némi foganatja, annyi t. i., hogy a többszörösen megejtett *alapos szemle után*

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 176.

okt. vége felé néhány száz zszindelyt veretett föl a tanács a tető beroskadtt részeire, nem tartván érdemesnek a már régen lebontásra szánt épület alaposabb tatarozását.

A míg ezek történtek, leérkezett a helytartótanáctól 1808. márcz 22-én Stróbl majdnem két év előtt beadott kérvényére a válasz, még pedig oly értelemben, hogy mivel az alapító Szeged város szegénysége miatt a piarista társháznak segélyt nem adhat, a tanulmányi alap pedig sokfelől igénybe van véve; utasíttatik a házfőnök, hogy a társház részére a csak imént adományozott custodiatusi birtok jövedelméből kérjen elúljáróitól segedelmet.¹⁾ Stróbl igazságtalannak találta a leiratot, hogy alapító létében a közszükségre adott jövedelemből kelljen egyesek fizetésének kiegészítését eszközölni; holott Szeged város és a kegyesrend között kötött szerződés határozottan kimondja, hogy Szeged város, mint alapító, örök időre magára vállalja 12 szerzetes tanárnak anyagi ellátásáról a gondoskodást. „Hogyan nevezheti tehát, kérdi a krónikás, Szeged város magát alapítónak, ha a nyomorba jutott társház segélyezését a rendre hárítja? Kinek van érdekében a piaristáknak Szegeden létele? A rendnek vagy Szeged városnak? Így óhajtandónak látszik az alapító név megszüntetése.“²⁾

Míg az anyagi szükség mély gondokba ejté a töprengő házfőnököt, némi szórakozást nyujtának neki a változatos napi események. Grassalkovics Antal herczeg u. i. gr. Brunswick József helyébe csongrádmegyei kir. biztossá neveztetvén ki, Szegvárott jun. 19-én ünnepélyesen fogadtatott s három napra reá Szegedet látogatta meg, mely alkalmat a társház tagjai arra használtak föl, hogy a ritka vendéget a Kárász-házban üdvözölték. Majd pár nappal későbben gr. Batthyány Ádám volt Szegednek vendége, ki itt időzése alatt a gymna-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 190.

²⁾ U. o. p. 190.

siumot is megszemlélvén, a természettani muzeumban néhány ritkább kísérletet végig nézett.¹⁾

E közben a politikai láthatár mindjobban elsötétedett. Háboru fenyegette az országot s nyomor annak ügyis inséggel küzdő lakóit. A békekisérletek Pozsonyban meghiusultak s most, hogy Spanyolország nem köté le Bonaparte erejét, véres háborura vala kilátás. Ausztriában népfölkelés szerveztetett, Magyarországon nagymérvű hadikészülődés indult meg. Szegeden mintegy 4 ezeret irtak össze katonának s csapatokba osztva szorgalmasan gyakorolták. Ezek azonban csupán a város biztonságára voltak szánva. Ferencz király, hogy a francziák elleni harczias hangulatot a népben ébren tartsa, sőt fokozza, birodalma országait rokonaival beutaztatta, Károlyt Csehországban, Ferdinándot Galicziában, Jánost Olasz- és József nádort Magyarországon ruházta föl a szervezés jogával. Megkezdődvén pedig a francziák elleni háboru, az esztergomi primás, mint a királyné testvére, Magyarország felső részén, József nádor pedig az alvidéken tett látogatásokat. Ez vala az ok, hogy Szeged város a nádort falai között üdvözölheté 1809. márcz. 27-én. Háromezer szegedi polgár fegyverben, 7 főispán a környékből, valamint a szomszéd vármegyék, kerületek és városok nagyszámu küldöttségei fogadták a Hód-Mező-Vásárhelyről érkező József nádort, ki megérkezte után József lotharingiai herczegnél szállásolta el magát a várban. A tisztelgők sorában első volt a kikindai kerület küldöttsége, mely a hadjárat tartamára egész gránátos ezredet ajánlott föl. Ugyancsak a tisztelgők között találjuk följegyezve a lyceum tanári karát is a vezetésökre bizott ifjuság színe-javával. Ez utóbbiak nevében Lázár Lukács és Vojnics Mátyás üdvözölték a nádort. A következő napon a

¹⁾ Hogy már ez időben jól felszerelt volt a muzeum, kitetszik az évkönyv e nyilatkozatából: *Haec enim una laus ampl. Magistratui denegari nequaquam potest, quod inde a quadriennio 800 amplius florenos in instrumenta physica ex aerario civitatis inpendit.*

város közebedet adott a magas vendég tiszteletére, ki ennek végeztével megtekinté a városházat és a fegyházat s harmadnapra Budára visszatért.

Még ugyanazon év (1809.) tavaszán a sekrestye és a társház teteje is javítás alá került. A sekrestye, nevezetesen annak teteje, mely már régóta szánandó állapotban volt, annyira, hogy nemcsak átáztak a benne elhelyezett könyvek, hanem a földszintjében tartott egyházi öltönyök is a boltozaton átcepegő víztől foszladozni kezdettek, alig várta a tatarozást. És helyiség hiányában 12 évig volt ily nyomorult hajlékra utalva annyi szellemi kincs! Pedig ezen hosszú idő alatt hányszor sürgették a házfőnökök a javítást? Hányszor kérelmeztek, rimáncodtak, esedeztek?! A tanács rendesen meghallgatta a kérelmet, küldött is ki szakértőkből álló bizottságot; de ezek jelentésének semmi eredménye nem vala. Volt eset, hogy írásban is elrendeltetett a javítás, de tényleg azt senki végre nem hajtotta; sőt egy alkalommal a kényelemháborító házfőnök előtt azon jellemző nyilatkozat tétetett: „Most meg nem javítjuk; de ha ledől, majd fölépítjük.“ Végre midőn már a könyvek jórésze, különösen a fal mellé szorultak, foszlányokká rothadt, a tanács megemberelte magát s a sekrestye tetejét aug. végeig kijavíttatta.

Jóval előbb, hogy a könyvtári helyiség tatarozása megkezdődött, érkezett Pestről a leverő hír, hogy a tevékeny szellemű erélyes rendfőnök, Egerváry, a jobbak sajnálkozására ápr. 26-án elhalálozott s helyébe a rend szabványai értelmében a kormánytanács legidősb tagja, Bolla Márton vácsi házfőnök, lépett. E változás kihatott a szegedi társházra is, a mennyiben Stróbl György Vácra rendeltetvén, szegedi házfőnökké Sztankovics Miklós lyceumi mennyiségtanár lett. Sztankovics már 13-ik évben tanárkodott Szegeden, midőn Brügg János, a bécsi császári csillagászati észlelde vezetője s ugyanott a felső mennyiségtan tanára, Zágrábon keresztül utaztában az itteni észleldét megtekintvén, ennek eszközeit

oly jókarban levőknek találta, hogy az érsek előtt sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy azok használatlanul hevernek; tanácslá azért br. Fischer zágrábi érseknek, hogy a tudomány nagy hasznára állíttassa föl a régóta szünetelő észlelő állomást. Az érsek elfogadta Brügg tanácsát, Egerváryhoz fordult még 1808. decz. havában alkalmas egyénért. Egerváry megígéré az észlelde átvételét s fölszólította Sztankovicsot, hogy legyen készen a jövő tanévre a Zágrábba menetelre. Már-már elutazandó volt Sztankovics Brügghez utasításért, midőn kitört a francia háboru s reá csakhamar a császár-város a francziák hatalmába jutott s így Bécsbe meneteléről le kellett mondania. Azalatt azonban, míg a béke helyre állott, meghalt Egerváry, Sztankovics pedig a szegedi társ-ház főnökségével biztatott meg. Lemondott tehát véglegesen a Zágrábba költözésről annál is inkább, mivel az alap, melyből állása után élvezendő 600 frtot kellett volna húznia, hadi czélokra foglaltatott le.

Az elkeseredéssel vívott harcz, mely egyrészt a mindent fölforgatással fenyegető francziák, másrészt a conservativ szellemű első osztrák császár népei között már harmadízben megújult, bár a csaták színhelyétől távol esett Szeged, még sem hagyá ezt sajnos következményeitől érintetlenül. A háboru viszontagságaitól elcsigázott katonák u. i. a fásasztó utak és a rendetlen élet minden nyomorúságának kitéve veszedelmes betegséget hurczoltak szerte az országban. Nemcsak a csaták fogyasztották a polgárok erőteljes alakjait s töltötték meg a kórházakat; hanem a háboruk elválhatatlan kísérője, a dögghalál is, rettenetesen szedte áldozatait. A királyné betegen feküdt Tatában, Károly-Ambrus esztergomi primás, kire a felsőmagyarországi nép-fölkelés szervezése bízott, a szokatlan életmódtól elgyötörve ugyanott elhalálozott, s a helytartótanács alig győzte a munkát, mely a beteg katonák elhelyezése és gondozása következtében feje fölött összehalmozódott. Ily rendeletét vette 1809. aug. 10-én a szegedi

tanács is, fölhivatván, hogy sürgősen intézkedjék tábori kórházak fölállítására ügyében, valamint e célra alkalmas helyiségeinek felszereléséről mielőbb gondoskodják, s a mennyiben a szükséges fehérneműek az idő rövidege miatt rendes úton beszerezhetők nem volnának, a lakosság közreműködése s emberbaráti áldozatkészsége vétessék igénybe.¹⁾

Valóban a gyors cselekvésre nagy szükség is volt; mert az első betegszállítmány már aug. végén Szegedre érkezett. Ezt a tanács a Tisza partján fekvő kettős katonai kórházban helyezte el. Majd midőn e helyiség kevésnek bizonyult, a katonai felügyelőség a ferenczrendiek és a minorita atyák zárdáját kérelmezte. A tanács el is rendelte mindkét épület átadását s föl hívá a bennök lakó szerzetes atyákat, hogy zárdáikat a beteg katonák részére átengedvén, a város által számukra bérelt magán lakásokba költözzenek. Világhy Mátyás minorita házfőnök készséggel engedett a föl hívásnak s társaival együtt a templom szomszédságában vonta meg magát; de a szent ferencziek gvardiánját, Járfásy Lászlót, semmi módon nem lehetett zárdája elhagyására bírni; miért is a betegek a zárda földszinti helyiségeiben foglaltak helyet, a szerzetes atyák pedig maguknak az emeleti részt tartották meg. E makacskodásnak azután az a szomorú következménye lett, hogy közülök hatan haltak el a ragályos betegségben, köztük Babinda Flórián, ki a krónikás szerint „testalkatával egy századra látszott teremve“.

Már öt épület vala megrakva beteg katonákkal, s mégis újabb helyiség szüksége mutatkozott. Okt. 18-án átirt azért a kórházfelügyelő Sztankovicsnak, hogy az ujabban érkező betegszállítmány részére néhány szobát engedjen át a piaristák társházában. A házfőnök a tanács és elüljárói beleegyezése nélkül a kérelmet nem teljesítheté, mely minthogy az átadásra nem adatott meg, Muslay József kir. biztos közbenjárására a hiány más helyiséggel pótoltatott.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 202—203.

E közben érkezett az iskolai év kezdete. Mivel a környék gymnasiumai és akadémiái, sőt maga az egyetem épülete is kórházakká alakítottak, tömegesen iratkozott be az ifjuság a szegedi lyceumba. Nov. 1-ső napján Muslay meglátogatván Sztankovicsot, ez Szenczy Elek lyceumi főigazgatóval minden ékesszólását fölhasználta, hogy, ha netalán még szóba jönne az intézet kórházi célra alkalmazása, befolyásával hártsa el a kir. biztos a csapást, mely kimondhatatlan hátrány lenne mind az ifjuságra, mind Szeged városra. S valóban szükséges is vala Muslay előzetes megnyerése; mert a helytartótanács nem sokára kiküldé Gelley József bács megyei főorvost Szegedre egy ideiglenes kórház berendezése végett. Gelley megjelent Muslay társaságában a lyceumban és a piaristák házában; de az informatio alapján a szemle eredménye az említett épületek kórházzá alakítására kedvezőtlenül ütött ki. Nem is történt többé semmi kísérlet az intézet lefoglalására. Erre különben is szükség már nem mutatkozott. Mert bár még mindegyre érkeztek beteg katonák Szegedre; de nagy levén közöttük a halandóság, a lábbadozók pedig Aradra vitetvén át, elegendőeknek találtattak az eddig kórházakul használt épületek; sőt, mit már tervbe vettek, a barakkórházak építése is elmaradt. A katonák nagy halandóságának egyik oka vala a folyton tartó esőzés s ennek következtében az utak rettenetes rosszasága, úgy, hogy a különben is nehéz beteg katonák egész a végkimerültségig elgyötörve érkezhetek Szegedre; a másik ok vala a hiányos élelmezés és az orvosok elégtelensége; miért is nem csodálhatni, hogy számos eset fordult elő, hol az éhség és nem a ragályos hagymáz (typhus) bizonyult a halál okának. A följegyzések szerint 1809. szept. 1-ső napjától 1810. jan. végeig 2600 katona halt el Szegeden.

Az 1810-ik év új fordulatot képező volt a piarista társház történetében. A miért annyira sovárogtak a tanárok, annyi-szor könyörögtek a házfönökök, teljesülésbe ment, meghall-

gatásra talált. Azok az elemek, melyek a piaristák iránt soha igaz indulattal nem viseltettek, a tanácsból kimaradtak. Zombory Pál, a társház régi hive és barátja lépve Müller Sebestyén helyébe, vele a piarista ház újjáalakítása megkezdődött.

Az ősi hajlék, melyet a piaristák beköltözésökkor 1720-ban Szeged várostól nyertek, 6 igénytelen szobácskából állott. E helyiség Demka Sándor által 1726-ik évben megkezdett építkezés befejezése alkalmával 1732-ik évben kitataroztatott ugyan, de az 1777-ik évben történt építkezés rajta semmi változást nem okozván, idő folytában annyira megvedlett, meggörbödött és megpusztult, hogy nemcsak a tanárok által, de rozantságát jellemzőleg városszerte „Hatrongyos“-nak neveztetett. Tetőfáit összeörölte a szu, léczezetét zszindely hiányában elrothasztotta az eső, falai kipúposodtak és sok helyen megrepedeztek, ajtó- és ablakrésein át dúdolt az őszi szél, padlatáról aláfolyt a csapadék, szóval oly állapotba jutott, hogy inkább vendégtelen utszéli csárdának, mint művelt emberek lakásának lehetett tartani. Láttán élcelődött az idegen, sajnálkozott a szomszédság, ledőléssel fenyegető oldalát kikerülte az átmenő s évtizedek óta nyomorgott benne a tudományok napszámosa. Csupán egyet nem indított meg, csak egy szemlélte hidegen, közönynyel, s ez Szeged város tanácsa vala. Bár a kegyesrenddel kötött szerződés létrejöttékor 1793-ban megígérte a tanács, hogy a már akkor romnak mondott épületet ujjal pótolja; mégis 17 évnek kellett letűnnie, míg az ígélet teljesedésbe mehetett. Sztankovics házfőnök u. i. 1810. aug. 13-án kérvényt intézett a tanácshoz a társház időszaki tatarozása és a „Hatrongyos“ újjáalakítása ügyében. Kérelme meghallgatásra talált s már a következő napon Zombory Pál ideiglenes polgármester, Dugonics Ádám, Belán és Virág tanácsnokok, valamint Vedres István főmérnök és Schwörz János építész szemlét tartottak a rozszant épület fölött s annak újraépítését kimondották. Aug. 23-án kezdték meg a „Hatrongyos“ lebontását s ezt okt. 24-én

befejezvé, a most Révai-utczába eső épület előrészének alapját nov. 2-án tették le. Saját szükségére pinczét is akart alá építtetni a város; de a házfőnök ezt alapos okokból ellenezvé, a tanács szándékával föl hagyott.

Minthogy a későn kezdett épület télre befejezhető nem volt, a tanárok kissé szorongva húztak át azon időt, míg az új hajlék használhatóvá válik; a fiatalabb tanárok nevezetesen kettésével laktak egy szobában, a házfőnök egyik szobáját a bölcsészettanárnak engedte át, a másikat pedig, mely neki lakóhelyül is szolgált, téli ebédlőnek rendezte be, végre a rajztanár a rajziskolában húzódott meg.¹⁾

Az 1811-ik évben végtelen sok anyagi bajjal küzködött Sztankovics s ennek szept. végétől hivatalutóda, Gúl János. A majdnem 20 évig tartó francia háboru sok nyomorúsággal árasztotta el az országot, melyek között álig volt valami nagyobb és tovább tartó, mint a pénzkrízis. A háboru költségei 1060 millió forintra emelték az állam adósságát, melynek kamatai kivonták a forgalomból az ezüstöt és az aranyat. Elárasztatott azért az ország tömérdek bankóval, melynek értékcsökkenése rendkívül nagy drágaságot okozott. A gabona például, melynek köble (4 véka) márcz. 15-én 9—12 frt volt, egy hét alatt 48—50 frtra felszökött. A városi hajdú fizetése, mely előbb 70 frtot tett évenkint, hogy megélhessen, 200 frtra emeltetett. Minden megváltozott s emelkedett a körülményekhez alkalmaztatva, csak egy maradt változatlanul, a szegedi piarista tanár évi ellátási összege, a 216 frt 40 kr. Hogy ezen összegből adósságcsinálás nélkül megélni nem lehetett, kitetszik azon keserű hangból, mely a krónikás ezen kort festő iratán végig húzódik. Nem lehet azért csodálkozni, hogy a szegedi társház nyomorúságaitól, a ki csak tehetett, szabadulni igyekezett. Ez vala oka, hogy Salamon Vazul (József) lyceumi történettanár, Nagy-Váradon, Kassán és Pózsonyban megüresedett akadémiai tanszékre pályázott, mely

¹⁾ A most elhagyott társház emeletes része 1812-ik év végén készült el.

utóbbi megnyervén, az első félév befejeztével Szegedtől végkép búcsút vett. Utódává a rendkormány Ugróczy Ferencz tanárt nevezte ki.

f) A muzeumi ablakpör, az elemi 3-ik osztály átvétele, a magy. irodalmi tanszék fölállítása és az intézct százados ünnepe.

Az 1813-ik év jun. 1-ső napján nagy veszedelemre virradt Szeged város lakossága. A délutáni órákban u. i. tűz ütött ki a felsővároson, mely a minorita atyák zárdája körötti épületeket, a szerbek felsővárosi templomát, két kincstári épülettel együtt mintegy 80 házat elhamvasztott. A tűz a nagy szárazság következtében a föltámadt orkánnal oly roppant mérvet öltött, hogy átcsapott a Tisza baloldalára, sőt leterjedt a palánkba is, hol a piaristák közelében fekvő Dósits tanácsnok házában állott meg; itt is azonban az udvari épületek mind leégték. Az oltásban részt vett a lyceum ifjúsága a tanári kar két tagjával, névszerint Illyés Ágoston rajztanárral és Ugróczy Ferencz történelemtanárral, kik egész éjjel a fecskendők mellett virrasztottak, s önfeláldozásukért a kincstár részéről épületei védelmezése miatt elismerésben és 150 frt jutalomban részesültek.

A házfőnök az új társház-rész elkészültével főgondját a sekrestyében hosszú időt töltött könyvtár áthelyezésére fordította. Minthogy azonban a könyvtartók a nyirkos helyen használhatatlanokká váltak, ápril elején a városhoz fordult új könyvtartók szerzethetése végett egy kis segedelemért. A tanács meghallgatta a kérést; de pénzt nem adhatván, két darab fiókos szekrényt ajándékozott, melyeket a múlt év márcz. 29-én elhalt és ápr. 4-én a szent ferencziek sírboltjába temetett József lotharingiai herczeg és szegedi várparancsnok hagyatékából szerzett.¹⁾ E szekrények nem feleltek meg ugyan

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 237.

a kívánalmaknak; de köszönetet mondott értök Gúl János házfőnök és a kisebb nyomtatványok elhelyezésére használta föl.

Mínthogy Bonaparte ismét hadat indított a poroszok és oroszok ellen s katonáit Ausztria és Csehország határán helyezte el, népei nyugalmának biztosítása végett Ferencz király újra csapatösszevonásokat eszközölt s ezeknek föntartására a mult országgyűlés által megajánlott pénzt és élelmszereket a megyékből és a királyi városokból beszerezni rendelte. Társházunkat is megint az adakozók sorában találjuk, a mennyiben a megye utján 6 frtot fizetett s a kir. pénztárba 10 frtot küldött. Szeged város ezuttal mit sem kért a piaristáktól; habár neki is tetemes áldozatot kelle hoznia, megajánlván 37 lovast, míg az egész megye összesen 73 katonát adott. Csongrád megye a szegedi piaristák iránti figyelmét a közterhek viselésében tanúsított készségükért az által kívánta jutalmazni, hogy szegvári rendes gyűlésében aug. 4-én a lyceum igazgatóját, Szenczy Eleket, Grassalkovics Antal főispán ajánlatára táblabíróvá választotta.

Majd ezen év (1813.) elején Lánczy József királyi biztos már másodízben küldetett ki Budáról Szegedre. Mostani huzamosabb itt időzésének oka vala azon följelentés, melyben Lausevits Péter Szeged város néhány tisztviselőjét és két kincstári hivatalnokát hűtlenséggel vádolta. A vizsgálatnak komoly következménye lett, a mennyiben több tisztviselő állásától megfosztatott s kártérítésre ítéltetett. Zombory Pál és Kraller Miklós ezen alkalommal állásukról önkényt lemondottak. A hivatalnok-hiányon azután akképen lön segítve, hogy apr. 13-án új választás rendeltetett el, melynek eredménye vala, hogy Szluha Ádám bírónak, Kiss József, előbb Csongrád megye adószedője, polgármesterré, Dianovszky József tanácsnokká, Réh János városi főügyésszé és Lausevits Péter népszószólóvá választattak, kiket szent Döme templomában Pálfy Sándor palánki plébános még ugyanazon napon fölesketvén, harang-

zúgás, ágyúdörgés és zeneszó mellett a nép a városházába visszakisért.

A passarovitzi béke következtében (1718. jul. 21.) az ország újra a temesi bánság birtokához jutott, mely azonban, mint jogilag kellett volna, megyékre nem osztatott, hanem az örökös tartományok módjára igazgattatott. Mária Terézia belátván a törvénysértést, a bánságot az anyaországhoz szorosabban csatolta és vármegyékre osztotta. Némely részek örök áron eladattak, mások pedig a kincstár birtokába menvén át, bérbe adattak. Egy ilyen nagyobb kincstári birtok volt Szeged közelében is, az u. n. szőregi uradalom, melyet a korona Szeged városnak 600 ezer forintért zálogba adott. E nagyterjedelmű birtok jórésze árterület volt, hová duzzadás alkalmával a Tisza és a Maros vize szétömlött, kivált a Szent-Iván és Gyála közötti terület majdnem teljesen használatlanul hevert évről-évre. Szomorú szívvel szemlélé e dús jövedelmet ígérő területet Vedres István, Szeged város tevékeny szellemű főmérnöke, s mert szülővárosa javára törekedett, elhatározta hasznosítani a kincset rejtő földet. Tervet dolgozott ki tehát az árterület vízmentessé tételére s azt Szeged város hatóságának, mint ez idő szerinti földesurának, bemutatta. Tetszett a hasznot ígérő terv, mely majdnem 4 évi munka után végrehajthatván, több mint 4 ezer hold föld értékesítettetett. E területtől, mely vízmentesítőjétől *Vedresháznak* neveztetett, kért hasznbérbe a piarista házfőnök is 1813-ban vetőföldet, mely a folytonosan szükségét szenvedő társháznak nagy előnyére vált; mivel az élelmiszerek a pénz devalvációja és a háborus idők miatt még mindig nagyon magas áron adattak. Ez okból társházunk évkönyvei Vedrest egyéb módon is tanúsított nemes figyelmeért a piaristák jóltevői sorában emlegetik.¹⁾

Napoleonnak 1813. okt. 19-én Lipcse melletti veresége nagy örömmel tölté el Magyarországot, beteljesülve híven

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 253—254.

reményét a béke iránt, mindenfelé ünnepélyek rendezettek. Szegeden, hová a győzelem híre decz. 8-án érkezett, polgári és katonai személyek részvétele mellett egyházi ünnepély tartatott. Részt vett ebben intézetünk ifjusága is, mely alkalommal Grosser János lyceumi tanár emelkedett szellemű magyar beszédet tartott a palánki templomban. Egyéb módon is megülték a győzelem emlékét városszerte mindenütt; mulatságot tartottak s gyűjtéseket rendeztek a polgárok a sebesült harcosok javára, melynek eredménye 712 frt 21 kr bankó és 16 frt 31 kr ezüstpénz lett. A lipcsei ütközet, valamint az egész francia hadjárat csataképeit, rajzokban és írásban, megkapta nov. 13-án a szegedi társház szépen gyarapodó könyvtára egyik külföldi barátjától, Witsch Rudolf mérnöktől, ki a temesi bánság fölmérésére felsőbb helyről kiküldve levén, 1808. és 1809 ik évben a piaristák vendégszeretetéért többször igénybe vette.

Főlemlítjük még ezen évből a Tiszának szokatlan időben történt nagyobb mérvű áradását, mely a szilléri töltés elhanyagolása következtében majd végzetessé vált a városra. 1813. decz. 11-ikén u. i. az erős szél annyira fölkorbácsolta az ártéren előmlő roppant víztömeget, hogy a töltésen nemcsak átcsapkodott, hanem azt tetemesen alámosván, rajta szakadást okozott. A szerencsétlenség híre villámgyorsan elterjedt a városban s a lakosság a félrevert harangok által figyelmeztetvén, rövid idő alatt előzönlé az egész töltésvonalat. Gyors munkájának az lőn eredménye, hogy a felsőváros mélyebb helyeinek előntése után a szakadás betömetett s a nagyobb kárnak eleje vétetett.

Az 1815/6. évben a társház személyzet-száma egygyel szaporodott. Szalay Miklós u. i., ki előbb a Szeged város által alapított Kistelek községben 6, majd Martonoson 26 évig lelkipásztorkodott, ez utóbbi helyen hívei száma folyton növekedvén, templom és plébánia-lak építéséért folyamodott a kincstárhoz. Fáradozása nem is maradt siker nélkül; mert a

templom és a paplak csakugyan fölépült. Most azonban midőn benne agg napjaira nagyobb kényelmet hitt föltalálni, Takács Márton, kalocsaegyházmegyei érseki helynök, a plébániát saját papjai részére lefoglalta s az érdeemes szerzetest rendfőnöke által nyugalomba helyeztette. Bolla Márton nem akarván izetlenkedni az erőszakoskodóval, Szalayt 1815. jul. 28-án a közeli Szegedre helyezte át.

A három év előtti veszedelem újra ismétlődött. A rendkívüli időjárás, nevezetesen a hosszantartó esőzés félelmesen megduzzasztá Európaszerte a folyókat s ezek között a város keleti oldalán hömpölygő Tiszát, melynek vize a talajon átszivárogván, elszomorító látványt okozott a városban. Egész utcásorok vízben állottak, elhagyatva lakóik által. Mintegy 1300 ház dőlt össze vagy repedezett meg a fakadó víz következtében; a mélyebb fekvésű helyeken csolnakokon közlekedtek s a magasabb helyek földalatti boltjait sok helyütt fél méter víz borította. A nagy költséggel készített tiszaparti töltés a víz óriási nyomását alig-alig bírta már s minden pillanatban tartott a lakosság a gátszakadástól. Éjjel-nappal talpon volt a polgárság s körömszakadtig védelmezé roskadozó otthonát. Már négy helyen állíttatott a város vízemelő gépet; de a roppant víztömeget apasztani nem valának képesek; végre is a Tisza apadásával Vedres István által ásatott csatornákon át szabadult meg a város szept. utolján az iszonyú belvizektől. De nemcsak a víz, hanem maga a levegő is az ember ellen lázadt. 1816 jan. 28-án u. i. olyan rettenetes hózivatar támadt, milyenre e kor emberei nem emlékeztek. Több ezer barmot elölt a hófuvás; egész csapat lovast, kik Vásárhelyről Aradra igyekeztek, a nyílt mezőn eltemetett, s megrakta hóval a város utcáit annyira; hogy a közlekedés több napon át teljesen fönakadt. A piarista-lak és templom közti kertben is annyira összegyűlt a hó, hogy 6 ember 10 napon alig győzte attól megszabadítani.¹⁾

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 279—280.

Ugyanezen év okt. havában Ferdinánd főherczeg, Magyarország katonai főparancsnoka, körutra indult az országban. Szegedre 6-án érkezett, hol a hatóság nagy ünnepélyességgel fogadta. Kiss József polgármester lovas polgárság élén várta a város határánál a főherczeget, ki a lakosság ezrei és a díszben álló katonaság sorfala között éljen-rivalgással üdvözölve és kísérve vonult a várba. Scheftsik Alajos házfőnök a tanári kar nevében üdvözlé a magas vendéget, ki a nyilvános épületek és a katonaság megszemlélése után Vásárhelynek vette utját. E látogatás eredménye lön, hogy a főherczeg a *kis katonáknál* a vallástanítás hiányát tapasztalván, Barta Ferencz intézeti igazgató utján Gubiczer Ferencz tanárt fölszólítá a katonanövendékek hittani oktatására, mit ez főnökének engedelmével elfogadván, 1817. jan. hónaptól kezdve heti két órában megkezdé a hittan tanítását.¹⁾

Még a mult évben történt, hogy Tamásy József lyceumi természettan-tanár kérvényt adott be a tanácshoz, hogy a muzeum kisebbik termének keleti oldalán a fénytán taníthatása végett ablak nyitassék. Scheftsik házfőnök értesülvén a kívánatról, ellenkérvénnyel járult a tanács elé, melyben az ablakvágásra már megadott engedély visszavonását kérelmezte. Okul hozta föl, hogy ő azt fölöslegesnek tartja, meg különben szokatlan, sőt az ő beleegyezése nélkül meg sem is engedhető; mivel a törvények tiltják valamely épületen más fundusára néző ablak nyitását.²⁾ A tanács elfogadta a kérvényező semmit mondó okait s a városi pénztár javára hitt tenni, ha határozatát végre nem hajtattja. Tamásy főnökének ezen indokolatlan eljárása ellen 1816 jul. 15-én újra kérvénnyel állott a tanács elé, nyomós okokkal fejtegetvén az előnyt, mely az ablakvágásból az ifjuságra háramlik. „Tiz esztendeje, ugymond, mióta a szegedi lyceumban a természettant tanítom; ismerem tehát a hátrányt, mely a fénytán gyakorlati megvilá-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 282.

²⁾ Terjedelmes levelét l. u. o. 286—288. l. 1816. jul. 5.

gítása végett a tanítás helyétől távolabb eső rajzterem keletre néző ablakainak igénybe vétele által származik. Ehez járul a mondott teremnek a physikai kísérletezésre alkalmatlan volta, minthogy a rajztermet teljesen elsötétíteni nem lehet, az eszközöket is oda úgy kell minden egyes alkalommal behurczolni, újra meg újra fölállítani, mely idővesztegetéssel és eszközromlással van egybekötve; sőt, a mi főfigyelmet érdemel, a rajztanítást háborgatja, elodázza vagy a physikai kísérletet az el nem halasztható rajztanítás miatt lehetetlenné teszi. Hiszem, hogy Szeged város t. tanácsa az említettek tekintetbe vételével a magánosnak képzelt jogsérelmét az ifjuság szellemi java alá helyezi.⁴ 1)

Tamásy főnebbi jóra törekvő kérelmét a tanács beható vizsgálat alá vevén, kebeléből jul. 23-án szakértőket küldött ki. Ezek az ablakvágást csakugyan szükségesnek találták; nehogy azonban Scheftsiket intézkedésük által megsértsék, ki az ablaknyitás által a világosság behatását gátolható néhány gyümölcsfája életét féltette, a lyceumi tanártestület véleményét kívánta a tanács hallani. A bölcsészettanárok véleménye az ablaknyitás mellett volt, melyet Karácsonyi Incze igazgató saját kérvénye mellé kapcsolván, a tanácsnak benyújtott. Mire a tanács hosszú fontolgatás után az ifjuság szellemi haszna szempontjából a véleményt magáévá tevén, már előbb meghozott határozatát végrehajtatta.²⁾

1818. jun. 18-án Bolla Márton rendfőnök látogatást tett a szegedi társházban, mely alkalommal tapasztalván a szűk körülményeket, a rend által 1793-ik évben Szeged városnak kölcsönképen adott 700 és 2500 frt tőkétet, illetőleg ezeknek haszonélvezetét, a szegedi társháznak örök időre átengedte. Ugyancsak ezen év. jul. 25-én szenderült jobblétre a szegedi társházhoz keblezett, de 1808-ik év óta Teréz nővérénél tartózkodó Dugonics András nyug. egyetemi tanár, a kegyesrend

1) Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 289.

2) U. o. p. 291.

díszre, és az u. n. *Deszkás-temetőbe* tétetett örök nyugalomra. Tevékeny szellemét bizonyítják művei s jó szívét azon ezer forintnyi alapítvány, melynek kamatját a kegyesrend legidősebb tagja kapja évenként.

Ezen év (1818.) aug. 16-án néhány szegedi polgár panaszt emelt a helytartótanács előtt Jeger József, Fekete János és Hódy Ferencz népiskolai tanítók ellen kötelességmulasztás, zsarolás és kegyetlenkedés miatt. Az ügy megvizsgálása Karácsonyi Incze lyceumi igazgatóra bízott, ki Szeged város kiküldötteivel már-már befejezendő volt a vizsgálatot, midőn Jeger József, az egyik vádlott, meghalt. Ez az eset, valamint a bepanaszolt tanítók vétkessége arra indította a tanácsot, hogy a szegedi polgárság sürgetésére Bolla rendfőnökhöz fordult, kérvén ezt, hogy az elemi iskolák tanítását a kegyesrend vállalja magára. Bolla bármennyire óhajtott a polgárság kívánatának eleget tenni, az ajánlat elfogadásában rendi viszonyok akadályozták; miért is csupán a 3-dik elemi osztály átvételét ígérheté meg, ezt is leginkább azon okból; mivel Illyés Ágoston rajztanár már az elhalt Jeger betegsége alatt is az apró növendékeket díjtalanul oktattatta. Szeged város köszönettel fogadta a rendfőnök készségét s vele a 3-ik osztály átvételére 1819. aug. 31-én a szerződést megkötötte. E szerződés értelmében tartozik a kegyesrend az elemi 3-ik osztály *kizárólagos* tanítására egy magyarul és németül beszélő egyént küldeni, kinek részére Szeged város évenként 300 bankó forintot, vagy ennek megszüntével 200 ezüst frtot, továbbá 6 öl tüzifát a behordással együtt megajánlott.¹⁾

Habár már az előbbi évek országgyűlései sürgették a magyar nyelv tanítását a gymnasiumokban, a tősgyökeres magyar városok ettől, mint főlöslleges tehertől, szándékosan óvták az ifjúságot; az 1819. máj. 13-án kiadott helytartótanácsi rendelet azonban felelősség terhe alatt meghagyta az intézeteknek az említett tantárgy behozatalát. Szeged várost elsőnk

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

között találjuk ez üdvös rendelet foganatosításában, a meny-nyiben a vidék idegen ajku tanulóira való tekintetből elhatározta, hogy a magyar nyelv tanítása a gymnasium minden osztályában még ugyanazon év folytában megkezdetik s az előmenetelből érdemjegy adatik, a bölcsészeknél pedig a hittani tanszékhez köttetvén a magyar nyelv és irodalom tanítása, ezért a tanár részére 1819. decz. 1-ső napjától évi 100 frt tiszteletdíj utalványoztatik.¹⁾ A magyar nyelv tanítása a gymnasium minden osztályában Verseghy Ferencz grammatikája szerint történt. Megjegyzendő, hogy a szegedi gymnasiumban 1816-ik évtől fogva a magyarok történetét a dívó szokástól eltérőleg magyarul tanulták az ifjak s ugyanezen nyelven is történt annak a magyarázata. Ez pótolta némileg az eddig hiányzó rendszeres magyarnyelvi oktatást.

Fölvirradt nagy sokára az 1820-ik év. A piaristák Szegedre költözésének ez vala százados évfordulója. Nagy ritkaság és áldás egy intézet életében, kivált oly sok viszontagság után, minőket e lapok olvasói előtt halavány vonásokban föltüntetni iparkodtunk. Aug. 27-én, mint a piarista rend szent alapítója évforduló napján ül meg a társház százados ünnepét. Róka József makói alesperes tartott e napon ünnepélyes istenítiszteletet, Kreminger György palánki plébános magyar szentbeszédet intézett a nagyszámban összegyűlt hivekhez, melynek végeztével Endrődy János házfőnök Szeged város intelligens közönsége előtt az ifjuság neveléséről és a tudományok becséről emelkedett szellemű latin beszédet mondott. E ritka nap emlékére Vedres István főmérnök verses füzetet adott ki,²⁾ Katona Dénes pedig a kor szokása szerint ódában dicsőíté az alapítókat és a tudományokat.³⁾ Az ünnepélyt emlékezetessé tette, de egyszersmind reá zavarólag hatott a

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ „A szegedi Múzsák százados ünnepe.“ Vedres Istvány. 1820. Szegeden.

³⁾ „A Kegyes Oskolák Százados Ünnepe Nemes Szabad Királyi Szeged Városában.“ Szegeden, 1820.

szerb templom e napon történt leégése. Az ünnepet megelőző éjjelen u. i. erős zivatar támadt, a villám a szerb templom tornyába lecsapott; de azt azonnal lángba borítani nem tudta. Dél tájban tört ki a láng, mely a templom minden éghető részét elhamvasztotta s a harangokat a toronyban elolvasztotta.

Fönnebb említettük, hogy az elemi 3-ik osztály tanítása a piaristákra bízott s tiszteletdíjúl 300 bankó frt kötött ki. Ezt az összeget 1823-ban 200 ezüst forinttal kívánta a város kiegyenlíteni, melynek Endrődy házfőnök midőn tudomására jutott, febr. 17-én kérvényt intézett a tanácshoz, hogy maradjon meg a 300 bankó frt ezen évben is; mivel a társház körülményeire nézve ezt az összeget előnyösebbnek találja. E kérelemre febr. 21-én válaszolt a tanács, értesítvén Endrődyt, hogy a fizetést felsőbb rendeletre változtatta ezüstre; ha azonban a házfőnök bankó pénzben kívánja kézhez venni, utasítva van a pénztárnok annak ilyen pénzben való kifizetésére.¹⁾

Ugyanezen év szept. 22-én tartott rendi nagygyűlésben Endrődy nyugalomba lépte miatt a társház vezetése Mészáros Lászlóra bízott, ki okt. 20-án érkezvén Szegedre, kötelessége szerint először is a ház tisztogattatásához látott. A tisztogató kötelezettségét az 1793-ik évi szerződés értelmében Szeged város magára vállalta; de mert a helytartótanács még jun. 2-án azon rendeletét tette közzé, hogy az intézetek főntartói mindazon kisebb javításoktól, melyek a tisztaságra vagy a lakás kellemesebbé tételére vonatkoznak, eltiltatnak; Szeged város a tisztogató teljesítését halogatta. Mészáros azért kérelemmel fordult a tanácshoz a tisztogató ügyében, fejtegetvén, hogy a helytartótanács rendelete Szeged városra, mint mely szerződéses kötelezettségben áll a kegyesrenddel, nem vonatkozhatik, annál is inkább, mivel a társház az alapítványi összegből sem képes tisztességesen megélni; annál kevésbé van azon helyzetben, hogy a társház javítgatását,

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

tisztítását az élelemre szánt összegből fődözze.¹⁾ E kérvényt Szeged város tanácsa a helytartósághoz pártolólág terjesztvén föl, ettől okt. 27-én oly értelmű válasz érkezett le, hogy „a piarista atyák kérelme szerződésen alapulván, jogosnak találhatik; miért is utasíttatik Szeged város tanácsa, hogy az épület nagyobb javítása mellett az időszaki meszelést is eszközöltesse. Egyebekre nézve meghagyatik, hogy a rendelethez magát szigorúan alkalmaztassa.“²⁾

g) *Húsz év története. (1827—1847.)*

Szeged város tapasztalván azon szellemi és anyagi hasznót, mely lyceuma által úgy saját, valamint az egész vidék fiatalságára s vele a város lakóira háramlik, rajta volt, hogy iskolái betetőzése végett jogakadémiát hozhasson falai közé. Erre az alkalom az 1827-ik évben valóban kedvezőnek is látszott. Pécssett u. i. a tervbe vett akadémia ügye régen vajudott; az ország határán levő pozsonyi a hozzá közel eső győri miatt mindegyre néptelenedett s ez által fölöslegesnek látszott. Ez a tudat ösztönözte Szeged várost, valamint a felsőbb tanintézet hiányát élénken érző szomszéd vármegyét, hogy a kínálkozó alkalmat megragadván, az ország rendeinél s általok Ő Fölségénél lépést tegyenek a jogakadémiának Szegeden fölállítására. Az eszme a felsőbb körökben nem talált ellenzésre; sőt az *egybegyűll karok és rendek az akadémiának Szegeden fölállítását elhatározván, létesítését Ő Fölsége előtt javaslatba hozták*. S csakugyan föl is szólítá a kincstár Szeged város hatóságát, mily alapot tudna kimutatni a kérelmezett akadémia számára. A tanács, mint híre terjedt, Szeged város által a szőregi uradalomra adott 600 ezer frt zálogösszeget ajánlá föl. A szegedi akadémia még csak az óhajtasok stádiumában volt, hírére már is tömegesen keresé föl a

1) Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. II. p. 334.

2) U. ott. p. 335.

környék ifjusága szép hirű lyceumát. Bár már előbb is nagyszámu hallgatóságnak örvendett; de fönnállása harmadik évtizedében oly rohamosan emelkedett benne az ifjuság száma, hogy a tantermekben az előadást ülve hallgatni alig lehetett, később pedig álló hely sem jutott. E körülmény arra birta a tanári kart, hogy az előadásra szánt helyiséget a természettani muzeummal megbővitse. Mindennek daczára a szegedi akadémiából semmi sem lett. A fáradozás sikertelenségének okát valószínűen a kincstár által ezúttal vissza nem fizethető zálogösszeg hiányában lehet keresni.¹⁾

Ugyanezen év vége felé (nov. 13.) tartatott meg a kir. biztosság megszüntével br. Orczy Lőrincz főispán beiktatása Szegvárott. E körülményt házunk történetében azért találjuk megemlítettőnek, mivel Bálinth Antal lyceumi tanár az ünnepélyt fölhasználván, a nagy hazafi és literator tiszteletére dalban fejezte ki a társház érzelmeit. Orczy nem is mulasztá el Babarczy Imre helytartótanácsos által megköszönni a figyelmet, s midőn a következő év (1828.) május havában gr. Teleky József csanádi főispán beiktatása végett Makóra rándult, az ezen szintén résztvevő Letavay Sándor és Bendik Ferencz lyceumi tanároknak megígérte, hogy a társházat meglátogatja. Igéretét jun. 22-én váltotta be, mely alkalommal gyönyörködve szemlélte Scheftsik tanár physikai mutatóványait.²⁾

Az 1830-ik év emlékezetessé lett a szigorú tartós tél és nagymérvű havazás miatt, minek természetes következménye vala az áradás. A Tisza nagyon megáradt; de az éber polgárság mindent elkövetett a földuzzadt víztömeget medrében tartani. Szilber József polgármester és Babarczy Imre helytartótanácsos szüntelenül emeltették a töltéseket, melyeknek szintjét a folyton növekvő víz igyekezett elérni. Szerencse, hogy az áradás ideje alatt szokatlan szélsend uralkodott; de így is nem csekély vala a veszedelem. A szilléri töltésen

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 4.

²⁾ „Similia — mondá Orczy — nunquam fui contemplatus.“

éjjel-nappal munkáskéz foglalkozott s a keleti part hosszában öröket állítottak. Máj. 8-án az esti órákban azonban nagy riadalom keletkezett. A sörház csatornáján u. i. áttört a víz, mely a nagy nyomás következtében csakhamar elárasztá a környéket; de az örök idején észrevevén a nagy veszedelmet, a harangok félreverése által összezsúfolták az embereket, kik Vedres István utasítása szerint rövid idő alatt gátat vetettek a félelmes áradatnak.¹⁾

A Tisza említett ijesztgetésénél nagyobb bajt hozott Szeged város lakosságára az 1831-ik évben kiütött cholera (epemirigy). E pusztító vész Kelet-Indiából származott s Oroszországon át meglátogatván Észak-Európát, máj. elején hazánkat is fölkereste. Ismeretesek a zavargások, melyek pusztítása alatt felső Magyarországon, kivált a ruthen nép között támadtak; itt csupán csak azt említjük, hogy az Alföldre érvén, a városokat sorba vette. Szolnokon jun. elején lett ismertté, kevéssel előbb Pesten, majd Debreczenben s jul. első napjaiban már a szomszéd Csongrádon dühöngött. Szegeden jul. 16-án volt az első cholera-eset, mely halállal végződött; a következő napon már több halálozás fordult elő, melynek hatása alatt Spányik Glycér igazgató, mielőtt még felsőbb helyről intézkedés történt volna, az ifjúságot szétbocsátotta, illetőleg az iskolákat bezáratta. A városban nagy vala az orvoshiány. Sobay György, a város főorvosa, egy hónap óta a szobát volt kénytelen őrizni, Sperlagh András másodorvost hidegláz gyötörte, Singer Vilmos városi sebész pedig maga is elkapta a cholérát, melyből csak tiz nap mulva szabadulhatott ki, s így egyedül a Máriássy ezred orvosára vala utalva annyi ezer ember. Voltak ugyan a pesti egyetem részéről orvostnövények többen leküldve; de hozzájuk a nép bizalommal nem

¹⁾ Érdekes a víz magasságának följegyzése, mi a város rendkívüli mély fekvését is jellemzi: „Parjitis Collegii nostri, plateae Szegfü obversi pars infima, seu cum terra in eodem horizonte sita, tempore maximae exundationis altior fuerit 4' 0" 6"', quam libella Tibisci.“

viseltetett. Midőn azért a baj jul. 28-án egész erejével látszott föllépni, elérkezettnek látta az időt. Grüber József piarista tanár, hogy orvosi ismeretét s ügyességét szenvedő embertársai javára értékesítse. S valóban az általa készített gyógyszer, utasítása szerint használva, a legjobb eredményűnek bizonyult. Apró üvegecskében osztotta szét a bajban sinlődőknek szesztartalmu orvosságát, melyen kívül fáradszematlan volt a betegek látogatásában, gyógyításában, annyira, hogy nap nap után százankint folyamodtak „csodaszeréhez“, mely 10—15 óra alatt enyhületet, gyógyulást szerzett a betegeknek. Nemcsak a szegedi polgárokat gyógyította díjtalanul Grüber; hanem Dorozsmáról, Szőregről, Szabadkáról, Kikindáról, stb. is tömegesen ostromolták. Nagy vala a nép közt a halandóság. Veszélyesnek tarván a tanács a városban fekvő temetőbe takarítani a hullákat, a várostól jó távol eső helyre, a mai palánki temetőbe hordatá ki a cholera áldozatait. A följegyzések szerint a négy plébániában összesen 5300 kath. hívő veszett el cholérában.

A cholera megszűntével Szeged város hatósága Grúbert Ő Főlségének legmagasabb figyelmébe ajánlá, mely alkalommal Gerencsér János és Kolb József tanácsnokok vizsgálatából kitünt, hogy Grüber Szegeden a járvány tartama alatt 1177 beteget gyógykezelt, kik közül csupán 33 esett a cholérának áldozatul, a vidéken pedig több mint kétezer ember használta sikeresen orvosságát és követte utasításait. 1831. szept. 10-én szűnt meg a cholera Szegeden s a hatóság reá 8 nappal hálaadó körmenetet rendelt az alsóvárosi Mátyás-templomhoz, hol Bódy Antal rókusi plébános nagyhatású beszédet tartott a hiveknek.

Azon idő alatt, míg a cholera városszerte dühöngött, a gondatlanság és rosszakarat a társház falain belül megrontá a gyengélkedő Orbán Lajos házfőnököt, kinek helyébe a rendkormány Grüber Józsefet nevezte ki szept. 14-én. Grüber mindenek előtt (szept. 16.) Szeged város hatóságát keresé meg

kérelmével a társház javítása ügyében, azután pedig a társházban igyekvők testületi szellemet teremteni s türethető anyagi állapotot biztosítani, mely igyekezetében a nagy tudományú Spányik Glycér igazgatóban készséges támogatóra talált. Spányik azonban nem sokáig vezethetné a lyceum ügyeit; mert Bolla Márton halála után a helyébe lépett Grosser János Ö Főlsége akaratából őt Budára rendelte a társház és gymnasium igazgatására. Spányik 1832. jan. 30-án távozott Szegedről, mely alkalommal az ifjuság ragaszkodása iránta fényesen nyilatkozott; mert nemcsak a sorfalat képző tanulók éljenrivalgása kísérte a távozót, hanem kocsjá előtt a város kapujáig 24 bölcsész-ből álló banderium lovagolt. Spányik helyét a sokoldalú Grüber foglalta el, egyesítvén személyében az igazgatóságot a házfőnökséggel.

Grüber nevelői tapintatának nemsokára fényes tanujelét adta. Febr. 12-én ünneplé u. i. Szeged város szeretett uralkodója születésnapját, melyet az által is kívánt maradandóbb emléküvé tenni, hogy azt a közkórház javára rendezett nyilvános táncmulatsággal kapcsolta össze. Hogy pedig az ebből származó jövedelem annál tekintélyesebb legyen, a tanács a lyceumi ifjuságot is részvételre szólítja föl. A körültekintő Grüber nem tartá helyesnek a heves vérű ifjuságnak a nép számára rendezett táncmulatságban való megjelenését, melyet különben a rendtartás sem engedett meg; de a tanácsot sem akarván megbántani az ifjuság visszatartása által, úgy segített a dolgon, hogy mint ügyes nevelő a bölcsészek előtt nyíltan föllépett s szívökre beszélvén, reá vette őket, hogy saját élvezetök háttérbe szorításával mutassák meg szívnemességöket az ügyefogyottak iránt, s mit a mulatságra szántak, adják össze s ajánlják föl a kórháznak. Az ifjuságra hatott az igazgató bizalmas és buzdító szózata, annyira, hogy a bölcsészek 200 váltó forintot gyűjtöttek össze, mely összeget Grüber díszben öltözött 4 tanuló által febr. 4-én a tanácsnak következő irattal kézbesítettett: „A midőn szab. kir. Szeged városának

polgárai a legkegyelmesebb apostoli királyunk I. Ferencz dicső születése napjának tiszteletére a városházi épületben — nyavalyákban sínlődő embertársaink fölsegélése végett — tánczos mulatságot tartottak : akkor a kegyes oskolákban tanuló ifjuság, Ő királyi Fölségének a nyilvános táncmulatságokat tilalmazó törvényét s ebben magát a koronás törvényhozót e jeles napon hív jobbágyi engedelmességgel megtisztelni kívánván, a fönnevezett szegény betegeknek segedelem szolgáltatására külömb, hozzá illő módot választott, kiki tulajdon tetzése szerint alamizna-pénzt összehozván, mellynek summája 200 váltó forintokra rüg. A tanuló ifjuság ezen szives ajánlását teljes bizodalommal és oly alázatos kéréssel a tettes nemes Tanácsnak általadja, hogy azt örökös tőkepénzül a rókusvárosi ispotály számára kegyesen elfogadni s a tőle esztendőnkint fizetendő kamatot az ott sínlődő felebarátaink élelmére fordítani méltóztasson.“¹⁾

A városi tanács örömmel fogadta az eszélyes igazgató eljárását s az ifjuság ajándékát febr. 17-iki gyűléséből átíratilag megköszönte, illetőleg következőkben nyugtatta: „1832-ik esztendőben febr. 17-én nemes szab. kir. Szeged városában tartatott Tanácsülés alkalmával Tisztelendő Grüber Kalazantius Jósef, a helybéli Oskolák Házának Rectora, a Lyceum és Gymnasium Directora, folyó esztendőnek febr. 14-én költ levelében Ő Felsége Legkegyelmesebb Urunk és Királyunk Születése Napján e Város által a betegségben sínlődő szegények fölsegállítására rendelt Tánczos mulatság alkalmával a tanuló Iffiuság által ugyanezen szép czélra szentelt, tetszés és tehetség szerint öszvehordott 80 pengő forintokat nyújtja be. Mely szives ajánlása az itt tanuló Iffiuságnak kebeléből kirendelt és Návay Tamás, Dadányi Pál II-ik évi Bölcselkedést, Dániel Károl és Bózsó János I-ső évi Bölcselkedést hallgató Urakból álló kiküldöttség által a fönnevezett summával való-
ságban által szolgáltatván, annál nagyobb örömmel és elősme-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 21.

réssel vétetett, minthogy a helybéli Tanuló Ifjuság ugyanazon fönt nevezett napon tartott Táncczos mulatságnak elkerülésével Ő Apostoli Királyunknak fönnálló Táncczos mulatságokat szorosán tilalmazó törvényeit megtisztelvén, magának a Koronás Törvényhozónak ez által hív jobbágyi engedelmességet mutatta légyen, ezen szent czélra fordítandó érzékeny szívvel, buzgó felebaráti szeretettel jegyellő adomány jövendőknek örök Példájára a Polgár-mesteri hivatal által ép valóságban föntartatni, és abból járulandó Kamatokat a helybeli Kórházban sínlődő betegek élelmére s egyéb segéllésére fordítani rendeltetik.“¹⁾

A kórházi mulatsághoz hasonló ünnepélyességgel ülte meg Szeged város Ferencz király uralkodásának 40-ik-évfordulóját ugyanezen év márcz. 4-én, mely alkalommal a tanács ősi szokás szerint a nép számára a piac közepén ökröt süttetett és két 10 akós szegedi terméssel telt hordót üttetett csapra. Az ünnepély táncmulatsággal végződött, melyben az előbb oly szilajnak jellemzett ifjuság „törvénytisztelethől“ nem vett részt, a mi a krónikás szerint „laudem juventutis apud honoratiores viros mirum in modum auxit“.

A gymnasium első osztálya, a mióta felsőbb rendeletre az elemi iskolától elszakított, világi tanár vezetése alatt állott. Grüber tapasztalván, hogy Eördögh Farkas hajlott kora miatt nemcsak nem képes megfelelni kötelességének; de az élénk vérű ifjuság egészen kifog rajta, javasolta az öregnek, hogy nyugalmaztatását kérelmezze. Eördögh érezvén gyarlóságait, megfogadta a tanácsot, s úgy Szeged város hatóságánál, mint Lajtsák Ferencz főigazgatónál lemondását 1832-ben beadta, illetőleg nyugalmaztatását kérelmezte. A tanács engedett a kérelemnek s az első osztály vezetését is a kegyesrendre bizni elhatározta. E végből Pálfy János és Kolb József tanácsnokok fölkeresték Grúbert, hogy vele előlegesen megbeszéljék a dolgot. Grüber a rendfőnökhöz fordult utasításért, melyet megnyer-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 22—23.

vén, nem késett a tanácsot az elfogadás föltételéről haladéktalanul értesíteni. A tanács erre febr. 27-én a következő átiratot küldötte az igazgatónak: „A tanuló ifjuságnak nevelése egyik lévén mindenkor feő gondjaink közül, minekutánna hitelesen értesültünk, hogy az 1-ső Deák Oskolának eddig volt tanítója Eördögh Farkas úr öregsége miatt a tanítóságról végképp lemondott, a választott Községgel egyetértőleg abban állapodtunk meg, hogy ezen 1-ső Deák Oskolának jövődöbéli tanítását is Szent Calazantius szerzetes teljes érdemű Férjfiaira bizzuk: mihez képest a tisztelt Szent Szerzetnek f. é. febr. 22-én hozzánk botsátott betses Levele következésében Tiszt. Pater Rector s Director urat az eránt tudósítani szerentsénk nagyon, hogy azon esetre, ha Feő Tisztelendö Pater Provincialis eő Atyaságának tudta s helyben hagyásával az említett 1-ső Deák Oskola Tanítását a nagyérdemű szerzet magára vállalandja, a kinevezendö új Tanítónak a szükséges házi eszközökön kívül, mellyek mindazonáltal tsak ezen új Tanítónak első beszerkeztetésekor adattathatnak, esztendönkint 250 pengő frt állandó fizetést s 40 pengő frt honorariumot ajánlani készek vagyunk, a miről is, a midön Feő Tisztelendö Pater Provincialis eő Atyaságát tudósíttatni kérnénk, betses kedvezéseibe ajánlottak, szokott tisztelettel maradunk.“¹⁾

Grúber a tanács átiratát sietett Grosser János rendfőnöknek tudomására hozni, a ki megbizta őt maga helyett a tanács ajánlata alapján a szerződés megkötésével. Hogy azonban a nyugalomba helyezett tanító helye üresen ne maradjon, illetőleg az ifjuság hátramaradást ne szenvedjen, 1832. márcz. 30-án Antal Alajos tanárt Szegedre küldötte az 1-ső osztály átvételére. Grúber a szokásos formaságok között vezeté be az új tanárt osztályába, Eördöghnek pedig megköszönvén az intézetnél 30 évig tanusított tevékenységét, őt osztályától elbúcsúztatta. A nyugalomba lépett tanár szülőföldére, Trencsénmegyébe költözött, melynek választott táblabirája volt. Grúber rendfőnöke

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

nevében az első osztály átvételére márcz. 16-án (1832.) kötötte meg Szeged város hatóságával a szerződést, melyet Szögyény Lőrincz a helytartótanács nevében szept. 5-én szintén elfogadott, illetőleg megerősített. Ezen szerződés értelmében Szeged város kötelezi magát a szegedi társháznak évenként 290 forintot fizetni, melyből az illető tanár ellátására 250 frt, failletménye fejében 20 frt és tiszteletdíjára ugyannyi fordítatik. A följánlott szobabutorzat egyszersmindenkorra szintén a szerződésbe foglaltaték.¹⁾

Följegyzésre méltó, hogy az 1832-ik év ápr. 1-ső napján szüntette be véglegesen Kreminger György plébános szent Döme templomában a megye és város fölhívására az eddig szokásban volt német misét és szentbeszédet,²⁾ valamint felsőbb rendeletre az iskolai év aug. 15-én záratott be. Ettől kezdve a nagy szünidő aug. és szept. hónapra határozatott.

Grúber tapasztalván, hogy az elemi 3-ik osztályt, melynek a világi tanítók alatt alig volt 10—15 tanulója, most Menyhárt Ágoston szelíd bánásmódja és tapintatos vezetése mellett az ifjak 90-en fölül látogatják, őt megjutalmazás végett Szeged város hatóságának ajánlotta, kérvén, hogy mivel ezen iskolába majdnem kivétel nélkül a legszegényebb néposztály gyermekei járnak s így a tanító mellékjövedelemre nem számíthat, a rajztanár irányában tanusított nagylelkűséghez hasonlóan számára 50 frt tiszteletdíjat szavazzon meg. A tanács elismerte Menyhárt érdemét, megdicsérte buzgóságát s 1832. aug. 13-án tartott gyűlésében az 50 frt tiszteletdíjat neki megajánlotta, mely figyelemre méltó elismerés, miután a helytartótanács által is jóváhagyatott, a tiszteletdíj 1832/3. tanévtől folyósítottatott.³⁾

Ugyanezen év vége felé egy kis kellemetlenség érte a társházat az u. n. *piarista-kereszt* miatt. Még 1769 ik évben

1) Eredetije a kegy. r. társház levéltárában.

2) Híst. Dom. Schol. Piar. III. p. 24.

3) U. o. p. 26—27.

Vér Antal és Mák János szegedi polgárok Kónya Kristóf házfőnök előtt, ki azon időben plébános is vala, arra kötelezték magukat, hogy a röszei utban a Ballagi-tó és az alsóvárosi „Makkos-erdő“ között egy keresztet állítanak s azt éltek fogytáig gondozzák; sőt hogy haláluk után is legyen a keresztre gond fordítva, kijelentették, hogy e célra 100 frt alapítványt tesznek le. Az alapítvány letétt-e vagy nem, a levéltári iratok között nyoma nincsen; annyi azonban bizonyos, hogy fölszentelését a piaristák eszközölték s pár ízben a megkopott keresztet ők festették. Ez okból a nép előtt *piarista-kereszt* néven volt ismeretes. Történt azonban, hogy 1812-ik évben a szél a keresztet korhadtsága miatt kidöntötte, a hatóság pedig azon a czimen, hogy piarista-kereszt, reá parancsolt Gúl János házfőnökre, miszerint helyette újat csináltasson. Gúl szabadkozott; de a hatóság azzal állott elő, hogy Vér Antal és Mák János utódai állítják, miszerint elődeik 100 frt alapítványt tettek le a piaristáknál a keresztnek örök időre való föntartására. Állításukat gr. Königsacker rendfőnöknek Szablik István igazgatóhoz czimzett vagyónadási levél töredékére alapították, melyben az fordul elő, hogy „ez a pénz (a keresztalapítók utódainak magyarázata szerint a keresztalapítvány) a szerzet vagyonához számítassék.“ Mely állítást a hatóság elég érvnek találta a kereszt fölállításának kötelezettségére. Gúl tehát, mert egyebet nem tehetett, engedvén az erőszakos követelésnek, a ballagitói keresztet a „saját nevében és a maga költségén“ megújította. Ezt a keresztet azonban 20 esztendő múlva, vagyis 1832. szept. 12-én a forgószelel újra kidöntötte s Grúber a város utján fölhívást kapott annak helyreállítására. Grúber, mivel a piaristáknak e nemű kötelezettségére a társház levéltárában semmi iratot nem talált, fölkérte a tanácsot, mutasson föl bármely irott bizonyítékot, mely az említett keresztnek a piaristákat kötelező gondozására vonatkozik, szives készséggel fog engedni e fölszólításnak. Minthogy pedig erre a városnál semmi

okmány nem találtatott, a tanács fölösleges terhet nem akarván róni a társházra, a kereszt gondozásának kötelezettsége alól a piaristákat minden időre fölmentette. Nehogy azonban a félszázad óta kegyeletesnek tartott hely az Üdvözítő megfeszítésének jelvénye nélkül maradjon, Ábrahám József és Varga József faragó mesterek „ájtatos indulatukból“ Grúbertől 1832. okt. 18-án a kidőlt kereszt érczfeszületét elkérték, azt újra befestették és sajátkezüleg készített 7° magas tölgyfa keresztre szegezvén, „a Jézus Krisztus szenvedésének tiszteletere fölállították, oly föltétel alatt azonban, hogy ezen buzgó igyekezetök legkisebb terhet vagy kötelezettséget ne vonjon se reájok, se maradékaikra.“¹⁾

Az 1833-ik év nevezetessé lett társházunkra, illetve Szeged városra. Szept. 4-én jött u. i. a nagy Széchenyi István Szegedre az első gőzhajóval. A „Duna“ gőzhajón Orsováról fölrandulván Pallavicini őrgrófhhoz, Szegeden kikötött. Grúber fölismervén a minden előre jelentés nélkül érkező hazafit, Deáky Károly igazgató társaságában a társház nevében saját hajóján üdvözölte s a piaristák vendégeül meghívta. Széchenyi megköszönte a figyelmet s Babarczy Imre helytartótanácsos és Kiss József városbíró társaságában a piaristáknál ebédelt. Távoztakor évkönyveinkben megörökített ezen szavakat mondotta: „Visszatekintek lovas katonák szokása szerint a Pater Piaristák Collegiumára; azok is Marschnak indulván, visszanéznek kvártélyokra, melyben jól tartattak.“ A nemes gróf tiszteletere e napon a városi „Casinó“ rögtönzött estélyt adott, hol Széchenyi összegyűlve találta Szeged város intelligentiáját. Az éjszakát a hajón töltötte s másnap (szept. 5-én) reggeli 8 órakor 288 szegedi polgár társaságában Algyőre rándult, hogy ennek földesurát tervének megnyerje. Az ebédet Babarczynál költötte el és szept 6-án a Tisza partján összesereglett nép éljenrivalgása és mozsarak durrogása között tért vissza a „Vaskapu“-hoz.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 30—31.

Szeged város hatósága örömmel tapasztalta, hogy a rókus-városrész lakói évről-évre szaporodnak, mi által a majdnem száz év előtt állított fatemplom a hivek befogadására elégtelen; alapító jogánál fogva azért elhatározta, hogy az igényeknek megfelelő állandó templomot épít. A ma plébániául szolgáló templom alapkövét 1829. aug. 16 án tette le nagy ünnepélyesség között Kreminger György palánki plébános; de a templom csak négy év múlva készült el, s miután abban Béró János népszószóló gondoskodása folytán a szószék, orgona és a főoltár elkészült, 1833. nov. 24-én szent Rókus tiszteletére Róka József makói alesperes fölavatta. Az első szentmisét benne Béró János, a fönnevezett népszószólónak uj misés fia tartotta, mely alkalommal a palánki plébános nagyhatásu fölavató beszédett mondott.¹⁾

Föl kell említenünk még ezen esztendő eseményeinek hű registrálása czéljából a lyceumi tanári kart ért azon kitüntetést, hogy kebeléből Scheftsik Alajos természettan-tanárt, ki tanárkodása mellett 1827. óta a Lázár-család Ágoston fiának nevelője volt, József nádor István fia mellé bölcsészektanítónak választotta.

1834-ben összeütközésbe jött a társház Kreminger György plébánossal. Grúber József házfönök már régen sürgette a plébánost, fordítsa figyelmét a csaknem használhatatlanná rongyolódott miseöltönyök megjavítására. Midőn azonban év év után mult s az ígért javítás nem következett be, Grúber a plébános testvéréhez, Kreminger Antalhoz fordult, ki szabálytalan viseletű bátyja mellé társplébánosul neveztetett ki. Ez azonban sokfelé levén elfoglalva, állítólag elfeledkezett. Grúber ezért kérvényt adott be a társház nevében még 1833. aug 25-én Szilber József polgármesterhez, ki azonban betegeskedése miatt nem intézkedhetett, nov. 28-án pedig a város tisztujításakor Petrovics János foglalván el helyét, folyamodványa sokáig elintézetlen maradt. Végre decz. 23-án Petrovics

¹⁾ Hist. dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 38—39.

polgármester, Kolb József tanácsnok, Szilber Antal főügyész, Pintér János adószedő és Béró János népszószóló, mint a tanács kiküldöttei megjelentek szent Döme templomában, s ott a plébános és Grúber jelenlétében a leltározott egyházi öltönyöket megvizsgálván, kitünt, hogy a piaristák sekrestyéjében 10 miseöltöny egészen elrongyolódott, 5 avult és egyetlen egy sincsen ép állapotban; a plébánia sekrestyéjében ellenben pár avult öltönyön kívül mind jókarban van. A küldöttség a tapasztaltakról a tanácsnak jelentést tett, mely decz. 27-én azon határozatot hozta, hogy 1. a plébánia számára az avult öltönyök kijavítandók, 2. a piaristák részére 5 új miseöltöny készítenendő, a többi pedig mindennapi használatra kiigazítandó. Wöber György templomgondnok e határozatra, be sem várván a tanács utasítását, a szükséges intézkedést megtette, illetve 2 diszes miseöltönyt hozatott Pestről, 3 ujat pedig Szegeden csináltatott. A plébános az új öltönyöket azon ürügy alatt, hogy használat előtt fölszenteli, magához vette s közülök 3 ujat, köztök a 300 frt értékű pesti miseruhákat is, lefoglalta. Grúber ismervén a tanács határozatát, 1834. jan. 29-én a lefoglalt öltönyöket vissza követelte, melynek midőn Kreminger György nem engedett, őt a tanácsnál bepanaszolta. A tanács jogosnak tartá Grúber követelését; azért is febr. 24-én a plébánosnak meghagyta határozata teljesítését, melynek midőn ez engedelmeskedni vonakodott, febr. 25-én néhány tanácsbelit küldött ki, kik a plébánost az öltönyök átadására szorítsák. Kreminger kezdetben makacsul ellenszegült a küldöttség akarátának, állitván, hogy ő mint plébános ura az egész templomnak, tehát hozzá tartozik mindaz, a mi a templomé. E nemű jogát Kőszeghy püspöknek 1804. decz. 5-én kelt decretumára alapítá. A tanács azonban mit sem törődött a decretummal; Kremingertől elszedte a lefoglalt miseruhákat s a piaristáknak átadta azon meghagyással, hogy nagyobb ünnepek alkalmával, ha a plébános azokat használni óhajtja, engedtessek meg neki. Nehogy azonban a

szóbeliség visszaélésre adjon alkalmat, az óvatos Grúber a tanácshoz intézett köszönő-levelében márcz. 5-én a többek között ezeket írja: „Megegyeztünk a plébános úrral, hogy ő nagylelkű Alapítóink febr. 24-én kelt rendelete szerint a piaristák számára 15 kijobbított és 5 új misemondó ruhákat a mi sekrestyénkbe, illő kézbe általhozhatja és abban állandóan tartatja, mi pedig a tettes tanácsnak ugyanazon napi kegyes rendeletéhez betűig ragaszkodván, nékie a barátság föntartása végett viszontag megengedtük, hogy ámbátor a főnevezett ruhák különösen a piaristák használatára, nem pedig a plébánosok közhasználatára (cousus) készítettetek, mégis azon ruhákban ő is, de csak nagyobb szükségben, öltözködhessek, úgy mindazonáltal, hogy ennek végeztével illő kézbe, a mi sekrestyénkbe visszaszolgáltassa. Mely tiszta ember-ségből, nem pedig kötelességből adott engedelmmünk eránt kinyilatkoztatásunkat, hogy utódaink tudomása végett a nemes város jegyzőkönyvébe iktattassanak, alázatosan könyörgünk.“ Kéri egyszersmind a tanácsot, engedje meg, hogy „szerzetünk-nél bevett szokás szerint az 5 új misemondó ruhák béllésére azon szavakat, melyekkel kegyes rendeletökben is élni méltóztattak, rá írassuk: Szabad királyi Szeged város a t. n. tanácsának kegyes adakozásából a piaristák használatára készült 1834-ik Esztendőben.“¹⁾ Mely kívánatra Szeged város tanácsa ápril 10-én következő végzést hozta: „Minekutána a 398. sz. a. beadott Tiszti jelentéshez mellékelt jegyzetnek Felírását megerősítő Küldöttségnek, de magának főtiszt. Kre-minger György szent Demeteri Plébánosnak és All-Esperest Úrnak is aláírásával a tisztelt Szerzet elegendőleg bátorságo-sítatik: a kért fölírásnak a kérdéses Ruhákra való fölírása fölöslegesnek lenni találtatik.“²⁾

Daczára azonban a szóbeli egyezségnek és irott biztosítéknak, a templomszerek közös használata miatt mindennaposak

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 51.

²⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

voltak az izetlenségek, melyeket a magával mit sem törődő plébános gyarlóságait kizsákmányoló Szűcs Antal segédlelkész szitogatott; azért is nagy meglepéssel fogadták a piaristák azon hírt, hogy Lonovics József egri kanonok, ki a legközelebbi országgyűlésen fényes tehetségének oly ritka jelét adta, Ő Fölsége által csanádi püspökké neveztetett ki. Reményt nyújtó eset vala ez a társháznak a szegedi plébánia fejtelenségének megszüntetésére s vele a régen nélkülözött békesség visszaállására. Lonovicsnak Temesvárra érkezését nem késett fölhasználni tisztelete nyilvánítása végett a piarista társház. Grüber házfőnök és Deáky igazgató u. i. személyesen vettek részt a kitűnő főpap beiktatásán, mely alkalommal Horváth Cyrill bölcsészettanár magyar órában dicsőíté a főpásztori erényeket, Valentini János pedig latin költeményben igyekvék a társház örömét tolmácsolni.

Lonovics a társház iránti figyelmét legelőször 1835. ápr. 5-én tanúsította az által, hogy a püspöki szék üresedése alatt Maros György püspöki helynöknek a szegedi társház főnöke részére engedélyezett egyházi szerek megáldás-jogát Grúbernek megújítja; majd előbb a márcz. 2-ikán Bécsben elhunyt Ferencz király *Gloriosuma* végett márcz. 14-ikén Budára menet a társházat meglátogatta. Midőn pedig a plébánián az önmagáról megfeledezett plébánossal nem találkozhatott, kiről különben Szűcs Antal káplánja által is nagyon kedvezőtlen információt nyert, ígéretet tett visszajövetkor a plébánia rendbehozására. Lonovics ígéretét márcz. 20-án váltotta be; de mert a plébános hasznavehetetlenségéről személyesen is meggyőződött, azt öcscsével, Kreminger Antallal, ki ez időben Temesvárott a hittudomány tanára vala, pótolta; ezután Kreminger Györgyöt végleg lemondattván állásáról, Kreminger Antal 5 szótöbbséggel szegedi plébánossá választatott. Az új plébánost Róka József makói alesperes iktatá be ápr. 26-án a palánki plébániába.

Lonovics május 28-án újra Szegedre jött. Célja vala a

bérmálás szentségének kiosztása és az u. n. „Canonica visitatio“ megtartása, mely alkalommal Horváth Cyrill költői lelke magas szárnyalásának másodízben adá bizonyítékát, üdvözölvén a főpapot, mint a tudományok fölkentjét. A püspök huzamosabb Szegeden időzése alatt meglátogatta az iskolákat, köztük a lyceumot, melynek máj. 30-án tapasztalt előmeneteléről nagy elismeréssel nyilatkozott; majd a következő napon megkezdé a bérmálás szentségének kiosztását, még pedig a roppant közönség és kedvezőtlen időjárás miatt ez alkalommal a piarista-ház tágas folyosóján. Hétfőn az alsóvárosban bérmált, kedden pedig a gymn. ifjuságnak külön osztá ki a bérmálás szentségét, melynek befejeztével Szeged város és környéke kitünőségének társaságában a piaristák vendégszeretetét vette igénybe.

A bérmálás befejezése után kezdetét vette a „Canonica visitatio“. Részt vettek benne Fábry Ignác oldalkanonok, később kassai püspök, Major István titoknok, Kreminger Antal alesperes, Grüber József piarista házfőnök, Nyáry Ferenc rókusi, Németh Faustin felsővárosi és Melicher János alsóvárosi lelkészek káplánjaikkal együtt. A megejtett vizsgálat jegyzőkönyve 1840. nov. 17-én hirdettetett ki a palánki plébánián. A jegyzőkönyvnek a piaristákra vonatkozó részei a következők: A piaristák társháza melletti sekrestye, miután Szeged város mint kegyúr a plébánia részére is ilyet építtetett, a piaristák birtokában meghagyatik; ebben tartásuk ők ezentúl egyházi szereiket, akár saját, akár városi költségen szereztettek azok. A sekrestye kulcsai a házfőnöknél tartassanak. Hogy a piaristák elvégezhesék miséiket s azokra elegendő oltáraik legyenek, megengedtetik, hogy nemcsak a szent Kereszt oltárát fölállíthatják minél alkalmasabb helyen; hanem a hivek adakozásából új oltárokat is emelhetnek és *a plébániai mise előtt is misézhetnek a főoltárnál*. Erre azonban a prédikáció alatt nincsenek följogosítva. Megengedtetik továbbá, hogy nagyobb ünnepeken az ifjuságnak énekes misét tarthassanak, rendtársaikért nagy

gyászmisét mondhassanak ; de ezek idejéről a plébánost előre értesítsék s oly időt válaszszanak reájok, mikor a plébániai functiók szünetelnek. A kántor és a harangozó szolgálata, ha igénybe vétetik, külön díjazandó. Hogy pedig az ifjúságban a vallásos érzet ápoltságát, megengedtetik az Úrnap egész nyolczada alatt a szentség kitétele az ifjúság miséjén, valamint a nagy oltárnál miséző piarista a hiveket megáldoztathatja. A mellékoltároknál miséző ezt csak a plébános engedelmével teheti.¹⁾

Az 1836-iki esztendő rendkívüli szárazsága s számos tűzese által vált emlékezetessé. Jun. 8-ától okt. 22-ig semmi eső nem esett, mi miatt az élelmiszerek ára igen magasra szökött. Ehez járult némely járványszerű betegség, mely főleg a Bán-ságban szedte áldozatait; majd aug. 2-ától szeptember 20-ig mindennap, néha többször is ugyanazon napon, tüzeset fordult elő s ez gyújtogatásból származott. Az aug. 4-én támadt tűz a szerb iskola háta mögött a gymn. épületre is majdnem végzetessé vált. Grüber aggódván a társház és az intézet jövője fölött, személyesen keresé föl a tanácsot s kieszközölte, hogy úgy a lyceum, valamint a társház padlása, mely az építés alkalmával nem nagy figyelemben részesült, a támadható tűz esetére a szobák beégése ellen biztosítékot nyújtson. A tanács helyén látta a gyors intézkedést; azért is mintegy 386 kocsi agyagos földnek fölhasználása után 6"-nyi réteggel vonatott be a padlás.

Minthogy Grüber kedvelt személyisége, valamint a piarista atyák buzgósága miatt a vallásos hivek nagyobb számban fordultak szentmise szolgáltatása végett a társház tagjaihoz, Kreminger Antal plébános az 1834. decz. 31-én tartott kerületi gyűlésben paptársai előtt panaszt emelt a piaristák ellen, magát jövedelmében megkárosítottának hívén, azoktól úgy remélte a jámborlelkű hiveket elvonni, ha az u. n. mise-stipendiumokat fölemelteti. Tetszett az indítvány a plébános-testü-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

letnek, azt elfogadta s ebből kifolyólag Kreminger, mint alesperes, 1835. jan. 13-án átirt Grúbernek, tudtul adván, hogy a mise-stipendiumok minimumául 50 kr határozottatott. Fölszólította ez alkalommal még, hogy a végzett misék ellenőrzése végett azokról jövőre rovatos kimutatást terjeszzen be. Ezzel azonban nem elégedett meg Kreminger, hanem fölkérte a püspököt, hogy határozatuknak érvényt szerzendő tiltsa el a piaristákat az olcsó stipendiumok elfogadásától, később pedig gyanúba hozta őket, mintha elvállalt kötelezettségeknek nem elég lelkiismeretesen felelnének meg. Grúber híret vevén a fondorlatoknak, 1837. jan. 13-án a püspökhöz fordult, fölfedvén előtte a dolog állását s a piaristáknál dívó miseszokásokat, teendői iránt tanácsát kikérte. Lonovics jan. 18-án válaszolt Grúbernek, kijelentvén, hogy bár eljárását correctnek találja és a maga részéről semmi változtatást abban nem kíván; mégis a kerületi gyűlés célját tekintve az összhangzat kedvéért a határozathoz alkalmazkodást ajánlja.¹⁾ Minthogy azonban az idők mostohasága miatt a hivek az eddig szokásban volt 30 krnyi stipendiumnál többet nem ajánlottak, a plébánosok pedig ennyiért misézni nem akartak, ezek Grúbert vették gyanúba, mintha tőle eredne a hivek informálása. A kerületi papság reményeiben csalódván, Szűcs Antal kisteleki plébános indítványára újra vádat emelt Grúber ellen, ki erről Pichler János szőregi lelkész által értesülvén, a rágalom ellen szigorú vizsgálatot kért a püspöktől. Lonovics jul. 19-én felelt Grúbernek. Levelében a többek között mondja: „Panaszáról atyaságodnak értesültem. Soha oly dologban nem indítok vizsgálatot, melynek forrását a szeretetlenségben találom. Atyaságod eljárását szabályszerűnek ismerem. Csak a szeretet, mely tűrő és elnéző, ne hiányozzék, a kicsinyes akadékoskodás és az anyagiakban való vetélkedés megszűnik. Ezt szent vallásunk tanítóinak szem elől téveszteni nem szabad.“ Így lohasztá le idejekorán az eszélyes főpásztor szelid szavaival az egymás ellen törekvők harczai kedvét.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 65.

Deáky Károly lyceumi igazgató 1838. febr. 18 án hirtelen elhalálozván, a rendkormány az igazgatóságot újra Grúberre bízta. Nehogy azonban ezen intézkedés által szerződészegéssel vádoltassék a kegyesrend, Grosser eljárásának okát adá a tanács előtt is, mely minthogy Grúberrel teljesen meg volt elégedve, a házfönökség az igazgatósággal még két évig maradt összekötve.

Grúber egy kis pénzre tevén szert, gyarapítani akarta a társház vagyionát. Sajnálva tapasztalta u. i., hogy a tanároknak szórakozásra alkalmas helyök hiányzik, s mert a társház szük kerthelyisége erre alkalmasnak nem látszott, venni pedig a társház jövedelméből nem tudott, ilyennek szerzését a magáéból elhatározta. Az u. n. „Bánomkertek“, kivált a mely rész a Tisza árja ellen biztosítva volt, igen magas áron keltek; kénytelen volt másfelé nézni. Talált is a czélnak teljesen megfelelő egy ily helyet a Kálvária háta megett. E kert 3150 □-ölet tett s eladási ára 1700 vfrt volt. Grúber a megvásárlásra megtette a szükséges lépéseket. Mindenek előtt Szeged város tanácsához fordult engedélyért, mely a városnak föntartott előbbségi jog alapján azt készséggel megadta; azután pedig Grosser rendfönök beleegyezését nyerte ki oly föltétel alatt, hogy a társháznak veendő birtokért attól évenkint 300 vfrt visszafizetést nyerjen élte fogytaig. Mely engedély és biztosíték után Vagner Ferencznétől 1840. máj. 30-án a vételár lefizetése után Gerencsér János tanácsos jelenlétében a kertet átvette és a társházra iratta. A társház által a városnak ez alkalommal adott térítvény a következő: „Alább írtak a tettes Nemes Tanács engedelmeből a Kálvária megett helyezett 4 pásztában, mintegy 300 utból álló szöllöt a Kegyes Szerzet szegedi háza számára Vagner Ferencz özvegyétől, született Hasenblasz Anna asszonytól, megvenni széndékozván, a nemes Város jogainak biztosítása tekintetéből magunkat és szerzetes házunkat kötelezzük: hogy a megvásárlás esetére az érintett szöllötől a szokott adót azonképpen, mint a többi

polgári birtokosok évenként fizetni fogjuk, és ha netalán Szerzetes házunk e nemes városból valaha elenyészne, ugyanazon szőlő a vételbeli summa és javítások visszapótlása után azonnal a nemes várost, mint egyes tulajdonost fogja illetni. Szegeden, május 24. 1840. Esztendőben.“¹⁾

Lonovics püspök az 1840-iki országgyűlésről máj. 23-án Szegeden át Makóra, majd Temesvárra visszatérvén, itt eddig nem ismert ünnepélyességgel fogadtatott; később pedig Ő Főlsége által a haza és a király iránti érdemeiért belső titkos tanácsosi czimet nyervén, aug. hóban a magyar és osztrák püspökök rendkívüli követe gyanánt a vegyes házasságok ügyében XVI. Gergely pápához küldetett. Bécsbe utaztában szept. 13-án érkezett Szegedre, hol Grüber a tanári kar élén magyar nyelven üdvözölte, majd elutaztakor dr. Tóth János lyceumi tanár társaságában Kistelek határáig elkísérte.

Megürülvén Vezzerle halálával a pesti egyetemen a történelmi tanszék, Reisinger János lyceumi tanár 4 pályázó közül azt elnyerte s ez által dicsőséget hozván a szegedi lyceumra, 1841. febr. 18-án új állomására költözött.

Grüber fölbuzdulván a múlt évben nyert engedelem által, 1841. ápr. 16-án új kérvénnyel járult a tanácshoz, hogy engedné meg a társháznak kertjök szomszédságában Kondász Jánosné 170 és Szemmári Jánosné 120 utból álló szőlőjét a már egyszer kiállított térítvény értelmében örök áron megvehetni. A kérelemre azonban a tanács felelete vala: „A szerzetes ház birtokában levő szőlőnek a kiadott térítvény melletti megvétele a Tagoknak némüleget multságokra lévén megengedve, miután ezen ujabban célbavett szőlő szaporítással gazdálkodási ág fölnyitása céloztatnék, olly végre való ingatlan javak szerzése pedig, mint a nemes városi ügyész örökösödhetését örök időre kizáró, a törvény értelmében nem engedtetethetnék: a szóban forgó szőlőknek megvétele

¹⁾ Aláírva Grüber József házfőnök, Vallim Mihály Vicerector, Bélik Zsigmond Spiritualis és a város kiküldöttei. Hist. Dom. Szeged, Schol. Piar. III. p. 75.

meg nem engedtetetik.“¹⁾ Grüber e határozat értelmében a főntnevezett Kondászné szőlőjét örök áron meg nem szerezhetvén, a vétel árát a szőlőre zálogul adta, oly kikötéssel, hogy ha az 30 esztendő leforgása alatt vissza nem váltatnék, újra 30 esztendeig marad a társház birtokában.²⁾

A rajziskola az alapítási szerződés értelmében évenként 6 öl tüzifát kapott a várostól, mely azonban 3 terem fűtésére, kivált hosszabb tél idején, elégtelennek bizonyult. Hanuss János rajztanár beleunván az. évenkénti fatöbblet kérvényezésébe, 1844. ápril 30-án a tüzifát nagyobb mennyiségben kérte mindenkorra megállapíttatni. Kérvénye a helytartótanács elé került, melyről jun. 4-én Lonovics, mint a nagyvárad-kerületi iskolák főigazgatója, Kreminger iskolai biztost értesíté, miszerint „Ő Főlsége kegyelmesen megengedte, hogy a szegedi rajziskola részére a tüzifa évenként 18 öltre emeltessék“, stb.³⁾

Az 1845-iki év rendkívüli nedves volt, melynek következtében a Tisza és a Maros annyira megáradt, minőre eddig még nem emlékeztek. Voltak ugyan áradások 1830 ban, midőn máj. 14-én 23' 9" 2''' volt, 1816-ban jun. 10-én 24' 0" 2''', 1772-ben máj. 28-án 24' 3" 5''', 1845-ben máj. 29-én 24' 7" 6'''-ra emelkedett a víz magassága. A Tiszán túl a szőregi országut kivételével az egész terület víz alatt állott, hol a víz magassága 3—6' között változott. Az újszegedi házak nagyrészben összeomlottak, a megmaradtak összeropedeztek. Szerencse a városra, hogy erősebb keleti vagy déli szél nem uralkodott; az északi szél azonban máj. 16-án veszedelmet hozott Vedresházára, melynek töltéseit a fölkorbácsolt hullámok átszakították. A városban a pinczék mind megteltek vízzel. Grüber október vége felé, midőn már a víz teljesen lehúzódott, a társház pinczéjét mintegy 3'-nyira homokkal feltöltette.

1) Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 85.

2) U. o. p. 86.

3) U. o. p. 98.

Grúbernek ez volt utolsó működése Szegeden. Nagy-Becskereken u. i. föllállítván a gymnasium, ennek 1846/7-ben első igazgatójává neveztetett ki, helyét pedig Szegeden Valentini János foglalta el. Ez mivel a zákányi birtok házilag történt kezelése által tetemes adósságba döntve találta Grúber örökét, a nagy távolság miatt különben is alig kezelhető birtok eladását Grosser rendfőnök előtt javaslatba hozta. A birtok, mely a közönségesen Barátok- vagy Sárkánytelekje nevezetű pusztának és semlyéknek egy harmadát tette, 1731. márcz. 1-ső napján Podhratzky György birónak érdemei elismeréseül Szeged város által örök időre ajándékba adatott.¹⁾ Podhratzky nem tudván műveltetni a zákányi birtokot, adóssága fejében, me'y 200 frt tőkepénzből s ennek két évi 24 frt kamatjából, továbbá 10 akó budai vörös borból, akóját 3 frtjával számítva, állott, 1733. jun. 26-án a piaristáknak örök időre átengedte, mely átengedést ugyanazon napon Szeged város hatósága is elismerte és megerősítette. Ezen 113 év óta a társház birtokában levő mintegy 428¹/₂ holdnyi terület folytonosan bérbe volt adva; de mert az utóbbi időben bérlője nem akadt, Grúber házilag volt kénytelen kezelni s elhanyagoltsága miatt reá nagyobb összeget fordítani, mely beruházás mintegy 6000 forint adósságot vont maga után. Valentini, hogy az adósságtól s a birtok kezelésével járó bajlódástól meneküljön, főnökének, valamint a helytartótanácsnak 1846. szept. 9-én nyert engedélye alapján²⁾ Telbisz József Benedek lippai gyógyszerésznek 20 ezer frtért eladta s a belőle kifizetett 10 ezer frtot a helytartótanácsnak 1847. febr. 17-én kelt beleegyezésével Szeged városnak 6⁰/₁₀-ra kölcsön adta.

¹⁾ Az adománylevél a kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 100.

h) A szabadságharcz és a német-világ.

Az 1848-ik év emlékezetes marad nemcsak hazánk, de társházunk történetében is. A politikai mozgalom Európa-szerte mindent megingatott. A trónok megrendültek s úgy látszott, arra vala az általános törekvés irányozva, hogy lerontassék mindaz, mit a századok *tekintélyül* állítanak az emberiségnek. A mozgalmat Franciaország kezdette meg, elüzvén királyát, Fülöp Lajost. Követték a példát az olaszok, kiknek követelése elől IX. Pius pápa Gaëtába menekült. Az elégtelenség átcsapott Ausztriába és Csehországba. Nem csoda tehát, ha a jobblét utáni vágy erőt vett a magyar államférfiakon is, kik ekkor Pozsonyban a haza javán tanakodtak. Tőlük nyert tüzet a pesti fiatalság, mely márcz. 15-én a magyar szabadságot proklamálta. A mozgalom híre csakhamar elhatott Szegedre is, hol mindenki, kiből csak életszíkra pislogott, föléledt az örömhírre. Ez a föllángolás nem hagyható érintetlenül a múzsák hajlékát sem; de azért az ifjuság, távol minden féktelenkedéstől, megszokott módon végezte kötelességét mindaddig, míg annak a rendkívüli körülmények jun. 2-án határt nem szabtak. Ekkor u. i. a tudományok eddig békés hajléka az események gyors fejleménye következtében Mars sebesült fiainak tanyájává alakítottatott át. Ez vala oka, hogy Grúber György rendfőnök korább jelzett hivatalos látogatása elmaradt.

A szabadság valamint a világiak, úgy a piarista-rend tagjai között is korlátot tört; így történt, hogy a szegedi társház két tagja, Várady Móricz és Ziskai Pál gymn. tanárok, a szerzetes öltönyt a nemzetőrség egyenruhájával cserélték föl. E merész lépés maga után vont a többi fegyverfogható tanárok besoroztatását is; de melyet gr. Batthyány Lajos, Magyarország miniserelnöke, mint a papi állással meg nem egyezőt, megszüntetett.

E mozgalmas napok alatt a változatosság utáni vágy a piarista-rend fiatalabb tagjait arra bírta, hogy a szerzet kormányában módosításokat eszközöljenek, mely végből július 2-ikára összejövetelt rendeztek Pestre, hová Szegedről Valentini János házfőnököt és Tóth János lyceumi tanárt is meghívták. Ezen előértekezlet rendkívüli gyűlés összehívását határozta, mely szept. 3-án 94 tag jelenlétében valóban meg is nyitattott. A szegedi társházból e gyűlésen részt vettek a házfőnökön kívül Pallyó András, Várady Móricz és Thüringer Ambró tanárok. A gyökeres reformot sürgető káptalan tagjai közül sokan külsejökön is mutatták a megváltozott viszonyokat. A gyűlés elején Palotay József egyetemi bölcsészettanár indítványozta, hogy küldöttség menesztessék br. Eötvös József közzt. ministerhez megtudni: 1. Van-e szándéka a magyar kormánynak a piarista-rendet továbbra is föntartani? 2. Akarja-e a szerzetet a felekezeti iskolákban és a tanzékek betöltési jogában meghagyni? 3. Remélhet-e a rend a Custodiatusi birtokán szenvedett úrbéri károkért kárpótláshoz jutni? 4. Ha nem remélhet, szabad-e a társházak és egyének számát apasztani? Végre 5. esedezik a rend, hogy az állami iskolák által saját iskoláiból ki ne szoríttassék. A küldöttség tagjai Palotay József, Tamásy József, Horváth Cyrill és Lutter Nándor szeptember 4-én küldöiknek jelentést tettek, előadván, hogy a minister kijelenté, miszerint a szerzetről, mint papi testületről a synodus, mint tanárokról a nemzetgyűlés lesz hivatva határozni. Eddig még egyiknek nyilatkozatát sem ismeri. Kárpótlást az urbériség behozataláért nem remélhetni; azért is a szerzetházak kevesbítését eszközölhetik.¹⁾ Ezek tudomásul vétele után a teendőkről tanakodtak; majd Palotay (Purgstaller) Józsefet a letett Grüber György helyébe rendfőnökké választották, valamint a kormánytagokat és a házfőnököket ujakkal cserélték föl. Így lett a szegedi társház fejevé a szegedi születésű Sümeghi Pál, Va-

¹⁾ Az 1848-iki kegy. r. nagygyűlés jegyzőkönyve. 2. l.

lentini János előbbi házfőnök pedig ugyanily minőségben Pestre helyeztetett át kormánytanácsosi cízzel.

Míg ezek Pesten történtek, Szegeden is mozgalmas élet uralkodott. A szerbek, kik a magyarság ellen föl valának izgatva, Szent-Tamás körül elsánczolták magukat. Támadtak kisebb-nagyobb összeütközések, melyeknek sebesültjei Szegedre szállítottak. Ez vala az ok, hogy a gymnasiummal együtt a piarista társház is kórházzá alakítottak. A tanárok aug. 19-én költöztek ki a szerzetes lakból s egyes magánházakban fogadtak szállást; de étkezésök a házfőnök lakásán közösen történt.

Midőn a belzavarok mind-mind nagyobb mérvet öltöttek, Batthyány Lajos a haza védelmére 50 éves korig minden polgárt fegyverre szólított, hogy míg a honvédek a küelleneségek ellen küzdenek, ezek mint nemzetőrök a rend fönartását s a lázadók megfékezését eszközöljék. Ilyen gyalog nemzetőr mintegy 8 század okt. 15-én a Tiszán átvonulván a szerbek ellen, közülök egy a délutáni órákban Szőregről állítólag azon hirrel futott Szegedre, hogy a szerbek a nemzetőrök nagy részét fölkonczolták. A szörnyű hír valószínűnek tartott, a harangok félreverettek s a nép fegyvert ragadván, Uj-Szeged felé rohant s az épen Szőreg felől jövő marhakereskedőket, számszerint 9-et, kiket szerbeknek tartott, kiméletlenül lekaszabolt. Benn a városban is nagy vala a forrongás. A fékvesztett tömeg a szerbek boltjait kirabolta s az ellenálló Zseravitz János, Szubits és Damjanovits kereskedőket legyilkolta; sőt Beniczky Endre lovas nemzetőr-hadnagyot is, ki a megtámadott hajtsárok védelmére kelt, egy a tömegből agyonlőtte. A kedélyek lecsillapultával a következő napon (okt. 16.) a sebesülteket a gymn. épületből alkalmasabb helyre szállították; de azért a helyiség kórházi jellegét nov. 4-ig megtartotta. E hó 11-én azonban a gymn. épület kitisztítván, rendeltetésének átadatott. Decz. 1-ső napján a társházba is visszaköltöztek a tanárok, mely napon egyszersmind a tanítás

is kezdetét vette, de csak az alsó hat osztályban; mivel a bölcsészek a Múzsák társaságát Marséval cserélték föl.

Míg így a tanítás az iskola falain belül lehető csendben folyt, azalatt a harczmezőn a fegyverek szüntelen villogtak. A felső vidéken a császáriakkal, az alsón a lázongó szerbekkel állott szemben a magyar; s mert ott a harcz változó szerencsével folyt, fáradt katonáink erősítésére a honvédek Bácskából kivonattak. Ez vala oka, hogy a már jórészben elpusztult alvidék védelem nélkül maradván, a szerbek vérszemet kaptak s a magyar községeket minden kigondolható kegyetlenkedéssel pusztították. A szerb fölkelő sereg, mivel ellenállásra nem talált, 1849. febr. 10-én már Szőreg alatt állott, hol a csekély számú szegedi nemzetőrök s gr. Hadik rosszul vezetett honvédeit megtámadván, közülök sokat elfogott s a következő napon már Szeged ellen támadt. Szeged lakói azonban nem ijedtek meg a háladatlan jövevényektől; hanem fegyvert ragadtak és a Tisza olvadozó jegén a sóházak irányában a szerbek golyói között Uj-Szegedre átnyomultak, az ellenséget megszalasztották s mintegy hetvenet közülök fölkonczolván, a szőregi templomba zárt szegedieket kiszabadították.

Ezt megelőzőleg febr. 3-án egy vérdráma játszódott le Szeged piaczn. A Magyar-Kanizsára vitt szegedi nemzetőrök u. i. Tar Ferencz őrnagyot azon gyanuból, hogy a szerbekkel czimborál, febr. 1-ső napján agyonvagdalták s a következő napon haza indultak; miért is a haditörvényszék Dobó István kapitányt és Borbás János főhadnagyot Bauernfeind gyógyszerészre átellenében déli 12 órakor főbe lövette. A harmadik, Gregus József kapitány, kegyelmet kapott; de elméjét örökre elvesztette.

A szőregi szerencsés portyázás még inkább feltüzelté a magyarságot a szerbek ellen. Gr. Hadik febr. 16-án Szőreg alá vezeté embereit s az épen ünnepet ülő szerbeket megrohanván, két órai utczaharc után a helységből kiszorítá s a

községet elhamvasztotta. Ugyanezen sorsra jutott Deszk és Szent-Iván község is. A szerbek azonban veszteségeik daczára nem nyugodtak; erős hadállásukból, Szent-Tamásról, ki-kirohantak s rettegésben tarták a környéket. Az otthonaikból elűzött jajveszékclők mind Szegeden kerestek és találtak menedéket, s hogy ezen emberáradattól a város megszabaduljon, visszavitelükre a kormánytól hadi segítséget kért. Kossuth Lajos Lenkeyt, a csapata élén Lengyelországból haza szökött Würtemberg-huszárkapitányt, ekkor már ezredest, küldé Bácskába a szerbek ellen; majd midőn ez a felvidékre rendeltetett, Perczel Mór honvédtábornok érkezett Szegedre s minden halogatás nélkül megkezdé az alvidék fölszabadítását. Utja valóságos diadalmenet volt; folyton üzte s verte a szerbeket, majd Szent-Tamást ostrommal bevevén, a várost fölgyujtatta. A sánczok megmászásánál elsők voltak Fehérváry őrnagy szegedi önkénytesei, mit a nagy magyar város hős fiainak örök dicsőségére e lapokon is följegyezni jónak találunk. E hadjárat alkalmával pusztult el Szeged közelében Gyála és Keresztúr szerb község is.

De nem kísérjük az emberpusztító harczok minden phazisát, a fönnebbieket is csupán azért említettük; mivel tőlük függött Szeged város nyugalma vagy veszedelme, mely utóbbi nem kis aggodalomba ejté a piaristákat. A tanárok a vész elmultával könnyebben lélekeztek; habár a város föl-zavart csendje a falai között tartózkodó 30—40 ezer menekült miatt hátrányára vált a tanításnak.

Az ápril 19-én véghez vitt debreczeni detronizálás után a haza ege mindjobban elsötétedett. A kormány tapasztalván a szerencse balfordulatát, a nemzetgyűlés székhelyét jul. 9-én az ellenségtől távol eső Szegedre tette át. Jul. közepén kezdé meg az országgyűlés üléseit a városház nagytermében s ezeket megelőzőleg a piaristák békés otthonukból ismét kiszóllítottak. A kitelepítés most reájok annál nyomasztóbb vala; mert a nagyszámu idegenek miatt minden valamire való lakás lefog-

laltatván, a külvárosokban voltak kénytelenek magokat meghúzni. Ez az állapot azonban csak rövid ideig tartott; mivel az orosz és az osztrák sereg nyomában volt a kormánynak, mely előlük Aradra menekült. Aug. 2-án követte a kormányt a Szegednél összpontosított magyar sereg is, mely két hidon tartá átvonulását a Tiszán. A honvédség egy része Szőregnél megállapodott, hogy az ellenséget, ha lehet, előnyomulásában gátolja.

Mielőtt a kormány Szegedre költözött volna, itt vész-bizottságot állított föl, melynek szigorú eljárása a kémkedés meggátlására irányult. Ennek ítélete alatt vérezett el Durcsák János fehérmegyei szolgabíró ápr. 23-án, Barkovics szolgabíró és Perisics esküdt Torontálból s rajtok kívül még más hat.

A szegedi nemzetgyűlés határozatai között legfőbb figyelmet érdemel (jul. 28.) a zsidó emancipatio, mely általános megalégedéssel találkozott; de annál sujtóbb vala a szerencsétlenség, mely ugyanazon nap reggelén az Uj-Szegeden fekvő Zsótér-féle raktári épület fölrobbanása által származott. Az impozáns épületben puskapor vala fölhalmozva; a szerencsétlenség napján benne nagyobb számu munkás volt, kik töltény-készítéssel foglalkoztak, az épület emeleti részében pedig betegek feküdtek. A robbanás által okozott rázkódás irtóztató volt; téglák repültek át a szegedi oldalra, ablakok zúzódtak be a rendülés miatt s a Tiszán több hajó megsérült. Előjele vala ez a csapásnak, mely nyomában a házára következett!

Mint mondva volt, aug. 1. és 2-ik napján vonult át a magyar sereg a Tiszán, s hogy az üldöző császáriakat föltartóztassa, maga után a hidakat elrontotta; de a császáriak aug. 3-án új hidak készítéséhez fogtak, mely munkájokban a honvédség Uj-Szeged falai közül golyózáporral törekedett akadályozni. A császáriak erre, hogy a honvédeket Uj-Szegedről kiszorítsák, a helységet fölgyújtották. Majdnem egész napon át tartott a heves tüzelés, melynek eredménye a honvédség Szőreg

alá hátrálása vala. Itt történt aug. 5-ikén azon szerencsétlen ütközet, mely után Temesvár felé húzódott a magyar sereg.

A seregek elvonulása után mély csend és félelem váltá föl az előbbi szokatlan élénkséget. A levertség Szegeden leirhatatlan volt. Az orosz katonák a külterületen raboltak, pusztítottak, az osztrák sereg hallatlan követeléssel állott elő s a bankópénz nyilvánosan elégettetett. Gaál Ede császári főbiztos a városi hatóság tagjai közül Vadász Manó polgármestert, Tóth Mihály főbíró, Bérczy Antal, Rengey Ferdinánd és Osztrovszky József tanácsnokokat, valamint Nagy Pál képviselőt elfogatván, Pestre vitette. Fogságba jutottak még Kövecsszregi, Bezdány Ferencz kisteleki plébánosok; Dáni Ferencz tanácsnok és vészbíró, Molnár Pál főjegyző és a „Szegedi Hírlap“ szerkesztője menekültek, Nyáry Ferencz rókusai lelkész pedig bolyongása közben Sarkadon (Békés vmegyében) lelte halálát. A piaristák közül Breinfolk Gusztáv menekült csak; de ez is később jelentkezvén, tábori lelkészszé neveztetett ki.¹⁾

A császáriak hatalmába jutván a város, hatósága ujonnan szerveztetett. Megyefőnök lett főispáni czímmel Temesváry Antal, polgármesterré Wöber György, főbíróvá Szluha Gáspár, főkapitánynya Farkas János, tanácsnokokká Kolb Ádám, Lefter Mihály, Veszelinovics Bazil, Pintér János, Heszler József és Lengyel Pál.

A magyar kormánynyal megbukott a piarista-rend rögtönzött kormánya is, s a mi legkülönösebb, ugyanennek egyik tevékeny tagja neveztetett ki a császári kormánytól regeneráló helynökké. Tamásy József, mert ez vala a piarista-rendre oktroyált rendfőnöki helynök, széles hatáskörrel ruháztatván föl, megalakítá a piarista-rend kormányát; nevezetesen 1849. augusztus 26-án kinevezé Markó Albertet, Malocsay Antalt, Jaeger Ferenczet, Horváth Cyrillt, Nagy Leopoldot és Spányik Glycért segédeivé, Lévay Zsigmondot és Lapónyi

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 118.

Alajost tanácsnokaivá. Sümeghi Pál szegedi házfőnök is megfosztatott állásától s helyébe okt. 3-án Dornay István küldetett, a főgymn. igazgatásával pedig Nagy Márton bízott meg.

A tanárok lakása még mindig magánházakban volt. Okt. hóban azonban a társház épülete kiürítettett, kijavított és nov. elején rendeltetésének visszaadatott. Csupán az ebédlői helyiség nem készülhetett el a kiszabott időre; miért is a közös étkezést benne a tanárok csak 1850. jan. elején kezdhették meg. Az anyagi dolgok vezetése azonban nagy gondot okozott a házfőnöknek. Oka vala a kiürült élestár, valamint a városnak a nehéz viszonyok folytán előállott fizetésektelensége; miért is Dornay jó sokáig sajátjából élelmezé rendtársait. A kórházul használt gymn. épület a nagyobb mérvű javítások miatt el nem készülhetvén, a tanítás nov. 14-én vala megkezdhető, ekkor is úgy, hogy a 7. és 8-ik osztály hallgatói (bölcsesek) a szerb iskola egyik termében fölváltva, az 5. és 6-ik osztály növendékei ugyanilyen módon a Radics-féle házban, a négy alsó osztály tanulói pedig a Csávojszky-féle épületben nyertek oktatást.

Nehéz vala ez az esztendő mind anyagi, mind szellemi tekintetben. A társház 1300 frtnyi bankópénze a lángoknak adatván át, folyton penzzavarban volt a házfőnök. A császári főbiztos, ki a nála tisztelgő két elüljárót első találkozásakor azon kemény szavakkal fogadta: „Tudják meg, hogy a szerzet csak hajszálon függ; azért úgy viseljék magukat, hogy legkevesebbet se vegyek észre“, később egészen megadta magát s bizalmasává válván a társháznak, mindent elkövetett a nehéz állapotok könnyebb elviselésére.¹⁾ Ám a lehetetlenség hatalmat vett a jóakaraton!

A tanítás ennek daczára zavartalanul folyt egész 1850. ápr. 18-ig, midőn Tamásy helynök Cseh Ferencz költészet-tanárt sürgősen magához idéztette s helyébe ápr. 28-án Raffay

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 119.

Jánost küldötte Szegedre. Máj. 1-én történt a gymn. épületbe a visszaköltözés, melyet a hatóság a kórházi jelleg teljes eltüntetése után a szükséges taneszközökkel fölszerelt. Kiterjedt a város elüljáróinak figyelme a társházra is, a mennyiben levezető csatornát készítettett, mely alkalommal az ásatások nagymennyiségű embercsontot hoztak napfényre, mik azt bizonyíták, hogy a szent Döme-templom környékén valaha temető létezett.

A városok rendezésével az egész ország fölosztása egy időben történt. Fölosztatott u. i. ez utóbbi a Vojvodina (Bács, Temesi-Bánság) kivételével 5 kerületre. Első fölosztáskor Csongrád vármegye a nagyváradi kerülethez számított s így a szegedi gymnasium is ugyanezen kerület tanodai hatóságához tartozott. Szept. hóban azonban az intézet a könnyebb administratio céljából a pesti kerülethez csatoltatott. A tanítás régi rendszere egészen megsemmisítettett, sőt még a lyceum elnevezése is megszűnt. Kétféle gymnasium állított föl, t. i. 8 és 4 osztályú; abba 12, ebbe 6 tanár rendeltetett az igazgatóval együtt. E változásról az intézetek föntartói értesítették s nyilatkozattételre szólítottak föl, ha akarják-e az átalakításokkal járó költséget viselni. Midőn azért Nagy Márton a nagyváradi tanhatóságnak 1850. szept. 28-án kelt utasítása értelmében a gymn. ügyében intézkedésre hívta föl Szeged város hatóságát, ez a város annyi éven át virágzó intézetét ujjalag fölkarolván, okt. 4-én azt adá válaszul, hogy „valamint eddig a növendékek kiképzésére szükséges költségek viselésétől soha sem idegenkedett, úgy jövőben is tehetségéhez képest az igazságos mértékben reá eső költségek elviselésében áldozatk'zségét bebizonyítani el nem mulasztja.“¹⁾ Ezt a nyilatkozatot pedig a tanács annál nyugodtabb lélekkel teheté; mert a régi intézetben alkalmazott tanárok számát szaporítani nem vala szükséges.

A szegedi lyceum élete ekként 8 osztályu gymnasium

¹⁾ Szegedi kegyesrendi Nagygynasium Évkönyve 1851/2. 12. l.

nevezet alatt biztosítva levén, Kovács Pál pest-tankerületi felügyelő Nagy Mártont utasította: „Hogy a szegedi tanoda a közre bocsátott gymn. szervezete szerint még ezen beálló tanévben az ájtatos tanító Rend gondja és tanítókkal ellátására bízva, 8 osztálylyal és 12 tanárral nagy- vagy lyceal-gymnasiummá alakítandó, melyben a tanítás nyelve magyar leend; ennél fogva az igazgatóság oda utasíttatik, miszerint az illetőkkel egyetértve ama tanodai rendszernek, habár némelyekben csak közelítőleg is, de minél czélszerűbben és pontosabban leendő foganatba vételéről a tanulmányoknak s tanóráknak a tanárok közötti fölosztásával, a tankönyveknek megszerzésével és egyebekről tanácskozáván, mindazokban, mik az érintett tanodai rendszerrel megegyeztethetők s annak világos értelmében kivihetők, tüstént intézkedjék s hivatalos működését kezdje meg.“¹⁾ Ezen rendelethez alkalmazkodván tehát a tanári kar, az iskolaévet 1850. okt. 14-én megkezdte. A természetrajz és a görög nyelv is szerepelvén az új rendszerben, annak első tanára Csákós Elek, ezé Róhrer Antal volt a szegedi gymnasiumban. Hogy azonban az új tanrendszer a tanárookra sokkal terhesebb vala a réginél, csakhamar észrevehetővé vált. A tanórák fölszaporodtak, melyeknek lelkiismeretes betöltésével a munka díja nem állott arányban; mert az a 100 pfrt, mely összeget a császári kormány a tanároknak fejéskint utalványozott, a folyton növekedő drágaság miatt a mindennapi szükség fődözésére sem bizonyult elegendőnek.

Ezen anyagi mostoha helyzettel szemben jól esett a tapasztalt szellemi elismerés.

A város ügyeinek rendezése végett Augusz Antal pestkerületi főispán 1851. jun. havában Szegedre érkezvén, az igazgató Tóth János tanár társaságában nála hivatalból tiszteltgett s szívélyessége által bátorítva az intézet megtekintésére fölkérte. Augusz elfogadta a meghívást, sorban látogatta az

¹⁾ „Szózat, melyet a szegedi nagygymn.-ban 1850—51-ik tanév jul. 31-én tartott Nagy Márton igazgató.“ 4 l.

osztályokat, melyekben az ifjak előmenetele s a közöttök tapasztalt rend nemcsak kielégítette, hanem várakozását „fölülmulta“. Ugyancsak e hónap végén Kovács Pál *tanodai felügyelő* lepte meg az intézetet, melynek látogatására több időt szentelvén, a 7. és 8. osztály tanulóinak vizsgálatán is részt vett s kitűnőleg nyilatkozott az elért eredmény fölött; sőt a tanári testületet a tanács kiváló pártfogásába ajánlotta.¹⁾ Ugyanezen év folytatában lett felsőbb rendelettel elhatározva, hogy az egyetembe menendő 8-ik osztályú tanulók érettségi vizsgálatnak vettettek alá, mely azonban egyelőre csak a kerületi szék-helyekre szorítkozott *próbaképen*.

Említők, hogy a változott viszonyok nagy terheket róttak a tanári karra, minden figyelemreméltó anyagi elismerés nélkül; Nagy Márton igazgató azért a „tanodai vegyes választmány“ elé, melynek tagjai Lengyel Pál tanácsnok, Tary Pál nyug. tanácsnok, Bauerfeind Ferdinánd községi tanácsos, továbbá Nagy Márton igazgató, Tóth János és Róhrer Antal gymn. tanárok voltak, terjeszté a tanártestület nyomasztó helyzetét, fölkérvén őket, hassanak oda a tanácsnál, hogy a mostoha anyagi állapoton valami módon segítve legyen. A választmány méltányosnak találta a kérelmet s azt felsőbb helyre terjesztendőnek határozta. S csakugyan az óhajtott eredmény nem maradt el. Utasított u. i. Szeged város tanácsa, hogy a körülmények figyelembe vételével a munkával elhalmozott tanároknak mind jobb javadalmazásáról, mind méltányos jutalmazásáról gondoskodják. A nevelés ügyét szíven viselő tanács nem is késett Szeged város szellemi munkásainak szorult helyzetén a lehetőség határai között segíteni. A felsőbb utasítást véleményezésre egy több tagból álló bizottságnak azonnal kiadta, melynek tagjai közül csupán Csakovác fiatal képviselő szavazott a tanárok tiszteletdíja ellen; miért is közhatározattá lön, hogy a tanári testületnek ellátására személyenkint 30, az igazgatónak jutalmul 100, a főgymnasiumi

¹⁾ Hist. Dom. Szeged Schol. Piar. III. p. 122.

tanároknak egyenkint 120 és az algymn. tanároknak fejenkint 100 frt tiszreletdíj adassék. Mely határozat miután felsőbb helyen megerősítést nyert, a megszavazott összeg 1852-ik év máj. 1-ső napjától folyóvá tétetett.¹⁾

Az anyagi jutalomhoz méltó elismerésül szolgált a tanártestület egyik érdemes tagjának, dr. Tóth Jánosnak, azon kitüntetése, hogy Szeged város tanácsa ajánlatára a helytartótanácsból az elemi iskolák igazgatójává kineveztetett. A nagy tudományú férfiú, ki a szegedi gymnasiumban a természet-tudományokat 23 év óta a legszebb eredménnyel tanította, új állását 1852. febr. 1 ső napján emelkedett szellemű beszéd kíséretében ünnepélyesen elfoglalta.²⁾

Ezen év jul. végén tartatott a szegedi gymnasiumban az első érettségi vizsgálat 22 tanulóval,³⁾ melyen a helytartótanács rendeletéből a tudós Grynaeus Alajos cz. kanonok és egyetemi tanár elnökölt, ki humanus viseletével mindenkitől megérdemelt tiszteletben részesült.

Megemlítenők tartjuk itt Ő Szentségének, IX. Pius pápának, azon nagy horderejű intézkedését, melynél fogva Scitovszky János hercegprimást megbizta és fölhatalmazta, hogy a piarista-rendben a szabadságharc alatt észlelt alkalmazkodást a modern korhoz, valamint annak szabályellenesen adott elüljáróságát megszüntetvén, az ősi fegyelmet, a mennyiben lehet és szükséges, visszaállítsa. Ez okból Scitovszky aug. 30-ikára nagygyűlést hirdetett Vácra, melyből mindazokat kizárta, kik a legközelebbi mozgalomban tényleg részt vettek, vagy kik a politikai hatalom által kinevezett elüljáró utján nyerték rendi hivatalukat. Minthogy pedig Dornay István

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 123.

²⁾ U. o. p. 124.

³⁾ Érettségi vizsgálatot tettek ezúttal: Asztaller Sándor, Csúpek Károly, Elemény Mátyás, Farkas Gusztáv, Gábor László, Házy Albert, Herczeg János, Hoffmann János, Kelemen István, Kolb Ernő, Korpás Menyhért, Lung Mihály, Nagy Antal, Pollák Bernát, Preneszill Mór, Steinberg Dávid, Széchenyi József, Szilávy Mátyás, Szűcs Imre, Tary Gyula, Tripolszky Béla, Vein Lipót.

szegedi házfőnök is ez utóbbiak közé tartozott, ez vala oka, hogy a vácsi gyűlésen társházunk Tóth János személyében nyert csupán képviseltetést. A primás előlülése mellett tartott gyűlés eredménye vala, hogy a rend új főnököt nyert Nagy Péter személyében, a szegedi ház fejéül Mihalik Pál, előbb nyitrai házigazgató, adatott, Tóth János elemi iskolák igazgatója pedig „kitűnő érdemei- és jelleménél fogva“ kormánysegédül választatott.¹⁾

A nagy káptalan befejezése után magas látogatásban részesült a szegedi társház. Csajághy Sándor u. i., ki ápril 19-én tartá ünnepélyes beiktatását szent Gellért örökségébe, szept. 11-én Szegedre jött, hogy hiveinek a bérmálás szentségét kioszsza. Egy heti itt időzése alatt kirándulást tett ugyanily czélból a szomszéd Kistelekre, társházunkat pedig látogatásával tüntette ki, hogy, mint kifejezé, személyesen köszönje meg Nagy Márton igazgatónak szép figyelmét, melyet főpásztori beiktatása alkalmával irányában magas röptű költeménye által tanusított.

Mintogy a piarista-rend a szabadságharcz alatt ifju tagjait, a leendő tanárokat, mind elvesztette, ujak bevételeitől pedig 1850. jan. 21-én Bécsben kelt felsőbb parancs a rend kormányát a további intézkedésig eltiltotta; továbbá egyes tanárokat a mozgalomban való tettleges részvétel miatt a cselekvés teréről leszorított; az új tanításrendszer ellenben az intézetek tanárszemélyzetének szaporítását követelte: a rend-kormány sajnálattal bár, de a kényszerűség hatalmának engedve a szegedi rajztanári, valamint az elemi 3-ik osztály tanítói állás betöltését az alapító Szeged város rendelkezésére bocsátotta. A piaristák közül utolsó rajztanár volt Szegeden Stech Alajos és a 3-ik elemi osztály tanító Jancsó József, kik mindketten gymn. tanári minőségben más tanintézetekhez lőnek beosztva.

Az 1853-ik év folyamában ritka vendége vala Szeged városnak. Máj. 28-án érkezett körünkbe Albrecht főherczeg,

¹⁾ Híst. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 125.

mint Magyarország kormányzója, kit a lakosság a szokatlanság ingerével tömegesen fogadott. Bonyhádi István megyefőnökkel bejárta a főherceg az egész várost, szemlét tartott a katonaság fölött, megtekinté a főgymnasiumot, főleg ennek természettani gyűjteményét, továbbá a kórházakat, valamint az épülő vasutat és a következő napon Nagy-Várad felé tovább utazott.

Nagy Péter rendfőnök jul. 22-én értesíté a társházakat, hogy a hercegprimás 1853. szept. 8-án Vácra rendi gyűlést hitt össze. E rendi, u. n. reformáló gyűlés három napig tartott, melyen Scitovszky maga elnökölt s minden rendtagtól sajátkezü névaláírást kívánt az általa hozandó reformok elfogadására. Különben a gyűlés a fölmerült rendi ügyekről is intézkedett, melyeknek következtében a szegedi társház új főnököt nyert a hírneves bölcész, Purgstaller József személyében. Ez a nagyra hivatott tudós férfiú rövid idő alatt önmagán tapasztalá az emberi sors változandóságát. 1848-ik évben mint nagykanizsai házfőnök és gymn. igazgató a magyar kormány által a pesti egyetem bölcészeti tanszékére kineveztetvén, a lelkes ifjúság Nagy-Kanizsáról diadallal vitte márcz. 21-én a fővárosba, hol a piarista-rend reform után vágyó tagjai élére állván, általok tartományfőnökké választott. A magyar ügy bukása őt is fogságba juttatta, a honnan kiszabadulván, előbb Magyar-Óvárra, majd az új rendszer behozatala után a szegedi főgymnasiumba a bölcészeti propaedeutika tanítására küldetett, most pedig jelleme és ember-szeretete következtében társházi főnökké emelte a közbizalom. Az ő házfőnöksége idejében neveztetett ki a későbbben sokféleképen bíralt Haas Mihály pesti kerületi főigazgatóvá, ki e minőségben 1853. okt. 26-án tette Szegeden legelső hivatalos látogatását.

Az 1854-ik év apr. 18-án katonai bizottság jelent meg társházunkban, tüzetes szemle alá vevén annak minden egyes helyiségét, vajon alkalmas lenne-e sebesült katonák elhelye-

zésére A tanárok nagy félelemben estek, tartván a kitelepítéstől, melynek kellemetlenségeit a csak nem régen mult zavaros időkből élénken ismerték. Az aggodalom azonban ezúttal nem valósult meg.

A felsőbb tanhatóság nem találván alkalmasnak a magyar tanárokat a német lábra állított tanrendszer eredményes keresztülvitelére, az egyöntetűség megszerzése céljából a tanintézeteket fölhívá, hogy a nagy szünidő alatt a rendszer szellemében rendezett előadásokra kebelőkből egyéneket küldjenek Bécsbe. A kegyesrend kormánya a fölhívásnak eleget teendő, a szegedi főgymnasiumból Róhrer. Antal és Csaplár Benedek tanárokat küldé ki, kiknek bő alkalmuk volt meggyőződést szerezni a közmondásos német alaposság alaptalanságáról, illetőleg paedagogiai szép elméletek gyakorlati ürességéről.

E közben Ő Főlsége a megszorult kincstár fizetési képességét föntartani óhajtván, 1854-ik év folytában fölhívást intézett népeihez, különösen a papsághoz, földbirtokosokhoz és városokhoz, hogy az államnak 5^oo biztosítás mellett kölcsönt ajánljanak. A szegedi társház is, bár sokféle teher súlyosodott reája, alattvalói kötelességének kívánt eleget tenni az által, hogy aug. 8-án 100 frtot előlegezett a kincstárnak.

Ugyancsak ezen év okt. 3-án tudósítá Csajághy püspök Purgstallert, hogy Scitovszky hercegprimás által a szegedi társház apostoli Visitorának delegáltatván, vizsgálatait okt. 14. és 15-ik napján teendi meg. A házfönök erre az előkészületek megtehetése céljából Kreminger prépost-plébánossal látogatást tett a szomszéd Makón időző püspöknél, kitől utasítást nyervén, általa vendégszeretőleg fogadtatott.

A vizsgálatokra a kitűzött időben csakugyan megjelent Csajághy, előadván, hogy IX. Pius pápa Scitovszkyt hatalmazta föl a magyarországi szerzetes rendek apostoli látogatásával; mivel azonban a társházak távolsága és más hivatalos dolgai akadályozzák abban, hogy minden egyes szerzetes házban a

fegyelem visszaállítására nézve személyesen intézkedhessék ; azért is 1853-ik év szept. 8-án Váczon tartott rendi nagygyűlés határozata értelmében a szegedi társházban apostoli Visitorul őt, mint csanádegyházmegye püspökét, bizta meg, mely megbizatásnak ezen alkalommal kíván megfelelni.¹⁾ Megtörténvén pedig a vizsgálat, eredményéről Csajághy Scitovszkyt értesítette, ki utasításait 1855. jan. 29-én küldötte meg a csanádi püspöknek. Csajághy a rendelet végrehajtásával febr. 14-én Kreminger prépost-plébánost hatalmazta föl.

A primás által előirt rendszabályokkal a szegedi piaristák nem voltak megelégedve. Azokat részint szigorúaknak, részint igazságtalanoknak, részint kivihetetleneknek tartották s ellenök a rendfőnökségnél panaszt emeltek. Márcz. 25-én kelt levelökben a többek között ezeket mondják : Jól tudják bár a szegedi társház tagjai, mily nagy hatalma van egy püspöknek ; mégis a visitatióról kiadott decretum fölött véleményöket szabadon nyilvánítani kötelességöknek ismerik. Föltünőnek tartják mindenek előtt a módot, melyen a decretum velök közöltetett. Mert bár megengedik, hogy a püspök azon ügyeket, melyeket személyesen nem végezhet megyéjében, delegáltjaira bízhatja ; de nem ismerik el jogát, hogy megyéje területén bármely szerzetes házat valamely plébános inspectiója alá vethessen. Különben is a decretum fölháborítja a rendtagok kedélyét ; ennek u. i. némely határozatai egészen újak s általuk új teher nehezülne vállaikra, mások meg viszonyaiknál fogva keresztül nem vihetők. Végül kijelentik : „Ismerjük kettős kötelességünket, igyekezünk is annak tehetségünk szerint megfelelni ; de ha mindegyre szigoríttatnak a szabályok, aggódunk, hogy idő előtt megszűnik a rend és a tudomány csarnokait az egyház világos kárára hivatlanok fogják előzőnleni.²⁾

1855-ik év máj. 6-án tétetett közzé szent Döme templomában, a bold. Szűz szeplőtelen fogantatásának dogmává

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

²⁾ U. o.

emelése, mely körmenettel s nagy egyházi ünnepélyességgel vala összekötve. Ugyanez hirdettetett ki a gym. ifjuságnak is máj. 8 án, mely alkalommal Korecz Lőrincz tartá a körmenetet és Csaplár Benedek magyarázta meg az ifjuságnak az ünnep jelentőségét. A nap estéjén kivilágítás történt s a templom előtt fölállított diadalkapu fényárban uszott.

Purgstaller József aug. 22-én gymn. és házigazgatónak Temesvárra áthelyeztetvén, a szegedi társház vezetése Nagy Márton igazgatóra bízott. Az ő idejében látogatta meg a gymnasiumot, illetve Szeged városát, Viala Prela bolognai bibornok-érsek, mint Ő Szentsége apostoli követe. Ulászló ideje óta Szeged város falai között apost. Nuncziust nem látott. E magas egyházi férfiú okt. 22-én érkezett városunkba s őt az egyházmegyei papság élén és nevében Oltványi István káptalani helynök üdvözölte; majd itt léte alatt megtekinté a gymnasiumot, gyönyörködött az ifjak értelmes feleletében, szerencsétette a piarista társházat és Szeged város kath. szelleméről elismerőleg nyilatkozott.

A szegedi gymn. természettani muzeuma ez időben az egész Alföldön a legjobb hírnek örvendett; s ezt valóban mind régisége-, mind gazdagságánál fogva meg is érdemelte. Azért látjuk évkönyveinkből, hogy bármely időben vendége volt a városnak, egyik sem mulasztá el annak megszemlélését. A látogatók között találjuk 1855. nov. 20-án Poche helytartótanácsi alelnököt, valamint 1856. máj. 18-án a hírneves hannoveri statistikust, br. Regent, Bonyhádi megyefőnök társaságában. Majd jun. 21-én Csajághy püspök bécsi utjából visszatérvén, Szegeden kiszállott s az alsóvárosi tanyákra kirándult, hol Tóth János elemi iskolák igazgatója és több egyházi férfiú kíséretében három helyen is keresztet szentelt, utána a városban az ifjuság részére csendes misét mondott s a gymn. ifjuságot „kiváló szép énekéért“ nyilvánosan megdicsérte. Aug. 4-én Nagy Péter rendfőnök végzé hivatalos látogatását a társházban, mely alkalommal Haas Mihály elnöklete alatt az

érettségi vizsgálatokon a rendi növendékek szép előmeneteléről győződött meg.

Nagy Márton értesülvén arról, hogy a tanács a plébánosok fizetését fölemelte, a mindegyre fokozódó drágaság miatt a társház és az intézet nevében Bonyhádi megyefőnök elé járult, kérvén őt, hogy mivel ismeri a társház alapítványi csekélységét, hasson oda, hogy a város az ellátási javadalmaszt a viszonyoknak megfelelőleg valamivel emelje. Bonyhádi megígérte támogatását. Nagy Márton tehát ezen pártfogásra támaszkodván, beadta kérvényét a tanácsnak a fizetés javítása ügyében, mely szokatlan gyorsasággal, alig három nap alatt, kedvező elintézészt nyert. A tanács u. i. okt. 2-án elhatározta, hogy a kegyesrendi tanárok eddig élvezett 3788 frt alapítványi összege 4500 frtra emeltessék, mely határozat nov. 1-ső napján foganatosítottván, az 1857. jun. 5-iki helytartótanácsi rendelettel megerősítettett.¹⁾

Az 1857-ik év folyamán ismét több magas állásu egyén örvendeztette meg látogatásával a gymnasiumot. Ezen év febr. 10 én u. i. előadások közben jelent meg az intézetben Kriegsan Adolf helytartósági tanácsos, kinek az épen tanítással foglalkozó igazgató az egyes osztályokat a legnagyobb készséggel bemutatta; majd márcz. 3-án Haas Mihály pesti és Schmidt Szörény nagyváradai főigazgatók az elemi iskolák ügyében tettek látogatást Szegeden. Ezeket Tóth János elemi iskolai igazgató és Lengyel Pál tanácsnok a tanyákra is kivezették, hol az elhagyatottnak gondolt helyek iskoláinak megszemlélése után igen hizelgő nyilatkozatokat tettek Szeged város népnevelési áldozata felől. Ugyanezen évi máj. 14-én azon kiváló szerencse érte a várost, hogy az uralkodó-párt falai között üdvözölheté. A legmagasabb vendég-pár minél fényesebb fogadására nem kimélt Szeged város semmi áldozatot. Az előkészületek idejében megtétettek; nevezetesen a nyilvános épületek, ezek között a gymn. és a társház, kívül-belül

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 141.

alaposan kijavítottak, majd ápr. 20-án Gamperl Alajos polgármester a császári látogatás programját az igazgatónak tudtára adta s bele, mint örvendetes, a főgymnasium fejedelmi meglátogatása is fölvétetett. Az uralkodó-pár a kitűzött napon (máj. 14.) délután 3 órakor valóban megérkezett, s a város és a vidék nagyszámban egybegyűlt polgárai örömrivalgása és a harangok zúgása közepett a szent Döme-templom bejáratánál Csajághy püspök által fogadtatván, az ünnepélyes hálaadó istenitiszteleten részt vett, utána a beláthatlan néptömeg sorfalai között fényes kíséretével szállására, a Kárász-házba kísértetett, hol alattvalóinak hódolatát csanádegyházmegye főpásztora tolmácsolta. Az ezt követő udvari ebéden Nagy Márton, igazgató és házfőnök, a tanártestületet képviselte. Este a város fényesen kivilágított, melynek nagyszerűségét emelte a fényárban uszó városház . . . Az óriási piactért uraló Kárász-ház erkélyén gyönyörködve szemlélte a néptengert a fejedelmi pár, melynek tiszteletére fáklyás-zene adatott s az ifjuság dalárdája gyönyörű dalokat énekelt, miközben a gymn. igazgató a tanintézet nevében br. Augusz közvetítésével remekművű albumot nyújtott át az uralkodónak. A következő napon a főgymnasiumot is magas figyelmére méltatta a király. Albrecht főherczeg, Grúne tábornok, br. Augusz, Csajághy püspök s más magas állású férfiak kíséretében lépett be a dalias uralkodó a 8-ik osztály termébe, hol az ifjuság énekkara a néphymnussal fogadta; utána megtekinté az intézet növendékeinek gyakorlatait. földképeit és rajzait, valamint a hatóság által az alsóvárosról fölhozott Havi-Boldogasszony templomnak régiségeit, a Mátyás király és Szent Gellért-féle misemondó ruhákat, végül pedig a természetani gyűjteményt megszemlélvén, a tapasztaltak fölött legmagasabb megelégedését nyilvánítá s az intézet folyosóján sorban állított tanuló ifjuság éljenzése között elhagyta az intézetet.

A fejedelmi pár Szegedről távozta alkalmával Nagy

Márton fölkérte Csajághy püspököt a főgymn. osztályainak megtekintésére. Csajághy örömmel engedett a fölhívásnak s máj. 18-án Martinszky kanonok, Kreminger prépost és Geml Ignác titkára társaságában minden egyes osztályt meglátogattott, az ifjak feleleteit meghallgatta, azokhoz atyai buzdító szózatot intézett s a következő napon az uralkodó-pár látogatására készült ifjusági két zászlót ünnepélyesen fölszentelte.

1858-ik év ápril 20-án ismét szerencséje volt intézetünknek az uralkodóház egyik kiváló tagját, Albrecht főherczeget, már harmad ízben falai között üdvözölhetni. Katonaügyben jött bár a magas vendég Szegedre; de mert az ifjuság nevelése őt kiválóan érdekelte, nem mulasztá el a főgymn. minden egyes osztályát meglátogatni, mely alkalommal a bátor feleletekben láthatólag gyönyörködött. Csupán csak egygyel nem tudott kibékülni, azzal t. i., hogy az ifjuságot rossz németnek tapasztalta; sőt a tanártestületben is akadt olyanra, ki német kérdésére magyarul volt kénytelen felelni. Látogatását, mint mondá, hogy megemlegesse az ifjuság, számára fél-napi szünetet adott.)¹⁾

Följegyezzük még e helyütt, hogy Haas Mihály ezen év jul. 31-én tartá a szegedi főgymnasiumban utoljára az érettségi vizsgálatot s ekkor is már mint szatmáregyházmegye kinevezett püspöke elnökösködött.

A kegyes-tanítórend 1858. aug. 27-én Váczon tartott nagygyűlése Purgstaller József temesvári házfőnököt és igazgatót a rend élére állítván, ez a szegedi társházban nagy változást vont maga után. Nagy Márton u. i. pesti házfőnökke mozdíttatván elő, helyét Róhrer Antal, 14 év óta a szegedi főgymnasium tanára, foglalá el, a gymn. igazgatással pedig Horváth Cyrill, előbb pesti főgymn. igazgató, bizatott meg, ki két jeles társával, Baranyay Zsigmonddal és Schröck Ferenczcel, felsőbb parancsra mozdíttatott el a pesti gym-

¹⁾ Et nec facile elabitur — írja a följegyző — similis rei memoria e mente juvenutis. (Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 142.)

nasiumtól; mivel ezen intézet német nyelvűvé tétele ellen működtek és nyilatkoztak. Róhrer alig vette át hivatalát, midőn értesült arról, hogy De Luca Antal apost. Nunczius Bécsből Sterka-Sulutz gör. kath. érsek látogatására indulván, Szegeden rövid ideig megállapodik. A kedvező alkalmat fölhasználni akarván, Kreminger prépost vezetése alatt a tanártestülettel együtt tiszteletét kívánta bemutatni a magas egyházi férfinak, kitől a vasuti indóháznál szívélyesen fogadtatott. Kreminger Temesvárig el is kíséré a Nuncziust.

Az iskolai év, mely 1858. okt. 1-ső napján nyitott meg, a gym. életében annyiban bir kiváló nevezetességgel, hogy a pesti főgymnasiumból menekült tanulók, hol a német tannyelv erőszakoltatott, 415-re emelék a szegedi gymn. ifjúság számát. Ugyanezen évben helyeztetett át a Perczelből Bonyhádira változott Csongrádmegye főnöke is Kecskemétre s helyét Prágából Jombart Emil foglalá el, ki hivatala győlöletességét azzal kívánta elfeledtetni, hogy a magyar nyelv tanulására adta magát. Ebben őt Schröck Ferencz gymn. tanár heti 2 órában oktató. Az év vége felé (decz. 2-án) Albrecht főherczeg néhány katonai méltóság kíséretében újból megjelent Szegeden, hogy a francia társaságnak a Tiszán átvezetett vasuti hidját a közforgalom számára megnyissa. E monumentalis mű már előbb, nov. 26-án mintegy 200 öl hosszúságban 60 ezer mázsa súly reá helyezése által teherbíró képességének fényes bizonyítékát adta.

Ezen év záradékaul mint a tanártestületre dicsőséget árasztó eseményt fölemlítjük, hogy az 1858-ik év deczemberi választásai alkalmával a magy. tud. akadémia Schröck Ferenczet, főgymnasiumunk történelemtanárát, levelező-tagjai sorába iktatta.

Az 1859-ik év elején a felsőbb tanhatóság elrendelte, hogy a szegedi főgymn. ifjúsága az ország egyéb intézeteihez hasonlóan a kormány által kiszabott tandíjat fizesse. Az állam ezen követelését mind a város, mind az intézet elüljáró-

sága igazságtalannak találta. Schröck igazgató ellene erélyes fölterjesztést tett a helytartótanácsához, a város hatósága pedig küldöttsége által szorgalmazta jogait, mely együttes eljárásnak az lett eredménye, hogy a szegedi születésű tanulók, mint kiknek szülői a város egyetemében közösen tartják fön az intézetet, a tandíj fizetése alól fölmentettek, a vidékiek pedig, ha szegénységök miatt a város által meghatározott csekély tanítási illetéket fizetni képtelenek, a tanácshoz, mint a várost képviselő kegyúrhoz, folyamodhatnak tandíjelengedésért.¹⁾

Bele jutottunk végre azon visszás helyzetbe, melyre a történet vajmi ritkán szolgáltat példát, hogy honfitársaink pusztulásán szebb jövő reményében keseregnünk nem lehetett. Napoleon Lajos, francziák császára, Olaszországban mindigre zaklatta az osztrák sereget, melynek soraiban saját véreink kelletlenül küzdöttek. E harczok balfordulata okozta azon nemzeti fölpezsdülést, mely az egész országban, de különösen a magyarság góczaiban, a Tisza mentén, vala tapasztalható. Ki ne emlékeznék a lelkesedés között végbe ment Kazinczy-ünnepekre, a herczegprimás 50 éves áldozáságának nemzeti ünneppé emelkedett évfordulójára, a magyar öltöny viselésének szélsőségbe átcsapó fölkarolására, s mit első helyen kell vala említenünk, a magy. tudományos akadémia palotájára történt tömegesebb adakozásokra? Az adakozók között találjuk följegyezve a szegedi tanárokat is, kik maguk között 100 frtot gyűjtöttek a nemzeti szép célra.

Valóban a 10 évi szolgaság után fölemelőleg hatottak a nemzet minden fiára a tüntető visszahatások, melyek az erőszak uralmának a kegyelemdőfést megadni valának hivatva.

E nemzeti örömnapokban szomorúságot okozott társházunkban Róhrer házfőnök és igazgató váratlan halála ápr. 5-én, s reá három napra a „legnagyobb magyar“-nak döblingi magányában élete erőszakos kioltása, mely utóbbi azonban az orszá-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 152.

gosan rendezett „Széchenyi-requiemek“ által a hazafias lelkesültséget még magasabbra fokozta.

Róhrer halála után, hogy a társház és gymnasium vezetésében fönnakadás ne történjék, a rendkormány úgy intézkedett, hogy a társház gondozásával Baranyay Zsigmond tanárt bizta meg, a gymn. igazgatása céljából pedig a félév előtt Pestre költözött Hcrváth Cyrill kormánysegédet Szegedre visszaküldötte. A tudós férfit örömmel fogadta a város hatósága s megérkeztekör ápr. 21-én úgy a tanács, valamint a megyefőnök és Kreminger prépost üdvözölni el nem mulasztotta.

Nyár kezdetével (jun. 17-én) a már-már letűnő német világ egyik átmeneti alakja, Benedek Lajos, Magyarország kormányzója, látogatta meg városunkat, kit a főgymn. megtekintése alkalmával az igazgató magyar beszéddel fogadott. Jó jelnek vala tekinthető, hogy a kormányzó megrovással illette a magyarul nem tudó hivatalnokokat, kiket a nyelv mielőbbi megtanulására szigorúan utasított. Itt időzése alatt ebédet adott, melyre Szeged város kitűnőségei között társházunk három főtagja is meghivatott. Makóra távozása előtt nagy föltűnést keltett katonai humorával, melylyel a nála hivatalosan búcsúzóik közül a német öltönyben megjelentekre a közfigyelmet derülés között fölhívta. A magyar érületnek ilyenmő nyilvánítása azonban a német rendszer koryfeusánál nem volt, nem lehetett őszinte. Nem is fektettek rá súlyt a hazafiak, hanem minden alkalmat megragadtak, hogy a nemzeti lelkesedésnek erősebb nyilvánulásait részükről föltüntethessék. Ilyen ünnepélyül kínálkozott Magyarország nyolcz század óta kegyelettel megült ünnepe ős Buda várában. Mintegy 60 ezer ember vett részt 1860-ik év aug. 20-án a szent István-ünnepi körmeneten, melyet az ősz herczegprimás személyesen vezetett. Itt történt, hogy a katonazene néphymnust játszó hangja után az óriási néptömeg földrengető lelkesedéssel a nemzeti imádságot, a „Szózatot“, énekelte. Maguk a

protestansok sem irtóztak e napokban a szent király emlékének megtisztelésétől. Szegeden azonban sajátságos dolog történt. Kreminger u. i. szent István napjára körmenetet hirdetett a piac téren álló Szentháromság-szoborhoz, hogy ott a város polgárai által készített szent István-képet az egyház szokása szerint fölszentelje. A rendőrség tartván a tüntetéstől, a körmenetet betiltotta. Kreminger engedett az erőszaknak s a képszentelést a templomban végezte; de utána a roppant számban összegyűlt nép az egész iskola-utczában levett kalappal lelkesülten énekelte a „Szózatot“.

Ez vala zárköve Szegeden az erőszakoskodó német világnak.

i) A nemzeti lelkesedés napjai s a főgymn. további története.

Az uralkodó látván a birodalom szomorú helyzetét, a melybe ministerei a rossz kormányzat és okatlan költségek által juttatták, az olaszországi szerencsétlen csatározások hatása alatt szakítani kívánván a multtal, kiadta 1860-ik év okt. 20-án az alkotmányt szabályozó rendeletét. De mert a diploma lényegével a magyar hazafiak kibékülve nem voltak, okt. 23-án és 24-én Pesten utcai zavargások támadtak, melyekben sokan megsebesültek s néhányan életüket veszítették. Ez időtől fogva a magyar városokban a császári saskok ellen irtó háborút viseltek s a nemzet színei mind-mind föl-tünőbbekké lettek.

A változott viszonyok a nevelés embereire is elismerőbb napokat hoztak. Így történt, hogy Tóth János, az elemi és realiskolák, valamint a tanítóképző-intézet igazgatója, a szegedi tanyai iskolák szervezője és őrszelleme, bokros érdemei jutalmául 1860. aug. 27-én Ő Főlsége által arany érdemkereszt-tel lón kitüntetve. E régen kiérdemelt dísz okt. 28-án Jombart Emil megyefőnök Szeged város értelmisége, az összes iskolák vezetői és rendtársai jelenlétében a városháza nagy-

termében az érdemes férfiú mellére föltűzte.¹⁾ Majd decz. 2-án a főgymnasium volt ünnepély színhelye. E napon tartá u. i. az intézet közkedveltségű igazgatója, Somhegyi (Schröck) Ferencz névünnepét, mely alkalommal az ifjuság fényes ovációban részesítette, fáklyás-zenét rendezvén tiszteletére a névnap előestéjén, az ünnepnapon pedig színelőadást tartott a szeretett igazgató barátai jelenlétében. Ugyanezen hó 18-án a szegedi főgymn. egykori tanítványa, Bonnaz Sándor, tartotta beiktató ünnepét csanádegyházmegye püspöki székébe. A szegedi társház a főpásztornak érdemes tanárával, Tóth János elemi iskolák igazgatójával egyetemben, testületileg vett részt az egyházi főméltóságra emelt férfiú örömnepén, mely ritka fényű napra Purgstaller József rendfőnök is lerándult Pestről Temesvárra a főpapot tisztelő szerzetét képviselni. E tisztelgés alkalmával nyújtatott át az új püspöknek Budavári (Kricskai) József classicus ünnepi ódája a szegedi társház nevében. Három nappal később (decz. 21-én) maga Szeged város rendezett ünnepet. Nemzeti zászlók tengere hullámzott az utcákon és köztereken, este pedig ki valának világítva a házak ablakai. A lelkesültségnek oka Tomcsányi József Csongrádmegye főispánjának megjelenése vala, kit, mint a megye első alkotmányos tisztviselőjét, tüntetőleg fogadott Szeged város közönsége.

Mínthogy az okt. diploma értelmében az osztrák törvények elvesztették érvényüket Magyarországon, a német világ emberei állásuktól fölmentettek s a megyék, valamint a városok jogukkal élvén, az 1848-iki törvények alapján tisztviselőik megválasztásához láttak. A szegedi alkotmányos tisztujítás előtt ősi szokás szerint decz. 6-án Kreminger Antal prépost-plébános fényes segédlettel istenitiszteletet tartott, mely után a „Rendre ügyelő egyesület“ elnökéül közfelkiáltással Osztrovszky József választatott. A következő napon ugyan ő lett Szeged város polgármesterévé és Vadász Manó főbiróvá meg-

¹⁾ L. „Szegedi Hiradó“ 1860. 88. sz.

választva. Majd a köztörvényhatóság, u. n. városi képviselő-testület megalakítása vétetett foganatba, melybe a társház tagjai közül Tóth János elemi és Somhegyi Ferencz főgymn. igazgató is beválasztatván, a piarista testület befolyást nyert a közigazgatásba.

Az alkotmányos élet kezdetével a társadalmi téren is megindult a mozgalom. A szegedi középosztály, melyet itt az iparosság képez, az értelmi téren a korral haladni kívánván, fiatalsága részére megalakítá a „Legényegylet“-et, mely később „Iparossegédek egylete“ czímet vette föl. Célja vala ezen egyesületnek az önképzés, a nemesebb szórakozás s a testületi szellem ápolása. Az egyesület megalakulása alkalmával elnökéül Kreminger prépostot szemelte ki; de ez hajlott korára való hivatkozással az ifjabb erőt igénylő megtisztelés elől kitért s maga helyett Csaplár Benedek főgymn. tanárt ajánlotta, ki közakarattal febr. 24-én valóban meg is választatott.

Minthogy, mint főlebb említettük, a népei nyugalmára törekvő uralkodó a multak szomorú tapasztalatain okulva a magyar nemzettel kibékülni óhajtott, követvén szíve sugallatát, 1861-ik év ápr. 2-ára Budára országgyűlést hirdetett. Megindultak tehát, néhol nem kis élénkség közepett, országszerte a képviselő-választások. Szegeden márcz. 5-én komoly higgadtsággal ment végbe a szabad polgároknak adott ezen legszebb jog gyakorlása. Képviselővé választatott ezen alkalommal alkotmányos életünk egyik kitünősége, Klauzál Gábor, palánk- és felsővárosi kerületben egyhangulag, Dáni Ferencz, szerzetünk egykori tagja, a rókus- és alsóvárosi kerületben szavazattöbbséggel.

E mozgalmas napokban az izgalmas események az ifjúságnak különben is hevülékeny vérért erősebb hullámszóba hozták. Ennek lehet tulajdonítani, hogy a józan szigor szűkebb korlátai megszüntével még tiszteletnyilvánítását is tüntetőbb formába igyekezett önteni. Nem elégedett meg az érzelem-

nyilvánító szónoklatokkal; hanem alkalmat keresett hol egyik, hol másik tanárának fáklyás-zenét rendezni, vagy hangversenyek és színelőadások által gyönyörködtetni, mely ifjúsági entuziasmust a föllángolás e korszaka holmi jótékony czélokra is fölhasznált. Intézetünk ifjúsága szintén ilyen színelőadások és hangversenyek tartása által szórakoztatta néhány alkalommal az ezekben kedvöket találókat; nevezetesen 1861. máj. 2-án Baranyay Zsigmond házfőnök névünnepén és jul. 30-án a Dugonics-szobor javára a színházban rendezett „Honvédhuszár“ előadása által. De nemcsak az ifjúság, hanem a felnőttek is szívesen kerestek alkalmat a társas összejövetelre, hol a hosszú némaság után a lelkesedés hangján üdvözölhették a szabadság pirkadó hajnalát. Ezt olvassuk ki évkönyveinkből a piarista társház aug. 27-én rendezett „alkotmányos vendégség“ hazafias hangjaiból.

Az 1860/61-iki iskolai év vége felé, midőn a honfiai remény és a szállongó hír valószínűvé tették, hogy a Thun-féle tanításrendszer gyökeres átalakulásnak néz eléje, Som-hegyi igazgató a főgymn. növendékeinek mindegyre szaporodó számára való tekintetből osztály-bővítésekre hívta föl Szeged város tanácsának figyelmét. A jogosult kérelem egyes szűkebb osztályok egyesítése által nyert megoldást, mely alkalommal a 8-ik osztály kibővítésére a közvetlen mellette levő természetrajzi gyűjtemény helyisége adatván, ez más, a célnak épen meg nem felelő helyre telepítettett. A várt reform valóban bekövetkezett. A felsőbb tanhatóság szakértőkből álló bizottságot hívott össze okt. 28-án, melyben a kegyes-tanítórendből Purgstaller József rendfőnök, Szepesi Imre, Lutter Nándor és Trautwein János tanférfiak foglaltak helyet. Az értekezletnek az lőn eredménye, hogy a hazai nyelv szellemében való tanítás kimondatott s a német nyelv az 1861/62. tanév kezdetével a rendkívüli tantárgyak sorába szállítottott. A tanácskozmány késősége miatt az iskolai év ezúttal nov. 1-ső napján vette kezdetét.

Midőn a magyar nemzet nem nyerheté meg a hatalomtól azt, a mi az 1848-iki törvények értelmében őt jogosan megillette, merész retorsiora szánta magát. A kormány pénzügyi bajait súlyosbítani akarván, az adó fizetését megtagadta. Kiadott a jelszó, melynek értelmében hazaellenes bünt követ el az, a ki adóját a nemzet törvényes kivánalmainak kielégítése előtt lefizeti. Ezen ellenállásra a hatalom erőszakkal válaszolt. Elárasztá katonasággal az adóhátralékosok hajlékait, így akarván megpuhítani a demonstráló hazafiakat. Társházunk sejtven a bekövetkezhető kellemetlenséget, adójának jóelőre kiegyenlítése által kerülé ki az executiót és a nemzetellenes bűnbeesést. A hatalom még ezen eljárásával sem elégedett meg, jöllehet az olaszországi állapotokból az „összbirodalom“ ra vészterhes föllegek készültek, a végszükségig engedvén ügyét jutni, a „hajlíthatatlan“ országgyűlést gr. Haller cs. biztos által aug. 22 én föloszlatta s Magyarországon provisorius állapotot teremtett.

A magyar nemzetre mért ezen súlyos csapáshoz járult egyéb megpróbáltatás is. A havas tél következménye ország-szerte nagy áradásokat okozott 1862-ik év elején. A Duna több helyen átlépte partjait s egy erős gátszakadás az úgyis mocsáros környékü Kalocsát elöntötte. Ám a magyarság nem hagyá szerencsétlenül járt testvéreit vigasztalás nélkül. Könyöradományok gyűjtettek mindenfelé pénzben és élelmiszerben. Az Alföld szive, Szeged, sem maradhatott utolsónak a segélyre sietők között. Osztrovszky József u. i., ki a „jog-eljárás elmélet“-et hirdetőknék hagyá a nép bizalmából nyert polgármesteri hivatalát, a vízkárosultak részére gyűjtők élére állott s fáradozásai eredményeül ezer frton fölülü összeget juttatott szerencsétlenül járt alföldi testvéreinknek. Társházunkat a főgymn. ifjúsággal együtt szintén jelentékeny összeggel találjuk följegyezve az adakozók lajstromában.¹⁾

¹⁾ Hist Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 188.

De a részleges bajon kívül nagyobb csapást mért az ég az egész Alföldre 1863-ik évben. A tiszamenti tájék, főleg Szeged vidéke, mely áldásos napokban az ország magtárául szolgál, a májusi és juniusi rekkenő hőség s ennek folytán beállott szárazság következtében inséggel árasztá el a tős-gyökeres magyarságot. Különösen érezhető vala e csapás a homoktalaju Szegeden, hol az előbb dús legelők az afrikai forróságban kiperzselődvén, a gazdasági állatok rakásra hullottak. A gazda hasztalan veté föl sovár szemeit a felhőtlen égre, hiába eteté meg viskója gyékénytetejét lesoványodott jószágával, egyetlen reménye, az áldásos eső, késett s vele családja a gyötrelmes éhség torkába jutott. A magyarság jajkiáltása azonban fölhatott a király trónjáig. Megmozdult a jószágos sziv szenvedő jobbágysai nyomorúságán s leküldé hű tanácsosát az alvidékre, hogy az inségnek szem mellátó tanujától nyerjen értesülést a csapás nagyságáról s tanácsot a segítség iránt. Abonyi István királybiztos bejárta az egész tiszavidéket, megjelent Szegeden is s itt a város és a környék befolyásos férfjaival tanácsot tartott (jul. 17.) a teendők iránt.¹⁾ A segélynek gyorsnak és állandónak kellett lenni, mely utóbbi tekintetéből elhatározott, miszerint a tervbe vett „Alföldi vasut“ azon része, mely az államvasutat keresztezi, a tél folytában kiépítették, hogy így a munkabíró férfiak keresményökkel a telet áthúzhassák. A munkaképtelenek és gyermekek számára pedig *inséges könyhák* állítatnak, mely intézmény annál is inkább szükségesnek látszott; mivel a szomszéd községekből, nevezetesen Deszkről, Szőregről, stb. nagyszámu inséges keresett Szeged városban az éhhalál ellen menedéket. A félmeztelen, didergő, sápadt alakok láttára összeszorult az ember szive, kik „Segítsenek rajtunk, mert éhen veszünk“ szánalmat keltő könyörgéssel fordultak a jobb módú családokhoz. Ezek számára könyöradományok gyűjtettek országszerte, sőt a külföldön is. Bécs,

¹⁾ L. „Szegedi Hiradó“ 1863. év 58. sz.

Svájcz, Francia- és Angolország valóban fényesen kimutatták e napokban, hogy vallás és nemzetiség nem képeznek válaszfalat ott, hol az ember a természet szavát követi s nyomorral küzdő halandó társában csupán az embert tekinti és segíti. A pesti „inséges bazár“ febr. 11—14-ig mintegy 38 ezer frtot gyűjtött az elemek által sujtottak részére. Szegeden palánkban, rókuson és az alsóvárosban a *levesosztó* egyletek folyton működtek, több száz inségesnek nyujtván naponkint meleg ételt és kenyeret, hetenkint kétszer húst és főzeléket. Társházunk ezen inséges télen 30 éhezőt táplált naponkint.

De hogy a földművesek, kik nemcsak mit sem arathattak, hanem még igavonó jószágait is elvesztették, minden nélkül ne maradjanak, valamint az iparosok, kik az általános szükségben készítményeiket értékesíteni nem tudták, segélytelenül legyenek, okt. 6-án gr. Pálffy Mór kormányzó Szegedre jött a szükséges intézkedések megtételére. Társházunk testületileg tisztelgett a nemes grófnál, ki a következő napon a főgymnasiumot is meglátogatta. Somhegyi igazgató üdvözölvén a vendéget, minden egyes osztályba bevezette. Midőn pedig a kormányzó kérdé, ha vannak-e állami ösztöndíjasok az intézetben s reá az igazgató tagadólag válaszolt, meghagyá, hogy a jutalomra érdemes tanulók hozzá mielőbb beterjesztessenek. Pálffy látogatásának meg lett a kivánt eredménye. A földművesek között u. i. több ezer mérő vetőmag és 60 ezer frt előleg osztatott ki, az iparosok pedig 11 ezer frt „inséges kölcsön“-ben részesültek. Ifjuságunk is nemes szive hajlamát követve márcz. 3-án hangversenyt adott az inségesek javára a felsővárosi „Casino“ helyiségében, mely az ifjuságnak dicséretet szerzett s a levesosztó egyletnek 168 frtot juttatott.¹⁾

E szomorú napok előtt társházunkat magas állásu egyházi férfiak méltatták látogatásukra. 1862. jul. 6-án u. i. vácze gyházmegye érdemes főpásztora, Peitler József, a szomszéd

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 209.

Tápé községben időzván, társházunk elüljárósága nála köteles tiszteletét mutatá be, mely figyelmet viszonzni kívánván az udvarias püspök, még ugyanazon nap rövid időt töltött a testület körében. Majd okt. 11-én Bonnáz Sándor csanádi püspök a bérmálás szentségét jött szegedi hiveinek kiosztani. Hosszasabb itt időzését arra használta föl a szeretett főpásztor, hogy a gymnasiumot, elemi és tanyai iskolákat magas figyelmére méltatta. Okt. 12-én külön osztá ki a bérmálás szentségét a főgymn. növendékeinek a piarista társház tágas folyosóján, mely alkalommal a folyosó végén rögtönzött oltár előtt az ifjuság dalárdája gyönyörű énekeket hangoztatott; utána a tanyákra rándult ki, honnan okt. 18-án visszatérván, az ifjuságnak misézett, az egyes osztályokat meglátogatta, a tanulók feleleteit meghallgatta, őket buzdította s látogatása örök emlékére saját nevérol nevezett 2000 frtos ösztöndíj-alapítványt tett.¹⁾

Az inséges időt követő esztendő első fele örvendetesebb lefolyásu vala a társházra. 1864-ik máj. 2-án érkezett körünkbe a kegyesrend tudós főnöke, Purgstaller József, hogy a szerzet szabályai értelmében hivatalos látogatását végezze. Megérkeztek az ifjuság dalárdája fogadá, Budavári József tanár pedig tőle megszokott classicus órában fejezé ki a társház örömet. A társház anyagi ügyeinek megvizsgálása mellett nem feledkezett meg a szeretett főnök az ifjuságról sem, melynek szellemi gyarapodásáról személyesen kívánván meggyőződést szerezni, a főgymn. minden egyes osztályát máj. 4-én sorban meglátogatta, azoknak növendékeit szorgalomra és hazafias erények elsajátítására buzdította. A lelkes szavak nem maradtak eredménytelenül; mert a rendes tanulmányok befejeztével jul. 30-án a zene- és a szólóművészetben szerzett ügyességöknek a felsővárosi Casinóban figyelemre méltó módon adták tanuságát.²⁾

¹⁾ Kegyes, r. társház levéltárában.

²⁾ „Szegedi Hiradó“ 1864. 61. szám.

A rendfőnök főnebb említett látogatását aug. 17-én rendi nagygyűlés követte, melynek határozatából Somhegyi Ferencz főgymn. igazgató kormánysegédi minőségben Pestre rendeltetett, hol egyszersmind a főgymn. vezetése is gondjaira bízott. Szept. 20-án távozott Szegedről a közbecsülésnek örvendő férfiú, hol az ifjuság oktatásával 6 éven át foglalkozott, mely idő alatt növendékei ragaszkodását annyira kinyerte, hogy a szünidő alatt Szegeden időző hálás tanítványai fáklyás zenével tisztelték meg, a városi hatóság pedig, valamint rendtársai a legnagyobb meghatottság között vettek a távozótól búcsút. Utódjává Baranyay Zsigmond eddigi házfőnök lett, ki sokféle elfoglaltsága miatt az ifjuság között szeretettel ápolt műének vezetését a Nagy-Károlyból áthelyezett Ernyösi László tanárra bízta.

Alig kezdődött meg az 1864/5-iki tanév, midőn a társházat szomorúság s a főgymnasiumot érzékeny veszteség érte. Cserkúti József tanár u. i., ki a szegedi ifjuságot 11 éven át példás buzgósággal és atyai szeretettel oktatta, rövid betegeskedés után szerettei köréből a boldogok hazájába költözött. Hagyatékából emlékének évenkénti megújítása végett 100 frtot engedett át a rendkormány a szegedi társháznak.

Ugyanezen iskolai év végén tartatni szokott érettségi vizsgálatok alkalmával Kümmer J. Henrik főigazgató körünkben időzván, jul. 30-án jelenlétében tartá meg az ifjuság pár év óta a szokásos zene- és énekvizsgálatát, még pedig ezúttal a felsővárosi Casinónál e célra alkalmasabb helyen, a színházban. Eredménye a várakozást teljesen kielégítette.¹⁾ A következő napon pedig maga az apát-főigazgató fényes egyházi segédlettel rekesztette be a tanévet, mely hálaadó istentisztelet alatt az ifjuság énekkara áhitatra ragadó módon énekelt.

Baranyay igazgató az 1865/6. iskolai évben az ifjuságnak nagy száma miatt (770) mindjárt az év elején úgy intézkedett,

¹⁾ „Szegedi Híradó“ 1865. 62. sz.

hogy a túlnépes alsó osztályok növendékeit a lelki oktatás sikeresítése végett két csoportra osztotta. Ez a fölosztás az ifjúságnak állandó magas létszáma miatt napjainkig főtartá magát. Ezen év folytában azonban az igazgató, ki mint házfőnök is az ezzel járó terheket odaadó buzgósággal végezte, a folytonos elfoglaltság miatt annyira kimerült, hogy a nagyobb élénkséget igénylő igazgatói teendőktől egészsége komoly megrendülése miatt decz. 18-án fölmentését kérelmezte. Maga helyett ajánlá azért a munkabíró Ernyösi László tanárt, ki az igazgatóság sokféle ágaival már Nagy-Károlyból gyakorlati ismerettel birt.

Alig heveré ki az Alföld a három év előtti inség bajait, új csapások következtek rá 1866-ik évben.

A tavaszi kedvező időjárás már-már legszebb reményekre jogosítá a föld terményeire támaszkodó Tiszavidék lakosságát, midőn máj. 24-én beállott erős fagy a gabonát és a szőlőt teljesen tönkre tette. E csapáshoz járult később a cholera, mely bár országszerte uralkodott, de Csongrádmegyében, különösen Szegeden, sok áldozatot követelt.

A birodalomnak ez időben kétfelé vala háborúja: az olaszokkal és poroszokkal. Bár a Custozzai ütközet fényes győzelemmel koszorúzta jun. 24-én az osztrák sást; de azért Ausztria nyugalmára való tekintetből Lombardiáról lemondani vala kénytelen. Nem ily szerencsés kimenetelű volt a porosz hadjárat, melynek sokféle oka között nem legkisebb vala a késedelmeskedés és a tapasztalatok ignorálása. Ausztria u. i., mely már az 1866-iki év elején láthatá a poroszokkal való kikerülhetetlen összeütközést, hadserege mozgósítását csak jun. elején kezdette meg; a poroszok ellenben már ekkor teljesen utkészen állottak. Így történt, hogy a mint ezek jun. 27-én átlépték a birodalom határát, oly számítással és körültekintéssel vezették működésüket, hogy jul. 3-án Königrätz mellett teljesen tönkre tették Benedek Lajos északi hadsere-

gét s utána Bécs kikerülésével csakhamar Pozsony közelében állottak, mire az iskolák jul. 13-án felsőbb rendeletre bezárattak.

Bécs a poroszok közeledtére szörnyen megrémült. A kincstár és a bank részint Komáromba, részint Temesvárra hurczolkodott. Az osztrák miniszterium Budapestre készült s számára a piaristák gymnasiuma vala kiszemelve. A sebesültek szanaszét szállítottak az országba. Intézetünk is kórházzá vala átalakítandó, mitől azonban a tanács az által menté meg, hogy e célra a minorita atyák zárdáját jelölte ki. Bár az ifjuság szétbocsáttatott; de az érettségi vizsgálat nem lévén elhalasztható, jul. 24-én megkezdődött s végeztével jul. 28-án az iskolaév ünnepélyesen befejeztetett.

Rendünkre is csapásos vala ez az esztendő. Nemcsak hogy a jég tette tönkre a fagy által megkimélt custodiatusi birtok termését; hanem a szerzet főnöke is, a mély elméjü. Purgstaller József, ezen évben veszté el örökre lelke világát. Utódává a rend szabványai értelmében Horváth Cyrill legidősebb kormánysegéd lépett ideiglenes minőségben, ki azonban aug. 8-án Somhegyi Ferencznek, mint választott rendfőnöki heinyöknek, engedé át díszes hivatalát.

Mig ezek a változások Budapesten történtek, az alatt Szeged sem maradt szomorúság nélkül. A kitünő szónok és nagy hazafi, Klauzál Gábor, aug. 14-én elhalálozván, Szeged város jeles képviselőjének érdemeihez illő ünnepélyes végtisztességet rendezett. Br. Eötvös József is megjelent egykori minisztertársának utolsó „Istenhozzád“ ot mondani, Dáni Ferencz, a boldogultnak képviselőtársa pedig a gyászmise végeztével a templomtéren óriási néptömeg jelenlétében mondott az elhunyt érdemét méltató gyászbeszédet. A nagy hazafinak emlékét Budavári József főgymn. tanár fenkölt szellemű ódájában örökíté meg.

Már az 1866/7. iskolai év küszöbön állott s Baranyay házfőnök még mindig nem tudott ereje birtokához jutni; miért is a rendkormány a szenvedőt állapotára való tekintetből a ház-

főnöki állástól végleg fölmenté s kormánytanácsosi minőségben Pestre helyezé át, Ernyösi László igazgatót pedig a társház vezetésével szept. 15-én megbízta.

Az új házfőnök és igazgató aiat, midőn már a tanártestület a tantárgyakat is egymás között fölosztotta, jött a felső tanhatóság azon rendelete, hogy az országszerte uralkodó cholera miatt a tanítás csak nov. 1-ső napján veheti kezdetét. A veszedelmes bajt a porosz háborúban elcsigázott s az ország különböző részébe hurczolt sebesültek terjesztették mindenfelé. Ilyen cholera-esetet legelőször Szokolczán észleltek, majd Pozsony vidékén lépett föl járványképen, szept. 15-én pedig már Szegeden is fordult elő cholera-eset. Itt azután e vészes kór annyira elhatalmasodott, hogy naponkint 30—40, sőt egy napon 60-ra emelkedett a halálozások száma. A cholera okt. 10-ike körül kezdett vészes jellegével alábbhagyni, a hónap végén pedig egészen megszűnt, s így a tanítást nov. 1-ső napján akadálytalanul meg lehetett kezdeni.¹⁾ Daczára azonban a nagymértékben uralkodó járványnak, a főgymn. ifjuságnak száma az előbbi évéhez képest nemcsak nem csökkent, de sőt 788-ra emelkedett.

A szerencsétlenül végződött porosz háboru az osztrák kormány hatalmát végképen megtörte; miért is az uralkodó 1867. febr. 18-án legfelsőbb elhatározásával a magyar nemzetnek alkotmányát visszaadta; az országgyűlést összehívta és megkoronázási szándékát az országnak határozottan kijelentette. Az alkotmány visszaállításának hírére Szegeden nagy öröm támadt, melynek hatása alatt a lakosság fényes kivilágítást rendezett. A lelkesedés még magasabb fokra hágott, midőn a király gr. Andrássy Gyulát febr. 20-án felelős miniszerelnökké kinevezte s a ministerium megalakításával megbízta. A szegedi főgymn. ifjusága is máj. 3-án az alkotmány visszaállítása örömeire hálaadó istenitiszteletet tartott, melynek áhítatát „kitünő“ énekkara közreműködése még

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 232.

inkább emelte. Midőn pedig az Andrássy-ministerium megalakult, Ő Főlsége, a király, máj. 12-én Budapestre jött s diadalmenetben kísértetett budai palotájába, hol május 14-én Bartakovics Béla egri érsek üdvözölvén az uralkodót az ország nevében, a második ministerium esküjét fogadta. Jun. 8-án ment végbe ősi fénynyel a király koronázása Simor János hercegprimás által, mely ritka nemzeti ünnepre társházunk tagjai közül Tóth János kormánysegéd és népiskolaigazgató társaságában néhányan Budapestre rándultak.

Az alkotmány teljes helyreállítását megelőzőleg Ő Főlsége amnestiát adott a magyar menekülteknek. Horváth Mihály, csanádegyházmegye egykori kinevezett püspöke és hírneves történetíró, 18 évi bujdosás után a hazába visszatérvén, máj. 24-én Szegedre jött rokonai látogatására, hol Ernyősi László főgymn. igazgató az ősz tudóst, mint intézetünk egykori tanítványát, Való József, Csaplár Benedek és Bolgár Mihály tanárok jelenlétében melegen üdvözölte.

Ezen év (1867.) nyara alatt (jul. 25.) nem kis veszedelemben forgott társházunk. A sörház-utczában fekvő Schmidt-féle épület teteje u. i. kigyuladt a déli órákban s a szél által szítva olyan roppant tüzet támasztott, hogy a templomtéri házakat végveszedelemmel fenyegette. A vészlármára az ifjuság, mely épen az érettségi vizsgálatot tartá, szétbocsáttatott s a megremült tanárok féltettebb tárgyaik biztosításához láttak. E zavar közepett kigyúlt a Bója-féle ház is, mely közelsége miatt még válságosabb helyzetbe juttatta a társházat. Szerencsére azonban a vész színhelyére jókor érkeztek a helyben állomásozó vadászkatonák, kik a Csakovác-féle ház födelének védelme által a félelmes elemet lokalizálván, a további veszedelemnek elejét vették.

E kiállott félelemre nem sokára öröm következett. Ő Főlsége fejedelmi figyelme aug. 6-án újra társházunk felé fordult. E napon tüntette ki u. i. a fáradhatatlan tevékenységű ősz tanférfiut, Tóth János kormánysegédet és elemi

iskola igazgatót, azon legmagasabb kegyével az apost. király, hogy a közoktatás terén szerzett érdemei jutalmául hű tanácsosai sorába iktatta, illetőleg kir. tanácsosi címmel ruházta föl. A jeles tanférfiu tisztelői, köztük szerető rendtársai, nem is késtek a legmagasabb kitüntetés alkalmából az őszinte üdvözlét szívből eredt szavát az érdemes férfiu előtt testületileg tolmácsolni.

Az ifjuság részére, melynek száma az 1867/8. iskolai évben 743 vala, a közokt. minister a torna tanítását elrendelte, valamint a négy alsó osztályban a rajznak kötelező oktatását kimondotta. A város, mint a főgymn. főntartója, igyekezett ugyan a rendeletnek megfelelni; de erre alkalmas helyisége hiányzott. Fölszólította azért atársház elüljáróságát az intézet mellett fekvő kertnek e czélra átengedése végett. Ernyösi házfőnök nem idegenkedett az átadástól. Mire a város a Rókus-városrészben fekvő „Epres-kert“-ből egyenértékű résznek kihatása által cserét ajánlott. Ernyösi ezt a nagy távolság miatt elfogadhatónak nem találván, az átadásra szánt kert helyet az u. n. „Bánomkertek“-ben 4 holdnyi területet kívánt. Erre meg a tanács nem volt hajlandó; miért is a minister ismételt sürgetésére más mód hiányában az ujszegedi „Népkert“-ben tűzött ki ideiglenesen tornahelyet.¹⁾

Minthogy a házfőnökséggel egyesített főgymn. igazgatóság súlyos teherként nehezedett Ernyösi vállaira, ennek egy részétől a rendkormány méltányosnak tartá fölmentését; helyette azért Bolgár Mihály pesti főgymn. tanárt bizá meg 1870/1-ik tanévben a főgymn. igazgatásával. Bolgár az intézetben a rend és tisztaság főntartása végett szolgálai állomás szervezését kérte a tanácstól, mit ez a körülményekre való figyelemmel a legkészségesebben teljesített. Az igazgató azonban csakhamar belátta, hogy az a sok aprólékosság, melyekkel az intézet vezetése összekötte van, egészségére hátrányos, az igazgatóságról 1871. decz. havában lemondott s

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. III. p. 247.

gr. Andrassy Gyula külügyminister fiainak nevelését vállalta magára. A rendkormány nem akarván visszatartani a minden áron távozni óhajtót, a rend kötelékéből ideiglenesen elbocsátá és helyébe a főgymnasiumhoz Magyar Gábor tanárt nevezte ki, a ki főteendőjének tartá, az előde által a városnak torna-helyiségül jogtalanul följánlott társházi kertnek birtokba vétele ellen Ernyósi László házfőnökkel egyetemben tiltakozását megtenni. Majd midőn 1872-ik évben a házfőnök súlyos baja miatt az anyagiak vezetésére képtelenné lett, Somhegyi rendfőnök ápr. havában Szegedre jött s az állapotok beható megvizsgálása után a társház ideiglenes vezetését Való Mihály tanárra bizta. Való bár ügyes gazdának mutatta magát, mert rövid öt hónap alatt rendbe hozta a társház zilált anyagi ügyeit; de természetével megegyezőnek nem találván a főnökkösködést, az ismételt följánlás daczára a házfőnöki tiszte elüljárója kezeibe visszatette, melyet azután Somhegyi rendfőnök Magyar Gábor igazgatóra ruházott.

Magyar házfőnök mindenekelőtt a tanácscsal kívánt tisztába jönni, ki a főgymn. tornahelyiségeül egyedül alkalmas társházi kerthez tulajdonjogot formált. Ez ellenében a házfőnök levéltári adatokra támaszkodva kimutatta, hogy a peres kerthez a piaristák vétel által jutottak, tehát az vele szabadon rendelkezhető sajátjokat képezi; miért is ha a város annál alkalmasabb helyet nem talál, az oktatásra való tekintetből méltányos föltétel alatt neki örök áron eladni hajlandók. A város elfogadta az ajánlatot; de a kert birtokba vételét még egy időre elhalasztotta.

Míg így a vitás ügy békés uton kedvező elintézés nyert, a főgymnasiumot váratlan szerencse érte. Ő Fölsége u. i. az 1873-ik év tavaszán az alföldi rónának a fakadó viz által ellepett területe megszemlélése végett máj. vége felé az alvidékre jött, mely alkalommal Szeged várost is legmagasabb látogatására méltatta. A Hód-Mező-Vásárhely felől érkező király fogadására a budai-országuton volt föllállítva a főgymn.

ifjuság. Szeged „népe“ talpon volt e napon. Egyre hullámzott a néptömeg az alföldi vasut indulóházáig, hol midőn a megérkezett vonatról leszállni látta a daliás uralkodót, egetverő éljenzésbe tört ki. A király nagyszámu kíséretével az emberáradat szünni nem akaró örömrivalgása között mintegy diadalmenetben tartá bevonulását a városba, hol a „Csongrádi takarékpénztár“ épületének emeleti része vala számára berendezve. Itt fogadta Szeged város polgárainak hű alattvalói hódolatát, mely alkalommal a papságot, köztük a főgymn. tanárkarát, Kreminger Antal prépost-plébános vezeté a király színe elé. A következő napon megtekinté a várost s meglátogatta a főgymnasiumot. A folyosókon két sorban volt fölállítva az ifjuság, melynek örömkialtása között haladt Ő Főlsége a 7-ik osztály termébe, hol az összegyűlt két legfelső osztály növendékei jelenlétében lelkes szavakban üdvözölte a fiatal igazgató a koronás királyt. Ezután legmagasabb figyelmére méltatta az uralkodó a szertárákat s legtovább időzött a physikai muzeumban, hol Volly István tanár néhány villanyos kísérletet rögtönzött. A király derült arczczal intézett kérdéseket egyes tanárhoz, majd megelégedését fejezván ki az ifjuság komoly magatartása, egészséges színe és bátor viselete fölött, az intézetből éljenzések között távozott.

Az 1873-ik év nyarán ismét cholera pusztított Szegeden és a környéken, mely veszedelmes járványnak intézetünk egyik igen képzett tagja, Volly István tanár is áldozatul esett. A nagy szünidő alatt u. i. Palicson tartózkodván, híret vette, hogy Szabadkán lakó édes anyja a járványt elkapta. A szerető fiu nem hallgatván barátai tanácsára, a természet szavának engedelmeskedett s haldokló anyja betegágyához sietett, hol azonban ő is a járványba esett s anyja előtt pár órával kiszenvedett.

Magyar Gábor házfőnöksége idejéből még egy nevezetes dolgot kell fölemlitenünk. A haladó kor kívánalmai, valamint a mindegyre nehezedő életviszonyok arra kényszeri-

tették a gondos elűljárót, hogy a társház tagjai számára ezelőtt mintegy 30 esztendővel megállapított fizetésösszegnek följobb emelését kérelmezze. Szeged város tanácsa a méltányos kérelemnek helyet adván, azt pártolólág terjeszté a képviselőtestület elé, mely „tekintettel a főgymn. tanárok szerény körülmények között is áldásos működésére“, egyhangulag és éljenezve szavazá meg a 8920 frtra emelt összes fizetést.¹⁾ Magyar igazgató ezután a reá nézve mindegyre terhesebbé váló házfőnökség gondjaitól menekedni óhajtván, 1875-ik évben csupán csak a főgymn. igazgatóság megtartására szorítkozott; miért is az aug. hóban tartott rendi közgyűlés határozatából a társház vezetése Stanczel Károly tanárra ruháztatott.

k) A társház és a főgymnasium legújabb tíz éve.

Az 1875/6-ik tanévben a tanári személyzet száma egy taggal növekedett. Oka vala a városi hatóság azon intézkedése, hogy az 1-ső osztályt, melynek népessége több éven át már a 160-at meghaladta, párhuzamos osztályllyal látta el. Erre tanárt a rendkormánytói kért, melynek ez szives készséggel engedett.

Majd fölvirradt az 1876-ik év, mely Szeged városnak annyi örömet és dicsőséget volt szerzendő, bár kezdete nem kis aggodalmat okozott. Ezen aggodalomra okot a Tisza mindegyre növekvő áradása adott. A nagy magyar folyó u. i., mely jan. hónapban még normalis viszonyok között volt, febr. havában már a vízvédelmi bizottságot állandó ülésezésre kényszerítette. A hatóság, melynek gondjai közé tartozott a védekezésről intézkedni, egy kiáltványban hívta föl a polgárokat a védműveletekben való részvételre. Ily körülmények között a tanári kar sem maradhatott tétlenül; fölajánlá tehát

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

saját és a gymn. ifjuság erejét, fölkérvén a hatóságot, hogy tüzzön ki számára működési helyet. Mi megtörténvén, Szent-Mihálytelekre vonult ki az ifjuság, hol a gát magasításával egész napon át foglalatoskodott. Midőn azonban márcz. 19-én a víz 0 pont fölött 22'-nyi magasra emelkedett s a felső vizekről mindegyre aggasztóbb hírek érkeztek, a hatóság az ifjuság szétbocsátását és az intézetek bezárását rendelte el. Az ár folytonos emelkedése, valamint a hatóság intézkedései nem kevésbé növelték a polgárság aggodalmát, és ez az aggodalom tetőpontra hágott akkor, midőn közhírré tétettek az utak, melyeken veszély esetére a menekülés történhetik. A hirdetésnek elrémítő hatása lett. A vagyonosabbak azonnal elhagyták a várost, a szegényebb polgárok pedig a szilárdabb épületek felé egész népvándorlást indítottak, itt kívánván, mint biztos helyen, megóvni veszedelem esetére csekélyke ingóságait. A társház padlását is ezen alkalommal 10 család vette igénybe. A polgárságnak otthonát szerető része azonban egy tapodtat sem mozdult ki a város határából, minden gondolata a védelemre irányult; így történt, hogy a piaristák is tettelegesen részt vettek a védmunkálatokban. A rendtársak között leginkább kivált Obelcz József fáradhatatlansága és kitartása által. Erős szervezettel s megfelelő erővel rendelkezvén, mindenütt ott vala, hol a veszély legnagyobb s a segítség legégetőbb volt. Teljesített éjjeli szolgálatoakat, örködött a gátakon a legkellemetlenebb időben is. A gőzhajó állomásánál beszakadt csatorna által támadható veszedelmet ébersége és nagy ereje által háritotta el; de legnagyobb szolgálatoat tett Szeged város lakosságának Várady Ignác városi mérnök oldala mellett a hirhedt percsorai töltésen. Évkönyveink részletezik a fáradalmakat, melyeket e derék férfiú az aggodalmas napokban a város érdekében kiállott. Érdemeit Szeged város hatósága is elismerte s az árvizvédelemről kiadott jelentésében Obelcz tanárról azt mondja, hogy „méltán figyelmet gerjesztett tevékenységet fejtett ki“. De fáradozásaiért „elis-

merését és köszönetét“ fejezte ki a tanács fölterjesztésére maga a közlekedési minister is.“¹⁾

Ezen év (1876.) máj. 31-én iratott alá a szerződés Szeged város és a kegyesrendi társház részéről a gymn. épület mellett fekvő kert eladása ügyében. A kert 570 □^o területet tett, mely részint a gymn. udvarának kibővítésére, részint nyári torna fölállítására fordított. A szerződés még 1873. szept. 1-ső napján kötött ugyan; de az átvétel csak 1875. jan. 1-ső napján történt meg, mely időtől fogva az 5700 frt vételártól annak teljes kifizetéséig 6°/_o-ot ígért fizetni a város.²⁾

Az aug. hónap lázas tevékenységben találta Szegedet. Ez időponttal u. i. oly ünnepélyességek színhelyévé vált a város, melyek hazánk lakóinak ezreit zarándokoltatták falai közé. Az ünnepélyek sorát az országos „dalárünnepély“ nyitotta meg aug. 18-án, utána aug. 19-én a Dugonics-szobor leleplezése következett, majd aug. 20-án az országos ipar-kiállítás nyitott meg.

Ezen ünnepélyek közül a kegyesrendet a Dugonics-szobor leleplezése érdekelte kiválóan; mert midőn Szeged város közönsége Dugonics Andrást, ki az ő véréből való volt, irodalmi munkásságáért szoborral tisztelte meg, egyúttal a piarista rend iránti tiszteletének és hálájának kívánt kifejezést adni, miként ezt Szeged város közkedveltségű polgármesterének, Pálfy Ferencznek, ezen évi jelentésében olvashatni. „E műremekkel, mondja a Dugonics-szoborra vonatkozólag az érdemes polgármester, a város nemcsak kegyeletes háláját rótta le, de áldozatot hozott a tudománynak és a művészetnek, megtisztelte azon nagyérdemű hazafias tanítórendet, melynek e város majdnem minden polgára köszönheti értelmi világát.“³⁾

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 3.

²⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

³⁾ Pálfy F. Szeged szab. kir. város polgármest. évi jelentése 1876-ról.

Dugonicsnak szobrot emelni régi szegedi közóhajtás volt; kiválójában azonban 1860-ik évben pendített meg az eszme, mely azután nemcsak Szegeden, de az egész országban visszhangra talált. Mindjárt is alakult helyben egy szoborügyi bizottság, melynek elnökéül Somhegyi Ferencz főgymn. igazgató választott; ez azonban csakhamar Budapestre helyeztetvén át, az ügy 1873-ig szünetelt. Ekkor Dáni Ferencz városi főispán buzgó és erélyes fáradozásának sikerült a szendergő eszmét felkölteni s mindaddig felszinen tartani, míg az ige testté lön. Az új szoborbizottság most is a főgymn. igazgatóját, Magyar Gábort, választotta meg elnöknek, s oly kitarással működött, hogy 1875-ik évben Izsó Miklós szobrászsal a szobor előállítása ügyében a szerződést megköthette. Sajnos, hogy a művész be nem fejezhette művét; mert időközben elhalt s helyette Madarász Victor készítette azt el. A bronzból öntött szobor magassága 8,5 láb, szürke márvány talapzatáé 11,5 láb. Előállítási költsége 14,500 frt.

A szoborbizottság a leleplezést minél fényesebbé teendő, elárasztotta az országot meghívókkal s a jelentkező vendégeket magyar vendégszeretettel s ingyenes lakással fogadta. Ezen ünnepélyen, mely a kegyesrendre megtisztelő vala, 11 társháznak képviselői jelentek meg 30 taggal. A beteges rendfőnököt Erdősi Imre kecskeméti házfőnök képviselte.

Még kell emlékeznünk, bár futólagosan, az országos kiállításról is, mely szept. közepéig tartott. Hogy mily tárgyak kerültek a kiállításra, melynek főhelyisége a reáliskola impozans épülete vala, arról szólni nem e lapok keretébe tartozik; itt csak annyit kívánunk kiemelni, hogy a főgymn. igazgatója a „közművelődési szakosztály“ alelnökéül választott meg és hogy a főgymn. ifjusága rajzaival vett benne részt, melyekért érdemérmet kapott.

Míg a reáliskola helyiségei az ipartárgyak tárlatául szolgáltak, az alatt a főgymnasium termeit a képzőművészeti tárgyak vették igénybe. Mivel pedig ezen tárlat az ipar-

kiállításal együtt záródott; azért az iskolai év csak szept. hó közepén vette kezdetét.

Az ünnepélyességek alkalmából még egy nevezetes dolgot kell fölemlítenünk, mely Szeged város hírnevét Európa-szerte terjesztette. Ez év aug. hónapjára volt u. i. kitűzve Budapestre az európai statisztikai nagygyűlés megtartása. Az országos szervező-bizottság fölszólította Szeged város közönségét, vajon hajlandó lenne-e fogadni a vándor tudósokat? Pálffy Ferencz polgármester nem késett a meghívással, melynek következtében a nagygyűlés számos tagja szept. 11-én Szegedre rándult. Ha a magyar szives vendéglátás fokozható, azt kellene mondanunk, hogy páratlan fogadtatásban részesíté a város tudós vendégeit, kiket a legelőkelőbb családokhoz szállásolt el s kényelmökről minden kitelhető módon gondoskodott. Másnap közebédet adott a város vendégei tiszteletére, melyen Arányi Ágost főgymn. tanár köztetszésben részesült francia felköszöntőt mondott a kiránduló társaságra.

A lefolyt iskolai évben a közönség bizalma a főgymnasiumot annyira megnépesítte, hogy a város szükségesnek látta kimondani a 2-ik osztály párhuzamosítását.¹⁾ Ez a párhuzamosítás azonban csak a beiratások után történt meg, midőn nyilvánvalóvá lett, hogy a tanítás sikerének kockáztatása nélkül a nagy számban jelentkezett ifjuságot egy terembe szorítani nem lehet. Ez vala oka, hogy a rendkormány a szokásos áthelyezések megtörténte után küldheté csak a város által eshetőségre kérelmezett új tanárt.

Az 1876-ik évet emlékezetessé tevé Tóth János elemi isk. igazgatójának 50 éves tanárkodási jubileuma. Ki oly hosszú ideig lankadatlan buzgósággal működött a nevelés-tanítás terén, méltán számíthat elismerő megemlékezésekre. Az ősz nevelő azonban nem ilyenek által, miktől lelke mindig idegenkedett, kívánta ezen ritka szerencsét megörökíteni; hanem fenkölt gondolkozásának és nemes érzelmének meg-

¹⁾ Kegy. r. társház levéltárában.

felelőleg oly adománynyal akarta azt emlékezetessé tenni, mely a közművelődésnek tényezőjéül szolgáljon. Ennek eszközése végett ajánlá föl jun. 12-én a polgári leányiskolának az általa nagy gonddal és szakértelemmel egybeállított physikai muzeumot, mely bármely középiskolának becsületére válnék. A muzeum értéke megközelíté a négy ezer frtot. Az adományozó figyelmét kiterjeszté arra is, hogy adománya jókarban tartassék s tovább is gondoztassék; miért is 1876. okt. 15-én Szeged város tanácsához intézett adományozási iratában a muzeum leltározott szerelvényeit elszámolván, azokat a főnálló városi polgári leányiskolának hagyományozza; ha pedig a város magasabb fokú leányiskolát állítana föl, akkor a muzeum ezé leend, és ennek kezelése mindig az illető leányiskola természettani oktatóját illeti. A fölügyeletet s öröködést a város egy bizottság közbejöttével teljesíti, mely bizottságnak tagjai egy városi tanácsnok, az elemi iskolai ügyeket intéző hatóság elnöke és a főgymn. természettan-tanára. Majd levelét következőleg fejezi be: „Az emberek által alkotott viszonyok idők multával változandók levén, óhajtom, hogy azon jogok, melyeket adományomra vonatkozólag ezennel a városra ruházok, változás esetén mindenkor Szeged szab. kir. város községi ügyeit intéző hatóságot, — mely jogokat az iskolaszék s ennek elnökére ruházok, a Szeged szab. kir. város által föntartott elemi népiskolák ügyeit intéző hatóságot, — s végre a mely jogokat a főgymn. természettani tanárára ruházok, változás esetén a főgymnasium helyébe lépő s hasonfokú és célú tanintézet természettan-tanárát illessék.“¹⁾

E nagylelkü adományért decz. 3-án köszönetet mondani nem késett Szeged városnak a nevelés ügyéért buzgó tanácsa, mely alkalommal átiratában kimondja, hogy „a legnagyobb örömmel vett adományt az alapítványi levél értel-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 7.

mében fogjuk kezelni s e végből megfelelő intézkedéseket tettünk.“¹⁾

Az említett iskolai évet nevezetessé tette még Németh József fölszentelt püspök máj. 19-én történt szegedi látogatása is, mely alkalommal társházunk Stanczel Károly házfőnök vezetése alatt mutatá be köteles tiszteletét Szeged város magas állásu szülöttének. A főpásztori helynök Szegeden időzése alatt máj. 26-án a főgymn. ifjuságának a bérálás szentségét külön osztá ki s utána a társház elüljáróinál viszonzta a látogatást.

1878. febr. 7-én a róm. kath. egyházat súlyos veszteség érte. E napon halt meg u. i. IX. Pius pápa. A kath. egyház gyásza általános volt. Szegeden is három napon át harangzúgással hirdettetett az egyház vesztesége, a negyedik napon pedig gyászmisék mondtak a nagy halott lelki üdvéért. De nem sokáig maradt üresen a pápai szék; mert a bibornoktestület belátván a veszélyt, mely az elárvult egyházat pápa nélkül az uralkodó viszonyok között érhetné, már febr. 20-án Pecci bibornok személyében új pápát választott, a ki XIII. Leo nevet vette föl.

Hogy az ujonan választott egyházfő nemes szive vonzalmát az ifjuság iránt kimutassa, a piarista házfőnököket azon kiváló hatalomban részesíté, hogy az ifjuságot saját személyökben pápai áldásban részesíthessék. A rendfőnöknek e magas kegyet tudató iratát máj. 31-én vette a szegedi társház főnöke, ki az ifjuságot a pápai áldásban jun. 16-án valóban részesítette is. Ugyancsak ezen hónapban teljesült a régi közóhajtás is, mely szerint a társház és főgymn. könyvtára szétválasztassék. A főgymnasiumnak u. i. eddig nem levén könyvtára részére saját helyisége, az igazgatók a házfőnökökkel egyetértőleg a gymnasium könyveit és levéltárát a társház könyvtárában helyezték el ideiglenesen. Midőn azonban Szeged város tanácsa az elemi osztályokat a gymn. épü-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 8.

letből kitelepítette, mind az igazgató irodájára, mind a könyvtár számára a rég nélkülözött helyiségek rendelkezésre állottak. Mindkét elöljáró fölhasználta tehát a kedvező alkalmat, mely főleg a társház könyvtárára nézve vált előnyössé az által, hogy annak folyamatban levő rendezését igen megkönnyítette.

Mint hogy a lefolyt 1877/8. iskolai évben a tanuló ifjúság száma az előző évi 642-ről 781-re emelkedett, a tanács elhatározta, hogy a főgymnasium eddigi 10 osztályát még kettővel szaporítja. Így lett az 1878/9-ik tanévben 3 első, 2 második és 2 harmadik osztály. A hatóság ezen intézkedése úgy közművelődési, mint a magyar nyelv és szellem terjesztése tekintetéből egyaránt fontos volt; mert ez által alkalmat nyújtott a környékbeli nem magyar ajkú ifjaknak az ismeretszerzésen kívül a magyar nyelv és, mire főszólya vala fektetendő, a magyar szellem elsajátítására. Az osztályok szaporítása a tanerők szaporítását vonta maga után, mi végből a kegyesrend kormánya a városi hatóság megkeresésére az eddigi létszámhoz (14) három új tanárt küldött.

Ez évi október havában a Gondviselés Tóth János kir. tanácsos és elemi iskolák felügyelőjét azon kiváló kegyben részesíté, hogy áhitattal és buzgalommal betöltött áldozópapágának 50 éves évfordulóját megérheté. Már ha az ily magas kor magában véve is tiszteletet érdemel; mennyivel inkább, ha az önmehtagadó munkásságban, kifogyhatatlan jótékonyágban, a vallás és a haza iránti szeretet terjesztésében telik el. Ez vala oka, hogy nem maradhattak el a kitüntetés óvatosan kerülő szerény férfinál sem az igaz szeretetből eredt különféle tiszteletnyilvánítások.

A veterán tanférfiu és áldozópap okt. 27-én tartá meg az általa kiváló szeretetben részesített tanyai nép között a Lengyel-kápolnánál a hálaadó istenitiszteletet, melyen a több ezerre menő külterületi lakosságon kívül Szeged város polgármestere, iskolaszéki elnöke és az ősz áldozópapnak szerető

rendtársai vettek részt. Ezen ünnepélynek méltó befejezését képezi azon nyilatkozat, melyet róla Pálffy Ferencz polgármester az 1878-iki évi jelentésében Szeged város köztörvényhatóságának tett. Érdekesnek találjuk ebből idézni a következőket: „Egy önzetlen és közülünk kimagasló férfiuról kötelességemnek tartom névleg megemlékezni; mert noha nem szülötte városunknak, mégis annak félszázadon át egyik legderekabb polgára, egyik leghasznosabb tagja. E ritka férfunságos és főtiszt. Tóth ker. János, kegyesrendi áldozár, a helybeli népiskolák felügyelője. Ő az, ki meg nem hálálható fáradozásaiért a jutalmak legszebbikét, a közönség osztatlan őszinte szeretetét és a köztisztelet páratlan nyilvánulását fogadhatta mult évi okt. 27-én tartott félszázados örömnünnepén. Föltétlenül igazak egyik tisztelőjének ama szavai:

S mert a szép életet, melynek birtokába
Az ég kegyelme jutnod engedett,
Nem fáradóan közhaszonnak élted,
Szeged szívében fennmarad neved.“¹⁾

Az 1879-ik év Szeged város lakóira gyászos emlékezetű marad örökre. Ez az év vala Szeged város temetésének esztendeje, melyben sokaknak reménye, még többeknek önmegtagadással, verejtek között szerzett vagyona áldozatul esett a legrettenetesebb ellenségnek, az árvíznek. A Tisza ez évben temette hullámaiba a régi Szegedet, melyet már annyiszor ostromlott árjával. De ez év emléke marad egyszersmind a humanismusnak azon példátlan részvét miatt, melyet a szerencsétlenség által sujtott város iránt az egész világ tanusított.

Azonban nem lehetvén czélunk a történt dolgoknak összehavarása; azért is álljanak az események évkönyveink följegyzései szerint.

A Tisza folyó, melynek vize egész január hóban magasán állott, ugyancsak e hónap 21-én 0 fölött 21' 9"-ről febr.

¹⁾ Pálffy F. Szeged szab. kir. város polgármesterének jelentése 1878. évről.

27-ig fokozatosan emelkedett, mikor is 23'-at mutatott. Az aggodalmat növelték a hírek, melyek az ország minden részéből áradást jeleztek. A permanenssé vált védelmi bizottság minden lehetőt megtett a város kellő biztonsága ügyében. Minthogy azonban márcz. 1-ső napján az áradás már a 24'-at meghaladta, a védelmi bizottság kötelességének tartotta a polgárságot a veszedelemre figyelmeztetni s egy kiáltványban a védekezésre fölhívni. Márcz. 3 án, mikor az ár 25' 2"-re emelkedett, a hatóság a gymn. igazgatót fölhívta az előadások megszüntetésére, mely miatt Magyar Gábor igazgató márcz. 4 én az ifjúságot szétbocsátotta. Ugyanezen napon tétetett közzé a hatóság második kiáltványa, melyben értesítettik a lakosságot, hogy ha a percsorai gát, mely a város fővédelmi vonala vala, átszakad, mozsárlövések tudatják, mikor is minden polgár kötelességének ismerje a legbelső vonal erősítéséhez karja erejét följánlani s a védelmi költséghez erszényét megnyitni. Stancel házfőnök ezen fölhívásra a társház részéről azonnal 40 frtot szolgáltatott be a védekezési pénztárba. Ugyanezen napon jelent meg Szegeden Pulz Lajos altábornagy is mint Ő Főlsége kiküldöttje a király azon határozott kijelentésével, hogy „Szegedet meg kell menteni“. Márcz. 5-én jött Budapestről Lukács György kormánybiztosi minőségben s már a következő napon reggeli 6:5 órakor elhangzottak a vészlövészek, hírül adván a percsorai gát elszakadását. Stancel házfőnök e szomorú jelre véleményét kérdezé Taschler József városi főkapitánynak: „Uram, válaszolá az ősz tisztviselő, kit hivatalos kötelessége nem köt Szegedhez, az menjen, a merre lát; mert Szeged elveszett. Nekem itt kell maradnom, míg e vén torony (a városházé) le nem dől; akkor azután én is elmehetek.“¹⁾ Ezen elkeseredésre valló nyilatkozat, az utolsó rész kivételével, valóban bekövetkezett. A gondos házfőnöknek azonban a nyert nyilatkozat fölhívásul szolgált a vész napjaira való előintézkedésre.

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 15.

A borzasztó ár, mely a mintegy 4 mföldnyire fekvő szakadás helytől rohanva haladt Szeged felé, márcz. 7-én áthágván az alföldi vasut töltését, Algyő és Tápé községeket elöntötte, mire a társház néhány tagja (6) az izgalom hatása alatt a városból elmenekült. Márcz. 8-án már Szeged utolsó védvonalát, a vasuti töltést csapkodta a szilaj ár hullámaival. A társház tagjai a gátaknál teljesítették kötelességöket a reményvesztett polgársággal és az erélyes Pulz katonáival. Márcz. 11-én a víz 26' 4" magasan állott. A verőfényes tavaszi nap estéjén nem csekély aggodalmat keltett a föltámadt északnyugoti szél, mely folyton fokozódván, mintegy küzdelemre látszott fölhívni a kétségbeeső lakosságot.

Már az esti órákban izgatott volt az egész város lakossága. A vész előérzetében éji 11 óra tájban kezdődött meg a menekülők szállinkózása társházunkba, kiknek száma a veszelelem alatt jöttekkel 53 ra emelkedett. Éjfél után 1'5 óraker jelenté először hitelesen a vész színhelyéről érkező igazgató a katasztrófát s egy negyed háromkor megkondukt a város-ház öreg harangja hirdetni az ár győzelmét Szeged fölött. A tomboló szélvihar el-elkapta az ijesztő hangokat, hogy hirt adjon a távollevőknek a legmagyarabb város pusztulása felől.

A betört víz első nyomai abban jelentkeztek, hogy a város összes gázlámpái kialudtak, mi a gázgyár pusztulását nyilvánvalóvá tette; majd a csatornákon rohanva haladt az ár s a laposabb helyeket szennyes vizével mielőbb elfödte. Társházunk környékén az erőszakos vendég reggeli 4—5 óra között mutatkozott először, később a Nagy-Péter-utcza és a réaliskola felől szédítő gyorsasággal hömpölygött, magával ragadván mindent, mihez csak utközben hozzá juthatott, közben tompa moraj s nyomában porfelhő támadt, jelentvén egy-egy hajlék összeroskadtát. A buzgó házfönök mindent elkövetett, hogy, ha lehet, a folyton emelkedő árnak a társház belsejébe való hatolását megakadályozza. A bejáratokat

földdel telt zsákokkal eltorlaszolta, mit azonban a gymnasium felől betóduló víz csakhamar hiábavaló munkának bizonyított. Déli 11—12 órakor érte el a víz az előtött területen legnagyobb magasságát, mely időre a város alsó részén, az u. n. „Hármas kőlyuknál“ a töltés kibontása által szabad lefolyást adtak az árnak a Tiszába. A társház azonban így is minden oldalról vízzel vala környezve, bár a földszinti szobákat érintetlenül hagyta az ár.

Alig terjedt el a Szegedet ért szerencsétlenség híre az országban, a gyűjtések élelmiszerekben, ruhában és pénzben azonnal megkezdődtek. Koronás királyunk adta a legszebb példát alattvalóinak, hogyan kell a sujtottakon segíteni; a vész hírére u. i. magánpénztárából azonnal 10 ezer frtot utalványozott a nyomor enyhítésére. A városi hatóság megrendelése, valamint az önkénytes adományok, különösen élelmiszerekben, oly mennyiséget tettek ki, hogy egész vasutvonatok csak ezek szállításával foglalkoztak, elhelyezésükre pedig egy egész raktár volt fölállítva a vasuti teherpálya állomásánál. Az élelmiszerek kiosztását Szabados János városi tanácsnok több tisztviselő segédkezése mellett eszközölte. Hogy pedig a társházba menekült szegényebb sorsú családok, kiket a házfőnök készletéből sokáig eltartani nem tudott, tovább is ingyenes ellátásban részesüljenek, Szabados tanácsnok Stanczel házfőnök igazolványára időközönként a szükséges élelmiszereket számukra kiutalványozta.

Mivel az árnak a „Hármas kőlyukon“ kívül semmi nagyobb lefolyása nem volt, a víz az északi szél nyomása folytán annyira megduzzadt, hogy a katasztrófa utáni nap (márcz. 13.) az egyetlen szárazon maradt szent Döme-templom hajójába is behatolt, melynek következtében a Kalazanti-oltár megdőlt. Társházunk földszintje azonban még mindig vízmentes maradt; bár az igazgató szobája előtt a folyosó lejtősebb végén a víz a talajból fölbugygyant s a szobák és a folyosó talaja annyira átnedvesedett, hogy a padozat és a folyosó kövezete

lesülyedt, minek következtében a kályhák a faltól elválván, ledőléssel fenyegettek.

Az egész városból csupán a „Hidtér“, a szerb templomhoz vezető „Oroszlán-utca“ és a Tiszapart maradt egészen szárazon, a többi utcák ezek között részben, a városrészek pedig kivétel nélkül egészen, néhol 2—4 m. vízzel valának elfödve. Mindennek daczára az üzletek csak három napig szüneteltek; márcz. 15-én már élénk sürgés-forgás volt a rögtönzött piacon s ettől fogva minden nap tartott az adás-vevés, mi a szegedi nép üzletszellemére és életrevalóságára hagy következtetni.

A víz betörése utáni napokon a vízi járművek életmentésre voltak föntartva, azután kezdődött csak az ingóságok kiszabadítása, mikor is társházunk folyosója valóságos országúttá, később raktárrá lett. Szépen megfértek itt egymás mellett a legheterogenebb tárgyak s tulajdonosaik között, becsületökre legyen mondva, a legbékésebb hangulat uralkodott és a hurczolkodók szívesen hallgattak a házfőnök jóakaró figyelmeztetésére vagy utasításaira.

A nyomott hangulatot a változhatatlan sorsban való megnyugvás váltotta föl; majd márcz. 17-én a szebb jövő reménye csillant föl, midőn a kegyes szivű király a romba dőlt város megszemlélése végett sujtott jobbágyai vigasztalására Szegeden megjelent. Mikor az uralkodó csolnokon bejárta a vízzel borított romvárost, a szörnyű pusztulás láttára könnyü pergett le szemeiből. Ezek a könnyek adták vissza Szegedet a magyarnak. Ő Fölsége u. i. részvétét nyilvánította a látottak fölött, vigasztalta a csapás súlya alatt görnyedő alattvalóit s oly nyilatkozatot tett, mely fejedelmi ajakról elhangozva az elpusztult város lakóit valóban örömmel tölté el. Távozása alkalmával ezen örökre nevezetes szavakkal vett búcsút környezőitől: „Szeged szebb lesz, mint volt!“

E királyi nyilatkozat hatása alatt tartatott márcz. 18-án a „Hungária“ szálló egyik emeleti termében délután 4 órakor

rendkívüli közgyűlés. Itt Szeged hatósága legelőször is köszönetet mondott azoknak, kik a sujtott város közönségének akár tettelegesen, akár adakozás útján segítségére siettek, azután pedig a közigazgatás újból való fölvételét rendelte el.

Mivel a víz apadásnak indultával a szent Döme-templom használhatóvá lett, Kreminger Antal prépost-plébános a nagyheti ájtatosságok megtartását elrendelte s ápril 5-én este, a víz óta először, meghuzatta a harangot. Ugyanezen hó 7-én a tétlenségre kárhoztatott tanárok közül egy a rendfőnökség határozatából Nagy-Becskerekre helyeztetett át, a többiek pedig, minthogy a közokt. kir. ministerium rendelete értelmében mindazon tanulók, kik a szegedi főgymnasiumban márcz. 3-ig rendesen jártak, jogot nyertek az ország bármely középiskolájában tanulmányaik folytatására, nehogy a helyhez kötött tanulók az időt elvesztegessék, kijelentették, hogy a szegedi ifjakat hajlandók szobáikban oktatni; mivel a gymnasium még mindig menedékhelyül és kórházul volt lefoglalva.

Érdekességénél fogva e helyütt fölemlítjük, hogy husvét utáni második vasárnapon Firtinger Jakab tanár a Szeged sorsában részesült tápéi lakosoknak, ezek kérelmére, a Tiszaparton szentmisét mondott. Mise alatt a község derék jegyzője, Hegedűs István, vitte a kántor tisztét. Megható volt az a vallásos lelkesültség, mely a nép énekében nyilatkozott. Mise végével, minthogy egy súlyos beteget kellett a népet szerető kegyesrendi atyának örök útjára elkészíteni, a buzgó jegyző helyette szentbeszédét intézett az ájtatoskodókhoz, azokat Isten rendelésébe való megnyugvásra, sorsuk békés türésére buzdította. A megilletődött nép szeretett jegyzője elérzékenyült szavaira hangos zokogásban tört ki.

Nem említjük itt a kísérleteket, melyek a víz gyorsabb levezetésére irányultak, nem a kormánynak figyelmét s az államnak roppant áldozatait, melyeket *a háladatos Szeged* felejtetni soha nem fog; csupán csak a mi testületünk működéséhez

tartozik, vagy ezzel szorosabban összekötve látszik, kívánjuk még e szomorú napokból fölemlíteni.

Az igazgató máj. 20-án hívá föl a helybeli és vidékre költözött tanulók figyelmét az évvégi vizsgálatokra. Az összes vizsgálatok jun. 9-től 27-ig tartattak. Az érettségi vizsgálatra, melynek írásbeli része jun. 13—15., szóbeli jun. 30-án tartatott, 15 tanuló jelentkezett. Mind a 8 osztályból a beirt 850 tanulóból 204 tett vizsgálatot. A vizsgálatok a társház ebédlőjében folytak le, az érettségi szóbeli része az igazgató és a házfőnök szobájában tartatott meg Mészáros Nándor főigazgató jelenlétében.

Hogy a koronás király fejedelmi nyilatkozata mielőbb teljesülést nyerhessen, a magyar kormány az országgyűlés elé törvényjavaslatot terjesztett Szegeden fölállítandó kir. biztosság iránt, mely egy királybiztosból, 12 tanácsosból, valamint a szükséges műszaki, jogügyi, stb. személyzetből állana. Az országgyűlés a rendkívüli körülményekre való tekintetből mert mint kifejezé, *Szegedre az országnak szüksége van, az előterjesztést elfogadta, Ő Főlsége szentesítette s királybiztosul Tisza Lajost nevezte ki. A kir. biztosság működése e lapok keretén kívül esik; mégis följegyzésre érdemes, hogy a kárbecslés alkalmával társházunk összes kára 1200 frtra tétetett, s midőn a házfőnök a becslőknek 3000 frtot ajánlott a ház tisztességes helyreállításáért, ezek azt elfogadni nem vállalkoztak.*

Hogy a társház a jövő 1879—80. tanévre rendbe hozásék, illetőleg a javítások, melyeknek nagymérvűeknek kellett lenniök, a kellő időben befejeztethessenek, a házfőnök már jun. 25-én kérvényt adott be a tanácshoz, remélvén, hogy a jogos kérelem teljesülésre talál. A gyökeres és sok időt igénybe vevő javítás azonban sokféle nehézségbe ütközött, minek az lett következménye, hogy csak szept. 11-én kezdődhetett meg a tatarozás. A gymn. épülete is, mely előbb 300 menekülőnek, majd a kórházból kitelepített betegeknek szolgált tartózkodási helyül, szintén munkába vétetett, s bár csak szept.

végével lettek vele a munkások készen ; mégis előbb elkészült, mint a társház, s így a tanítás szept. közepén megkezdődhetett. A két épület javítása mintegy 12 ezer frtot vett igénybe. A házfőnök ezen javításokat arra is fölhasználta, hogy a tanári személyzetnek 12 egyénre lepadása miatt fölöslegessé vált egy szobát a társház levéltára részére lefoglalt, illetőleg berendezett. Ide helyeztetett el egyúttal az éremgyűjtemény (numismatica) is.

Míg a társház javítása tartott, a földszinten lakó rendtagok kettőnek kivételével a gymn. épületben huzzták meg magukat. Ez az állapot okt. végeig elhuzódott. Valóban nem csekély önmegtagadás kívántatott e sok kellemetlenséggel összekapcsolt állapot békés elviselésére, miben pedig egymást fölülmulni iparkodtak a rendkívüli körülményekhez alkalmazkodni kész és tudó tanárok.

Ezen rendkívüli állapotok közben jött a leverő hír, hogy Somhegyi Ferencz rendfőnök jul. 1-ső napján elhalálozott. Temetésén a szegedi házat Stanczel Károly házfőnök, Tóth János kormánysegéd és Magyar Gábor igazgató képviselték. Majd a rendi kisgyűlésre hirdettetett összejövetel jul. 15-ére. Míg azonban Budapesten a társház hivatalos személyei az új rendfőnök választása végett időztek, érkezett Szegedre Trefort Ágost vall. és közokt. miniszter Szász Károly tanácsosa kíséretében az iskolák és a tanítás kérdéseinek ügyében. Ezen tárgyalásokon az elüljárók távollétében a testületet Tóth Antal tanár képviselte. Az a nézet uralkodott, hogy a gymn. tanárok a reáltanárokkal vegyíttessenek össze, a nyelveket nevezetesen a gymn. tanárok, a reáliákat a reáltanárok tanítsák ; mert, mint mondák, *csak így lehet a város részére némi megtakarítást eszközölni.* Trefort miniszter azonban ezt a tervet visszautasította ; így történt, hogy mindkét intézet saját hatáskörében maradt.

Az említett gyűlésnek azon aggodalmát, hogy Szeged pusztulása után intézetei néptelenek maradnak, az 1879/80.

tanév fényesen megczáfolta. A gymn. növendékeinek száma u. i. 485-öt tett, kikkel a tanítás haladék nélkül megkezdődött.

Az iskolai év már rendes folyamatban volt, midőn a társház ritka érdemű tagja, Tóth János, ki a nevelés és tanítás ügyének annyi áldozatot hozott, okt. 25-én érte meg a szerzetesi életben azon páratlan szerencsét, hogy Szeged városának 50 év óta lakója lehetett. Ennek emlékére nevezett napon 500 frt alapítványt tett a polgári leányiskolának pár év előtt általa ajándékozott természettani muzeuma gyarapítására. A mai önző korban a szerény anyagi körülmények között élő szerzetesnek ezen valóban szép alapítványa Szeged város tanácsához következő levél kíséretében érkezett: „Midőn 1829. évi okt. 25-én Szeged város határát még mint fiatal tanár először léptem át, gondolni sem mertem volna, hogy ezen város leendő tanári működésemnek állandó tanuja. És ma már, Isten jóvoltából, félszázados évfordulóját értem meg annak, a mióta azon tantermeket látogathatom, melyekből idő folytán édes hazánknak a különböző életpálya nem egy jelese, de sőt a legnagyobb méltóságoknak is, minő a minis-teri, püspöki, méltó képviselői léptek a hasznos tevékenység áldásos terére. E félszázad alatt két nemzedék nagy jövőt ígérő szorgalmának valék örvendő tanuja; szemeim előtt szépült, emelkedett a város az ország első magyar városává; dagadt keblem e nemzedékek lángoló honszerelme, magasztos nyilatkozatai láttára, melyek azt a nagy válságok napjaiban a nemzet büszkeségévé avatták föl; bámultam óriási lét-küzdelmét a féktelen hullámokkal, meghajoltam néma megadása előtt az 1879. évben árviz okozta szerencsétlenségében, s ezekért megszerettem a várost, mint szülőföldemet, hol egy félszázadon át édes vala élnem s könnyű leendő fáradt poraimnak a nyugalom.

És ha e város előre látó atyáinak méltán büszke öröme dagaszthatja kebelét annak tudata fölött, hogy csaknem erejét fölülhaladó nagy áldozatok árán alapított s föntartott tudo-

mányos intézeteiből számos jeles polgára került ki már a hazának, igénytelenségemnek is szabad legyen ezen örömből a jószándékú szolga azon szerényke részecskéjét érezni, melyet gazdája dús vetései szemlélése kelt kebelében, azon tudatban, hogy e vetések talaját ő is segítette művelni. Midőn ezen örömmel kifejezést kölcsönözni bátorkodom, ezen reám nézve édes emlékezetet felköltő napon nem mulaszthatom el hála-érzelmemet is tolmácsolni a fölött, hogy a természettudományok iránti komolyabb érdeklődés felköltését célzó hosszas tanári munkásságom méltatásául egy nemzedék kora előtt e város atyái a népoktatás vezetésében is szerepet juttattak számomra s ez által lehetőségessé vált részemről azon régi óhajtasomat is megvalósítani, hogy a legnagyobb magyar városban nemcsak az ifjuság tudományos képzésében, hanem nemzeti létünk főbiztosítékát, a magyar anyák leánykái oktatásában is részt vehessek, s boldogító lelki örömeik között tapasztalhassam, hogy a magyar nép leányai e téren is képesek a művelt nemzetek bármelyikével versenyezni.

Az e működésem terén élvezett örömeimből fakadt hálámát óhajtván némi anyagi áldozattal is tanusítani, bátorkodom 500 frtot a t. tanács gondjaira bízni azon alázatos kérelem kapcsában, hogy azt kamatos-kamataival együtt mindaddig gyümölcsöztetni méltóztassék, míg ezer frtra föl nem szaporodik. Ezentúl az ezer forinttól esedékes kamat a polgári leányiskolának általam 1876-ik évben ajándékozott természet-tani gyűjteménye gyarapítására fordíttassék, oly módon, hogy az illető tanszak kezelője a t. iskolaszék jelzendő kiadásait az esedékes kamatokból fődözhesse, mint melynek hova-fordítási jogával a t. iskolaszéket óhajtom fölhatalmaztatni.¹⁾ Mely adományról Pálffy Ferencz polgármester jelentését következő szavakkal zárja be: „Jól tudom, szerénységét sértem meg, de mégis kérdem: félszázados jubileumát ünnepelheté-e méltóbban multjához és jelleméhez, mint hogy újabb szép

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 24.

áldozatot hozott a tanügynek?! Ez a legmagasztosabb jubileum! A nemzedékek legbensőbb hálája jelöli az érdemes aggastyán félszázados működésének nyomait. Zajtalan jubileuma alkalmából még melegebben forr nevéhez a hála és tisztelet.“

1880. márcz. 7-én tartott városi közgyűlésen elhatározott, hogy Szeged város márcz. 12-ikének emlékét minden évben megüli, és pedig 11. és 12-ik közti éjjel, mikor az ár betört, 1—2 óráig a város minden tornyában a nagy harangot meghúzzák, 12-ikén pedig minden templomban ünnepélyes istenisztelet tartatik. Valóban ezen év márcz. 12-ike a legnagyobb ünnepek egyikévé vált, az előadások szüneteltek s az ájtatoskodókat alig győzték a templomok befogadni.

Ugyanezen év ápril havában a városi közművelődés terén oly nevezetes mozzanat történt, melynek nagyszerűségét csak a közönség meglepetése multa felül. E hónapban jelent meg u. i. városunkban egy igénytelen külsejű törődött egyházi férfiú, kinek szellemi műveltsége s fájának lángoló szeretete mindenkit tiszteletre ragadott. E férfiú Somogyi Károly esztergomi kanonok vala. Először volt városunk falai között; de azon célból jött, hogy évtizedeken át hangyaszorgalommal s ritka szakértelemmel gyűjtött könyvtárát az újra épülő Szegednek s így nemzetének közkincsévé tegye. Ezt az óhaját jött tudtul adni Szeged város emelkedésén fáradozó Tisza Lajos kir. biztosnak. Szeged a nagybecsű ajándékot, melynek értéke hozzávetőleg 300 ezer frtra tehető, élénk örömmel s hálaérzettel fogadta s elhelyezésére a reáliskola földszinti helyiségének 6 termét jelölte ki.

Említettük, hogy a vízveszedelem következtében a főgymnasium túlnépessége megszűnt, minek folytán az intézet 12 osztálya ismét 8-ra szállt alá; a viszonyok jobbra fordultával azonban a környék bizalma ismét Szeged felé fordult s annak ősi intézetét újra fölkeresé, még pedig oly számban, hogy az 1880/1. tanévre az 1-ső osztály párhuzamosítását foganatba

kellett venni. Ez okozta, hogy az intézet 12 szerzetes tanárához még kettőt kellett küldeni a rendkormánynak.

A Tisza áradása 1881-ik évben ismét nehéz napokat hozott Szeged városra. A folyó u. i., mely márcz. 6-án 6' magas volt a fölött, e hó 20-án már 20'-ra, ápril 15-én 26' 10''-re emelkedett s így 4''-kel magasabb volt, mint 1879 ben. A védekezés márcz. közepétől máj. hó elejéig tartott, és pedig a legnagyobb erőfeszítéssel majdnem a végkimerülésig. A veszély tetőpontját husvét táján érte el. Már a nagyhetet megelőzőleg oly fenyegető módon lépett föl az áradás, hogy az ifjuságot a szokásos szent gyakorlatok előtt szét kellett bocsátani. A rohamos vízemelkedéshez járult a három napig tartó erős északi szél is, mely a hullámokat minden pillanatban elszakítással fenyegető módon csapkodta a töltések oldalához. Ez a kegyetlen ostrom vala oka, hogy a csak imént megerősített *sövényházi* keresztöltés föntarthatása már-már reménytelenné vált; máshol meg, nevezetesen Vesszősnél (Tápé és Algyő között) a töltés több mint hatvan helyen erősen megcsúszott. Mindezek daczára a Gondviselés és a polgárok kitartó munkássága megmenté a várost a katasztrófa ismétlődésétől. De nemcsak a Tisza, hanem a város közelében fekvő Fehér-tó is veszélyesen földuzzadt a belvizektől, úgy, hogy az északi oldalról is védelmezni kellett a várost. Húztak is elé u. n. *nyulgátat*; de a szél hatalma tönkre tette azt s a Fehér-tó fölszabadult vize a várost közvetlen körül fogó új körtöltés lábáig eljutott. Ezen áradásnak a város legjobb földjei estek ez évben áldozatul.

De nemcsak a víz emelkedett az 1881-ik évben Szegeden, hanem az intézet ifjuságának száma is, mely okból a hatóság az 1881/2. tanévre a 2-ik osztály párhuzamosítását elrendelte.

Az aug. hónap nevezetessé lett társházunkra az által, hogy a városi közgyűlés Magyar Gábor főgymn. igazgatót a Somogyi-könyvtárhoz ideiglenesen könyvtárnokká egyhangúlag megválasztotta, mely szép bizalmat az által iparkodott

az igazgató viszonzni, hogy egy évi fáradozása után a reá nézve terhessé vált állásról lemondván, a vele járó 800 frt tiszteletdíjat a város szabad rendelkezésére visszabocsátotta. Ugyanezen év végén (decz. 29.) a jótékonyaságból kifogyhatatlan Tóth János, elemi iskolák felügyelője, ismét ajándékkal lepte meg az általa szeretettel gondozott polgári leányiskolát, karácsonyi ajándékkul adván neki egy olyan (350 db) kézikönyvtárat, mely „míg az egyes szakok egész körét a modern előhaladottság határai között felöleli, egyúttal ösztönt ébreszt az egész teendő átpillantására és ellenőrizhetésére.“¹⁾

Az 1883-ik évi városi költségvetés tárgyalása a piarista társházra nézve nevezetes fordulópontot képez. Ez alkalommal u. i. a gymnasium és a társház épületéről oly nyilatkozatok tétettek, melyek reményt keltettek az iránt, hogy a nemes város szigorú helyzete és túlterheltsége mellett is hajlandó lesz az elavult épületek helyett újat építtetni. Ez ügyben Reizner János városi képviselő és a Somogyi-könyvtár igazgatója nevét kell első helyen említenünk, ki jan. 4-én a köztörvényhatósági bizottság rendkívüli ülésében első emlékezett meg a gymn. épületről, kijelentvén, hogy az a kor követelményeinek legközelítőleg sem képes megfelelni; miért is indítványozta, mondaná ki a közgyűlés egy új gymn. épület emelésének szükségét s e végből egy bizottságot küldene ki. A közgyűlés a tett indítványt elfogadta annyiban, hogy Szabados János tanácsos elnöklete alatt bizottságot küldött ki a gymn. és a piarista társház megvizsgálására. A bizottság tagjaiul kinevezettek: Reizner János, Polczner Jenő, Rózsa Ferencz, Vass Pál, Lázár György, Tóth János és Magyar Gábor képviselők, továbbá Kovács József főorvos és Tóth Mihály főmérnök.²⁾ Az igazság kedvéért föl kell itt említenünk, hogy a gymn. épület restaurálása nem egészen új

¹⁾ Az ajándékozónak Szeged város iskolaszékéhez intézett levele. L. Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 31.

²⁾ Szab. kir. Szeged város levéltárában, 1883. év.

eszme; mivel már a 70-es években belátta a város a megújítás szükségességét s e végből a fogyasztási adó jövedelmi többletét évenként tőkésítette is. Az összeg 1878 ik évben már 60 ezer frtra fölszaporodott, melyet azonban az 1879-iki árvíz sok más egyébbel elnyelt.

A kiküldött bizottság nemcsak az épület megvizsgálására irányozta figyelmét; hanem kiterjeszkedett arra is, hogy az esetleges építkezés költségeit mily alapból lehetne fődözni. Szabados elnök szóba hozta ez alkalommal a társház azon tőkét, melyeket Szeged város 1880. szept. 18 án visszafizetett s fölszólította Stanczel Károly házfönököt, vajon építkezés esetén megkaphatók lennének-e az említett tőkék. A házfönök 1884. jan. 9-én Kalmár Endre rendfönök elé terjeszté az ügyet, kitől tiz nap mulva azon örvendetes válasz érkezett, hogy a *rendkormány nemcsak szívesen beleegyezik az ilynemű kölcsönadásba; de megengedi, hogy a társház egyéb tőkái is a nevezett célra fölhasználthassanak.*

Tisza Lajos királybiztos, ki lelke egész szeretetével csüggött Szeged város nagygyá tételén, értesülvén a város közjóra irányzott törekvéséről, támogatásában részesíté a bizottságot; sőt megígérte, hogy a mennyiben lehetséges, a kormánynál segélyt és kölcsönt fog kieszközölni. Ennek az ígéretnek vala következménye, hogy febr. 20-án Kárffy Titus, Markusovszky Lajos és Hegedüs Kandid ministeri tanácsosok Szegedre jöttek, miszerint a gymnasiumot beható vizsgálat alá vegyék. Miután azért minden tantermet gondosan szemügyre vettek, kijelentették, hogy a földszinti helyiségeket alacsony voltak és nedvességük miatt tanítási célra alkalmatlanoknak találják; ennélfogva egy új gymn. épület emelése elodázhatlan. Meg is kezdték mindjárt ez ügyben a tanácssal a tárgyalásokat s abban lön megállapodás, hogy a közgyűlésnek az új gymnasium építése fog ajánlatni. Az ajánlatot Szabados János bizottsági elnök valóban meg is tette az április 7-iki közgyűlésen, melyen elhatározott,

hogy a város a gymn. épület emelésére a közokt. ministertől kölcsönt kér.

Mielőtt azonban a gymn. épület ügye végleg elintézésre nyert volna, létre jött a közoktatási törvény, melyet az országgyűlés május havában szavazott meg s még ugyanazon hó 27-én szentesítve ki is hirdettetett. „A középiskolákról s azok tanárainak képezéséről“ szóló törvény nem mintaképe ugyan a középiskolai törvényeknek; de egy sokfelekezetű és nemzetiségű ország szükségletéhez alkalmazott mű, mely Magyarország tanügyének a lehetőség határai között egyöntetűséget eszközölni van hivatva. Nem czélunk e helyütt a törvény minden pontjára kiterjeszkedni, csupán a 29. §. 3. pontját említjük föl, mint mely a tanárvizsgálatról való fölmentést tárgyalja. E pont értelmében a szegedi főgymn. tanártestületében két tanár mentetett föl a vizsgálatról, kiknek egyike 18, másika 13 év óta működött már a tanítás terén.

A középiskolai törvény szentesítésével egy időben (máj. 23-án) társházunkat egy másik kellemes meglepetés érte. Kalmár Endre rendfőnök u. i. Fekete Endre titkára kíséretében Szegedre érkezett, hogy a tanintézetet s a társház állapotát vizsgálat alá vegye. Máj. 24. és 25-én a tanintézet minden egyes osztályát meglátogatván, az ifjúságot szorgalomra és hazafias érzelmek ápolására buzdította. Alig távozott körünkből a köztisztületnek örvendő rendfőnök, midőn reá egy hétre (jun. 6.) Szegedre érkezett Kalocsa biboros főpapja, Haynald Lajos. Bár magánjellegű volt látogatása, a palánki plébánia-épületben, hol szállva vala, nem mulaszták el a társház tagjai a nagy hazafi- és kitűnő főpapnál tiszteletüket nyilvánítani, mire a bibornok-érsek jun. 7-én az ifjúságot azon kegyben részesíté, hogy az épen kezdődő vizsgálatok alkalmával a szokásos „Veni Sancte“-t maga mondotta s végével áldásában részesítette.

A városi közgyűlés jul. havában kebeléből egy bizottságot küldött ki, mely az építendő gymn. és társház szá-

mára alkalmas helyet keressen, illetőleg javaslatba hozzon. Ezt az intézkedést azon körülmény tette szükségessé; mivel sokan kívánták, hogy az új gymnasium jobban a központba vitessék. A bizottság aug. havában terjesztette be jelentését, azon 6200 □ m. területet ajánlván, mely a Gizella-tér, Tisza-Lajos-körut, Árpád- és Péchy-utczák által határoltatik. Ez az ajánlat a gymnasiumot a központtól kissé elterelte ugyan; de kitűzését a kir. biztos óhajtotta, kinek akarata előtt, tekintve Szeged város javára czélzó törekvését, a közgyűlés saját kívánását elnémította. Így történt, hogy az elfogadott helyre építendő gymn. és társház-épület tervére ezer frt tiszteletdíj szavaztatott meg, melynek elkészítésére Szabados János tanácsos Bachó Victor műépítész szőlította föl.

Szept. elején kitoró örömmel és lelkesedéssel fogadta Szeged város összes lakossága a hírt, hogy I. Ferencz József apost. királyunk a város megtekintése végett okt. 14-én az újraépült Szegedre érkezik. Lázás tevékenységet fejtett ki a hatóság a polgársággal egyiránt, hogy a kegyes szivü király fogadtatása a város nevéhez méltó legyen. A tanács sietett a szomszéd vármegyéket és törvényhatóságokat a ritka szerencséről értesíteni s ugyanazt az egyházmegyék főpásztorainak is tudomására hozni. Ugyanígy tett a polgárság is, meghíván ismerőseit Szeged föltámadásának örömnepére. A társház főnöke a közmondásos szegedi vendégszeretet gyakorolhatása végett fölszólítá a környékbeli társházakat, valamint a rendfőnököt a megjelenésre. Kalmár Endre rendfőnök sajnálatát fejezte ki a körülményei által kényszerítő távolmaradás fölött; de az ezt tudató levélben melegen emlékezett meg az általa szeretett nagy magyar város öröme fölött. „Szivemből kívánom, írja a szeretett főnök, hogy ez örömnep Szeged város szebb jövőjéhez s fölvirágzásához kötött remények megvalósulásának örömnepé legyen.“¹⁾

De nemcsak vendégek hívásáról, hanem a városnak a

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 42.

ritka ünnephez illő díszéről is gondoskodott a hatóság és a lakosság. Szept. hó és október első fele a készülődésekkel, utcák, terek és házak díszítésével, diadalkapuk fölállításával, lovas és gyalog polgárőrség begyakorlásával, stb. telt el.

Ő Főlsége megérkezése előtt még egy nevezetes esemény történt, melynek létrehozása Szeged város régi törekvése vala; de melyet csak az árvíz juttatott oly rögtöni megvalósulásra, t. i. egy állandó hid létesítése a szilajvizű Tisza folyó hátán.

Az ország belátván azon kiváló fontosságot, melyet egy állandó híd Szeged kereskedelmére gyakorolhat, a „reconstructio“ keretébe ilyennek építését is fölvette, még pedig állami költségen. Ezen híd 1883. szept. hóban készült el, s mielőtt a közforgalomnak átadatott volna, szept. 16-án azt Kreminger Antal prépost-plébános fényes segédlettel a nagy kath. város óhajtására fölszentelte.

Okt. 13-án már az egész város ünnepi színt öltött; a robogó vonatok egyre hordták a különféle állású férfiakat, kik a koronás király fogadására az ország minden részéből Szegedre sereglettek. E napon érkezett meg Haynald bibor-nok-érsek számos egyházi és világi kitünőséggel oly számban, hogy bátran elmondhatni, miszerint Szeged város ily díszes közönséget falai közt még soha nem látott. Végre föl-derült a várva-várt nap, okt. 14-ike. Reggeli 11 órakor meg-érkezett a szeretett király Tisza Kálmán minis-terelnök és br. Orczy Béla minis-ter kíséretében. Óriási lelkesedett nép-tömeg egetverő örömrivalgása fogadta és kísérte az uralko-dót, ki a számára berendezett városházba szállott. Délután 1 órakor volt a tisztelgések végtelen sora. A főpapok fényes ornatusban, a törvényhatóságok küldöttségei díszmagyar öltö-zetben Magyarország fénykorát látszottak visszavarázsolni.

Nem részletezzük itt azon három nap ünnepélyességeit, melyeket a magyar király a legnagyobb magyar város hála-datos lakói között töltött, csupán csak azt jegyezzük föl, hogy

Ő Főlsége minden közintézetet legmagasabb látogatásával megörvendeztetett; sőt okt. 16-án még az ásothalmi tanyai iskolát is megtekintette, mely pusztát e naptól fogva Ő Főlsége látogatása örök emlékére „Királyhalmának“ neveztek el. Ugyanezen nap délutánján szerencsételte a jó király a főgymnasiumot is, hol a sorfalat képező ifjuság eljenzése között először is a természettani muzeumba ment, innen a 8-ik osztály termébe, hol a közszemlére kitett statistikai kimutatásokat és a kir. biztosság műszaki osztálya által összeállított új gymn. terveket kiváló figyelmére méltatta, majd a természetrajzi gyűjteményt és a kiállított rajzokat szemlélte meg s mindenütt élénk érdeklődésről tanuskodó kérdéseket tett. Mindezek után legmagasabb megelégedésének adván kifejezést, örömrivalgás között távozott az intézetből s esti 10 óra-kor szerető népe köréből.

Az 1883/4. tanévre a harmadik osztályba 112 tanuló iratkozott be, minél fogva párhuzamos osztály fölállítása vált szükségessé. Minthogy azonban az idő előhaladt, a rendkormány a város kérelmére külön tanárt nem küldhetvén, a tanárok közül néhányan vállalkoztak a hiányzó egyén pótlására. Az ajánlatot miután mind a felső tanhatóság, mind a város tanácsa és Kalmár Endre rendfőnök elfogadták, a párhuzamos osztály okt. elején megnyilt.

Az 1883-ik év decz. 31-ik napja fordulópontot képez Szeged város történetében. E napon járt u. i. le a királybiztosság törvényileg kiszabott határideje s így a város ekkor nyerte vissza szabad rendelkezési jogát. Nagyon természetes tehát, hogy a város e napon díszközgyűlésben búcsúzott el Tisza Lajos királyi biztostól, este pedig tiszteletére a városház fényes közgyűlési termében bálát adott. A királybiztosság műszaki osztálya azonban nem oszlott föl; hanem Lechner Lajos miniszteri tanácsos elnöklete alatt „királyi biztosi kirendeltség“ czimén a végleszámlásra meghagyatott 1884. évi ápr. 30-ig.

Azon viszony, mely társházunkat Szeged város jó és balsorsának 166 év óta osztályosává teszi, följogosít, sőt kötelességünké teszi társházunk multjával városunk rohamos átalakulását rövid vonásokban a jövődönnek általadni. Érdekesnek ígérkezik a reconstructio e négy és fél esztendejére visszapillantást vetnünk már csak azért is, hogy kitűnjék a végzett munka és hogy lássuk, az önrendelkezését visszanyert városra mi maradt, mi várt végzendőül.

A királyi biztosságnak alapelve volt: a hullámok által elpusztított város helyére egy modern várost építeni. E végből a régi város területén két kör- és hét sugárutat létesített, melyeket számos rövidebb-hosszabb utcák kötöttek együvé. A főutak feltöltése által az építkezési *niveau* megállapítván, az építkezésekre szabályrendelet készítettett. Habár az utak beosztásánál figyelem volt a megmaradt házakra; mégis ezek közül mintegy 150 hozatott áldozatul a szabályozásnak. Ekkor romboltatott le a város közepén álló vár is. Nem csekély gondot adott a királyi biztosságnak egy építkezési alap teremése; mivel a város lakosságának legnagyobb része az árvíz által oly súlyos veszteséget szenvedett, hogy az építkezésre önerejéből egy is alig gondolhatott. E tekintetben a királyi biztosságnak segítségére jött az országgyűlés, mely az 1880. évi XX. t.-cikkkben kimondotta egy 44 millió frtos kamatozó nyeremény-kölcsönnek létesítését, mely kölcsön a Tisza és mellékfolyóinak szabályozására és Szeged város ujjáépítésére szolgáljon. Ezenkívül hogy a lakosságban bizalmat és az építkezésre kedvet keltsenek, maga az állam is tetemes befektetéseket tett építkezésekre. Így jöttek létre a honvédtisztipavillon és laktanya, pénzügyi, posta- és távirida-épületek, a polgári és büntető törvényszék épületei, a kerületi fogház, a Bánomkertek között egy dohányraktár, sóraktár és sóhivatal helyiségei, egy gyönyörű kivitelű vashíd Szeged és a tiszántúli részek közti közlekedés előmozdítására, végül a rakodópart, mely két utóbbit az állam Szeged városnak adományozta.

Mindezen nagyszabású építkezések, nemkülönben az 50 évi törlesztésre adott 6%-os kölcsön csábítólag hatottak a polgárookra s azokat az építkezésre buzdították, úgy gondolkodván, hogy nem hanyagolhatja el az ország azon várost, melybe maga is milliókat fektet; de a királyi biztosság részéről is nem egy polgárt bírtak rá az építkezésre kecsegtető ígéretekkel és kilátásokkal. Ezek a való körülmények keltették föl azon építkezési lázat, melybe majd minden szegedi polgár beleesett s nagy kölcsönökkel drága épületeket emeltek a nélkül, hogy számot vetettek volna a jövővel. Így történt, hogy azon négy év alatt, míg a kir. biztosság Szegeden a törvény értelmében működött, több mint 2 ezer ház s köztök nem egy palota épült. Ily mérvű építkezések következménye lón, hogy 1883-ik év végén már nemcsak lakáshiány nem volt; hanem túlbőség is mutatkozott, mit az üres lakások eléggé bizonyítottak.

A város részére szintén nagymérvű építkezéseket tett és engedélyezett a kir. biztosság. A régi alapon újra épült a városház, továbbá a belvárosban egy fiu- és egy leányiskola, nemkülönben az alsóvárosban és a szilléri-sugáruton elemi iskolák emeltettek; ekkor épült az alsóvárosi, szabadkai-sugáruti és rókusvárosi óvoda, színház, szegényápoloda, valamint az alsó- és felső-Tiszaparton egy-egy vízhozótelep, Rozália-kápolna és Kálvária, mely utóbbiaknak azonban berendezése elmaradt. Ezeken kívül építettett a város a Mars-téren óriási laktanyát pavillon-rendszerben a közös hadsereg számára, nyári vigadó-helyiséget az erzsébetvárosi (Uj-Szeged) népkertben. De nemcsak épületekre, hanem kövezésre, csatornákra és sétányokra is nagy összeg fordítottatott, mit legjobban bizonyít azon körülmény, hogy a város sajátjából és a könyöradományokból mintegy egy millió frton felül még 5 $\frac{1}{2}$ millió frt államkölcsönt vett föl, mely adósságra Szeged összes ingó és ingatlan birtokai lekötöttek. Ugyanezen időben épültek a helv. és ágost. vallásuk temploma és iskolája is.

Ezen főbb vonásokban idevetett vázlatból kitetszik, hogy a királybiztosság a rendelkezésre álló időt szorgalmasan fölhasználta s ötödfél év alatt több évtizedre való munkát végzett. Kiépítette u. i. a jövőendő Szeged keretét, irányt adott a további építkezésre, szóval megelégedve távozhatott ideiglenes működése színteréről.

A belügyministerium a kir. biztosság ideje alatt a városi főispáni hivatalt (árviz előtt főispán volt Dáni Ferencz) beszűntette; de a kir. biztosság fölösztatása után egy hónap mulva azt ismét visszaállította s ennek ideiglenes vezetésével Kállay Albert osztálytanácsost bízta meg, ki ezen állását 1884. febr. 2-án el is foglalta.

Az építendő főgymn. és társház terve ápr. 26-án került először a bizottság elé. E terv szerint az egymással kapcsolatos épület] alakot mutató kétemeletes és mind berendezés, mind kiállítás tekintetében kitűnő mű volt. Meg is nyerte teljes mértékben a bizottság tetszését, csak hogy a reá fordítandó 356 ezer frt igen soknak találtatott; mivel csak 260 ezer frt volt e célra rendelkezés alatt, ez is túlnyomó részben kölcsönpénz volt. Ennélfogva a bizottság utasította a műépítész a terv módosítására, Stanczel Károly házfőnököt pedig fölszólítá, hogy a rendkormánynál tenne lépést 50 ezer frt kölcsön iránt. A házfőnök engedett a fölhívásnak, ápr. 29-én a rendfőnökséget az ügy állásáról kimerítően tájékozta; de mert ápr. 28-án Lechner Lajos közbejöttével szakértői birálat alá vétetvén a terv, abban oly mérvű változtatások kívántattak, melyek miatt aggodalom támadt a házfőnökben a leendő czélszerűség iránt; máj. 1-ső napján nem késett azért újabb jelentését Kalmár Endre rendfőnöknek aggodalmi kifejtésével megtenni. Mire a rendfőnök két nap mulva következőleg válaszolt: „Épen válaszolni készültem a városnak adandó kölcsön iránt, midőn második levelét vettem. Ez utóbbi levél, ha nem változtatta is meg lényegében nézeteimet; de megvallom, gondolkodóba ejtett. Nem mintha a város pénztárának megterhelt állapota vagy

pessimistikus nézetek, melyeket tán Szeged jövője iránt táplálnék, nyugtalanítanának; *mert bensőleg meg vagyok győződve, hogy egy ország-világ részvételével és millióival reconstruált nagy város, míg a magyarban csak egy mákszemnyi érzék lesz nemzeti vitális érdekeinek fölismerése iránt, el nem veszhet; sőt ily ügyben, mint a szönyegen forgó, egy város vagy városi hatóság, még a legválságosabb viszonyok között is, mindig nagyobb garanciát nyújt, mint akár a leggazdagabb magán-ember; hanem a mi aggodalmat okozott, az a gymn. és ház építése ügyében beállott változás, az a körülmény volt, hogy az általam véglegesen elfogadottnak vélt tervezetet, a költségvetésben teendő redukciók miatt, ugyszólván elvetették. Az, hogy a konviktus eszméje elejtetett, még nem volna baj; de attól tartok, . . . hogy a társház egyidejű fölépítésének terve is elejtetik s csupán a legégetőbb szükség, a gymn. épület fölemelése eszközöltetik . . . Ha minden bizonytalanság superálva lesz, ha biztos tudomása lesz arról, mily arányban fog a tervezet keresztülvitetni, ha a tervbe vett redukciók nem fognak a társház elejtéséig menni, és ha a konviktus elesése mellett a kölcsönkérés szüksége még mindig fennmaradna: akkor tegyen a városnak ígéretet, hogy a rend azon előszeretettel fogva, melylyel Szeged város iránt mindenkor viseltetett, nem leendő idegen 50 ezer frt erejéig terjedő kölcsönt megszavazni.“¹⁾*

A gymn. épület ügye ezután pár hétig szünetelt, mialatt elérkezett máj. 25-ike. E nap, valamint a következő egy kis ünnepélyesség színhelyévé tevő Szeged várost. Azon a helvét vallásu hívek góth stílusú imaháza avattaték föl, emezen pedig Urunk királyunk szobrát leplezé le Királyhalmán Szeged háladatos közönsége. Mindkét ünnepélyre a város jóakarói, köztök Tisza Lajos gróf, Németh József püspök, Szász Károly ministeri tanácsos, stb. megjelentek. Ez utóbbi azonban nem csupán az ünnepélyességek miatt jött Szegedre; hanem a

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 49—50.

közokt. ministertől külön megbízást is nyert, hogy a gymn. építés ügyében értekezzen a várossal. Ezen értekezés máj. 27-én tartatott, melyben részt vettek a ministeri tanácsoson kívül Szabados János helyettes polgármester, Lázár György főügyész, Tóth Mihály főmérnök, Lechner Lajos, a ministeri kiküldöttség főnöke, Fehér Ipoly tank. főigazgató, Magyar Gábor főgymn. igazgató, Stanczel Károly, a k. r. tárház főnöke, és Bachó Viktor műépítész, a tervek készítője.

Az értekezleten mindenekelőtt az épületek terve vétetett még egyszer revisio alá, melynek eredménye lőn, hogy a tantermek méretei megrövidítettek, valamint a gymn. imaház és a Péchy-utca felőli szárnyépület elesett, e helyett azonban a rendház számára egy kápolnául is használható díszterem vétetett föl. A terv ily módon való átalakítás végett a műépítésznek visszaadatott azon utasítással, hogy a módosított terv a jun. 13-án tartandó közgyűlésen beterjeszthető legyen. A közgyűlés és a kormány helybenhagyása után a város tartozik az építkezést szept. végén vagy okt. elején megkezdeni s úgy folytatni, hogy 1886-ik év jun. végén mindkét épület rendeltetésének átadható legyen. Ezután Szász Károly Trefort közokt. minister ajánlatát terjeszté elő, melynek értelmében a kormány az építkezésre 100 ezer frtot ad kölcsön 100 félévi 6%-os törlesztésre, 50 ezer frtot ajándékképen, azontúl pedig minden párhuzamos osztályra fizet a városnak egyenkint ezer frtot; de csak négy párhuzamos osztályt vállal el.¹⁾

Az épület tervrajza az általános költségvetéssel 1884. jun. 17-én terjesztetett föl a közokt. ministeriumhoz, melyre Trefort minister jul. 25-én következő leiratot intézte Szeged város közönségéhez: „Folyó évi jun. 26-án kelt jelentése folytán tudósítom a közönséget arról, miszerint azon pontozatokat, melyek a Szeged város által emelendő új gymn. épület előállítására ügyében az általam f. évi máj. 26-án kelt távira-

¹⁾ Szeged város levéltárában. 1884. év.

tommal 50 évi 6%-os törlesztési hányad, vagyis félévre 3 ezer frtnyi kamat és tőketörlesztés mellett engedélyezett 100 ezer frtnyi kölcsön, továbbá az egyúttal engedélyezett 50 ezer frtnyi egyszeri segély és négy párhuzamos osztályra adott évi négyezer frtos segély alapján Szász Károly ministeri tanácsos és kiküldöttem, valamint Szeged város kiküldöttei által f. évi május 28-án Szegeden közösen aláírtak és a közönség fönnidézett jelentése szerint a városi közgyűlés által elfogadtattak, részemről is elfogadom és utasítom a közalapítványi kir. ügyigazgatóságot, hogy ezen pontozatok alapján a jogszerű szerződést szerkeszse és jóváhagyás végett hozzám terjeszse be.

A mi az emelendő gymn. épületre vonatkozó és a közönség f. évi jun. 17-én kelt jelentésével fölterjesztett építési tervvázlatot illeti, azt a költségvetéssel együtt a közönségnek további eljárás végett azzal küldöm vissza, miszerint föltéve, hogy a physikai kísérleti terem a napos oldalon van tervezve, ezen építési tervre nézve paedagogiai szempontból részemről észrevétel nem marad fenn. A véglegesen megállapított terv és költségvetés azonban minden irányban való megvizsgálás végett hozzám fölterjesztendő lesz.¹⁾ Ezen ministeri válasz, a menyiben részletes tervet és költségvetést kívánt, a gymn. építkezés ügyét megint késleltette.

Az 1884/5. iskolai évben a beirt tanuló ifjuság száma, különösen az alsó osztályokban, annyira fölszaporodott, hogy az 1883. évi középiskolai törvény értelmében új párhuzamos osztályok föllállítása vált szükségessé; miért is a városi hatóság a rendkormányhoz fordult három tanárért. E kérelem alapján az új párhuzamos osztályokra (3. és 4. oszt.) Kalmár Endre rendfőnök 1884. jul. 31-én kelt levelében értesíté a házfőnököt, hogy egyénszükség miatt csupán két tanárt küldhet a jövő iskolai évre; miért is a harmadik tanár pótlására a tanári kart szólítsa föl. Mivel pedig a társházban tanári szoba

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. IV. p. 55.

hiányzott, Stancel házfőnök, hogy a két új tanárt elhelyezhesse, kénytelen volt az oly nagy fáradsággal és gonddal összeállított levéltári helyiséget kiüríteni és lakásul berendezni.

Mióta Szeged város önkormányzati jogát visszanyerte, élénk megbeszélés tárgyát képezte a polgárok között a reconstructio szerencsés befejezése következtében egy nagyobb-szerű egyházi ünnepély, illetőleg hálaadó körmenet tartása; mivel a királylátogatás tisztán világi és politikai ünnepélynek tartott. Egy nagy értekezleten tehát abban lőn megállapodás, hogy az alsóvárosi templomban évenként tartatni szokott Havi-Boldogasszony búcsújával, mely az árvíz óta ez évben fog először megtartatni, kapcsolassék össze a hálaadás. Az indítvány az egész város osztatlan tetszésével találkozott s aug. 5-ére oly fényes vallásos ünnepet rendezett a hatóság, milyen Szegeden a ritkaságok közé tartozik. Az egyházi fény emelésére, illetőleg a körmenet vezetésére Németh József püspök lőn fölkérve, ki nemcsak vallásos érzelméből, de mint Szeged város hű fia is készséggel vállalkozott a szent ténykedésre. A körmeneten mintegy 20 ezer ember vett részt.

Végre Trefort közokt. minister kívánatának is eleget tett a város. Elkészülvén u. i. a gymn. részletes terve a költségvetéssel együtt, okt. 24-én azt a hatóság haladéktalanul fölküldötte. Ugyanezen hó 31-én utazott Budapestre a házfőnök is, hogy az építkezéshez hiányzó összeget a rendkormányznál kieszközölje, a mi a nov. 1-ső napján tartott rendtanácsban egyhangulag megszavaztatott.

1885-ik év május 6-án rendkívüli közgyűlés tartatott, melynek tárgyát kizárólag a gymn. és társház építésének ügye képezte. A közokt. ministerium u. i. még ápr. hóban helybenhagyta, illetőleg elfogadta a mult évben fölterjesztett részletes tervet és költségvetést, azon utasítással, hogy a pályázat kihirdetéséről a város intézkedjék. A tanács, miután

értesült arról, hogy a kegyes-tanítórend 40 ezer, valamint a szegedi társház szintén ugyanakkora összeget ajánlott föl Szeged városnak kölcsönül, ezeket a gyűlésnek bejelentette, melytől fölhatalmazást nyert Pálfy Ferencz polgármester úgy a kegyesrend tartományfőnökével, valamint a szegedi társház elüljárójával a szerződést a város nevében megkötni. Ugyanez a közgyűlés bizta meg Bachó Viktor tervezőt az építés vezetésével, melyért 6 ezer frt tiszteletdíjat szavazott meg számára, végül a tanácsot a pályázat kihirdetésére utasította.

A gymn. és társház építésére 1885. máj. 19-én iratott ki a pályázat s az összes költség 287,078 frt 21 kr-ra volt előirányozva. Kétféle ajánlatra hirdettetett pályázat; egyik az u. n. kulcsig való (a szobrászat, festés és a kályhák kivételével, melyeknek költségelőirányzata 14 ezer frtot tett), a másik a csoportonkénti vállalat volt. Az elsőre két vállalkozó jelentkezett: egyik 242 ezer frtért, mely összegből 12% engedtetett, a másik 252 ezer frtért 7·2% leengedéssel; a csoportos vállalatra ellenben 13 ajánlat tétetett, mely utóbbiból 5 csoportot fogadott el (jun. 10-én) a közgyűlés. Ez a csoport-rendszer nemcsak azért talált pártolásra, mivel minden ajánlatnál legkedvezőbbnek ítéltetett; hanem az üzletpangásra való tekintetből is, hogy a szegedi iparosok munkához juthassanak. A csoportos vállalat szerint az épületek összes kiadása 237,529 frt 21 kr-ra számíttatott, vagyis az előirányzatnál 35,549 frttal jutányosabbnak látszott, a mi mintegy 13% árleengedésnek felel meg.

Erdélyi Mihály építész még ugyanazon hónapban megkezdte a munkát; ¹⁾ de az alapozásnál rendkívül sok nehézségre talált. A talaj süppedékes volta, minthogy a hajdani vár külső sánczai e részen húzódtak keresztül, a megállapítottnál (+4) nagyobb mélységre való leszállást (a Tisza 0 pontja alá) tett szükségessé, nagyon megnehezíté s költségesebbé

¹⁾ Az első *kapavágás* 1885. jun. 15-én történt.

tette az építkezést; mindennek daczára oly rohamosan történt a haladás, hogy 1885. nov. hónap elejére tető alá került az óriási épület, mely a fölszereléssel együtt 1886. augusztus végéig 286,981 frt 24 krba került.¹⁾ És így Szeged város az alapító ősöknek a „Residentia“-ra vonatkozó többszörösen tett ígéretét nevéhez méltó fénynyel valóban beváltotta.

---

¹⁾ Műszaki leírását I. Magyar G. igazgató által közzétett 1885/86. év „Szegedi városi főgymn. Értesítő“ 33—38. lapjain.

IV.

A tanintézet belélete, szellemi állapota és kifelé hatása.

A szegedi tanács, midőn a választott községgel (Communitas) egyetemben 1720. jul. 11-én a piaristákat a város falai között üdvözölte, főczélul tűzte ki azoknak a polgárok lelki vezetésén kívül az ifjuság nevelését, illetőleg a tudományokban való oktatását. Ezen időben még az iskola és az egyház szorosán együvé tartozott; mert bölcsen belátták atyáink, hogy a tudományos képzés csak vallásos alapon nyugszik biztosan s válik javára a társadalomnak. Szűk körülmények és sok akadály között törekedett a megtelepült szerzetes testület fontos föladatának megoldására. Bár kellemetlenül érinté az iskolahelyiség tökéletlen volta; de mert a romokból építkezni kezdő város egyelőre jobbat nem adhatott, a szűkségre való tekintetből a bódéforma épületecskében a tanítást 1721-ik év őszén megkezdette.

A piaristák a gymn. oktatást szerződés szerint a retorikáig vállalták magukra s az osztályok vezetésére a körülmények szerint 4—5 tanárt alkalmaztak. Az intézet beosztásában a nagy hírre kapott jezsuita-rend iskoláit vették mintául; de tanításuk rationalisabb s a tanintézet szelleme kissé szabadabb volt. A tanulók a parva és a principiorum osztályokon át juthattak a grammatikába és a syntaxisba, majd innen a poësis és a retorikai osztályokba. Ezekhez később az elemi iskolák hiánya vagy tökéletlensége miatt a minimisták osztálya csatoltatott.

A szegedi gymnasium tehát a parva és a principiorum osztálylyal nyittatott meg. Első tanára a fiatal Pécsy Domokos

volt, ki 110 tanulóval kezdé meg a tanítást. Ez a szám azonban a költészeti és szónoklati osztály megnyitása után 1724/5-ik évben 266-ra emelkedett.

Minthogy az iskolák vezetése tapintatos egyénekre bízott, azt eredményezte, hogy az intézet mindjárt szellemileg is szép gyarapodásnak indult. Kubránszky László, az intézet első igazgatója, kit jelleme és tudománya már 1726-ik évben a piarista-rend tartományfőnökségére emelt, a költészeti és szónoklati osztályok tanítását a jeles classicus és költői lelkű Fiala Jakabra bízta. Ez is, miként Pécsy, teljes mértékben megfelelt a várakozásnak.¹⁾ Mindkét férfi nemcsak szóval oktatta tanítványait; hanem az irodalmi téren is szép elismeréssel találkozott. Különösen Pécsynek van kiváló érdeme a szegedi gymnasium megizmosodásában, melyben 11 évig tanárkodott s két esztendeig mint igazgató (*praefectus scholarum*) elismert sikerrel fáradozott. Utána nagyhatású vala Fiala utóda, Deményi László, ki valamint több más tanintézetben, úgy a szegedi gymnasiumban is ünnepélyes alkalmakkor hatásos beszédekkel lelkesíté az ifjúságot; sőt évkönyveink bizonyága szerint szent Döme templomában a város értelmisége számára emelkedett szellemű latin szónoklatokat tartott. Ő vala egyszersmind az, mint 1735. aug. 27-én mondott beszédéből kitetszik, a ki Szeged város tanácsát arra bírta, hogy az ifjúság vallásos és hazafias érzése fejlesztésére gyermekszínházat létesítsen.²⁾ Ezen időtájban töltött néhány évet intézetünknel Koricsányi Márk is, a mult század latin költőinek ezen legtehetségesebbike, kit Szegeden fiatal éveiben már jó poétának nevezgettek.³⁾ Miből kitetszik, hogy a szegedi gymnasium mindjárt kezdetben nemcsak jó kezekbe került; hanem

¹⁾ Horányi „*Scriptores Schol. Piar.*“ I. r. 785. l. említi Fialáról: „a suis discipulis ob insignem in explicando gratiam et perspicuitatem facilemque methodum mire amabatur.“

²⁾ *Orationes L. Damiani in variis Hungariae Gymnasiis habitac. Tyrnaviae. 1742.*

³⁾ Horányi. *Scriptores Schol. Piar.* II. r. 245. l.

tanárai míg egyrészt irodalmi munkásságuk által emelték az intézet hírnevét, másrészt műveltségökkel Szeged társadalmára emelőleg hatottak.

Ezt a rendes menetű előhaladást egy időre csökkentették a bekövetkezett csapásos esztendő, különösen az 1739. és 1740-ik évben nagy mértékben dülő „gugahalál”, mikor az ifjuság száma 106-ra leapadt. De az intézet ezt is szerencsésen kiheverte; újra gyarapodásnak indult és már a múlt század második felében haladása jelentékenynek mondható, a mennyiben a latin nyelvi oktatás mellett, melyre kiváló súly vala fektetve, a realis irány kezdett tért hódítani, valamint az élő nyelvek, nevezetesen a magyar és a német nyelv méltatása mind-mind nagyobb figyelemben részesült. Különös lendületet nyert pedig a tanítás ügye az által, hogy Nemcsényi Adolf rendfőnök 1753/4-ik évben Szegedre tette át lakását, hogy ezen általa kiváló rendeltetésének fölismert intézet emelését személyes jelenlétével minél hathatósabban eszközölhesse.

Nemcsényi Szegedre jöttének főoka a szerzetesi fegyelem megszilárdításán kívül¹⁾ azon elismerésre méltó törekvés vala, hogy az ifjuság tanításában uralgó egyöntetűség-hiányt megszüntesse, illetőleg a *Chelucci-féle* oktatásmód behozatalára a talajt előkészítse.

De hogy megérthessük az indító okokat, melyek a piaristákat arra birták, hogy a gymn. tanítás ingadozó rendszerét a haladó kor kívánalmai szerint módosítsák s a tudományok közlése által az ifjuság értelemfejlesztését elérhessék, biztosítsák, ismernünk kell a tudományok állását és azoknak ezenkori tanításmódját. Eltekintve a papi tudománytól, az u. n. theológiától, az egész bölcsészetet Aristoteles rendszerre uralta, kinek tudományához a böcselkedők mint csalhatatlan mesterökhöz esküdtek. Többnyire meddő szörszálhasogatással foglalkoztak s a képtelenségek fejtegetésében keresték a

¹⁾ Litterae Prov. et Gen. ab Anno 1720—1782. Dom. Szeged. Schol. Piar.

tudomány lényegét. Ugyanezt mondhatjuk a matematikáról és a természettudományokról, melyek a szó valódi értelmében gyermekkoruk legelején állottak. Csupán a latin nyelv látszik némi kivételt tenni, mely azért úgy tűnik föl, mintha az egész kor tudományosságát magába ölelte volna. Ezt sem szabad azonban szó szerinti értelemben vennünk; mivel a tudományok újra ébredése előtt a gymnasiumokban a latin nyelv tanítása jobbra mesterkél, virágos szólásmódban és írásban állott. A földrajz és a hazai történet, valamint a mythologia, római régiségtan, chronologia és egyéb tudományok tanítását csupán csak a piaristák iskoláiban találjuk. Előadatott ugyan a világtörténet néhány más tanintézetben is; de sovány, száraz kivonatoknál egyébből nem állott, melyeket a jezsuita atyák növendékeik számára szoktak volt összeböngéztetni. Ugyanígy tárgyalták néhol a földrajzot is, mely idegenszerűsége miatt valóban szellemölőnek bizonyult.

Ezen állapotok megszüntetésére törekedtek tehát az ifjuság nevelésének intézői, közöttük a piarista-rend főnöke, Nemcsényi Adolf, ki szintén nemcsak a latin irodalomban birt alapos jártassággal, hanem a természettudományoknak is hive és jeles avatottja vala. Elgondolható azért, hogy e tudós férfiú Szegeden tartózkodása nem kis előnyére szolgált a gymnasiumi oktatásnak.

És a kitűzött irányban haladt Nemcsényi után Tapolcsányi Gergely is, ki épen ezen okból cserélte föl Debreczent Szegeddel. Ez a hírneves magyar hitszónok, kit gr. Károlyi Sándor fölött 1744-ben tartott beszédeért fia, Ferencz, Pázmány főpapi székére mond méltónak,¹⁾ a rend római tanácskozásában két ízben is (1748. és 1754.) képviselte a magyar piaristákat. Itt, az örök városban, ismerkedett meg azon oktatási móddal, mely a *Collegium Nazarenumban* már sikerrel alkalmaztatott s melynek minden piarista intézetbe való behozatalára Konárszki Szaniszló lengyel tartományfőnök törekedett.

¹⁾ Életrajza Horányi *Scriptores Schol. Piar.* II. r. 731—737. lap.

Tapolcsányi, ki különben is Konárszkinak személyes barátja vala, az általa sürgetett, de egyébként tapasztalásból is ismert új tanításmódnak alkalmazása végett kívánczozott a szegedi népes tanodába,¹⁾ hol mindaddig működött, míg br. Cörver János halála után őt 1760-ik évben rendtársai bizodalma a piarista rend tartományfőnökségére emelte. Ily állapotában sem szűnt meg a szegedi gymnasiumot élénk figyelemmel kísérni, hová mindenkor oly tanerőket rendelt, kik a föltünően népesedő intézet fölvirágzását eszközölni hivatva valának; sőt az intézet iránti szeretetét még azzal is igyekezett kimutatni, hogy rendfőnöksége idejének (6 év) leteltével újra Szegedre sietett, hol a társháznak 1768-ig elüljárója, majd haláláig (1773.) nyugalomban élő tagja volt.

Azon időben tehát, midőn Szeged város nagy szülötte, Dugonics András, gymn. tanulmányait megkezdette, intézetünk hirre és népességre magasan kiemelkedett a hazai intézetek sorából. Ezt bizonyítja a tíz évvel fiatalabb Révai is Somogyi Jánoshoz 1802. aug. 17-én irt levelében, melyben mondja: „Markovits ur, az Universtitás Rectora, valaha volt tanuló-társam *a szegedi híres gymnasiumban* . . . tegnap 16-ta Augusti iktatott be hivatalomba.“²⁾ De nemcsak népességre vált ki az intézet; hanem a benne uralkodó szellem és tudományos irányzat is buzdítólag hatott a növendékekre. Bizonyáságul szolgál erre Dugonics életrajza, melyben említettik, hogy buzgó tanítói oly hatást gyakoroltak reá, miszerint születési előnyei és anyja lebeszélni törekvése daczára azon testületnek kebelébe kívánt fölvetetni, melynek képeztetését köszöné.

¹⁾ Az ő idejében a gymn. ifjuság száma 398—449 között változott 5 osztályban.

²⁾ M. n. muzeumi könyvtár Révai k. i. Ugyanigy nyilatkozik a „Latina“ 24. lapján, midőn ezeket írja: Szegedinum, Libera Regiaque Civitas ad Tibiscum in ipsa Marusii confluentia, ubi *potissimam adolescentiae partem transegi, dum primis litterarum elementis humanioribusque studiis imbuerer* apud Scholas Pias, quae in hac civitate *frequenti admodum et celebri gaudent Gymnasio.*

Hátrahagyott irataiból olvashatni, hogy leginkább Tapolcsányi volt lelkére megnyerő hatással, kihez levelei a szeretet melegéről és fiui ragaszkodásról tanuskodnak. Maga a nagy Révai is szellemi fejlődését Szegeden vallja megindítottnak, hol 1763-ik évben vétetett föl az első osztályba, mely időben ott a nagytudományu Horányi Elek és a tekintélyes műveltségű Rátay Egyed működött, ez utóbbi igazgatói minőségben.

A mi e két jeles nevelőt illeti, a rólok maradt emlékek szerint följegyezzük, hogy Rátay szegedi születésű egyenes lelkű tanult férfiú vala, ki a piarista-rend különböző állomásain becsülettel működvén, 1766-ik évben a pesti társház vezetésével bizatott meg, majd ugyanott haláláig (1771.) a rendkormány tevékeny tagja volt. Horányit pedig Bajtay rendfőnök Rómában nevelteté, honnan csak 4 év múlva, miután ismeretei bővítése végett különböző országokban utazásokat tett, tért vissza hazájába. Ez e nagytudományu férfiú, ki 1759. óta évenként más-más intézetbe küldetett, végre Szegedre került, hogy a rend fiatalabb tagjait beavassa azon tanításmódba, melyet Chelucci Paulinus és Corsini Eduard piarista generalisok nyomán br. Cörver János s utóbb Bajtay Antal rendfőnök sürgetett.¹⁾

A gymn. oktatás egész 1777-ig nélkülözte azt az egyöntetűséget, határozott megállapodást, mely az alapos képzéshez szükségesnek tartatik. Ezen azonban a piarista rendfőnökök úgy segítettek, hogy mint a szerzetökre bizott intézetek természetes felügyelői, hivatalos látogatásaik alkalmával a szükséghez mérten intézkedtek. Meglátogatták nevezetesen az iskolákat, személyes tapasztalatokat szereztek a tanulók előmeneteléről, értekeztek a tanárokkal az oktatás módjáról s utasításokat adtak azoknak további működésökre. Így találjuk följegyezve társházunk évkönyveiben 1726. márcz. 21 ről, hogy Kubránszky László rendfőnök utasítja a házfőnököt, hogy a gymn. minden egyes osztályát havonként s az igaz-

¹⁾ Csaplár B. Révai M. élete. I. k. 24. l.

gató hetenkint legalább egyszer meglátogassa, valamint elrendeli, hogy a számtanra és a szépirásra kiváló gond fordítottassék. Ugyancsak ő 1729. augusztus 14-én meghagyja a tanároknak, hogy a latin írásbeli dolgozatokat lelkiismeretesen kijavítsák s gondot fordítsanak a magyar nyelvi föladványokra. Szlopnyay Elek 1732. máj. 29-én megvizsgálván az iskolákat, tiszteletére Simon atya által készített drámát adott elő az ifjuság, Lőrincz atya pedig tanítványainak szavalataival lepte meg a rendfőnököt. Ugyanő 1732. jun. 4-én sürgeti a tanárokat, hogy a nyelvekben és a számtanban magukat minél inkább tökéletesítsék; majd meg 1743. szept. 16-án utasítást ad a latin és egyéb tudományok nagyobb sikerének eszközzésére; meghatározza u. i., hogy „az egyes tudományokból az ifjuság részére készített kivonatok lehető rövidék, magyarázataik ellenben kimerítőek, világosak s a tanulók fölfogásához mérték legyenek“; meghagyja továbbá, hogy „a történelmet szorgalmasan tanítsák, a magyar és a német nyelvből hetenkint dolgozatot irassanak, azt gondosan kijavítsák és a számtant világosan értelmezzék“. Végre Tapolcsányi rendfőnök 1761. jul. 11-én elrendeli, hogy a tanárok „a classikusok válogatottabb helyeiből tanítsák a tanulókat a nyelv grammatikájára, a helyesírásra és a mondatkötésre; a házi és az iskolai írásbeli dolgozatok mindenkor a levont szabályok szerint adassanak.“¹⁾

S valóban ezek az észszerű utasítások, rendeletek és a szigorúan alkalmazott felügyelet nem maradhattak eredmény nélkül. Észrevehető ez azon széleskörű bizalomból, mely az intézet iránt évről-évre növekedett, valamint Szeged város tanácsának fokozott mérvű pártfogásából. Már mindjárt az intézet megnyitása után az oktatás valamivel realisabb alapon s czélszerűbb irány felé kezdett haladni, mint akárhány hatalmasabb pártfogásban részesült gymnasium. Kitűnik ez Deményi László tanodai beszédéből, melyben merész kifeje-

¹⁾ Visitationes Can. Dom. Szeged. Schol. Piar. ab Anno 1722—1774.

zésekkel helyteleníti kora középtanodáinak fonákságát s természetesebb tanításmódot sürget az ifjuság értelme és ítélete kiképzésére. De nemcsak az értelem fejlesztésére törekedtek a szegedi gymn. tanárai; hanem az ifjuság lelki világának is irányt igyekeztek adni az által, hogy szívökben a hazafiság szent érzetét fejlesztették. Erre célzott Pécsy alkalmi verseivel és szindarabjaival, melyeknek tárgyait nemzetünk jeleseinek (Koháry István, Szapáry Péter, stb.) dicsőítése képezte. Ugyanerre törekedtek intézetünk latin énekesei, Koricsányi és Fiala, mely utóbbi „Szegedidos“ libri 4. hőskölteményével élesztgeté a tanultabbak hazafias érzelmeit.

A piarista tanárok ily irányban megindított működése nemcsak az oktatásügynek vált javára; hanem jótékony befolyást gyakorolt az Szeged társadalmára és fokokonként növelé az intézet iránti érdeklődést.

De vessünk futó pillantást a tanítás módjára is, hogy láthassuk, szigoru anyagi körülmények között tökéletlen szervezet mellett mire képes a lelkesedés, a hivatott úgyszeretet. A szegedi gymnasiumban kezdetben 4, majd az ifjuság számának növekedtével 5 tanár működött. Egy vezeté nevezetesen a költészeti és szónoklati osztályokat, egy tanítá a syntaxist és a grammatikát, egy, néha kettő a principiát és a major parvát, végre egy a minimistákat. Az ilyen osztályösszevonásokból származó nehézségen, melyhez Szegeden még a nagy népesség is járult, az által igyekeztek segíteni, hogy az elemiekben vagy rendi növendékeket, vagy ugyanazon osztály értelmeseöb, korosabb tanulóit vették segítségül. Az e fajta segítség Szegeden semmi nehézséget, de még hátrányt sem okozott, miután a piaristáknak plébániájuk is levén, a társháznak a szokottnál nagyobb számu tagja volt. A rendtagok tisztii lajstromából kitetszik, hogy a házfőnök (rector) személyében összpontosult minden hivatal; ő volt nevezetesen a testület anyagi ügyeinek vezetője, ő volt a plébános, valamint az ifjuság tanügyének intézője. A plébániai dolgokban

segédkeztek neki a lelkészhelyettesek (vicarii parochi), a tanügyben helyettese volt az iskolák felügyelője (igazgató = praefectus scholarum), e mellé valának rendelve az iskolalátogatók (visitatores scholarum), végre a házfőnököt helyettesíték a hit-elemzők (catechetae) és pótolták a hitszónokok (concionatores). Néha még másodfelügyelő (vicepraefectus) és népiskolai felügyelő (inspector scholarum) nevezettel is találkozunk.

Ilyen patriarchalis viszonyokra emlékeztető szervezettel, mely néhány protestans tanintézetben napjainkig föntartotta magát, igyekeztek a mult század nevelői a tanítás szervezetlen állapotában az ifjuságnak a tudományos alapot megadni, illetőleg czéljokat a lehető legsikeresebben megközelíteni.

A mi pedig a tantárgyakat illeti, már a fönnebbiekből is eléggé kivehető, mik által igyekezett a gymnasium az ifjuság képzettségének a kor követelte megadására. A hit- és erkölcsstan tanításán kívül az oktatás anyagául szolgált a latin nyelv gyakorlati alapra fektetve, előadatott a történelem és földrajz lehető rövidletben, tanítottatott a számtan (arithmetica) minden osztályban, a magyar és német nyelv, valamint kevés természettudomány és a szépírás. A latin nyelv és a számtan képezték ezen időben a szegedi gymnasiumban a főtárgyakat, melyekhez a többiek mintegy kitöltő anyagként járultak. Minthogy pedig ezen u. n. melléktárgyak majdnem az egyes tanárok egyéni kedvtelésétől függöttek, okozta azt, hogy a gondos rendfőnökök nagy körültekintéssel válogatták meg a gymn. oktatókat s adtak ezeknek időszakonként utasításokat, hogy így a tantárgyak között a lehető egyensúlyt biztosítsák. A tantárgyak közötti ezen föntartott összhangzat esz-közlé a szegedi gymnasium keresettségét s ebben rejlik emelkedésének oka és titka is.

Mivel pedig ez időben az intézetbe lépés nem volt korhoz kötve, sőt sok esetben az előismeret mértékére sem vettek tekintet, okozta, hogy már a parva és principiorum osztályokban föltűnő korkülönbség (5—9 év) fordult elő. A 9 éves gyer-

mekkel nem ritkán 15, 16 esztendőös ifjak tanultak együtt, kiknek fölfogó képessége között is ez a nagy aránytalanság vala tapasztalható. Nem csodálhatni tehát, hogy a felsőbb osztályu értelmesebb tanulók sokszor maguktól, legtöbbször pedig tanáraik utmutatása mellett, majd görög nyelvvel, majd rajzzal, architektúrával vagy tudásvágyukat kielégítő egyéb dolgok tanulásával is foglalkoztak. E kor tanítási törekvése vala a jó alapvetés és elve a „keveset, de jól“; miért is elegendő szabad ideje maradván a tanulóknak, az értelmesebbeket külön is oktatták a jólelkű tanárok, s körükbe édesgetvén, szóval és példával igyekvének megnyerni a tudománynak. Így olvassuk, hogy Ege Sándor 1766/7-ik évben nagy kedvteléssel taníthatá az erre vállalkozó tanulókat a rajzolásban, Poor Kajetán pedig a syntaxistákban természetani mutatónyaival igyekezett kedvet kelteni a physika tanulására. Ebből a patriarchalis tanításmódból magyarázható meg az is, hogy Révai szegedi tanuló korában, midőn még pályatársai közül akárhány a tudomány elemeivel vesződött, a „Topographia Regni Hungariae“ mellett Kazy és Desericzky iratait forgatta és nyomtatás alá adható verseket irogatott.¹⁾ E tanításmód mellett emelkedett és fejlett intézetünk mult századi két jelese: a népies iskola megalapítója, Dugonics András és a magyar nyelv rendszerének megteremtője, Révai Miklós.

A tanítás ügye fönebb vázolt kezdetleges állapotából csak lassankint tudott kiemelkedni. Az átalakulásra hatalmas lökést adott a piarista-rend általános fölkarolása. A mult század derekán u. i. nagy előjelek mutatkoztak egy új korszak bekövetkezésére, mely korszakot azonban egy hatalmas testület, a minden téren uralkodó jezsuita-rend megszűnésének kellett megelőznie. Azok a jövőbe látó férfiak, kik a mozgalmak mélyebb indító okait ismerték, előre látták, hogy a százados küzdelemben a jezsuita-rend csillaga végképen el

¹⁾ Csaplár B. Révai M. élete. I. k. 29. l.

fog homályosodni; alkalmas testület után néztek tehát, a melyre az elbukottnak örökségét nyugodtan átszállíthassák. Ez a kiszemelt testület a piarista-rend vala. Felé irányult azért az örök városnak, Rómának, figyelme. Így történt, hogy már 1731. máj. 1-ső napján XII. Kelemen pápa jogot és szabadalmat adott a piaristáknak a felső iskolákban nemes származásu ifjakat taníthatni, növeldéket kormányozni, s mit eddig a jezsuiták beleegyezése nélkül nem tehettek, társházakat alapítani.¹⁾ Ezt a pápai engedélyt VI. Károly császár is megengedte egész birodalmában nyilvánítani; sőt, mint magyar király, maga is 1730-ban a piarista-rend iránti figyelmének az által adta bizonyosságát, hogy számukra Mármaros-Szigeten társházat alapított.²⁾ A rend tekintélyének szintén nagy emelésére szolgált XIII. Kelemen azon intézkedése, hogy Kalazanti Józsefet 1767-ik évben a szentek sorába iktatta. Nem késtek azért a vallásos oktatás eszméjének ezen megdicsőítését ünnepélyek tartására fölhasználni a piaristák. Megülték e ritka napot a szegedi társház tagjai is a szent alapítóhoz méltó fényvel. Szónoklatok tartattak szent Döme templomában, lelkesítő beszédek mondattak s a szent férfiú életéből egyes jelenetek drámai előadásban adattak az iskolában. Társházunk évkönyvei bizonyítják, hogy az említett cselekvény hatása alatt a szokásos vizsgálatokon kívül háromszor nyújtott alkalom a szülőknek és nevelésbarátoknak az ifjuság által előadott párbeszédekben és színművekben gyönyörködhetni, melyek mind a közönség érdeklődésének fölhívására valának irányozva. Karaba József nevezetesen 1766/7-ben a költészeti és szónoklati osztályok növendékeivel szept. 4 én drámai előadást tartatott, Lengyel Domokos, a minimisták tanítója, Kalazanti József gyermekkorából dramatizált egyes jeleneteket 1768-ban, Hájos tanár pedig 1769-ben latin és

¹⁾ Constit. Cler. Reg. Schol. Piarum.

²⁾ Jóval előbb 1715-ben az országgyűlés meghonosításukat (Decr. I. Art. 102.) kimondotta.

magyar vigjátékot játszatott tanítványaival. Mindezekkel a gondos nevelők az ifjuság vallásos érzelmére kívántak ébresztőleg hatni s bennök a szép iránti érzéket felkölteni és táplálni.

A mi a piaristák tanítását és nevelésmódját illeti, ez valláserkölcsi és értelemfejlesztő volt. Törekvésük oda irányult, hogy a tantárgyakkal való elhalmozás helyett jó alapot vessenek, melyre az ifju hajlamának megfelelő tudományát építhesse. Intézeteikben mindenütt egyformaság uralkodott; de azokat elüljáróságuk rendelete folytán a kor kívánalma szerint módosították. Voltak köztük jeles szakférfiak, kik ismereteiket s didactikai tapasztalataikat nemcsak élő szóval terjesztették; de azoknak állandósítására irataikban is törekedtek. Ilyen vala a morva származásu Mösck Lukács, kinek neve Budavár visszavételével együtt emlegettetik.¹⁾ Majd később Nemcsényi Adolfnak kitünő tanítványa, az erdélyi püspöki székre emelt Bajtay Antal, mesterének utasítását követve megírta „Methodus instituendae juventutis apud Scholas Pias“ című kéziratban maradt művecskéjét, melynek tartalmát azonban rendfőnök korában ő, valamint utóda, br. Cörver János, igyekeztek a piarista iskolákban érvényesíteni. Cörver különösen a módszerre nézve 20 pontban foglalta össze utasításait „Methodus inst. juvent. apud Sch. Pias in Hungaria 1757.“ E két műnek fölhasználásával állíttatott össze Ürményi József és Trstyánszky Dániel által 1777-ik évben Mária Terézia királyné rendeletére a hires „Ratio Educationis totiusque rei litterariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas“, és evvel a tanintézetekben a tanítás rendszertelensége véget ért.

A tudományok ujra ébredése, illetőleg az oktatás orszá-

¹⁾ Csaplár B. Révai élete cz. nagy tanulmányal írt munkájában említi, hogy nevelészetí munkája „Ordo Studiorum in Provincia S. P. Hungariae sub Praeside P. Luca a S. Edmundo 1695.“ a rend középponti könyvtárában foglaltatik.

gos rendezése alkalmával egyetlen egyetem (universitas) volt az egész országban, még pedig kezdetben Nagy-Szombatban, hová azt Oláh Miklós, Magyarország primása, alapította, majd Pázmány Péter bibornok-érsek ritka bőkezűsége a kornak dicsőségére való fényre emelte. Ez az egyetem 1777-ben az orvosi szakkal mezbővítve Budára tétetett át. Szerveztetett ugyanekkor még az országban négy akadémia, névszerint Nagy-Szombatban, Győrben, Kassán és Nagy-Váradon. A gymnasiumok 8 kerületre osztattak, melyek a vezér- vagy *archigymnasiuntól* vették nevüket; ilyen volt a budai, pozsonyi, zsólyomi, győri, pécsi, kassai, ungvári és a nagyváradi, melyekhez még a zágrábi járult. A tanulmányi legfőbb főügyelet az uralkodónak vala föntartva, mely azonban jobbra csak politikai dolgokra szorítkozott; a szellemiekben ellenben Patachich Ádám kalocsai érsek gyakorolta a főfelügyeletet. Az egyes kerületekbe kir. főigazgatók nevezettek ki, kiknek kötelességökké tétetett a saját kerületökhöz tartozó iskolákra felügyelni, hogy azokban a tanítás a megállapított rendszer értelmében történjék. Az ekként szervezett tankerületek legelső kir. főigazgatói voltak Vörös Antal a budai, gr. Balassa Ferencz a pozsonyi, gr. Berthold Ferencz püspök a zsólyomi, gr. Nitzky a győri és pécsi, Péchy Gábor a kassai és gr. Károlyi Antal a nagyváradi és ungvári kerületben. Intézetünk ezen utóbbi főigazgatóságához tartozott s első önálló igazgatója „director“ czímmel Szuha Ferencz volt.

Az 1777-iki „Ratio educationis“ értelmében a gymn. tanfolyam 5 osztályt foglalt magában,¹⁾ nevezetesen 3 nyelvészetit (grammatistae) és 2 humanitásit (humanistae). Az első csoportban a hittan, latin nyelv, magyar nyelv, valamint a Magyar- és a szomszéd országok földrajza, a hazai tör-

¹⁾ Az 5 osztályra való fölosztás a piaristáktól ered, kik Marx Gratian német provinciális fölhívására 1773-ban a rendfőnökök gyűlésén a tanszervezetről és módszerről tanácskozáván ezt elfogadták. Különböznél Marxtól ered tulajdonképen e rendszer összeállítása.

ténet, számtan, természetrajz és német vagy más hazai nyelv elemei tanítottak, rendkívüli tantárgyul pedig a görög nyelv, mértan és a jog elemei tüzetek ki; a második csoportba soroztatott a latin stylistika, olvasás, archeologia és hitregetan, továbbá a kath. egyház és Ausztria története, általános földrajz, számtan és könyvvitel, végül a természetrajz, természettan elemei, jogbölcselet és magánjog, valamint a német vagy más hazai nyelvnek az alsóbb osztályokban megkezdett folytatása és a görög classicusokból szemelvények olvasása.

Ez a tanítás-rendszer megmaradt II. József császár idejében is, csak hogy a tankerületek száma ötre szállított, a görög nyelv kötelező tanulása kimondatott s oly elvek szivárogtak a tanintézet falai közé, melyek a fegyelemre káros hatásuaknak bizonyultak. Behozatott 1785/6-ban a tandíj, mely a szegény szülők gyermekeit a gymnasiumból kiszorította. Ehez járult az 1784-iki rendelet, mely meghagyja, hogy az orsz. hivatalok, kir. egyetem, akadémiák és gymnasiumok németül levelezzenek, s a ki három év leforgása alatt a német nyelvet el nem sajátítja, hivatalától elmozdítatik. Midőn pedig a határidő 1787-ik évben letelt, a német nyelvnek, mint előadási nyelvnek, fokozatos életbe léptetése tényleg megkezdődött az első nyelvtani osztályban. Hogy e rendelet csapás vala intézetünkre, kitűnik az ugyanazon évi ifjusági létszámból, mely 94-re, majd 1790-ben 90-re leolvadt.

József halála után ismét szebb napok virradtak az intézetre. II. Lipót u. i. elődjének halála napján (1790. febr. 20.) átvevén az uralkodást, a latin nyelv váltotta föl az eddigi hivatalos német nyelvet. Behozatott az a gymn. két felső (poësis és rhetorica) osztályába is; de az alsóbb osztályok tanítás-nyelvéül a magyar rendeltetett. Később pedig az 1790/1-iki országgyűlés tanügyi munkálata némely módosításokkal elfogadtatván, I. Ferencz király alatt 1806-ik évben közzétetett a „Ratio educationis“ módosított kiadása, mely

mint új tanrendszer 1807-ik évben lépett életbe. Ezen szervezet szerint az elemi 3-ik osztály első gymn. osztályul a gymnasiumhoz kapcsoltatott, miáltal a nagygymnasium 6 osztályt nyert. Kétféle gymnasium különböztetett meg, t. i. al- és nagygymnasium, mely utóbbi a főigazgatóság székhelyén vezérgymnasium (archigymnasium) nevet nyert. Az algymnasiumban 4 osztály volt, a nagygymnasium pedig 6 osztályból állott, mely utóbbiban az osztályok azon változáson mentek át, hogy a szónoklati tudományok (rhetorica) nem mint azelőtt a 6-ik, hanem az 5-ik osztályba, a költészetiek (poësis) ellenben a 6-ikba soroztattak.

Elmellőzvé az egyes osztályok tananyagát, csupán csak azt említjük, hogy a magyar nyelv minden osztályban tantárgyul vétetett; sőt az alsó osztályokban ezen a nyelven történt a magyarázat is, a német nyelvre nézve pedig az örökös tartományokra való tekintetből óhajtság fejeztetett ki, hogy mint rendkívüli tantárgy taníttassék. Ugyanezen alkalommal belátván a felsőbb tanhatóság, hogy a József korabeli nagy szabadság az ifjuságnak romlására vezet, az iskolai törvényeket megszorította, színház, táncz- és egyéb mulatóhelyek látogatása, még a szülők jelenlétében is, a tanulóknak eltiltatott s a nagy szünidő szept. és okt. hónapokra határozatott, mely azonban 1831. máj. 17-én kiadott rendelettel aug. és szept. hónapokra tétetett át. Végre 1844-ik év jun. 20-án legfelsőbb meghagyásra elrendeltetett, hogy az ország határain belül ezután a latin nyelv helyett hivatalosan a magyar nyelv használtassék. Így vált magyar tannyelvüvé tanintézetünk is, melyben a syntaxis, rhetorica, poësis és a mythologia a nyelvben való gyakorlás miatt még egy darabig latinul magyaráztatott.

Leszámítván az egyes aprólékos változást, ez a tanrendszer maradt meg 1850-ig, a mikor a cs. k. vall. és közokt. ministerium 1849-ik évben közzé tett „Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich“ című

törvénykönyv új irányt és átalakulást adott az intézeteknek. Az ebben foglalt szervezet, melyben a classicus nyelvek mellett teljes mennyiségűtani és természettani oktatás kívánta-tott, a középtanodákat gymnasiumokra és reáliskolákra osztja. A gymnasiumok céljául a tudományegyetemre való képzést tűzi ki, a reáltanulókat pedig a műegyetemre utasítja. Mindkét intézetnél szakrendszer hozatott be; a gymnasiumban nevezetesen a német nyelv minden s a görög nyelv a 3-ik osztálytól fölfelé kötelezővé tétetett, valamint az érettségi vizsgálat kötelező volta a 8-ik osztályt végzett tanulókra kimondatott.

Ez a tanítási rendszer, mely Thun Leo cs. kir. minis-tertől *Thun-rendszernek* is neveztetik, az okt. diploma kiadá-sáig főtartotta magát. 1860-ik évben azonban a nemzet a tanítás terén is hangoztatta sérelmeit s a Thun-féle rendszer hibájául azt hozá föl, hogy a magyarok történetének tanítását elhanyagolja s mi fő, németesíteni törekszik. A m. kir. hely-tartótanács meghallgatta a panaszt, értekezletet hívott össze szakférfiakból s ezek tanácskozásának eredményét 1861. szept. 12-én legfelső helyre fölterjesztette.

A javaslatban kimondatik a 8 osztály fönmaradása, melyek-ben a tantárgyakat úgy kívánja fölosztatni az értekezlet, hogy a 3 alsó nyelvészeti osztályban osztálytanítás alkalmaztassék; a 4. és 5-ik osztályban, melyek az előbbiekkal nagygym-nasiumot képeznek, a humán- és a reáltudományok külön tanárok által taníttassanak, végre a három legfelső osztályba szigorú szaktanítás hozassék be. Ugyancsak ez az értekezlet mondotta ki azt is, hogy a német nyelv tanulása a rend-kívüli tantárgyak közé soroztassék. Ezen javaslatra okt. 5 én érkezett le Bécsből a válasz, mely a helytartótanácsot utasítja, miszerint a lényeges változást igénylő kívánalmat beható tanulmányozás nélkül teljesíteni nem lehetvén, azonnali életbe léptetése nem teljesíthető; de a közvélemény legsürgősebb igényeit kielégítő intézkedéseket haladék nélkül tegye meg.

A helytartótanács nem is késett az átmeneti intézkedéssel. Okt. 21-én u. i. elrendelék, hogy a gymn. két alsó osztályában az osztálytanítás foganatosíttassék, az előadások nyelve a magyar vidékeken magyar legyen, a görög nyelv az 5-ik és a bölcsészet a 6-ik osztálylyal kezdődjék, a német nyelv tanítása pedig minden osztályban föntartassék. Ez az állapot, leszámítva némi időszerű változásokat, 1868-ik évig tartott, a midőn aug. 29-én a vallás- és közokt. m. kir. ministerium egy oly tantervet állapított meg, melyben a humán tantárgyak tanítása mellett a gymnasiumokban a reáltárgyak számára is kellő tér engedtetett. Alig mult el azonban három év, midőn a magyar kormány intézkedését ismét más váltotta föl. Az 1871/2. tanév kezdetén u. i. a ministerium a gymnasiumok új tantervét küldé meg, melyben a hittan tanítása a négy felső osztályban egy-egy órára s a bölcsészet a 7. és 8. osztályra szoríttatik; behozatott azonban a 6-ik osztályba a vegytan, a négy alsó osztályba a mértani és szabadkézi rajz, valamint a tornászat mind a 8 osztályba.

Ily sokféle ingadozásnak, javítgatásnak, változtatásnak volt alávetve a gymnasiumban a tanítás rendszere, mig végre teljes megoldást, illetőleg állandósítást nyert az az 1883-ik évi XXX. t.-cz. 22. §-a által, mely, legalább egy időre, a további kísérletezésnek utját állja.

A mi pedig a gymn. ifjuság szellemét illeti, habár az intézet előadási nyelve egy századnál tovább a latin vala, lelkes tanárai befolyása alatt a nemzeti érzelemben folyton emelkedett. Az iskolának ez a szelleme idő folytában kiterjedt nemcsak a nagyon vegyes szegedi lakosságra; — mert hiszen a palánk-városrész polgársága bevándorolt német iparosokból, dalmát és szerb kereskedőkből, valamint német nyelvű katonaságból állott jó hosszú időn át, — hanem a vidék idegen ajku polgárai is, kik gyermekeiknek képzését az Alföld góczában kivánták megadni, egy pár emberöltőn át tetemesen átalakultak. Már maga az a körülmény, hogy a

tanuló ifjuság egy része a csanádi egyházmegyébe sietett a papi pályára, az erősen német szellemű Temesvár rontó hatása daczára is a terjedelmes egyházmegye lakosságára magyarázó befolyást eredményezett. Ehez járult a harminczas évek derekán a piaristák kezére került 3-ik elemi iskola, mely mivel bele leginkább az iparos és kereskedő pályára készülő ifjak sereglettek, a magyar érzelem és szellem melegágyát képezte. Hogy végre a lyceum, Délmagyarország ezen egyik legrégebbi és leghírnevesebb intézete, nem lehetett és nem is volt más, mint nemzeti szellemű, nemcsak a város idegen ajku lakosságának megmagyarosodása; hanem az egész környék föl-tűnően magyar érzelve és szelleme is bizonyítja. Innen nyerte a Bácska, Torontál- és Temesmegye intelligentiájának azon igaz érzelmű tagjait, kik mint a magyarság apostolai, az idegen elemre lassan, de biztosan átalakító hatást gyakoroltak.¹⁾

És ez nem is lehetett másképen! Hiszen naponkint hallotta az ifjuság tanárainak ajkairól a lelkesítő szöveget. Egy Benyák Bernát pl., ki már 1777-ik évben bölcsészeti előadásait magyarul tartotta s tanítványaival a kir. Curia álmélgódására magyarul defendáltatott, hogyne hatott volna buzdítólag a szegedi lyceum tanszékéről is?²⁾ Azután meg ott voltak példaadólag az intézet jeles tanítványai, a tősgyökeres magyar Dugonics, ki a germanizáló József-korszakban merész hangon vallja magát magyarnak és buzdítja honfitársait a nemzeti érzelmek ápolására; előtte lebegett lelkesítő például a magyar nyelv rendszerének megalapítója, a nagy Révai Miklós, ki egy magyar tudós társaság létrehozásán fáradozik, s végre, hogy többet ne kelljen említenünk, a legközelebbi német világ-

¹⁾ A szegedi főgymn. anyakönyvei a beirt tanulókat születéshely szerint csak 1808. évtől tüntetik elő, mely időtől 45,438 tanuló közül 27,491 van vidékinek bejegyezve és 1812-ben 70 másodéves bölcsész között egyetlen helybeli sem volt.

²⁾ Erről a ritka férfuról jegyzi meg Toldy F. A magy. nemzet irodalom történetében: „Villanat az éjben, melyre nagy soká következett nap.“ 1874. 160. l.

ban egy Horváth Mihály neve hogyan hathatott volna másképen a szegedi tanoda ifjúságára, mint hazája szent földéért való lelkesedésre, tenni készsége.

És valóban nem hiányzott a tanári kar buzdítása egy alkalommal sem, hol a haza vagy a társadalom java forgott kérdésben. Történetünk folyamában említettük már a szegedi ifjúság közkórházi alapítványát (1832.), ugyanily adakozással találkozunk a mult század végén a franczia háboru költségeinek fődözésére (1797-ik évben 51 frt 25 kr), valamint a váczü süketnéma-intézet javára (1801-ik évben 36 frt 53 kr). Hogy a szegedi ifjúság filléreit buzgó tanárai fölhevására minden időben szivesen hozta áldozatul, bizonyosság erre a legujabb három évtized. (Akadémia, Dugonics-szobor, Arany-szobor, erdélyi magy. közm. egyesület, stb.)

Buzdítólag hatottak az ifjúságra még a külső körülmények is; nevezetesen a tanács és az intelligens polgárság érdeklődése a tanulók szellemi törekvései iránt. Ilyen alkalmak voltak a vizsgálatok, iskolai ünnepélyek, jótékony célra adott színelőadások, hangversenyek, de különösen a bölcsészek híres *defendálásai*.

A lyceumi növendékek, kik magukat bölcsészethallgatóknak, philosophusoknak szerették neveztetni, egész ember-számot tettek s némi akadémiái szabadságot élveztek. Joguk volt az egyetemen a bölcsészeti karnál tudori szigorlatot tenni, s ezt a jóra való fiatal ember nem is igen mulasztotta el. Iskolai főünnepélyök az első és második félév végén tartatni szokott defendálások voltak, mikor a defendáló ifju díszmagyarban kardosan léphetett tanára helyére, a kathedrára. Az ilyen defendálás abból állott, hogy a legkiválóbb tanulók tanulmányaikból 40—50 tételt (propositiót) kinyomattak s azoknak igaz volta bebizonyítására, megvitatására nagy közönség előtt vállalkoztak. A defendálásra vállalkozó az ünnepély előtt fölkereste a város legtudósabb hirben álló férfiait s fölkereste, hogy az ünnepélyen megjelenvén, egyik-másik *propositio* fölött

difficultásait nyilvánítsák. Ezeket a kétségeket kellett azután a vitatkozónak elosztatni; mi ha sikerült, az *objiciens* kijelenté, hogy a tétel alaposágát elismeri. Az ily ünnepélyek igen jó hatással voltak az ifjuság gondolkodásának kifejlesztésére, nemes ambíciójának felköltésére; de egyuttal hozzászoktatták a nyilvánosság előtt való föllépésre s a jó szónokban megkivántató ügyes *debattirozásra*.

A defendálások a tanítás hivatalos nyelvén, latinul tartattak. Először 1838-ik évben akarta a tanári kar a szegedi lyceumban a vitatkozást magyar nyelven megkísérteni; de ettől a főigazgatóság útján a helytartótanács egyenesen eltiltotta, azt adván okul, hogy „a magyar defensio a tanítás rendszerével ellenkezik“. Habár ekként a magyar nyelv nyilvános használata elé akadály gördítettett is, a szegedi tanárok találtak módot, hogy az ifjuságot a magyar nyelv cultiválásának megnyerjék. A század harmadik negyedében a nemzeti nyelv ügyében megindult hatalmas mozgalom lassankint behatolt a tanodákba is, főleg azokba, melyek akadémiai vagy lyceumi tanfolyammal bírtak. A mit a nyilvános nyelvészépitő és nyelvművelő társulatok nagyban eszközöltek, azt iparkodtak a tanodákban alakult olvasó és nyelvművelő körök kicsinyben utánozni. S habár nem akarunk a társaságoknak valami nagy fontosságot tulajdonítani; még sem tagadhatjuk meg tőlük azt, hogy iparkodtak a kor szózatát megérteni s a nemzeti nyelv s irodalom bajnokságra tőlök telhetőleg előkészíteni, valamint a nemzeti irodalom termékeinek nem közönséges áldozatokkal járó megszerzésében buzgóságot kifejteni. A fönnemlített mozgalom hatása alatt létesítette intézetünkben Horváth Cyrill bölcsészettanár 1840-ik évben a bölcsészet-hallgatók között az u. n. „magyar olvasó és gyakorló iskolá“-t, melynek tagjai hetenkint kétszer tartottak összejövetelt. A gyakorló ülésen Horváth Cyrill mint elnök a magyar irály- és költészet-tanból tartott a tagoknak előadást, az olvasó gyűlésen pedig maguk a működő tagok megbírált dolgozataikat olvasták föl,

költeményeiket szavalták el. A sikerült dolgozatok kezdetben az u. n. „Érdemkönyv“-be irattak, 1844-ik évben azonban az ifjuságtól szerkesztett és irott két ívnyi lapocskában, a „Kis-Világ“ ban, jelentek meg. A „Kis-Világ“, mely hetenkint egyszer adatott ki, nemcsak az ifjuság között forgott közkézen, hanem a város és a vidék előkelőbb családainak is megküldetett. Ez a kis magyar társaság már megalakulása első évében maga részére könyvtárat is állított, mely 1844-ben mintegy 700 dbra fölszaporodott. Az önművelésen kívül még hazafias czélokra is áldozott a társaság. Így találjuk följegyezve, hogy „a magyar olvasó és gyakorló iskola“ jelentékeny adománnyal járult a szegedi tanári kar által emeltetett azon emlékoszlop fölállításához, mely a „törhetetlen magyar“ Dugonics András hamvainak helyét jelöli.¹⁾ Mily anyagi erővel rendelkezett e kis társaság, azt pontosan meghatározni nem lehet; jegyzőkönyvei legalább e tekintetben fölvilágosítást nem nyújtanak. De ha tekintjük, hogy többnyire drága folyóiratokat s munkákat vásárolt, mint azt itt-ott a jegyzőkönyvekből olvashatni, és hogy a bölcsészethallgatók száma a negyvenes években mindig a harmadfélszázhoz közel állott, valamint hogy 1852-ik évben, midőn a lyceum helyébe a főgymnasium lépett, a mozgalmas idők és a könyvtár ide-oda hurczolása daczára, mint az akkori napló mondja, azon társaság könyvtárának kötetszáma még mindig 300-on fölül volt, az évenkénti áldozat e társaság részéről nem lehetett csekély.

Ez a gyakorló-iskola „Önképző-kör“ néven mai napig főnnáll intézetünkben, mely pályadíjak kitűzése által is ösztönzi tagjait az önművelésre, főleg az anyanyelvben való tökéletesedésre.

A mi végre az intézet szellemi munkásait illeti, minden időben gondja volt a piarista-rend kormányának arra, hogy a szegedi főgymn. tanártestületét a rend kiválóbb egyéneiből állítsa össze. S valóban, ha visszatekintünk az intézet 166

¹⁾ L. Reizner J. „Régi Szeged“ cz. munkája 114—117. l.

éves multjára, nem egy diszét találjuk föl a kegyesrendnek főgymnasiumunk tanárai között, kik közül kilenczet emelt a közbizalom a szerzet tartományfőnöki állására ¹⁾, hét hivatott meg a budapesti tudományegyetem tanszékére ²⁾, kettő alkalmaztatott a régibb szabásu akadémiákba tanáruul ³⁾ s hatot választott meg a magyar tudós társaság tagjai sorába. ⁴⁾ Ezen kívül még négy jőnevű latin költőt ⁵⁾ és számos irodalmi férfit találunk följegyezve testületünk lajstromában. ⁶⁾ Majd midőn az 1861/2-ik tanévben a tanári vizsgálat a szerzetes-

¹⁾ Rendfőnökséget viseltek: Dományi Márk, Egerváry Ignác, Grosser János, Kubránszky László, Perczel Imre, Purgstaller József, Somhegyi Ferencz, Tamásy József (helyettes főnök), Tapolcsányi Gergely.

²⁾ Egyetemi tanárok voltak: Alber János, Dugonics András, Horváth Cyrill, Purgstaller József, Reisinger János, Somhegyi Ferencz, Szűcs István.

³⁾ Akadémiai tanárságot nyertek: Salamon J. Vazul, Szécsy I. Ágoston.

⁴⁾ A magy. tudós társaság tagjaiul megválasztottak: Csaplár Benedek, Horváth Cyrill, Nagy Márton, Somhegyi Ferencz, Vass József, Szécsy I. Ágoston.

⁵⁾ Hirneves latin költők: Budavári kal. József, Fiala Jakab, Jalloics András, Koricsányi Márk.

⁶⁾ Alber János, Arányi Ágost és Béla, Baligó János, Baranyay Zsigmond, Beck Alajos, *Benyák Bernát*, Berzay Elek, Bélik Zsigmond, Bertalan Alajos, Bielek László, Bolgár Mihály, Budavári József, *Budavári kal. József*, *Csaplár Benedek*, Cseh Ferencz, Cserép Sándor, Cserkuti József, Czirbusz Géza, Deály Sándor, *Deményi László*, Demka Sándor, Dományi Márk, *Dugonics András*, Ege Sándor, Egerváry Ignác, *Endrödy János*, Farkas László, Fiala Jakab, Galgóczy Ignác, Greschner Elek, Grosser János, Gubiczer Ferencz, Gúl János, Hannulik János, Harmath Gergely, Hájos Gáspár, Hegyi József, Hemtner Flórián, Hoffmann Ignác, *Horányi Elek*, Horváth Benedek, *Horváth Cyrill*, Horvát Sándor, Huber Tádé, Hutter Antal, Hyross Sámuel, Iványi István, *Jalloics András*, Karácsonyi Incze, *Katona Dénes*, Keszler Károly, Keszthelyi László, Knapp Mihály, Korecz Lőrincz, Koricsányi Márk, Korda Teofil, Kovács János, Köszegi Szaniszló, Leitner Nándor, Lévay Zsigmond, Magyar Gábor, Magyarász Incze, Markó Béla, Maywald József, Murányi Ignác, *Nagy Márton*, Orbán Lajos, Orlits Dániel, Ormándy Miklós, Pallyó András, Pap János, Perczel Imre, Perlaky László, Pécsy Domokos, Poruch Antal, *Purgstaller József*, Raffay János, Reisinger János, Ribbiánszky Adolf, Róhrer Antal, Salamon Vazul, *Sárváry Béla*, *Somhegyi Ferencz*, *Spányik Glycér*, Sümeghi Pál, *Szabóky Adolf*, *Széchy Ágoston*, Szenczy

rendek tagjaira is kötelezővé tétetett, a főgymn. fiatal munkásai közül tizenhatan feleltek meg idő folytában az állam ezen jogos követelésének.¹⁾

A piaristák működése eredményének záradékaul hivatkozunk még néhány kiválóbb névre, melynek birtokosai a szegedi gymn. falai között nyerték értelmök világát, a kik közül egyesek mint a tudomány fölkont bajnokai vagy tekintélyes állásu egyházi és világi férfiak intézetünk növendékeinek követendő például szolgálhatnak.²⁾

Elek, Szoltsányi Ernő, Sztankovics Miklós, Szűcs István, Szvaratkó Kálmán, Tamásy József, *Tapolcsányi Gergely*, Thüringer Ambró, Tóth Albert, Tóth Antal, Tóth János, Tóth Jenő, Trautwein János, Ugróczy Ferencz, Valentini János, Valla Jácint, Vass József, Váradai Károly, Várkonyi Endre, Váry Gellért, Végh János, Volly István.

¹⁾ Szegedi tanárkorukban tettek vizsgálatot: Arányi Ágost, Baligó János, Cserép Sándor, Firtinger Jakab, Hajnal Imre, Horváth György, Horvát Sándor, Karnay Alajos, Magyar Gábor, Markos Imre, Martin Péter, Parádi Kálmán, Stancel Károly, Váradai Károly, Volly István, Weiszbarth Károly.

²⁾ A főgymn. kiválóbb növendékei: Adler (Rengei) Ferdinánd orsz. képviselő (1848.), br. Babarczy Antal Magyarország fő polgári biztosa (1850.), br. Bajalich Ádám tábornagy, br. Bechard János altábornagy s mérnökakadémiai igazgató, br. Becsey (Piller) István ezredes s több olasz tud. társ. tagja, Bene Lajos, Tiszaszab. társ. főnöke, Beszédes József folyamszab. főmérnök és m. tud. társ. tag, Bogdanovics Konstantin író és publiczista, Bonnaz Sándor Csanádegyházmegye püspöke, Bódy Antal főesperes és cz. prépost, Csemegi Károly kuriai tanácselnök, Dáni Ferencz szegedi főispán, Dobó Miklós apát-kanonok, Dobszay Antal apát-kanonok, Dósis Péter kir. asztalnok, Dugonics András egyetemi tanár s a „népies iskola“ megalapítója, Gyertyánfy Ferencz nagyikikindai törvényszéki elnök, Hajka Döme orsz. képviselő (1848.), Heitler Mór bécsi egyetemi tanár, Herczegh Mihály egyetemi tanár, Hopf János kanonok, Horváth Döme kúriai bíró, Horváth József állami építészet főnöke, Horváth Mihály történetíró, kinevezett csanádi püspök és közokt. miniszter (1849.), Józsay János Csanádmegye kir. biztosa, Kalmár Endre a piarista-rend tart.-főnöke, Katona Antal a Tiszaszab. társulat főmérnöke, Kármán Mór egyetemi tanár, Kengelác Emilián verseczi gör. kel. püspök, Képegy József m. kir. építészeti felügyelő, Klapka György honvédtábornok, Korom Mihály apátkanonok, Kőszeghy József kanonok, Kőszeghy László Csanádegyházmegye püspöke, Kreminger Antal cz. prépost,

Makra Imre cz. prépost, Markovits N. budapesti egyetemi rector, Maróthy István keleti utazó, Meskó Sándor Csanádmegye alispánja, Mihálovics József zágrábi bibornok-érsek, Molnár István félegyházi polgármester, Molnár Pál kir. főmérnök, Muskó Sándor szegedi törvényszéki elnök, Muslay László orsz. képviselő, Návay Tamás csanádmegyei főispán, Németh József fölsz. püspök, Nikolajevics Lukian (Lyubomir) károlyvári gör. kel. püspök, Oltványi István csanádegyházmegyei nagyprépost és püspöki helynök, Oltványi Pál cz. prépost, Ormos Péter aradmegyei alispán, Ormos Zsigmond Temesmegye főispánja, Osztrovszky József kúriai bíró, Pálffy Ferencz szegedi polgármester, Petrits András a Ludovica-akadémia első igazgatója, Radivojevic Livius horvát-szlavon hétszemélyes táblai elnök, Rajacsics József karloviczi patriarka, Reitter Ferencz kir. főmérnök és m. tud. társ. tag, Reizner János író és könyvtárigazgató Szegeden, Remellay Gusztáv író és belügyminiszteri tolmács (1848.), Réh János szegedi polgármester, Révai Miklós egyetemi tanár s a magy. nyelv rendszerének megalapítója, Róka József kanonok és püspöki helynök, Rónay Mihály Csongrádmegye alispánja, Sax Zachariás orsz. közlekedési főmérnök, Schlauch Lőrincz szatmáregyházmegyei püspök, Singer Mátyás kórházi főorvos Szegeden, gr. Siskovics József tábornok s II. József császár katonai nevelője, Stojkovics Arzen budai gör. kel. püspök, Szende Béla honvédelmi minister, Szentkláray Jenő egyetemi m. tanár, Szluha Ágoston orsz. képviselő s szegedi főkapitány, Szubotics János horvát-szlavon hétszemélyes táblai bíró, Sztojakovics György lovag m. kir. udvari kancellária előadója, Telbisz Károly temesvári polgármester, Than Károly egyetemi tanár, Várady János cz. kanonok, Várady Mihály nagybecskereki törvényszéki elnök, Vartha Vincze műegyetemi tanár, Vedres István Szeged város főmérnöke, Vész János Ármin műegyetemi tanár, Vöber Antal őrnagy, Vöber György szegedi polgármester, Zsivkovics Theophan károlyvári gör. kel. püspök, stb. stb.

Y.

A társház könyvtára és éremgyűjteménye.

A szegedi társház könyvtára egy idős magával a piaristák szegedi letelepülésével és alapját azok a könyvek képezik, melyeket a tanács időközönként az alapító oklevél 3-ik pontja értelmében a házfőnök előterjesztésére beszerzett. Később ajándékozás és vétel útján szaporodtak a könyvek; sőt értékes nyomtatványok is kerültek a könyvtárba. Erre mutat a társház történetének azon része, melyben elmondatik, hogy midőn a plébánia a piaristáktól elvételre, ezek a megélhetésre elegendő jövedelem hiányában könyvtárunk értékesebb könyveit bocsátották áruba. Mindazonáltal a társházi könyvtár első 80 évéről nagyon kevés adattal találkozunk. Legelőször tétetik róla említés 1726-ik évben azon kijelentéssel, hogy „a nemes tanács a szerződéses ígéretnek ezen évben megfelelt, 26 rh. forintot adván ki a társház könyvtárára.“¹⁾ Könyvtárnokul találjuk névszerint fölemlítve Fiala Jakab költészet- és szónoklat tanárt 1727-ben. Ettől kezdve a följegyzések elmaradnak 1760-ig, mely évben Lengyel Bódog, 1764-ben Horányi Elek, 1768-ban Karaba Ágoston, végre 1778-ban Egerváry Ignác viselte a könyvtárnoki tiszteletet. Utánok hosszú némaság következett, míg nagysokára Ugróczy Ferencz törli meg a hallgatást. Ez u. i. midőn a könyvtár rendezését 1814-ik évben befejezte, azt jegyzi meg, hogy a társházi könyvtár megalapításának idejét külön kitüntetve nem találja; de a könyvtár az 1798-ik év előtt gyűjtött könyvekből áll, melyeknek nagy részét a Szegeden elhalt Tapolcsányi Gergely, Vajda Márton és Szuha Ferencz piaristák hagyományozták. Ugyan-

¹⁾ Hist. Dom. Szeged. Schol. Piar. I. p. 57.

csak Ugróczy említi, hogy Balkó György tanár 1779-ben Besztercebányára áthelyeztetvén, 39 kötet könyvet hagyott a könyvtárnak, valamint Lábady Ádám csongrádmegyei alispán, előbb Szeged város tanácsnoka és főbirája, szintén nem csekély számú könyvvvel gazdagítá a könyvtárat, melynek legtekintélyesebb szaporítója a szegedi születésű Józsay János, br. Harucker titoknoka volt. Ez u. i. összes könyveit, szám szerint 609 kötetet, melyek legnagyobb részben a történet és a természettudományok körébe tartoznak, 1798 ik évben végrendeletileg a kegyesrendi társháznak hagyományozta.¹⁾ A jeles adományozó még azon év jul. 25-én Bécsben elhalálozván, a könyvek Szegedre küldettek. Mire a piarista atyák Egerváry Ignác házfőnök indítványára közakarattal elhatározták, hogy a hálás tanítvány lelke üdveért évenként 24 gyászmisét fognak tartani.

Kezdetben könyvtárhelyiségül a sekrestye emeleti szobáskája szolgált, mely bár elegendő térségű volt nagyobb mennyiségű könyvek befogadására; de a tetőzet rozszantsága miatt az eső- és hóvíz tetemes pusztítást okozott a könyvekben. Ez vala oka, miszerint a finom bőrbe kötött Józsay-féle hagyaték, hogy a biztos romlástól megkíméltessék, 12 eszten-dön át egy földszinti kis szobában külön szekrényekben őriztetett és csak az 1810-ik évben megváltozott állapotok után osztatott be a régi könyvek közé. Miután pedig a „Hatrongyos“ helyén új épület emeltetett, Sztankovics Miklós házfőnök utánjárására a városi tanács két szobahelyiséget engedett át abban a könyvtár számára, mely szobák a tűz ellen vasajtóval és ablaktáblákkal láttattak el. Mivel pedig a sekrestye felső helyiségéből áthelyezett könyvtár állványai

---

¹⁾ Józsaynak sajátkezüleg írt adománylevele csupán ennyiből áll: „Joannes Józsay Hungarus Szegediensis! Natalis sui soli Collegio Piarum Scholarum in quoddam grati animi Testimonium quod illic prima Studiorum suorum fundamenta iecerit, Numero 609 libros Testamento legavit. Amplius daturus, si amplior ei, dum viveret, fortuna obtigisset. Anno 1798. Die 27. Martii. Józsay mp “

nagyrészből hasznavehetetlenekké váltak, Szeged város tanácsa az 1812-ik évben elhalálozott József lotharingiai herceg butorából két fiókos szekrényt vásárolt s azt a könyvtárnak ajándékozta, valamint a régi állványokat kijavíttatta, mire Ugróczy az 1813-ik év tavaszán hozzáfogott a könyveknek az új könyvtárba szállításához. Rendezés közben azonban csakhamar kitűnt, hogy a tekintélyes számra fölszaporodott könyveket az állványok befogadni nem képesek; Bolla Márton rendfőnökhöz fordult tehát segedelemért, ki új állványok készítésére 84 frtot küldött s ígérte, hogy a könyvtár szellemi kincseinek gyarapítására is gondját ki fogja terjeszteni. Ugróczy 9 hónap alatt tökéletesen rendbe hozta a könyvtárat, egyenlő állványokat készíttetett s azokat befestette. Gúl János házfőnök a könyvtár rendezésére ez alkalommal a tárház pénztárából 166 frtot fordított. Az Ugróczy által rendezett könyvtár összesen 2512 művet tartalmazott 4028 kötetben.¹⁾

¹⁾ Részletezve:

Biblicum	92 mű	159 kötetben,
Theologia	227 "	364 "
Asceta	164 "	185 "
Ritualitas	21 "	24 "
Egyházi szónoki mű	247 "	328 "
Világi " "	74 "	94 "
Bölcsélet	197 "	347 "
Történelem	290 "	681 "
Földrajz	77 "	163 "
Jog, politika, államtudomány	194 "	219 "
Classicum	151 "	223 "
Szépirodalmi	136 "	198 "
Nyelvészet, neveléstudomány	104 "	110 "
Természettudomány, chemia, gazdaszat	135 "	237 "
Mennyiségtan	145 "	128 "
Lexicon, encyclopaedia	56 "	113 "
Gyógyászat	31 "	42 "
Hírlap, folyóirat	96 "	149 "
Vegyés	75 "	174 "

Az ekként létre jött rendezett állapotú könyvtár gyarapításához sokan kedvet kaptak. Grün Orbán szegedi nyomdász nevezetesen műhelyéből kikerült minden termékből egy-egy példányt följánlott a könyvtár részére, Vedres István városi főmérnök nemcsak saját műveivel, hanem egyéb könyvekkel is gazdagította azt, valamint Kraller Miklós táblai ülnök, Pálfy Sándor palánki plébános és számosan mások több-kevesebb kötettel szintén hozzájárultak annak gyarapításához. Később Gúl János és Ugróczy Ferencz más működési körbe szólítottak bár; de figyelmüket a könyvtár iránt továbbra is megtartották. Gúl nevezetesen 116 kötetet ajánlkozott saját könyvtárából, köztük 7 db XVI. és 14 db XVII. századból való művet, Ugróczy pedig, mint Bolla rendfőnök titoknok, Hyros Sámuel kormánysegéd után maradt 55 kötetnyi Fleuri „Historia Ecclesiastica“-t küldette meg a rendfőnökség által a szegedi könyvtár részére.

A könyvtárnoki tisztet Ugróczy után (1814—1823.) Grosser János, majd Tamásy József viselte. Ez idő alatt szaporodott a könyvtár az 1814-ben Kolozsvárt elhalt Gegő Adolf 164 kötet jobbjára mennyiségteni és természettudományi könyveivel, melyek Bolla rendfőnök parancsából küldettek Szegedre; 1818-ik évben a Szegeden elhalt nyugalmazott martonosi administratornak, Szalay Miklós piarista áldozárnak, hagyatékából 70 kötet könyvhöz jutott a könyvtár, két évvel később a rendfőnökség rendeletére Hemtner Flórián pozsonyi akadémiai prodirector után 88 kötet került Szegedre; 1821-ben Bolla Márton újra 94 kötet könyvvel szaporította a könyvtárat Zemandschek Jeromos temesvári gymn. tanár hagyatékából, s reá egy évre Tordi Mihály lyceumi bölcsészettanár Szegeden elhalálozván, 146 kötetből álló könyvtárát a társház örökölte. E nagyobb hagyatékok mellett egyesek kisebb adományaival, valamint a társház időközi szerzeményével szintén szépen gazdagodott a szegedi társház szellemi kincse.

Midőn azonban Tamásy József 1823-ban a sátoralja-

ujhelyi társházhoz főnökké lőn megválasztva, mostoha kezek közé jutott a könyvtár. Reisinger János, ki 1830-ban vette át a könyvtárnokságot, írja, hogy „a könyvek közül némelyeket a por és moly megemészített, mások rendetlenül voltak az állványokba visszarakva; sőt több darab hovátünthe kipuhatható nem volt“. Hozzá látott tehát Valentini János tanártársával a könyvek tisztogatásához, rendezéséhez és a hiányos lajstrom kiegészítéséhez. Mivel pedig elfoglaltságuk miatt csak üres idejüket szentelhették mindketten e nemes ügynek, a könyvtár rendbehozatala 1833-ig elhúzódott, mikor is kitűnt, hogy a könyvtár az 1825-ben elhalt Hubert Tádé hagyatékából 89 db könyvvel gyarapodott s 7 év alatt az összes szaporulat 617 kötetre rug (köztük legkiválóbb a „Tudományos Gyűjtemény“); de az elpusztult könyveken kívül 212 kötetnek hiánya is megállapított.

E közben a könyvek folytonosan szaporodtak. Kiss József szegedi főbirónak 1833-ban tett ajándékán kívül az ezen évi okt. 5-én társházunkban elhunyt Karácsonyi Inczének nagybecsű művei érdemelnek különös figyelmet, mely gyűjtemény 126 kötet magyar, 116 kötet latin, 69 kötet német és 33 kötet francia műből, összesen 344 kötetből állott; továbbá Spányik Glycér igazgató 1831-ben ajándékozott 5 kötet Fejér „Codex Diplomaticus“-át 1834-ben újabb 9 kötettel szaporította.

Nem kevésbé nevezetes a könyvtár történetében az 1846 ik év, a mikor Sobay György szegedi orvos hagyatékából 258 kötet többnyire orvosi és természettudományi könyvvel gazdagodott a könyvtár, mely már előbb is Deáky Károly igazgató halálával 100-nál több db jeles művet kapott.

1841—1844-ig Korecz Lőrincz tanár volt a könyvtárnok. Az ő idejében a könyvlajstromok már nem igen feleltek meg rendeltetésöknek, valamint a könyvtár is a gyarapodás miatt meglehetősen rendtelenségbe jutott; ehhez járult a könyvtári helyiség nyirkossága, mely szintén rontólag hatott a gyűjteményre. Korecz tehát elhatározta, hogy teljesen újra rendezi

a könyvtárat s az egészről czélszerűbb beosztásu lajstromot készít. Megejtette azért a második gyökeres rendezést s a könyvekről két katalogust készített, mely munkával 1844-ben lett készen. Ezen lajstrom szerint volt a könyvtárban 3102 mű 5192 kötetben.

Az 1848-iki szabadságharcz alatt a könyvek ugyan megmaradtak helyükön; de mert a könyvtár helyisége a mozgalmas időszakban legnagyobb biztossággal kecségtetett, értékesebb holmikkal annyira telerakták azt, hogy egész lomtárat képezett. Korecz azért a békésebb napok bekövetkeztével kitisztítván a könyvtári szobákat a bele nem való dolgoktól, 1853—1856-ig újra rendbehozta a gyűjteményt, mely alkalommal több munka hiányáról tesz említést. A könyvtárhelyiség azonban évről-évre mindig inkább nyirkosodott, úgy, hogy emlékeink szerint „már sok könyvet a teljes megrothadás miatt a könyvtárból ki kellett vetni“. Ezt a veszteséget némileg pótolta a természetrajzba vágó azon 140 kötet munka, melyeket Bélik Zsigmond nyugalmazott tanár halála után 1856-ban örökölt a könyvtár. Ugyanezen időtájt jutott a társház birtokába Végh János hagyatékából még más 78 kötet könyv. A könyvkincs gyarapításához járultak továbbá a társház azonoskori tagjai közül Horváth Cyrill főgymn. igazgató 30 kötet bölcsészeti és Tóth János reálisk. igazgató 57 kötet természet-tudományi munkával, mely utóbbiak közt van Gehler 21 kötetnyi „Physikalisches Lexicon“-a is. Végre 1860-ik évben Röhler Antal házfőnök és igazgató halála után több mint 500 kötettel gazdagodott a könyvtár, melyhez még 1864-ben Cserkúti József és 1873-ban Volly István elhunyt szegedi tanárok nem csekély mennyiségű könyvei járultak.

Az a két tágas terem, melybe a könyvek el voltak helyezve, rendeltetésének már egyáltalán meg nem felelt. Nemcsak hogy a falak nedvesedtek át egész ajtómagasságig; hanem a padlón a nyirkosság egész lyukakat gödrözött, mely rothadt bűzével áthatotta az egész helyiséget s a penész

bevonván az állványokat, rothasztotta a könyveket. Horvát Sándor könyvtárnok e miatt nem egy becses művet volt kénytelen, mint már teljesen hasznavehetetlent, eltávolítani. Stanczel Károly házfőnök átíratban szorgalmazta a városi hatóságot e szomorú állapot megszüntetésére, kérvén a könyvtárhelyiség kipadlózását. Könyörgése azonban meghallgatásra nem található; mivel az utóbbi években a Tisza elleni védekezések vették folyton igénybe a város figyelmét s apasztották pénztárát. Végre is annyi áldozat után, melyet Szeged munkás lakossága önvédelmére hozott, bekövetkezett az 1879-iki katasztrófa, mely minden téren új állapotot teremtett.

A könyvtár Korecz-féle lajstroma lassankint eltökéletlenedett; mert részint számos bevezetett könyv elpusztult, részint százakra menő újabb szerzemények nem voltak benne följegyezve. Azért is Horvát Sándor már 1879-ig dolgozott a könyvtár rendezésén. A belső teremben a könyveket nem szak szerint, mint ez kisebb könyvtáraknál nem is tanácsos, hanem nagyságra és kötési alakra való tekintetből helyezte el s azokat czédulázni kezdte. Mintegy 800 darab könyv volt már czédulázva, midőn az árvíz következtében Kolozsvárra helyeztetett át s utána a könyvtár rendezése Firtinger Jakab tanárra bízott.

Az árvíz nem hatott bár be a könyvtár helyiségébe; de itt is, valamint az egész társházban mindenütt, a talaj megsüppedt, s így a könyvállványokat csak a falhoz erősítő vaskapcsok tartották függő helyzetben. Midőn azért Szeged város hatósága a társházi épületet teljesen rendbe hozatta, a könyvtár is megkapta végre az oly régen nélkülözött padlózatot. Ez a munka szükségessé tette a könyvek kihordását s az állványok szétszedését. Hogy pedig ezentúl állandó szelöltetés mellett tisztább levegőt nyerjen a helyiség, Stanczel házfőnök a belső szoba kéményébe nyílást törtetett s azt vasrostélyos és vastáblás kerettel látta el. Ez utóbbit azért, hogy kéményégetés alkalmával a könyvtárat tűzmentessé lehessen

tenni. Gondoskodott továbbá arról is, hogy mind a könyvek elhelyezésére elegendő hely legyen, mind azok megpenészedésének eleje vétessék. E célból a még üres falak mentén új könyvállványokat emeltetett s azoknak a falak nyirkossága ellen hátsó részét mintegy 2 méter magasságig kideszkáztatván, a deszkákat falnak néző oldalukon kátránnyal bevonatta, mi által a könyvek a nedves faltól elszigeteltettek. Hogy pedig a téli sötét napokban is lehessen a helyiségben dolgozni, kettős karu nagy lámpával, hosszú széles asztallal s könnyen kezelhető létrával látta el azt. Az így fölszerelt és biztosított helyiségbe Firtinger könyvtárnok az előbb gondosan megtisztított könyvek visszahurczolását és beillesztését Stanczel Károly házfőnök utasítása és segédkezése mellett 1880-ban megkezdte, a czédulázást Horvát Sándor által megkezdett módon folytatta s 1883-ik év tavaszán befejezván, kettős (alfabeticus és szakszerinti) katalogussal ellátta. Ezen rendezéssel járó költségre a házfőnök a társház pénztárából 297 frt 21 krt fordított. Valóban szép áldozat oly időben, midőn a katasztrófa után beállott évek nyomasztó terhét kelle a társháznak éreznie!

A rendezés ideje alatt is folyton szaporodtak a könyvek. Az adakozók sorában első helyen kell megemlékeznünk Szeged város érdemes tanácsáról, mely a városi levéltár selejtezése alkalmával a tanácsülések hitelesített jegyzőkönyveinek másolatával (1792., 1796., 1797. és 1824—1846-ig) 261 vaskos kötetben gazdagítá 1882. ápr. 8-án könyvtárunkat. Ezenkívül ajándékozott a könyvtárnak Török Sándor társházi ügyvéd 220 kötetet, Stanczel Károly házfőnök 159 kötetet és 57 füzetet, köztük a „Fővárosi Lapok“ 1874—1875., valamint a „Középtanodai tanáregylet“ 1866—1875-ig terjedő folyamát; Tóth János népiskolai felügyelő 67 kötetet és 43 füzetet, Arányi Ágost tanár 81 kötetet és 18 füzetet, valamint számosan mások, kiknek adományával együtt, beleszámítva a Somogyi-könyvtár duplikátumaiból a társház által vett 107 kötetet, a könyv-

vek jelenlegi létszáma 5416 mű 10,675 kötetben.¹⁾ Vannak ezeken kívül a társház könyvtárában mintegy 2000-re tehető kisebb füzetben szónoki beszédek, értekezések, alaprajzok, tervezetek, szabályrendeletek, jelentések, hirdetések, vizsgálati thesisek és propositiók, alkalmi költemények, kiállítási katalogusok, árjegyzékek, stb., továbbá naptárak (400 db körül) és névtárak, valamint több évfolyamból álló meteorologiai megfigyelések, végül jobbra theologiai kéziratok, mintegy 12 kötetben. Főlemlítjük még az ős- és régibb nyomtatványokat. Ős nyomtatvány (1488—1536-ig) van 19 db, régi magyar könyv (1557—1711-ig) 22 db és idegen nyelvű régi hazai nyomtatvány (1619—1711.) 33 db.

Használatra nézve megjegyezzük, hogy mivel a könyvtár a szegedi társház *magánvagyonát* képezi, belőle csak a társház tagjainak adatnak ki könyvek; de rendkívüli esetben figyelemben részesülnek a társház meghitt barátjai is, kik a házfőnök engedélyével reversalis mellett juthatnak egyes könyvhöz rövid idejű használatra.

¹⁾ És pedig :

Biblicum	108 mű	198 kötetben,
Theologia	441 „	850 „
Ascetica	238 „	323 „
Ritualia	40 „	64 „
Egyh. és világi szónoklati . .	298 „	580 „
Bölcsészet és neveléstudomány .	482 „	935 „
Történeti és segédtudomány . .	681 „	1609 „
Földrajzi és segédtudomány . .	193 „	402 „
Jogi, politikai, társadalmi . .	348 „	606 „
Classica	357 „	713 „
Szépirodalmi	390 „	666 „
Nyelvészeti	565 „	873 „
Természettud. és mathemat. . .	656 „	1218 „
Chemia és gazdasági	92 „	137 „
Orvosi	241 „	399 „
Folyóirat, hirlap	164 „	797 „
Vegyesek	122 „	305 „

A mi pedig a pénz- és éremgyűjteményt illeti, ennek alapját a szegedi társházban Grosser János tanár vetette meg, midőn évek hosszú során át kiváló gonddal gyűjtött 264 db ezüst és 943 db rézpénzből álló numismaticai collectióját 1814. aug. 28-án a társháznak ajándékozta. Ugyanakkor tanártársai közül többen, nevezetesen Gúl János házfőnök, Csabi József, Illyés Ágoston és Ugróczy Ferencz saját kis készletekkel gyarapították a gyűjteményt, mely megalapítása napján 1 arany, 292 ezüst és 1021 db rézpénzből állott. Első rendezését 1820-ik évben nyerte Nagy Lipót váczai lyceumi tanártól, majd 1830-ban Bálinth Antal tanár megtoldván 237 db pénzzel, köztök 2 db régi arannyal, újra rendezte és lajstromozta. Följegyzéseink szerint az utolsó adakozó Nachtigall Jakab tanár volt, ki 1842-ben 160 db pénzzel járult a gyűjtemény gazdagításához.

Ezentúl a gyűjtemény feledékenységre ment, a szabadságharc alatt pedig ide-oda vándoroltatván, egészen összezavartatott s most a könyvtárhelyiségben számára készített külön szekrényben várja a szakértő nagyon megérdemlő figyelmét. Hozzá vető számítás szerint a gyűjteményt teszi 6 db arany, 937 db ezüst, 1578 db rézpénz és 135 db emlékérem, melyekből 1 db arany és 1 db ezüstpénz a Budavár visszavétele kétszázados emlékünnepe (1886. szept. 2.) rendezett kiállításon lón bemutatva.

VI.

A társház és a gymn. elöljárói, a rendtagok és az ifjuság évenkénti létszáma 1720—1886-ig.

Sorszám	A társház főnöke	Tanév	A gymnasium igazgatója	A gymn. ifjuság összes száma	A rendtagok száma
1.	Kovácsovics Pál, született 1682-ben Rippényben (Nyitra vm.), kitünő latin stílista és szónok, első piarista plébános Szegeden, előbb kecskeméti tanár, majd nyitrai igazgató. Meghalt 1750-ben Kecskeméten.	1720	—	—	3
2.	Kubránzky László, született 1684-ben Privigyén (Nyitra vm.), a magyar tartományfőnökség önállósítása alkalmával 1721-ben első kormánysegéd, majd a rend római képviselője és két ízben (1726. és 1737.) főnöke. Meghalt 1738-ban Nyitrán.	1721 ^{1/2}	Kubránzky László	110	8
3.	Demka Sándor, szül. 1691-ben Nyitrán, író és jeles egyházi szónok, a kecskeméti templom, társház és gymn. építtetője. Alatta és terve szerint kezdetett meg a régi társház építése. Meghalt Kecskeméten 1760-ban.	1722 ^{2/3}	Demka Sándor	140	6
		1724	"	195	6
		1725	"	266	8
		1726	"	281	7
		1727	"	300	11
		1728	"	239	14
4.	Bencsik Gábor, született Nyitrán. Házfőnöksége alatt szerzetetett 1733-ban a zákányi (428 ^{1/2} hold) birtok. Meghalt Nyitrán 1738-ban.	1729	Bencsik Gábor	222	9
		1730	"	160	9
		1731	"	262	13
		1732	"	295	9
		1733	Pécsey Domokos	317	13

Sorszám	A társház főnöke	Tanév	A gymnasium igazgatója	A gymn. ifjuság összes száma	A rendtagok száma
5.	Bielitzky Ágoston, született Privigyén (Nyitra vm.) Házfőnöksége alatt fejeztetett be a régi társház építése, mely- nek költsége 2760 írt 42 denárt tett. Meghalt Szegeden, 1738. január 18-án.	1734	Pécsey Domokos	227	16
		1735	Bielitzky Ágoston	255	17
		1736	"	293	10
		1737	"	291	10
		1738	"	302	11
6.	Herach Celestin, szül. Liptó megyében, elődének hirtelen halála után főnököskö- dött 1739. június 16-ig. Alatta tört ki a „gugahalál“, mely miatt az iskolák 1739. április hónapig zárva voltak. Meghalt Veszprémben 1748-ban.	1739	Herach Celestin	106	12
7.	Molnár Máté, szül. Jánosházán (Vas vm.), előbb gr. Koháry Miklós nevelője. Főnöksége alatt 1740-ben újra kitört a dögvész, mely miatt az iskolák 1741. május hó 1-ső napjáig zárva voltak. Meghalt Debreczenben 1748-ban.	1740	Molnár Máté	—	18
		1741	"	121	12
		1742	"	251	12
8.	Orlits Dániel született 1698-ban Nyitrán, író és szónok, előbb tábori lelkész a Splényi ezredben, majd kor- mánytanácsnok. Főnöksége alatt szereztetett a rózskéi (7 hold) föld 1744-ben.	1743	Demka Sándor	194	13
		1744	Rosinszky Ambró	289	12
9.	Laun Henrik, született Nyilason (Mosony vm.) Meghalt Magyar-Óvárott 1761.	1745	Zbrojni Konrád	230	10
10.	Sindlár Zsigmond, született Privigyén (Nyitra vm.), a váci piarista templom épít- tetője. Meghalt Treznóbányán 1770-ben.	1746	Zbrojni Konrád	271	11

Sorszám	A tárház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	A gym. ifju- ság összes száma	A rendtagok száma
11.	Szabó (Zakovics) Lukács, szül. Hosszú-Hetényben (Baranya vm.) Mehalt Veszprémben 1758-ban.	1747	Frank Ernő	253	15
		1748	Szabó Lukács	392	14
12.	Lality Elek, szül. Szegeden (Csongrád vm.), Nemcsényi Adolf rendfőnök kormánytanácsosa, ki 1754-ben Szegeden lakott. Mehalt Szent- Annán (Arad vm.) 1776-ban.	1749	Rátay Egyed	334	10
		1750	"	405	11
		1751	"	321	12
		1752	"	374	12
		1753	"	358	15
		1754	"	229	14
13.	Tapolcsányi Gergely, szül. Tavarnokon (Nyitra vm.), hírneves szónok és író, az 1754. okt. 24-ig <i>superioroknak</i> neve- zett szegedi elöljárók sorát ő zárja be s ezentúl a házfőnökök <i>rectoroknak</i> nevezetnek. Előbb kormánytanácsnok, majd kor- mánysegéd, 1760-ban rendfőnök s a római gyűlésen a magyar piaristák képviselője, hol XIV. Benedek pápa a rendi ügyekben tanácsát kikérte.	1755	Petrásko Sándor	298	14
		1756	"	296	13
		1757	Szepesy Vazul	313	13
		1758	"	313	12
		1759	"	398	15
		1760	"	401	15
14.	Rátay Egyed, szül. Szegeden, előbb gr. Bal- lassa-család nevelője, utóbb kormánytanácsos, Veszprémben a gyermek-seminarium igazga- tója, végre pesti házfőnök és római képviselő. Mehalt Pesten 1771-ben.	1761	Szepesy Vazul	424	13
		1762	Lukács Rókus	445	14
		1763	Rátay Egyed	377	14
		1764	"	413	13
		1765	Zsigmondovics Illés	371	13
		1766	Rátay Egyed	345	14
15.	Tapolcsányi Gergely, (rendfőnöksége kitöltése után) másodsor. Majd nyugalomba lé- pett és meghalt Szegeden 1773.	1767	Korecz Orbán	449	15
		1768	"	441	16
16.	Szepesy Vazul, szül. Pesten, kiváló szónok. Mehalt Sz.-Annán (Arad vm.) 1781-ben.	1769	Peck Damascen	408	14

Sorszám	A társház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	A gym. ifju- ság összes száma	A rendtagok száma
17.	Kónya Kristóf, szül. Vépen (Vas vm.) Meghalt Tatában 1788-ban.	1770	Árky Bernát	326	14
		1771	"	330	16
		1772	Szluha Ferencz	323	16
18.	Árky Bernát, szül. Sárváron (Vas vm.) Fő- nöksége alatt épült föl Mária Terézia királynő bőkezűségéből (1777—1779.) az új társházrész 15030 forint 19 kr költséggel. Meghalt 1782-ben.	1773	Szluha Ferencz	305	16
		1774	"	303	17
		1775	"	263	17
		1776	"	299	18
		1777	"	303	17
		1778	"	234	16
		1779	"	198	17
		1780	"	176	16
		1781	"	173	16
1782	"	158	15		
19.	Szeitz Antal, szül. Szegeden, előbb tábori lelkész a Nádasdy-ezredben. Meghalt a br. Szörény családnál.	1783	Szluha Ferencz	158	15
		1784	Szeitz Antal	180	15
		1785	Szablik István	145	17
20.	Klotz Bálint, szül. Szegeden. Főnöksége alatt vétetett el a plébánia a piaris- táktól 1789. márczius 11-én, miután azt 68 év, 7 hónap és 26 napig kezelték. Később a Csanádegyházmegyébe átvéte- tven, Kis-Zomborban lelkészke- dett, hol 1797-ben érte utól a halál.	1786	Szablik István	133	16
		1787	"	94	15
		1788	"	99	13
		1789	"	99	14
21.	Szablik István, szül. Szegeden. Egy évig <i>superior</i> néven főnökösködött, mikor is 1790. augusztus 1-ső napján állásától elmozdítatván, helyét pár hónapig Egerváry Ignác foglalta el.	1790	Szablik István	90	7

Sorszám	A társház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	A bölcészek	A gymn. tanu-	Az ifjuság ösz-	A rendtagok
				száma	lok száma	szes száma	száma
22.	Dományi Márk, szül. 1740. Veszprémben. Házfőnöksége alatt állította föl a lyceum s köttetett új szerződés a várossal. 1796-ban pesti rector s 1799-ben kormánysegéd, majd 1802-ben rendfőnök lett. Ily minőségben érte a piaristákat I. Ferencz király azon legmagasabb figyelme, hogy segélyökre évi 32 ezer frt utalványoztatott. 1805-ben lemondott főnökösködéséről, magányba vonult s 1814-ben befejezte életét.	1791	Egerváry Ignác	—	—	143	11
		1792	"	—	—	189	11
		1793	"	16	225	241	13
		1794	"	58	234	292	14
		1795	"	52	180	234	14
		1796	"	71	186	257	15
23.	Egerváry Ignác, szül. 1751. Zala-Egerszegben, előbb gr. Nyáry, majd a Balassa-család nevelője. Főnöksége alatt alapított a rajziskola 1799-ben. 1802-ben pesti rector és kormánysegéd, 1805-ben rendfőnök lett. Az ő idejében nyerte a rend a Custodiatusi javadalmat (1807.) I. Ferencz királytól. Meghalt Pesten 1809-ben	1797	Egerváry Ignác	91	190	281	16
		1798	"	96	173	269	15
		1799	"	148	191	339	13
		1800	"	170	232	402	13
		1801	"	167	205	372	14
		1802	"	176	220	396	14
24.	Murányi Ignác, szül. 1742. Korponán (Zólyom vm.) Főnöksége alatt nyert a lyceum hittanárt	1803	Murányi Ignác	167	254	421	13
		1804	Rakovszky György	183	247	430	14
		1805	"	199	251	450	14
25.	Stróbl György, szül. Kis-Boldogasszonyban (Sopron vm.) Főnöksége alatt kapcsolattott az elemi 3-ik oszt. a gymnasiumhoz. 1808-ban kormánysegéd s 1809-ben váci rector lett.	1806	Stróbl György	173	230	403	13
		1807	"	154	286	440	15
		1808	"	141	299	440	15
		1809	"	126	324	450	16

Sorszám	A társház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	A bölcsezet száma	A gymn. tanu- lók száma	Az ifjuság ösz- szes száma	A rendtagok száma
26.	Sztankovics Miklós, szül. Pruszkán (Trencsén vm.) Házfőnöksége idejében pusztult el a „Hatrongyos“. 1811-ben Veszprémben ház- főnök és igazgató lett.	1810	Szenczy Elek	173	318	491	17
		1811	"	162	345	507	16
27.	Gúl János, szül. Nagy-Váradon (Bihar vm.) Főnöksége alatt ren- deztetett a társház könyv- tára. 1814-ben kormányse- géd, a kolozsvári társház és a Theresianum igazgatója lett.	1812	Szenczy Elek	161	335	496	16
		1813	"	183	365	548	16
		1814	Gúl János	163	334	497	15
28.	Scheftsik Alajos, szül. Bobrovníkon (Trencsén vm.), előbb a Lázár-család- nak nevelője, majd József nádor István fiának magán- oktatója, később 12 éven át a szegedi lyceum tanára.	1815	Karácsonyi Incze	157	339	496	15
		1816	"	155	308	463	15
		1817	"	129	315	444	15
29.	Endrődy János, szül. 1756. Értényben (Tolna vm.) jőnevű magyar író, előbb a gr. Csákyak nevelője, majd pesti tanár és táborigyelmező, később gr. Eszterházy-család nevelője. Meghalt Kalocsán 1824-ben.	1818	Karácsonyi Incze	152	344	496	16
		1819	Gubitz Ferencz	160	414	574	14
		1820	"	173	387	560	15
		1821	"	173	394	567	15
		1822	"	202	407	609	15
		1823	"	222	434	656	15
30.	Mészáros László, szül. Negyeden (Nyitra vm.) Meghalt Kalocsán 1834-ben.	1824	Gubitz Ferencz	257	470	727	15
31.	Karácsonyi Incze, szül. 1757. Darnóban (Csalló- köz). Dugonics András élet- írója és Példabeszédei ki- adója. 1806—1814-ig theolo- giai tanár Diakovárott. Meg- halt Szegeden 1833-ban.	1825	Gubitz Ferencz	245	485	730	15
		1826	"	245	484	729	15
		1827	"	295	439	734	15
		1828	"	292	437	729	15
		1829	"	259	420	679	16

Sorszám	A társház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	A bölcsezet száma	A gym. tanu- lók száma	Az ifjuság gasz- tesz száma	A rendtagok száma
32.	Orbán Lajos, szül. Lövétén (Udvarhely- szék). Meghalt Debreczenben 1832-ben.	1830	Spányik Glycer	216	350	566	16
		1831	"	212	328	540	16
33.	Grüber József, szül. Nyitrán. Főnöksége alatt szereztetett a kálváriai föld. 1831-ben 1177 kolera- beteget gyógykezelt, kik kö- zül csak 33 halt meg; 1846- ban a piaristákat N.-Becske- rekre bevezette, hol első házfőnök volt; 1864-ben kor- mánytanácsos lett és arany éremkeresztet kapott. Meg- halt Váczon 1873-ban.	1832	Spányik Glycer	236	366	602	16
		1833	Deáky Károly	232	372	604	17
		1834	"	249	363	612	15
		1835	"	256	400	656	16
		1836	"	250	450	700	16
		1837	"	228	408	636	16
		1838	"	237	432	669	16
		1839	"	272	402	674	16
		1840	Grüber József	259	417	676	16
		1841	"	244	426	670	16
		1842	Katona Dénes	251	474	725	16
		1843	"	204	475	679	16
1844	Horváth Cyrill	196	501	697	16		
1845	"	213	517	730	17		
1846	"	224	558	782	17		
34.	Valentini János, szül. Léván (Bars vm.) Fő- nöksége alatt adatott el a zákányi pusztá. Megh. Nagy- Kanizsán 1857-ben.	1847	Horváth Cyrill	228	490	718	17
		1848	"	222	448	670	17
35.	Sümeghi Pál, szül. 1813. Szegeden. Latin nyelvtanát 1846-ban a hely- tartó-tanács jutalomra érde- mesítette. Meghalt Váczon 1852-ben.	1849	Sümeghi Pál	—	241	241	16
36.	Dornay István, szül. 1802-ben Kállón (Nög- rád vm.), kormánysegéd és 1852-től haláláig a rend Custodiatusi birtokának kor- mányzója. Meghalt Mernyén (Somogy vm.) 1885-ben.	1850	Nagy Márton	86	177	263	19
		1851	"	—	—	269	19
		1852	"	—	22	296	19

Sorszám	A társház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	Érette. vizsgá- latot tett ta- nulók száma	Az ifjuság ös- szes száma	A rendtagok száma
37.	Mihalik Pál, született Léván (Bars vm.), hiltanár a szegedi tanítóké- pezdében, kormánytanácsos, 1845-ben lyceumi és kon- viktusi igazgató Velenczében, 1848-ban kormánysegéd és ujoncok mestere. Meghalt Kecskeméten 1866-ban.	1853	Nagy Márton	20	259	19
38.	Purgstaller József, született 1807-ben Kőszegen (Vas vm.) bölcséletiró. 1844- ben akad. tag, 1848-ban egyetemi tanár és rendfőnök, 1849-ben fogságba jutott, honnan kiszabadulván, előbb Magyar-Óvárra, majd Sze- gedre rendeltetett, 1856-ban kormánytanácsos, 1859-ben rendfőnök, 1863. tanárvizs- gáló-bizottság elnöke, 1864- ben Ferencz József rend- lovagja, 1865-ben a bécsi tud. egyetem tiszteleti tagja. Meghalt Budán 1867-ben.	1854	Nagy Márton	13	268	17
		1855	"	10	302	19
39.	Nagy Márton, szül. Muzslán (Esztergom vm.), író és akad. tag. 1836— 1840. a bécsi Theresianum felügyelője. Főnöksége alatt Szeged város 1856. a tanárok díját 4500 frtra emelte. 1867. kormánysegéd. Meghalt Sz.- Györgyön 1873-ban.	1856	Nagy Márton	18	329	21
		1857	"	22	334	16
		1858	"	18	353	17
40.	Róhrer Antal, szül. 1815. Tatában, író és bölcsész. Meghalt Szegeden 1860-ban.	1859	Horváth Cyrill	28	420	16
		1860	Róhrer Antal	20	443	18
41.	Baranyay Zsigmond, szül. Saaron (Vas vm.) 1870- ben kormánytanácsos és pesti házfőnök. Meghalt Budapes- ten 1871-ben.	1861	Somhegyi Ferencz	31	533	18
		1862	"	35	655	15
		1863	"	52	704	15
		1864	"	52	713	16
		1865	Baranyay Zsigm.	68	715	16
		1866	"	61	770	16

Sorszám	A társház főnöke	T a n é v	A gymnasium igazgatója	Éretts. vizsgá- latot tett ta- nulók száma	Az ifjuság ösz- szes száma	A rendtagok száma
42.	Ernyősi László, született Székes-Fehérvárott. Megt halt Nagy-Becskerekén 1873-ban.	1867	Ernyősi László	55	788	13
		1868	"	36	743	13
		1869	"	57	675	13
		1870	"	48	562	13
		1871	Bolgár Mihály	32	480	13
		1872	Magyar Gábor	31	420	13
43.	Magyar Gábor, szül. 1842-ben Félégyházán (Pest vm.) 1869-ben tanár- vizsgálatot tett. Főnöksége alatt Szeged város 1873-ban 8920 frtra emelte a tanárok díját, 1881-ben a Somogyi- könyvtár ideiglenes könyv- tárnokává választatott.	1873	Magyar Gábor	30	350	13
		1874	"	22	386	13
		1875	"	23	447	13
44.	Stanczel Károly, szül. 1843. Debreczenben (Hajdu vm.) 1874-ben tanár- vizsgálatot tett. Főnöksége alatt vette meg a társházról Szeged város 1875-ben 5700 frton tornahelyiségre a társhá- zái kertet, 1879-ben az árvíz elpusztította Szegedet, 1885- ben kezdetett építtetni az új társház és gymn. épület s ugyanezen évben Mernyére helyeztetett át.	1876	Magyar Gábor	26	536	14
		1877	"	23	642	15
		1878	"	18	781	15
		1879	"	20	850	18
		1880	"	18	485	13
		1881	"	31	614	15
		1882	"	39	632	16
		1883	"	31	695	16
		1884	"	41	739	16
		1885	"	48	751	18
45.	Pap János, szül. 1843. Szegeden. (Cson- grád vm.) 1870-ben tanár- vizsgálatot tett, 1879—1885- ig főgymnáziumi igazgató Nagy-Kanizsán. Főnöksége alatt fejeztetett be az új társház és főgymn. épület s történt meg az áttelepülés.	1886	Magyar Gábor	15	767	18

E szerint 166 év alatt a szegedi főgymn. növendékeinek összes száma 69,361, kik közül 58 év alatt bölcsészethallgató volt 10,661 és 35 év alatt 1114 végezte eredményen az érettségi vizsgálatot.

SAJTÓHIBÁK.

---

44. l. 14-ik sor elfogadom helyett olv. elfogadok.
134. l. 17-ik sor leküldött helyett olv. leküldötte.
150 l. 25-ik sor A népet a szolgaságban hely. olv. A népet szolgaságban.
161. l. 23-ik sor gondoskodott hely. olv. gondolkodott
162. l. 19-ik sor tanároknak, fejenkint hely. olv. tanároknak fejenkint,
184. l. 28-ik sor vezetésökre hely. olv. vezetésére.
203. l. 20-ik sor melynek hely. olv. melyeknek.
220. l. 4-ik sor egyes tulajdonost hely. olv. egyenes tulajdonost.
277. l. 1-ső sor végével hely. olv. elején.
„ l. 6-ik sor fölöslegessé vált egy hely. olv. egy fölöslegessé vált.
304. l. 28-ik sor semmi nehézséget hely. olv. semmi különös nehézséget.
316. l. 16-ik sor harmadik negyedében hely. olv. második negyedében.

